

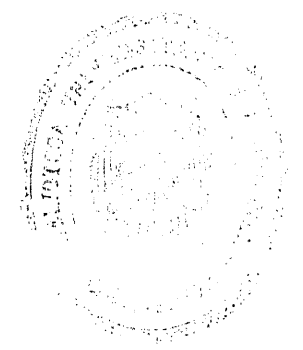
67

314

Cas. 17. div. 3. n. 10.

18 - or 2^a

FRANCISCI

MARII GRAPALDI PAR-

MENSIS, DE PARTIBVS

ædium, Lexicon utilissimum.

GRAPALDINA.

Marmora picta, lacus radiantes, atria longa,

Luxus, opes, paruo tempore uicta cadunt,

Aeternum stabunt Grapaldi paruula tecta.

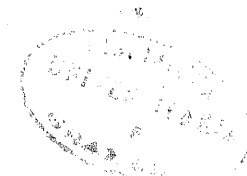
Ingenijs ætas nulla nocere potest.

BASILEAE, APVD IOAN. VVAL-

DERVM, MENSE MARTIO,

ANNO, M. D. XXXIII.

FRANCISCVS MARIVS GRA-
PALDVVS PARMENSIS LECTORI S.

Antonio Quintiano primi in hac urbe nomi-
nis bibliopolæ, compluribusq; alijs, qui stur-
natim (ut ita loquar) huc conuolabant, an-
num ab hinc septimum libellos nostros de-
dimus disseminandos. Satio peracta est, & messis ipsa
cum spicilegio in horreis condita. Placuit igitur rursus
(quæ nostra est audivitas) sationis aleam subire. Et iterum
ecce sationem habes lector messorie candidissime. solum
altius repastinatum, elegantius excultum est. fimum pin-
guior inspersus, glebæ duriores protritæ. Ne pigeat cam-
pum intrare, spica uel una decerpta, hinc ad lætiora abi-
turus, si ad manum non fecerit. Scias tamen pauca latius
fundia sine glabretis aut rubiginetis inueniri. Ipse equis-
dem operam sedulam impendi: tu lege, mete, excute alies
nos labores, & conde quæ bona sunt. Apludam gra-
naq; abortiua æquum est pullos pipientes de-
pascere, uel formicas in horreolis suis
hypogæis sepelire. Vale, &
quicquid id est, æqui
boni consule.

Adag.

Ex tripode dictum.

Ciculus Elephanti parient.

142.

76.

ILLVSTRI ORLANDO MAR-
CHIONI PALLAVICINO, VIRO PRIN-
cipi, Franciscus Marius Grapaldus Parmensis, Sal.

VM multi libelli, complurimaq; uolumi-
na, candidissime uir, eruditorum omnium
fauissor constantissime, hac potissimum de
causa sæpius legantur, quia uiris optimis,
illustribus dicata sunt, ego hæc studio-
rum meorum primitias, seu magis lubet, hæc nugamen-
ta gerris Syracusanis uaniora, sub tuo nomine ædere cõ-
stitui, ut cum legentes uiderint, tibi, in quo uirtutes de
excellencia inter se certare iam norunt omnes, esse dica-
ta, auidius legant, reuerentiusq; obseruent. Sunt autem
de partibus ædium, additis quæ conuenire uidebantur
ex probatissimis, quantum potui, scriptoribus, & in pri-
mis Plinio luce doctrinarum splendidissima, quorum uer-
ba sæpicule inter legendum notabis, nec de omnibus, sed
quæ crebra lectione occurrerunt memoria, ingeniumq;
suggerit. His equidem multa, illa uero quam plurima
apes ex floridis herbantibusq; pratis mellilegulas secu-
tus, in schedulis calamo digessi, magis dictionum studens
interpretamentis, quam locorum singulorum idoneis
(ut architecti solent) dispositionibus. Domus enim tam
amplissimæ structuram non docere, uerum edificatæ par-
tes describere, hoc est, singulis nomina sua reddere, &
breuiuscule fortassis quam decebat, elaboraui. Complu-
ra fateor me uel addere, uel diffusius scribere potuisse,
quorum quibusdam consulto, ne in immensum opus cre-
sceret, falce imperaui: quedam quom obsoleta, tum nimis
triuialia, minime cõuenire uisa sunt. Præterea alio
plura & scire & rimari potest, nemo omnia: homines su-
mus. Mihi autem satis est huius materiæ, quam publicæ
utilitatis ergo suscepi, maximam partem tradidisse hoc
breui enchiridio, quod à semidocto intra decimestre spa-
tium & conceptum & editum pigmentariorum olitorum,
& artificum turbæ semidoctulæ emptionem (si uenerit in
auctione) præstolabitur. Afranius quippe nauici non da-
ret, nec licitator Plautus Cicum offerret. Ea tamen omnia
a qualia;

qualiacunq; sunt, his præcipue saturnalibus (quæ nunc Christiana religio ex ortu redemptoris saluberrimo Nactalia rectissime nuncupat) ad te mitto tanquam xenio: la, ueterum morem Romanorum imitatus, ut cum talis sepositis tesseris, scrupis, & alueolo post ludû, quem tempus postulat, in ocio fueris. Si tamen Africani Scipionis exemplo esse potes ociosus, hæc legas, legendoq; cæsum expolitionis (dummodo castigatores & non reformatoris operam requirere uideantur) adhibeas: & illa ueluti Aesculapius Virbium, aut restituas ad uitam, aut iuuante Vulcano, ut Plato tragica poemata, liberes infamia, si peruenire non merentur ad famam. Noui enim ingenij tui acumen, noui acerrimû illud tuum iudicium, quod mediisfidius tanti facio, quâti Catonem illû adoriâ gladio adeptû, M. Cicero Romanæ princeps eloquentiæ faciebat. & merito: in te nanq; summa doctrina & lepos uiget, Atticus musarum (ut dicunt) eloquio comparandus. Quam ob rem si has meas nugulas non improbaueris, sublimi feriã sidera uertice. Vale, & Marium tibi addictum excipe.

AD EVNDEM PRINCIPEM,
FRAN. M. GRAPALDVS,

Signa dabit plastes, leporem uenator, & auceps
Perdices, crepidas sutor, & arma faber,
Istia & sartor, sumen, uentremq; faliscum,
Instar pyramidis bubsequa lactis opus,
Et figulus capides, ientacula dulcia pistor,
Cræsus opes, numos diuitis arca Mydæ.
Attalicum texitrix, redolentia coccina Lydus
Insector, uates grande poemâ dabit.
Ast ego quæ potui, ne spernas munerâ, gerræ
Sint licet, est etiam grata Corolla Ioui.
Felix uiue diu, Marij non immemor, Euan,
Phæbus, Calliope tu mihi solus eris.

PHILIP.

PHILIPPVS BEROALDVS
BONONIENSIS IN LAV:
dem operis.

Tectum nobile, multiplex, uenustum,
Cellas, horrea, porticus, columnas,
Mensas, balnea, fornices, dietas,
Extruxit tibi doctus Architectus.
Nec perpendiculo, decempedaq;
Metatus, calamo sed eleganti
Structuram uariavit & poliuit.
Lector perspice, rem statim probabis.

BERNARDINVS SAXO,
GVIDANVS.

Aedes attalica domo uel aula
Tanto nobilior Neroniana,
Quanto corporea minore uires
Censentur precio uigore mentis.
Quis te Dædalus, aut eo quis a de
Maior te fabricauit Archimedes?
Parmensis Marius, diu supersti
Tali cum lare tantus architectus.

GEORGII ANSELMII
NEPOTIS.

Prisca fides sileat radiantia tecta Neronis,
Luculli nitidas marmora secta domos.
Maius opus struxit Marius, cui liuor & ignis
Ipsaq; non poterit longa nocere dies.

M. ANTONII BREMI.

Quisquis amat uno quasi cuncta uidere libello.
Hunc eme, nam fiet bibliotheca tibi.

3 CAPITA

CAPITA HVIVS OPERIS.

Lib. pri. Capite primo, fol. 1. continetur.

Paries, Vestibulū, Iamua, Limen, Sera, Atriū, Peristylū & Porticus.

Capite II. fol. 11.

Cauædium, Puteus, Cisterna, Fons, Siphonculus, Anilia, Harpax.

Capite III. fol. 17.

Cella, Vinum, & illius genera, Defrutum uinum & Omphaciū, Acetum, Lora, Flocces, Vappa, Torcular, Timia, Colum, Infundibulum.

Capite IIII. fol. 25.

Cellarium, Caseus, Succidia, Perna, Sumen, Vulua suilla, Lucanica, Axungia, Butyrum, Oleum & Oliuum, Mel, Sal, Ouum, Saccharum, Aromata.

Capite V. fol. 37.

Hortus, Menta, Amaracus, Serpyllum, Libanotis, Saluia, Ocymū, Apium, Anethum, Anisum, Faniculum, Ruta, Saurea, Pyretra, Lactuca, Eruca, Portulaca, Buglossus, Beta, Inula, Sinapi, Brassica, Atriplex, Blium, Coriandrum, Cucumis, Cucurbita, Raphanus, Pastinaca, Rapum, Napus, Allium, Ceba, Bulbus, Porrū, Malua, Asparagus, Capparis, Eryngion, Carduus, Rosa, Viola, Liliū, Vites, Olea, Plantanus, Laurus, Buxus, Cupressus, Sabina, Iuniperus, Hedera, Myrius.

Cap. VI. fol. 63.

Piscina, Murena, Mustella, Anguilla, Mugilis, Mullus, Loligo, Lupus, Aurata, Mena, Scarus, Acipenser, Passer & Solea, Rana, Rhombus, Lacertus, Gobius, uel Cobius, Ostreum, Concha, Testudo, Cochlea, Cancer.

Cap. VII. fol. 76.

Leporarium, Elephans, Leo, Tigris, Aper, Ceruus, Vrsus, Lepus, Caprea, Eryncius, Glires, Simia.

Cap. VIII. fol. 87.

Stabulum, Equus, Mulus, Asinus, Camelus, Canis, Præsepium, Furcula siue Furcilla, Rastelli, Fœnum, Stramentum, Piscina, Strigilis, Fœna, Habena, Ephippium, Monile, Postilena, Phalera, Helciū, Cliella.

Cap. IX. fol. 98.

Ornithones, Aquila, Pavo, Phasianæ, Perdix, Coturnix, Porphyrio, Grus, Ciconia, Anser, Anas, Cygnus, Struthiocamelus, Gallus, Capo, Gallina, Pulli gallinacei, Turtur, Ficedula, Turdus, Merula, Sturnus, Psittacus, Pica, Coruus, Cornix, Graculus, Alauda, Cassita, Carduelis.

Cap. X. fol. 115.

Therma, Piscina, Vrnarium, Apodyterium, Laconicum, Propniageon, Spheristerium, Baptisterium, Labrum, Lintea, Guttus, Strigilis.

LIB. II. CAP. PRIMO, FOL. 122.

Scala, Contiguatio, Pavimentum, Procestrium.

Cap. secundo, fol. 126. Basilica.

Cap. III. fol. 127.

Cœnaculum, Fenestra, Laqueariū, Polymychos, Abacus, Maluuium, Gutturium, Candelabrum, Calix, & alia uasa, ut Crystallina, Murrhina, &c. Poculum, Apyroton, Vrceolus, Mensa, Ciliba, Tripodes, Seditile, Mappa, Salinū, Cultellus, Quadræ, Structores mensarum, Panis, Vinum, Lances, Scutella, Epulæ, Bellaria, Nuces, Mala, ut Clitrea, Apyrina, Cydonia, Pruna, Persica, Cerasa, Zizipha, Mora, Mespila, Sorba, Pyra, Caryota, Oliua, Vua, Ficus, Muscarium, Canistra, Scopæ.

Cap. IIII. fol. 170.

Culina, Ignis, Focus, Caminus, Pruna, Folles, Sulphurata, Batillum, Cocula, Cucuma, Cacabus, Olla, Abenum, Vrnarium, Peniculi, Concha, Guttus, Sartago, Testus, Cratis, Veru, Tudicula, Pyxis, Culter, Tyrocnesis, Mortarium, Mola.

Cap. V. fol. 199.

Gynæcium, Speculum, Colus, Acus, Cunabula.

Cap. VI. fol. 195.

Cubiculum, Lectus, Scamnu, Culcitra, Ceruical, Puluinus, Toralia, Gausape, Aulea, Conopœum, Cubitus, Peften, Sudariū, Speculū, Auriscalpium, Vnguenta, Arca, Vestis, Alueus, Loculi, Lucerna, Horologium, Matula, Latrina.

Cap. VII. fol. 219.

Valetudinarium, Morbicapitis, oculorū, narium, aurium, faciei, oris, ceruicis, alarum & manū, uentriculi & interiorū, coxæ & pedū, Febris.

Cap. VIII. fol. 228. Sacellum.

Cap. IX. fol. 230.

Bibliotheca, Liber, Charta, Membrana, Scheda, Pugillaris, Graphiū, Pluteus, Atramentarium, Calami, Penna, Tæmpocon, Anulus, Scrimiū.

Cap. X. fol. 239.

Armamentarium, Galea, Lorica, Manica, Ocrea, Calcar, Clypeus, Hasta, Lancea, Bipennis, Gladius, Pugio, Vagina, Venabulum, Dolones, Iaculum, Arcus, Pharetra, Funda, Balista, Tormentum.

Cap. XI. fol. 254.

Granarium, Fruges, Triticum, Siligo, Far, Spelta, Oriza, Hordeū, Secale, Miliū, Faba, Vicia, Cicer, Pisum, Lens, Fasiolus, Lupinus, Vannus, Cribrum, Sextarius, Radium, Culeus.

Cap. XII. fol. 264.

Turris, Transira, Tibicines, Delitia, Templum, Imbrices, Peftenatū, Süllicidium, Subgrundia, Tubuli, Culmen.

LIB.

4 INDEX

omnis domus.

omnia vinoz.

terus.

posetis. arborz.

Piscium.

Animalium.

manet & ornamentoz.

uuium.

salucoz.

Culina.

Triskamentia.

Culina.

Ornamenta Mul.

Cubiculi.

Horologz.

Bibliotheca.

Armamentz.

frumentoz.

Templi.

INDEX DI-		INDEX.	
Etionū in duos Grapal-	21	amphitapetes	199
di de partibus æ-	213	amphoræ	178
dium libros.	213	amurca	38
	213	amygdala	158
	227	amygdalina poma	161
A secretis	239	amylum	187
abaci	147	Anaglypha	135
abaculi	131	analecta	169
abdomen	30	anas	104
ab epistolis	239	anatariæ aquilæ	99
abiegnæ mensæ	140	ancesa	135
abstemius	151	Anceps gladius	247
abstinentia	226	andronæ	218
Academia	115	anguilla	65. 72
acapua	174	anguillarum	66
accipitres	99	anguina	223
acernæ mensæ	140	anisum	41
acerofus panis	149	annuicaulia	45
acerra	230	anorexia	224
acetabula	75	ansatus homo	137
acetaria	38	ansæ	137
aceti condimenta	22	anser	103
aceti uis	21	ante	5
acetum	21	antecænum	139
acies	247	antedon	164
acies cuneata	247	antefixa	269
acies quadrata	247	anthrax	227
acipenser	69	antipagmenta	5
actia cerasa	163	antilena	97
aculeus	263	anulus	237
acupictores	192	Aper	79
acus	192. 201	aper Erymantheus, O-	
Admnicula	80	lympicus, & Chali-	
ador	256	donius	80
adoria laus	256	apiana uua	20. 166
ad podagram	256	apiarij	33
adserere	7	apinæ	158
aduersitor	133	apodyterium	116
ad umbilicum perduce-	230	apium	41
re	230	apoplexia	221
Acopolus	89	apostoli	237
ærarium	213	apotheca	17
		apria	

INDEX.		INDEX.	
apria	86	armamentarium	239
aproniana cerasa	163	armarium	231
aprorum castratio	80	armeniaca poma	161
apryina mala	160	armoratia	50
apryoton	137	arquites	250
Aquam cribro hau-		arquus	ibidem
rire	262	artemisia	40
aquariolum	181	artefes	4
aquarium	181	aruina	31
aquarum quæ præstan-		arulatores	86
tior	13	arx	264
aquatice corui	111	Ascopa	263
aquila	99	asiatica poma	162
Aræ	137	asinariæ molæ	187
arborum cultura	57	asinus	89
arborum genera & u-		asparagus	53
sus	57	asserres	123
arca	209	assum	153
arcella	209	astragalizontes	212
archigramatheï	239	asturcones	86
archiposias	147	Atlantes	6
architectus	266	atocia	61
architriclinus	128.	atramentarium	235
147		atramentum	235
arcubalistæ	253	atricapilla	108
arcula	209	atriensis	8
arculus	169	atrium	8
arcus	250	attilus	75
arcus in ædificijs	125	Auena	258
arena	2	aues fermocinantes	110
arenarium	2	augusta papyrus	233
arenatum	2	auuaria	98
areolæ	198	aula	179
aretium	138	aulæa	200
argyrendatæ lances	153	aulicoctia	180
argyroaspide	244	aurata	68
arietes aurati	201	aureæ	95
aristalthea	53	aurium morbi	222
aristophorum	153	aurum coronarium	56
arma	240	autographus	237
arma primò à Marte		auxilla	180
240		Axinomantia	181
		axis	31. 123
		axungia, & eius usus	31
		Azymus	149
		B Accæ	190
		baccæ iunipe-	
		ri	62
		bacchus	150
		baiuli	241
		balanus	158. 220
		baletaria	154
		balistæ	252
		balneæ	115
		balnea præstatiõra	115
		balnearia cella	115
		balneatores	115
		balauisticum	160
		bambituum	191
		barbarici equi	93
		barbati puberes	205
		barbo	67
		barrire	77
		barrus	77
		basilica	126
		basis	10
		basfaltæ	3
		batillum	177
		Bellaria	156
		bellerophonates	88
		bellicæ corona	56
		beluata tapetia	200
		betonica	40
		Bibliothecarius	220
		bifera arbor	144
		bigæ	144
		bigamus	144
		bigati	213
		bigolefiana piscina	66
		binominis	144
		bipennis	246
		bissellium	144
		Blitum	

I N D E X.

Blitum	48	cara	239	canum fides	90
Boa	227	carae pugillares	234	canu memoria	91
bobile	85	carcus	153	caper	106. 224
bombardæ	253	calamus	235. 236	capicium	210
bombycina	211	calathi	191	capilli	205
bombyx	191. 211	calcar	243	capillicium	205
bosca	204	calcaria	95	capillimentum	205
botrya	167	calcitro	89	capistrum	92
Brachialia	242	calix	134. 136	capitis morbi	221
brachiolæ	150	calix vitreus	134	capnos herba	174
brance	256	calloniis	69	capones	106
branchiæ	66	calo	174	cappadocæ	44
braclea	141	calpar	138	capparis	54
braclearius	141	calx	2	caprea	81
Bubsequa	88	cammarus	70	capreoli	266
bubula lingua	45	camelus	40	caprile	85
bubulus	88	camera	195	capruniculum	138
bucea	149	camerarium cucurbita		capfarius	117
buccella	149	rum genus	49	capfella	209
buccula	242	caminus	173	capsula	209
bucephalus	86	campestre	209	capularis	248
buglossus	45	campfores	137	capulus	247
bulbus	52	canales	269	carbafus	191
bulgæ	98	cancellare	129	carbo	175
bullæ	212	cancellarij	129	carbunculus	175
bullule	212	cancelli	129	carda dea	6
bumamma uua	166	cancellus	125	cardo	6
buvici equi	87	cancer	74. 129	carduelis	114
butyri cõfectio & uis	32	cancrorum genera	75	carduus	54
buxeta	60	candelæ	133	careota	50
buxus	60	candelabrum	133	carnarium	29
Aballarij	87	candens fauilla	175	caro	29. 153
cabura	14	canes sagaces	91	carpentarij equi	87
cacabus	179.	canes uenatici	91	carpio	75
180		caniferæ	169	carrucarij	87
cachantũ atramentum		canis	90	carrules equi	87
236		canistella	169	caryatides	6
cadĩ	18	canistra	169	carynum	157
cæca latrina	218	cannea	124	carynum oleum	32
cælata uafa	135	canitiæ	268	caryophyllum	36
cementarij	3	cantherius	206. 267	caryophilus	56
cementum	3	cantilena in cõuiuio	44	caryota	165

caryotides

I N D E X.

caryotides	165	ceruicis morbi	223	cinchramus	103
cafeata offa	184	ceruisia	257	cincinnati	189
cafeus	27	ceruorum ætas	80	cinerarij	189
cafeus Parmensis	27	cerussa	21. 189	cingula	96. 212
cafeus Phrygius	27	ceruus	80	ciniflones	189
cafeus recēs & uetus	27	cesticillus	169	cinis	175
cafeus secundarius	27	cetra	244	cinnamomum	36
cassis	241	Chalcographus	237	cinnamus auis	36
cassita	113	chalidoniis aper	80	circense tomentũ	197
castellum	16	chalybs	240	circulus	141. 154
castor	84	chamelopardalis	78	cirri	74
castrorum	76	chameplani	59	cisarij	87
castrulæ	190	chamus	95	cissusa	14
cataplasmata	220	charitas	228	cisterna	13
catapulta	253	charta	232	cistulæ	169
catarracta	222	chartularius	233	citius parient elephan-	
cathartica	226	chaus	78	ti. prouerb.	76
catillus	187	Chelidonia	102	citrea	160
catena	168	chelonophagi	74	citrea mensæ	140
catinum	153	chersinæ testudines	74	citrosa uestis	160
cauinus	154	chiragra	224	citta	111
catoptromantia	181	chirographum	243	Claca	218
catuli	79	chiromantia	243	clatrata fenestra	129
catulire	86	chironomia	243	clatri	129
catus	154	chirurgici	219	claua	249
cauea	114	chorus	262	clauator	249
cauedium	11	choryci	251	clauis e- ^{egypcijs} egypcijs	7
caule	180	chrysoaspide	244	claustra	129
Cebus	84	chrysendatæ	153	clauus	269
cella	17	chrysomela mala	161	clematæ & lances	153
cella promptuaria	25	Cibaria leges	142	clepsydra	216
cellarij	25	cicer	259	clibanus	183
cellarium	25	cicera	260	clidium	29
centones	199	cicerones	260	clinici	219
cephalæa	221	ciceroniana aquæ	115	clinopale	196
cerasa	162	cicindela	215	clitella	98
cercopitheci	83	ciconia	16. 103	clitellarij multi	98
cereostrata	124	cicus	160	clitorius	14
cerua cornib. aureis	81	cilibantum	141	cloacare	218
ceruæ candidæ	80	cilibæ	141	clypeus	243. 244
ceruical	198	cillere	92	Coassatio	123
ceruicifragium	243	cinafona	189	cochleæ	122

6 cochlearis

Clypeus unde dicitur
 & aquis inuenitur.
 lib. 2. cap. dicitur
 fol. 243.

I N D E X.

cochlearia	155. 185	contignatio	123	cratis	183
cochlidides	122	conius	246	creagræ	185
cociones	86	conuectio	31	crena	251
cocles	222	conuictores	148	crepidula	70
coctiuum olus	178	conus	61. 241	crepundia	194
cocula	177	coquina	170	cribrare	262
codices	231	coquus	170	cribrum	201
codicilli	231	coracinus piscis	65	crinalis acus	189
cœna	139	corda frumenta	93	cristæ	241
cœnaculum	127	cordi agni	93	cristallina uasa	135
cœnatio	127	cordum	93	crithe	221
cœnatoria	139	coria	3	crocomagma	37
cœnipeta	140	coriandrum	48	crocum	37
cœpulones	148	corimbiatæ lances	153	croalia	71
cohortales	99	cornix	112	crustularij pistores	170
coitus	204	corrigiæ	270	crustumina pyra	164
collactei	28	corollæ	55	cryptoporticus	10
colum	24	coronarius	55	Cubicularij	196
colum niuarium	24	cors	99	cubicularis uestis	196
columbarium	264	cortina	20. 200	cubiculum	195
columbi	264	coruda	53	cubitus ratio	202
columen	270	coruus	111	cuculus	233
columnæ earumq; genera	10	corycaeus	37	cucuma	178
nera	10	corycaeus auscultauit	37	cucumerarium	48
colus	191	prouerb.	37	cucumis	48
colybiætæ	137	corycus	37	cucurbita	49
comessatio	139	corylus	157	cucurbitarium	48
commensales	148	corymbi	62	cucurrire	108
compertes	28	cos	246	culcitra	197
compluuium	12	coscinomantia	262	culeus	263
conchis	259	cosmeta	194	culmen	268. 269
condus	26	costifragium	243	culmus	94
concamerare	195	cotonneatum	161	cultellus	146
concha	72. 181	cotonea mala	161	culter	185
concharũ genera	72	cottonum	191	culter ad sacrificia	185
conclauæ	7. 127. 218	coturnix	101	cultrarij	185
concupitus	204	coxa	225	cultus deorum	146
congius	263	coxendix	225	cululli	135
conopœum	202	coxæ et pedũ morbi	225	cumba	195
conopœus Hercules	202	Crater	16	cunabula	193. 194
contemplari	267	craticula	183	cuneus	247
		crapula	204	cuniculi	82

cupedia

I N D E X.

cupedia	148	Diætæ	226	eburnei pugillares	234
cupedimarij	148	diatribæ	126	Eculeus	263
cupedule	148	dictamus	51	Ede nasturcium. pro	
cupressinæ mensæ	140	diffibulare	212	uerb.	44
cupressus	60	digitale	192	educatio infantium	193
cuprum	186	dilutum uinum	152	eduliorum ratio	153
curgulio	254	diotæ	18	electitia uulua	30
curifragium	243	diriuitores	147	Elenchi	73
curis	246	discophorus	154	elephantes	76
curfus	4	discus	126. 141.	elephantiasis	227
Cydonia mala	160	147. 154		elixum	153. 176
cydonites	161	dispenfator	171	ellyphonium	129
cygnus	104	dispepsia	224	Emargino	231
cynoccephali	84	distichum	257	embamma	186
cynoglossus	61	distringere	120	emblemata	124
cyprius puluis	208	diuidicula	17	emplastræ	220
cypseli	114	Dolia	18	emprosthotonos	222
cyrimi	70	dolones	249	emunctorium	132
		domata	266	emungo	132
		domicanium	139	emydæ testudines	74
		domorum inuentio	1	Endiuia	44
		domuitio	203	Epapheresis	205
		dorsualia	98	ephemeris	226
		Dromedarij	40	ephestris	209
		druppæ	166	ephippiati equi	96
		Duabus sellis sedere.		ephippium	96
		prouerb.	144	epilepsia	221
		duiclunæ	43	epimenidium	52
		duiclumium	43	epimanium	52
		ductarius funis	16	epistomium	132
		dulcarij panes	150	epistylum	4. 10
		dulcarij pistores	150	epulæ	155
		duracina cerasa	163	epulides	223
		duracina poma	162	epulum	155
		duracina uua	166	Equile	85
		dureta	118	equire	86
		duricoria	168	equiso	86. 88
		denigratio capillorum		equitatio	203
		205		equitium	86
		desultorij	96	ebrietas	152
		deucerra dea	170	ebur	77
		deuteria	22	eburata mensæ	140
				equotriba	95
				7	equulei

Ciculus parient
Elephantia.
prober. fo. 76.

I N D E X.

equulei	87	Febris	226	folia chartæ	232
Erimacius	83	febris quomodo uitetur		folliculus	176
eringion	154	80		follius pugilatorius	203
erudare	124	fecatum uinum	22	fomentum Veneris ui-	
eruilia	260	feles	254	num	151
eruum	260	felicitas bracteata	201	fomites	174
Euaginare	249	feminea	209	fons	14
eugenia uua	167	femoralia	242	fontes celebriores	14
eupatorium	51	fenestra	128	forceps	192
euthera	18	fercula	148	fores	5
Examurcari	32	feretrum	248	foricula	192
exarmo	78	fex uini	22	foria	217
excessus	204	Fibulæ	212	foricæ	217
excipulæ	64	fibulare	212	formidus	192
excussoria cribra	262	ficedula	108	formucules	177
exedra	125	ficorum genera	167	forum	192
exomida uestis	210	ficus	167	fornax	174
exotica	208	fidicine	165	fornicari	195, 196
extemplo	267	figlinarum opera	138	fornicariæ	195
		filiatæ lances	153	fornix	195
		fimbriæ	211	forpex	192
		fimetum	92	forpicula	192
		simus	92	forulæ	5
		fiscella	94	foruli	231
		fiscellus	94	Fraces	32
		fiscina	94	fraga	163
		fistula	15, 19	framea	248
		Flabellum	168	fratilli	200
		flamea uiola	56	frena	95
		flauus	175	friectio	120
		floccifacio	22	frigidarium	117
		floccipendo	22	fringilla	108
		flox	22, 56	frixum	153
		flutæ	65	frontalia	95
		Foculare	173	fruges	254
		foculus	173	frumenta	255
		faneratores harpyæ		frumentaria cribra	201
		214		Fulcire	196
		fœnifecæ	93	fulcrum	196
		fœnile	85, 187	fumarium	173
		fœstuca	93	funalia	134
		folles	176, 197	funda	252

funepcus

I N D E X.

funepcus	126	gradarij	86	hedera species	62
funera	134	gradus	122	hederatæ lances	153
funeræ mulieres	134	græcula uua	167	helciarius	97
fungorum salsura	29	gramen	38	helcium	97
furcilla	147	graminosus ager		helcosis	224
furcilles	92	granarium	254	heliocaminus	117
furcule siue furcillæ	92	granata mala	160	heliogabalus imp.	215
furnus	187	graphia	237	heluolæ uuæ	167
fusanei pisces	66	graphiaria theca	234	hemicyclus	145
fuscinula	147, 185	graphiarium	235	hemina	262
fusus	191	graphium	234	heracliotica nux	158
		grossi	167	hercules	202
		grossuli	159	heredium	37
		grues	102	hernia	225
		Gutta	269	herices	83
		Guttarium	132	hermaphroditus	188
		galaticum	257	heteromala	199
		galea	241	hexaclinos	128
		Galerita	112, 113	Hieratica papyrus	233
		gallica poma	162	hila	31
		gallina	99, 106	hilum	31, 259
		gallus	105	hinnulus	88
		ganeo	171	hinnus	88
		gangabæ	241	hippagones	96
		garja	114	hippiades	96
		garum	70	hippiatros	96
		gazophylacium	239	hippocampus	96
		Gemma	237	hippoconij	96
		gemmati calices	135	hippocrene	88
		gesta	250	hippomanes	86, 96
		Gibberosus	223	hippona	96
		gibbus	223	hippoperæ	98
		gingiber	36	hirci	68
		Glaciolapyra	164	hircum mulgenti cri-	
		gladiator	248	brum supponere	262
		gladius	247	hirudo	65
		glires	83	hirundo	101
		globuli	154	hispanum olus	47
		glottis	102	histrices	83
		glycyrrhiza	46	Holocaustum	105
		Gnomon	216	holographum testamen-	
		gnomones dentes	89	tum	105
		gobius uel cobius	70	holoserica	
		gonorrhœa	225		
		gossipion	191		
		Graculus	112		

holoserica

I N D E X.

holoserica	211	incisoria	147	lac nutriceum	193
homobulla	227	incoctilia	178	lacerus	70
horæ	215	inccenis	140	laconicafligo	256
hordeolum	221	indicummilium	258	laconicum	117
hordeum	257	inerticula uua	167	lactes piscium	66
horologia excitatoria	216	infumbulum	173	lactuca	43
horologium	215	infundibulum	25	lacuna	18
horreum	18. 254	infurnibulum	187	lacunæ	129
horripilatio	226	instratum	199	lacus	23. 129
hortus	37	instrumenta ad aquarū	1209	læna	209
hostiorium	263	usum pertinentia	15	lagana	154
Humaniores literæ	127	insula	21	lalisio	89
humeralia	242	ingergerini & mediani	141	lamina	141
Hyacinthus	56	parietes	2	lamperia	65
hydraulica	181	inter os & offam, pro-	215	lampyrus	215
hydrocephalia	221	uerb.	184	lancea	246
hydromantia	181	intertrigo	225	lances.	153
hydromel	181	intestina terræ	65	lanctum	209
hydropifis	181	intestinum opus	9	laniena	29
hydropotes	181	intinctus	186	lanificium	190
hypocaustum	117	inulæ acres	46	laquearium	129
hypogæa	18	Iris	125	lararium	228
hypogæsson	269	Ischia	225	lardum	28
hypothyra	5	isficia	31	lares	173
hyfopus	45	Iris	100	lasanum	217
I Aculum	149	Iuli	159	laterales cingulæ	97
Ibices	82	iuliana cerasa	163	laterum genera tria	2
Ichthyocolla	251	iuliatia uua	167	latrina	217. 218
ichthyophagi	203	iuncata	28	latrones	212
Idiographus	237	iuniperus	61	laurea	60
Ientaculum	139	iurulentum	153	laurea pyra	164
Ignarius lapis	172	iufculum	155	laureta	60
ignigena	172	iufcum	5. 155	lauretum	76
ignigenius lapis	172	iuffulata offa	184	laurentum	76
ignis	171	iuffulentum	153	laurus	60
ignitabulum	173	Ixonij amici	140	Lebes	132. 180
Imbrices	267	Abellum	119	lechius	182
impluuium	12	labrum	119. 166	lecanomantia	181
Incernicula	262	labrusca	166	lectica	196
		lac	27	lecticarij	196
				lectisterniator	196
				lectistrator	196
				lectus	

I N D E X.

lectus	196	liuæ columbæ	265	M Acellotæ	38
legumina	255	lix	175	macellū	290
lemargi	25	lixa	176		38
lendes	221	lixignani balnea	116	machera	247
lens	260	lixiuum	176	macherophori	247
lentuli	260	lixulæ	154	macheropijs	247
leo mansuefactus	78	Lobæ	258	machina	253
leopardi	78	locelli	213	madulfe	14
leporarium	76	loci	30	magydæ	154
leptorhaga	166	locumenta	265	maialis	106
lepusculi	82	loculus	213. 248	mala	159
lethargus	221	lodices	199	mala colligenda	159
leucostictos	3	loligo	67	malicorium	160
lex Numæ	19	lolium	258	malina poma	161
Libanotis	40	lora	22. 196	malleolus	58
libellio	232	lorica	125. 242	maltha	4
libellus	232	loricatio	4	malua	53
liber	231	loricula	125	maluuium	132
libraria	230	Luca bos	77	mammæ	117. 194
librarium atramentum	235	lucerna cubicularis	215	manalis urceolus	132
				manni	87
librarius	232	lucta	126	mannuli	87
librorum delectus ha-		lucullea lancea	246	mantica	98
bendus	231	lumbriçi	24	manticula	98
lichen	222	lupa	68	manticularia	146
ligna	174	lupanar	68	mantile	145
lignile	187	lupatum	95	mantelium	145
limax	74	lupinus	201	manuariæ molæ	187
limen	6	lupus	17. 67. 95.	manus	76. 245
limentinus & forculus	112			mapalia	263
deus	7	lupus ceruarius	78	mappa	145
liminarius lapis	7	lura	25	margo	231
lingonicum tomentum	197	lurcones	25	marmoris ufus et uaria	
lingulæ.	155	luscinia	109	nomina	2
lingulaca	66	lutamenta	116	marij panes	150
lintea	119	lutea uiola	56	marubium	46
linum	191	luter	137	matellio	217
linum uinum	145	luxuria in uestibus	211	matella	217
lithiasis	225	Lychnobius	129	mater	158
lithostrata	124	lychnus	129. 132	matrarij	61
lituus	267	lypophymia	224	materia	61
				matix	30
					9
					matta

I N D E X.

matta	197	miliarium	180	murena	68
mattiace pileæ	189	milica	258	muria	34
mattula	217	milites contati	246	murrha	136
maxapanes	150	milium	257	murrhina	136
mazononum	153	millare	67	murta Venus	62
Meconium	44. 115	millus	91	mus alpinus	64
mediastini	115	mina	262	musca	170
medica poma	160	miniari	236	muscarî	13
medici aruscatores	220	minutal	154	muscarium	41. 168
medimnus	262	mirteta	63	muscarium bubulum	
mel, & illius usus	33	miscellæ	265	212	
mel frugum	258	mixtarium	137	muscarium setaceum	
mel quomodo apes pro		Modiolus	16. 262	212	
ducunt	33	modius	262	muscella	168
melandrya	29	mola	186. 225	muscosi fontes	13
melitei canes	91	moletrina	186	muscus	13
mellacium mustum	21	moneduleæ	10	mustax	60
mellimella mala	161	moneta	213	mustea mala	161
mellis	84	monctarij	213	mustella piscis	65
melones	48	monile	97	mulo. onis	225
melopcepones	48	monocerus	84	Mylæcon	187
melopes	53	monoculus	222	myrapea pyra	164
membrana	233	monopolium	167	myriophyllon	46
membranci pugillares		monoxylon	12. 34	myristica nux	35
234		mora	163	myrmeltheca	226
mena	68	morborum numerus		myropola	208
menianum ædificium		220		myropolium	208
266		moreta	186	myrothecium	208
mensa	138	mortarium	186	myrtea corona	63
mensa secunda	156	moscus	161. 208	myrti genera	63
menta	39	Mucidum	23	myrtus	62
mentagra	222	mucro	247		
mentula	225	mugilis	66	N Ana mala	
merena cerasa	163	mula steriles	88	161	
meridiari	204	mulio	88	napus	50
meritorij equi	90	mullei	67	narantia poma	160
merula	109	mullus	67	narcysus	56
merulatim	109	mulotriba	95	narium morbi	222
merum uinum	152	mulsum	20	nasturcium	44
mespila	164	mulus	88	nasus	137
meta	187	mundus muliebris	190	natabulum	116
Micæ	170	munerarius	248	naucellæ	269

nauticus

I N D E X.

nauticus	149	olearia cella	33	Ottus	103
Nebrides	82	olearium uas	33	Oua meliora	35
necromantia	181	oletum	56. 218	ouile	85
necydalus	211	olitor	38	ouum	34
nemusculum	59	olitorium forum	38	Oxos	22
neruici	227	oliua	165	oxygala	22
neruus	251	oliuarū conditura	166	oxymel	22
Niuarius	263	oliuarum genera	166	oxypora	22
nix æstiuæ	24	oliuetum	58	oxyropolæ	22
Nominum pueris im-		olus	38		
ponendorū ratio	194	olympicus aper	80	P Aginæ	231
notarius	232	Omphacinum	186	pagus, & ab eo	
nouacula	186	omphacium oleum	21	deriuata	15
nox	204	omphacium uinum	21	padotriba	120
Nuces	157	omphax	21	pala	201
nucipersicum pomū	162	Onagri	84	palastra	126
nucleus	157	onychites	3	palastrita	126
nucula	157	onychomantia	181	palca	94
numerus conuiuuarum		Operculare	19	patella	182
142		ophites	3	pa'ma	165
numisma	213	opilio	88	paltastæ & peltati pedi-	
numularius	137	opistographum	233	tes	244.
numus	213	opisthotonon	223	palumbes	265
nux auellana & mini-		opium	44	panace	46
ma	157	oppefulata ianua	7	panariola	169
nux iuglans	157	oppilare	266	panarium	149
Nymphea lauacra	116	Orbes	147	panicum	258
		orbiolæ	244	panifica	167
		oreæ	95	panificium	187
O Bex	8	orexis	203	panis	148
obsonator	171	orichalcum	68	panis unde dicatur	149
obstetrix	194	oris morbi	222	panis genera	149
ocrea	243	oriza	257	pantheræ	78
ocers	243	ornithones	98	pantherina mensæ	140
oculorum morbi	221	orthographia	237	papauer	44
Oenomel	20	ortygometra	102	papiliones	179. 211. 256
œnophoron	152	orum	68	papilla	194
Offa	184	oryges	82	pappus	55
offula & offella porci-		Ostium	5	papyrus	232
na	184	ostracismus	179	papyrus claudiana	233
offula & offella uituli-		ostrearia	72	papyrus emporetica	233
na	184	ostreum	72	papyrus imperialis	233
Olea	58			10	papyrus

10

papyrus

I N D E X.

papyrus regalis	233	penarium	25. 26	phiale	137
paradisca mala	159	peniculi	181	philomena	109
paradromidæ	11	penis	181	phimosi	225
parastata	266	penna	236	phœbea ales	111
parazonia	248	pennaria theca	236	phœnicopterus	102
pardalis	78	pennarium	236	phrygio	192
pardi	78	penſa	191	phymata	225
paries	2	penſiles horti	38	Pica	110
parictum genera	1	penſilia candelabra		picenæ oliuæ	165
parma	244	129		picte	126
parmeſes chartæ & Fa		pentathlus	126	pictura	4
briane	232	penula	209	pila	186. 250. 266
parmenſiū ingenia	245	penus	26	pillaris	108
parmula	58. 244	pepones	48	pinacotheca	8
paronychis	224	perdix	100. 112	pinernæ	147
paropſis	154	peredia	203	pinca nux	158
parſimonia	226	pergamena	233	pineola uua	167
parulides	223	pergula	58. 123	pinguedo	72
paſſer	69	peribolus	125	piperati panes	181
paſſum	20	peripetaſmata	200	piperatum	186
paſtilli	154	periftereos herba	264	piper longum & candidum	36
paſtinaca	50. 70	peritromata	200	piperitis	63
patagium	211	peristylium	9	pipiones	103. 265
patibulum	7	peristylus	9	piſces gregales	70
patina	183	perna	28	piſces molles	67
patinarius	183	perniones	226	piſcina	63. 116
pauimentum	124	perſa	39	piſcinarum duo genera	
pauo	100	perſica poma	161	64	
Pecten	205	perticæ	122	piſcium coitus	68
pectenatum	268	peſſulus	7	piſcium qui præcipue ſale condiendi	24
pectunculi	67	petafſo	28	piſcium ſpecies	64
pecunia	213	petafunculus	28	piſones	260
pedamenta	58	petroleon	33	piſtacia	159
pedicilli	221	petroſelinum	41. 51	piſtillum	186
pediculi	164. 205	Phalaris	104	piſtores	187
pedioli	164	phalera	97	piſtrinarij	187
pegafi equi	88	pharetra	251	piſtrinum	187
pelta	244	pharmacopolæ	220	piſum	260
peluis	132. 181	pharmacorum mixtio=		piſum	260
peluuium	132	nes	219	pixidecula	185
penaria cella, & penuria	26	phaſianæ	100	pixidula	185

plagæ

I N D E X.

plagæ	199	porticus	9	protropum	20
plagule	199	porticus celebriores	02	pruna	174
planaratum	241	lim apud Romanos		pruna poma	161
planca	268	10		prunicipes	177
plantaria	58	porticus miliariæ & ſtadiatæ	10	Pſeudothyron	6
platiſce	138	portulaca	45	philotrum	189
platanus	59	portunus deus	6	phiticus	110
plaudi	91	poſtes	5	pteroti	137
plectrum	205	poſticula	6	piſana	257
pliniana ceraſa	162	poſticum & poſtica	6	Puer	133
pluma anſerina	104	poſtilena	97	puerpera	194
pluteus	235	poſtilimium	7	puerperium	194
plutonis nomina	134	poſtomis	95	pugillaris	234
plutus	214	præcia uua	167	pugio	248
Pneumatofis	224	præſicæ	134	pugiumculus	248
Pocillatores	147	præſurnium	117	pulegium	46
poculum	136	præneſtina nux	157	pulices	170
podagra	226	præpilata haſta	250	pulini dentes	107
podilironum	16	præſepe	92	pullarius	105
podiolum	4	præſepium	92	pullaſter	107
podium	4	prætoria porta	6	pullatus	107
polenta	257	præſtigiator	193	pulli gallinacci	107
polinaria cribra	262	prandium	139	pullus	107
polintor	262	prata	93	pullus Iouis	107
polubrum	132	prelum	23	pullus color	107
polymyxos	129	proboscis	77	pulmenta	179
polypi	67	proceres	123	pulpellæ	184
pomaria	58	proceſtrum	125	pulpulæ	184
pomona dea	159	prococton	125	pultaria	154
pomarium	159	progymnaſmata	126	puluillus	198
pontica nux	157	promptuarium	25	puluinus	198
popæ	185	promulcidarium	154	pumex	3
popina	171	promus	26	pumiliæ gallinæ	106
popinones	171	promuſcis	77	pumilij	161
porcæ	198	pronubus	238	pumiliones	161
porcaria uulua	30	propinator	147	punica cera	239
porcarius	89	propniſion	117	punica mala	166
porphirites	3	propylæon	5. 118	purpuræ conchæ	72
porphyrio	102	profodæ	85	purpuriffus	189
porri ſuccus	53	proſtubulæ	85	puſillanimes	82
porrum	52	proteruiæ	140	putearius	12
porta	6			puteorum origo	12

II puteus

I N D E X.

puteus	11, 12	Recidipna	139	rupicaprae	82
Pycnostilon	9	recocta	27	ruscatrices	170
pygargi	82	redemptores	3	ruscor	170
pygmei	102	refrigeratorium	137	ruscus	170
pyra	164, 171	regius auis	112	ruspatrices	170
pyrales bestiolae	172	relectio	226	ruta	41
pyramis	171	relectus	226	rutabulum	187
pyretra	43	repages	8	rutrum	187
pyricauta	171	repagula	8		
pyromantia	171	repositoria	142		
pyrotus	172	resegmina	205	S Abina herba	61
pyrpolis	171	referare	7	sabulum	2
pyxagathus	126	retinacula	95	saccarum ubi	6
pyxis	185	Rhedarij	87	quomodo gignetur,	
		rhemenfi tela	206	cuscq; usus	35
		rhemii populi	206	faccus	263
		rheumatismus	222	faccus frumentarius	
		rhodiacum peristyliu		263	
		9		facellum	228
		rhodinũ oleum, & ro-		sacri pisces	70
		seaceum	55	sacrum	228
		rhombus & rhombus		sagittae	250
		70, 191		saginarium	99
		Rima	123	salamandra	172
		Roboraria	76	sal	34
		rhomphea	248	salarij	34
		rorarij	252	sales	34
		rosa	55	salgama	26
		rosarium	55	salgamarij	26
		rosea mala	159	salgamarium	26
		rosetum	55	salinae	34
		rosmarinus	40	salinum	146
		rostrum	102	salita	27
		Rubea fiscina	94	salitus	34
		rubia	94	saliumca	56
		rude as	213	salmae	90
		rudetum	124	salmo	65
		rudus nouum & uetus		salsamentarij	34
		51		salsamentarium	34
		124		salsura carniũ quae	
		rulla	241	nam probetur	29
		ruma	30	saluia	40
		rumia dea	30	saluiata	183

sania

I N D E X.

sania uasa	139	scopina	212	seriae	18
sanium	34	scopulus	252	serica uestis	211
sandala	256	scorpio	253	sericum	211
sandapila	248	scranteum	251	serpullum	40
sandaraca	62	seriniarij	239	serpyllum	40
sansae	166	serinium	239	ferra	7
sansacum oleum	166	scriptorium atramentiũ		ferrati dentes	69
sansucus	39	235		seruiae corona	55
sapa	20	scrupi	241	serum	27
sapo	189	scurra	112	seseli	51
sardae	70	scuta	244, 251	sessiles lactuae	44
sarire	7	scutati milites	246	setacea cribra	262
sarissa	250	scutella	155	seuum	133
sartago	182	scuticæ	251	sextarius	262
saturea herba	43	scutra	155	Sicilire	92
satyri	84	scutulæ	155	signa	145
satyria	44	scutulata uestis	155	signina pauimenta	124
saxatiles	255	scymni	79	signina pyra	164
Scabellum	197	scyphi homerici	135	silatum	139
scala	122	scyphus	136	silicare	85
scannum	145, 197	scytalia	79	silicata	85
scandulae	267	Secale	257	siligineus panis	149
scaphium	217	secundaria uina	22	siligo	256
scapularis	211	securis	246	siliquae	255
scapus	259	sedes	225	siliquastrum	45
scarus	69	sedile	142	silurus	72, 75
sachi	212	segmentatae mensae	141	silus	84
schedae	234	segmentum	141	simbella	213
schedulae	234	selinis	41	simia	83
schenobates	126	sella	144	simus	84
scholae	126	semen	257	sinapium	186
scintilla	175	semen rosae	75	siparia	200
sciomania	181	sementinum pyrum	165	siphonculus	15
sciotericon	216	semicinctia	190	siphones	15
scipiones	53	semiluxulae	154	sifania	258
scirron	229	semispatha	247	sifer	50
scolopeci	253	senectus	42	sitamius panis	150
scolopus	253	sepatiae candelae	133	suularium	181
scobina	170	sepia	67, 235	Socordes	93
scobes	170	ser	211	solariae	216
scolopendrium	51	sera	7	solarium	123
scopae	162, 170	sergius orata	68	solea	69

12 solearius

I N D E X.

uelabrum	201	uietor	18	undulata uestis	209
uelito	252	uigilia prima	215	unguenta	208
uellus	209	uigilia secunda	215	ungulum	238
uenabulum	249	uigilia tertia & quarta	215	uniones	73
uenafranum oleum	32	uina defecanda quan-		Volfellæ	189
uenationis author	41	do	23	uolua	30
uenatorius culter	185	uina quomodo meden-		uomitus	226
uenena ne noceant	43	da	20	uotum frequens	220
uentilabrum	201	uinaria cella	18	Vrccolus	138
uentilator	201	uinarius	263	urinare	16
uentriculi, & interiorū		uini commoda	150	urinatores	16
morbi	224	uini incommoda	150	urna	16, 116, 263
ueredarij	87	uini inuenitor	19	urnarium	116, 180
ueredi	87	uini probatio	18	Vterus	30
uernatio	41	uini saporis & colores	19	utres	244
uernix	62	uerrucæ	224	Vua	166, 223
uerrucæ	224	uervicolores uestes	210	uulcanus	171
uervicolores uestes	210	uervura	4	uulge	98
uervura	4	uertagus	91	uulnerarius	219
uertagus	91	uerticillus	191	uulturij	111
uerticillus	191	ueru	184	uulua fuilla	30
ueru	184	ueruex	106		
ueruex	106	ueruta	184, 250		
ueruta	184, 250	uesperna	139		
uesperna	139	uestes segmentatæ	141		
uestes segmentatæ	141	uestibulum	4		
uestibulum	4	uestimentum	209		
uestimentum	209	uestis	209		
uestis	209	uestispici serui	212		
uestispici serui	212	uestium nomma	209		
uestium nomma	209	ueterina animalia	40		
ueterina animalia	40	ueterinarij	40		
ueterinarij	40	Viatoria uasa	134		
Viatoria uasa	134	uibriffæ	205		
uibriffæ	205	uicia	259		
uicia	259	uiciarium	259		
uiciarium	259	uictoriatas	213		
uictoriatas	213	uiere	18		
uiere	18				

I N D E X D I C T. G R A E C A R V M.

A	Δείνες	212	δ'ίμυζος	215	ἰχθύς	64
αιη-ιπάνης	84	δορνάδες	82	Κάμπα	45	
αίλουρος	254	δ'όρου	246	κανά	169	
ακαυθίς	114	δορυφόρος	246	κάπνις	174	
ἀκάνθισον	174	δορυφόρος	138	καρύον	157	
ἀμράτισμα	139	Ε' δ'άτρος	179	καρύοπος	157	
ἀλάπτης	120	ἐδέσματα	179	κασσιτερός stanni genus	179	
ἄμφιμερινός	226	ἄλεός	225	178		
ἀμφίβια	104	ἐλασθίσεσθον	120	κεράσιον	179	
ἀναστομία	238	ἔλαφος	80	κῆπος	38	
ἀνδράχνη	45	ἐλαστοφάνη	40	κηπουρική	38	
ἀνδρόγυνος	188	ἐμβολή	247	κηπουρός	38	
ἀποδύτηριον	116	ἐμπόριον	233	κισσοφόρος	169	
ἀποξυόμνος	120	ἔμπορος	233	κίττα	111	
ἀπύρατον	137	ἐντελέχεια	173	κίβανίτης	163	
ἀργυρότοξος	250	ἔντομα	168	κίβανος	167	
ἀρχιμάσθρος	171	ἐπιδρομίδης	65	κίβη	196	
ἀσκαλαβότης	71	ἐπιθαλάμιον	196	κινίδιον	196	
ἀσπίς	244	ἐπιτραπέζια	137	κίνοπόδια	196	
ἀσπίς	167	δ'ίλωμος crucea	44	κοίτη	196	
ἀσύμβολοι	145	ἀφροσύνος buglossus	45	κόραξ	111	
ἀτράφαξις	47	Ζεά	256	κορυβαντία	62	
ἀυλητικοί	236	ζυμίτης panis	148	κορυδαλός	113	
ἀυτόπυρος panis	148	Ἡ' δ'όσμορ	39	κορύνη	249	
Βαπτισμός	118	Ἡ' δ'όσμα	208	κόσκινον	262	
βάπτω	118	Θήκα	230	κρίνον	56	
βασιλόυτις	241	θρηιοτροφέα	76	κρόμμυον	51	
βάτραχος	70	θρόνος	144	κυνομία	168	
βιβλιογράφος	232	θρυαλλίς	130	κωβίς	71	
βλάξ	48	Υ' α	58	κωάλιον	158	
βορβορυγμός	153	ἰατρική πτω	219	κώωνψ	202	
βοτρυς	167	ἰεροκῆπος	38	λαγοτροφέα	76	
βούμαθος	166	ἰππολίβης	180	λαγαφόνος	100	
Γάλα	28	ἰππαινη	27	λάχανον	154	
γάλα	269	ἰπποδρομοα	59	λαχανοπόλιον	154	
γάλα	243	ἰπποθύλαι	88	λακάναι	181	
γάλατις	66	ἰπποτοξόται	250	ληνοβάτης	23	
γαμμαματόνιφον	237	ἰσμοαδῆς	221	ληνός	25	
γαυθίον	238	ἰχθυοκέλλα	64	ληκανόν	238	
γαυθίον	82	ἰχθυοπλάσθον	64	ληγῆ	246	
γαυθίον	62	ἰχθυοτροφέα	64	λαχοφόρος	246	
διάπασμα	208	ἰχθυοφάροι	64	ληχία	130	

ἔνομα μού - 147.

INDEX DICT. GRÆCARVM.

λαπίς	183	πανκαρπία	149	ούκασις	168
Μαγαρίον	171	παντόμιμος	149	συμπόσιον	147
μάγερρος	171	παράδεισος	38	συμπότις	147
μάγμα	208	παράλληλοι	141	σύννοιος	188
μάλα	150	παράνυμφα	238	συσσίτια	145
μαλάχη	53	παράνυμφος	238	σφαυρομαχία	118
μάραθρον	42	παράτριμα	225	σχέδιον	234
μικλοφόρος	138	πέλαγος	103	Τήλανομ	183
μικρόψυχοι	82	πέματα	156	τόξος	250
μίλητος	236	πέπλιον	45	τρογύματα	156
μονοπόδια	142	πεπτινα	224	τράγος	224
μονόφθαλμος	222	περιτερίς	264	τρίγλα	67
μυάγρος	168	περιτροφοφάον	264	τρίμυξος	215
μύλος	187	πίταυρον	107	τρώξιμος υια	166
μυοκτόνος	254	πίψις	224	τυρός	186
μύρα	208	πίθιος	83	Υ' δ' ἑλκασίον	33
μύσψ	222	πλάται	65	ὑδρία	181
Νάνοι	161	πνίγος	117	ὑπανίμια	106
νάριον	56	πνίγη	117	ὑπέθρα	58
ναυμαχία	119	πόλιορμίτικα	253	ὑπνος	202
νιβρός	82	πολύμυξος	130. 215	ὑποκρίσμα	198
νῆσσα	104	προκίτιον	196	ὑποπόδιον	197
νισσοτροφέον	104	προπνίγον	117	Φαλακροκόρακτις	111
νόμος	213	πύλον	118	φθέρ	221
Οἰκία	188	πυρινός ρανίς	148	φθαρίσις	221
οἰκονομία	188	πυρόβολα	253	φλοισβος	153
οἶκος	188	Ρῶδον	55	φλόμιος	130
οἰνοπόλις	152	ροῖνον	160	φυσήματα	75
οἶνος	152	ρόπαλον	249	Χαμαιισσός	62
οἰνοφόρος	138	Σικνοφόρια	243	χαρτοπώλης	233
ολοφύοντες ρανία	30	σκόμιος	54	χαρτοφυλάκιον	239
όλυρα	256	σύντος	251	χεροβήκη	243
ἐπισκομία	234	σπάω	105	χερομήλος	187
όπλα	240	σαφίλη	223	χερονομῶν	146
όπλομάχος	240	σφρανόπλοκός	55	χελιδών	102
όπαροβήκη	159	τίφανος	55	χιννοβισιεύον	104
όρνιθοτροφέον	99	σοιχάδα ολεα	58	χυτρόπους	180
όρνυξ	101	σρίμμα	225	Ύυχρολουτρός	116
όσρακον	179	σύμμα	208	Ω' μοφάροι	153
Παλίμψεος	233	συνομισός ρανίς	148		
πέμφοτος	149	συνόμαρον	168		
πάνθειον	149	σύνον	168		

Τ Ε Λ Ο Σ .

FRANCI

FRANCISCI

MARII GRAPALDI PARMENSIS,
DE PARTIBVS AEDIVM,
LIBER PRIMVS.

VNDI Rudimento homines feri & inculti ante fruges cognitas querna glan de ac fructibus, quos passim e terra natura produxerat, uicabant, in speluncisq; aut habitabāt, aut tecta sylvarum incolebant: uerum agresti illo & ferino uictu aliquantulum posito, cœpere pri-

Domorū inuentio.

imum alij tuguriola de fronde harundinibusq; contexere: alij (quemadmodum Doxius Cælij filius) exemplo ab hirundinū nidulis sumpto, luto acerato extruere loca, quæ cannulis temerè contacta subirent: mox cogitationibus suis adijcientes res nouas, non solum humiles casas, sed & amplissimas domos fundatas, & lateritijs parietibus, aut lapidibus erectas, materiaq; & tegulis tectas construere cœperūt: ueluti Athenis Eurialus & Hyperbius fratres excogitasse dicuntur. Procedente demū tempore luxus ille Romanorū sumptuosiores ac splendidiores erexit, & picturæ honore, & ex toto ferè orbemarmoribus translatis: & (quod maius est) solerti inuento ex arena in crustas factis: quibus non contentis luxuria etiam addidit, ut trabes & parietes tanquā uasa inaurarentur, compluraq; ac diuersa ad habitandum loca, non tantum utilitatis opportunitatis ue, sed & uoluptatis causa ponerentur. De quibus ne longius quàm res exigit, nostra procurrat oratio, hinc exordior. Candidè & foeliciter lege.

PARIETES, VESTIBVLVM, IANVA,
ATRIVM, PERISTYLIUM, CAPVT I.

Nter parietes, architectorum omniū sententia, lateritij præferūtur, utpote si ad perpetuum diculum fiant æterni: ideoq; ad publica, ut plurimum, & priuata opera, satrapum domos, &

Parietum genera.

mos, & amplissimas principum regumq; aulas ponuntur: è silice tamen Græci diu probauerunt. Erecti sunt & marmorei, quos Romæ primo scenam M. Scauri ædilis habuisse memorat. Verum excogitata arte marmora secãdi in laminas, fuere in pretio crustati, crusta tantũ marmoris intacti: qua primũ Romæ totius domus suæ parietes in Cælio monte legimus Mamurram è Formijs, equitẽ Romanum operuisse. Sunt autem & priuatarum ædium & publicarum, significantq; structurã domus uniuersæ corpus ambientem: quæ si undiq; uiam habuerit, Insulam faciet. Muri uerò primum à Trasone erecti: siue mœnia urbium, & oppidorũ. Structuræ quoq; quæ ædes intus distinguunt ac separant diuersis nominibus ad uaria opera ususq; plurimos, parietes dicuntur & Intergerini & Mediani: id genus omnia, iactis in solo stabili fundamentis, calce, arena, lateribus, marmore, gypso, cœmentis crescunt & constructuntur. At si stabile solum non fuerit ex uligine uel aquarũ exundantia, Fistuca instrumẽto sublicæ palicq; ex alno in primis pangentur ad fundamina. Calx ipsa de albo saxo aut silice, optima coquitur, fornace calcaria per calcarios ad structuram: quæq; erit ex spisso saxo & duriore uti lissima, iusta tamen arenæ, ab ariditate hærendo uel, mixtione temperata: unde Arenatũ è calce & arena: & Arenarium ubi foditur. Eius sunt fossitia, fluuiatica, & marina: inter quas crassior Sabulũ nuncupatur. Fossitiæ quartam partem calcis, fluuiaticæ & marinæ tertiam addere conuenit. Laterum quoq; ex intrita sunt genera tria: Lydoron siue Didoron longũ sesquipedale, latum pede, Tradoron è palmis quatuor, Pentadoron è quinque. δῆρον enim Græci palmũ appellant, & δῆρα munera, quod manu darentur: unde Antidora. Variant autem nationes laterum nomina & formas, quæ omnes siue oblongæ, uel incuruæ, seu quadrangulæ, ut in frontatis, triangulæ uel fuerint, fornace latericia durandæ sunt. Marmoris in ædificijs etiamnum usus probatur, qui apud Romanos adeo precebut, ut nauibus ad id præparatis ex longinquis regionibus, transmarinis prouincijs, extremis nationibus adueherentur in urbem marmora, nulla ferè alia, q̃ deliciarũ

Plin. lib. 36.

cap. 6.

Pariet.

Insula.

Intergerini et
Mediani parietes.

Calx.

Arenæ.

Arenatum.

Arenarium.

Sabulum.

Laterum genera tria.

Plin. lib. 35.

cap. 11.

Marmoris usus & uaria nomina.

deliciarũ causa. Hinc Plinius alpes (quas in portento prope habuere ueteres) ab Hannibale Pœno, mox à Cymbris superatas, cædi in mille marmorum genera conquiritur. Est enim Parium candidissimũ à Paro è Cycladibus insula: simile ex Liguria uehitur ad nos, quod à loco Cariariense uocitamus: tale Ligusticum olim Lunensium lapidicinæ dederunt. Lucullus marmoris, quod ferè atrum erat, illo delectatus, nomen imposuit: cuius colunas duodequadragenũ pedum Scaurus in atrio collocauit, quæ postea in theatro Marcelli translatae sunt. Laconicum uiride est, & cunctis hilarius: Ophites à maculis serpentium quibus distinguitur, nomen accepit: Porphyrites rubet, candidis interuenientibus punctis Leucostictos uocatur. Primum autẽ uersicoloria marmora Latomiæ chiorũ dederunt. Bassaltes ferrei coloris est & duricie, unde nomen mutuatur: Onychites, qui & Onyx, ex Arabia montibus est, è quo uasa potoria in Germaniã perducuntur. P. Lentulus Spintemphoras ex eo & urceos magnitudine caedorum ostendit. Alabastrites quoq; candidum cauare solent ad myrothecia, quoniam unguenta incorrupta seruari creditur. Est Tophus lapis fricabilis candidus, & minus inquit Plinius, ponderosus qui Porus uocatur. Est pumex Græcè κωνίσις: quasi pertusus erosusq; à uermiculo, qui sic dicitur, qualis hordearius triticariusq; est. Sed de his iam satis. Difficile nãq; esset enumerare singula genera in tanta multitudine, quũ quilibet locus suum ferè marmor producat. Primus autem peregrinũ marmor Numidicum, quod fuit in columnis, habuit L. Crassus orator, quẽ ob id M. Brutus in iurgijs Venerem palatinam appellauit.

Cæmenta uerò dicuntur omnis rudior materia, qua ædificia consurgunt: sed proprie lapides uulgares subduri. Plinius in xxxvi. Medios parietes farcire fractis cœmentis. Inde Cæmentarij fabri murarij, qui parietes ducendo, domos ædificant, nomen acceperunt. Hi de pretio totius operis faciendi, si cum domino conuenerint, ædificandũq; id conduxerint, Redemptores uocitatur. A cæmẽto Cæmentitij parietes etiam dicitur. Hoc scitu dignum, ordines ipsos laterum in parietibus struendis à Vitruuio Coria no-

Ophites.

Porphyrites.

Leucostictos.

Bassaltes.

Onychites.

Alabastrites.

Tophus.

Pumex.

Cæmentum.

Cæmentarij.

Redemptores

Coria, &

a ij minari,

Cursus.

Versura.

Malha.

Loricatio.
Tectorium.
Albarium.
Pictura.

Arteses.

Podium.
Podiolium.

minari, quæ uulgò turba opificum Cursus appellat. Sed eidem flexus angulorū in ædificijs & parietibus exterior, Versura dicitur, quam Græci *νομήριον* uocant: & *ἀνώρες* etiam à cubiti uersura quandoq; legimus. Gypso quoq; parietes cameræ, & infumibula additis arundinibus, leuissimè suspenduntur. Vfus eius & in albarijs pro tectorio. Sed in hoc præfertur malha, quæ Plinio auctore, fit è calce recens & intrita: quæ in mortarijs, hoc est lacunis & cõceptaculis, maceratur & fermentescit. Eo madido statim utuntur, quoniã celerrimè coit, ac siccatū durescit. Optimum coquitur è lapide speculari: quo & sculptores & pictores prototypa, eçtupa, iconia simulachra, & compluraria alia producunt, ac formas faciunt. Fit & è lapide marmoso, quod in albarijs apud nos probatur (parietibus namq; extructis calx inducitur) unde calcata ædificia, calce contacta, Loricationem & tectorium appellant, & præcipuè si leue politum ue fuerit, ut superinduci possit penicillis: uel Albarium uel pictura, & cæteræ id genus circumlitiones, quæ structuram plurimū uenustant: nam & calx interdum asperè relinquitur, ita ut grummuli emineant. Plinius de cucurbittis in xvij. Reptantibus inquit, flagellis scandentes parietum aspera in tectum usq; natura sublimitatis auida. Quo loco per artesum aspera pleriq; lectitabant, ab arta calce aspera tectoria, uel ab *ἀρτάω* appendices è ligno interpretantes. Sed de hoc aliàs. Porrigitur autem sæpiculè extra parietem in facie domus, mutulis è marmore suppositis, locus ad aspectandum, instar suggestionem uel pulpiti, quem Podium & Podiolium per diminutionem rectissimè dicemus.

VESTIBULVM.

Estibulum ante ianuam locus, à particula ue, quæ modo intendit, modo minuit, & stando cõponi uidetur. Domos namq; amplissimas ædificaturi, ante ianuã uacuum reliquere, in quo togati clientes, qui patronum, qui diuitem orbum salutatam ex consuetudine ueniebant, priusquã per admissionales in saluatorio admitterentur consistebant, & neq; in uia

in uia stabant, neq; intra ædes erant. Ab hac igitur consuetudine, & quadam quasi constabulatione, spatia illa Vestibula sunt appellata. Plautus in Mostell.

Vide vestibulum ante ædis hoc & ambulacrum cuiusmodi.

Alij à Vesta deduci existimarunt. (Ouidius in Fast.)

Hinc quoq; vestibulum dici reor unde precamur,

Quam sanur Vestam quæ loca prima tenet.)

domusq; partem non rectè primorem significare. Græci *προπύλαιον* dixerunt. M. Cicero Offici. ij. Phalereus Demetrius qui Periclem principè Græciæ uituperabat, quòd tantam pecuniam in præclara illa propylæa profuderit.

IANVA.

Anua primus ædium aditus est, à Iano bifronte, cui omne principium consecrauit antiquitas. Cetera intra ianuã generaliter Ostia sunt, seu ualuas habeant, siue fores: quamuis hæc usus corrupit, nam & ianua, à qua ianitor, pro ostio ponitur: & ostium, à quo ostiarius, pro ianua. Græci *θύρα* uocant: unde *θυρίδιον* ostiolum, & pseudothyra deducta: Prothyra quoq; & Hypothyra ualuarum hians illa cavitatas. Ipsa uerò ostiorum latera Antas appellamus, quandoq; *ἀντασάδα*: à quibus Antipagmēta ualuarum ornamenta. At Postes, quòd post ostia stant, è populo, abiete, cupresso, & id genus ceteris, clauis ferreis confixi ad egressum & ingressum prohibendum, & bullis auratis interdum ad ornatum & splendorem, in medio impaginū æque distincti, super cardines deuoluuntur. Horat.

Veianius armis

Herculis ad postem fixis latet abditus agro.

Posuerunt & maiores ex ære. hinc Camillo Spurius Carbilus quæstor obiecit, quòd in domo ostia haberet ærata, nam Fores propriè, & per diminutionem Forulæ dicuntur quæ foras aperiuntur. Plinius in xxxvi. de Valerio Publicola & eius fratre: Adijci decreto ut domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Et Plutarchus, parum dissentiens à Plinio, memorat primum M. Valerio Publicolæ fratri, quum de Sabinis triumphasset, domū publicè positam, cuius fores extra aperirentur, quū

a iij antea

Propylæum.

Ostium.

Thyræ:
Thyridion.
Hypothyra.
Antæ.
Antipagmēta.
Postes.Fores.
Forulæ.

Dum apparatur uirgo in conclauis sedet.

Vbi Donatus Conclauis inquit, est separatio locus in interioribus tectis, quod intra eum loca multa & cubicula clausa sint, adhæretia triclinio. At Cicero cōclauis ipsum Tricliniū est interpretatus. Clauem Theodorus Samius primo monstrauit: à qua faber clauicularius.

Obex.

Obices etiam num pessuli, claustra seræ, uncini uocantur: & ab obijciendo (teste Gellio) nomen acceperunt. Generaliter quæcunq; obstacula dici possunt. Silius Italicus:

Et fidos certant obices accersere sylua.

Vergilius:

Ecce maris magna claudit nos obice pontus.

Repagula.

Repagula item sunt, quæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut e contrario pangantur: author Pompeius. Quid.

Raptatq; de dextro robusta repagula postis *Offibus illis.*

Repages.

Plinius: Abies ualuarum repagulis, & ad quælibet intestina opera aptissima. Hæc & repages.

A T R I U M.

Trium primus intra ædes aditus. Vitruuius:

In urbe atria proxima ianuis esse debent, rursus à pseudourbanis statim peristylia. Lucæ xi.

Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Et poeta:

Atria longa patefcunt.

Vbi, ut notauit Seruius, culinam facere antiqui consueuerant: hinc atria dicta quasi atra propter sumi fuliginem: siue ab Atriatribus Aethuriæ populis, ut author est M. Varro. Nam Pompeius atrium ante eedes genus ædificij proprie dictum putat, quasi aterriū, quod e terra oriatur: una de Atriensis inter primores seruus nomē accepit: & Atrium in amplis domibus, in quibus erat atrium maius. At proximus atrio locus Tablinum à tabulis, ut Græcè τῶν τῶν τῶν, dicebatur. Plinius in xxxv. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarū: aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs. Item: Imaginum pictores Sopylon & Dionysium quorū tabulæ pynacothecas implent. Et Apuleius Floridorū ultimo: Medici (inquit) cum intrauerint ad ægrium uti uisunt, nemo eorū qui per pulchra

Atriensis.

Tablinum.

Pynacotheca

Cap. 1.

Cap. 11.

pulchra tablina in ædibus uisunt, & lacunaria auro oblita. De tablino quoq; meminit in vij. Vitruuius architectus. Esse tamen illa ferè uidetur differentia, quod in Pinacothecis tabulæ pictæ, in tablino rerum in magistratu gestarū monumenta continebantur.

P E R I S T Y L I V M.

Peristylum columnis formam accipit: in tres enim, aut quatuor partes habet porticus. Vitruuius, Peristylia (inquit) in transuerso tertia parte longiora sint quam introrsus: columna & tam alta, quam porticus latæ fuerint. Peristyliorum intercolumnia ne minus trium quatuor uel columnarum crassitudine inter se distent. Item cōiunguntur his domus ampliores habentes latiora peristylia, in quibus pares sunt quatuor porticus altitudinibus, aut una quæ ad meridiem spectat excelssioribus. Id autem peristylum, quod unam altiore habet porticum, Rhodiacum dicitur: habent enim domus egregia uestibula, & ianuas proprias cum dignitate, porticusq; peristyliorum albarijs, & tectorijs, & ex intestino opere lacunarijs ornatas, ubi intestinum opus è ligno fabricorū accipies, quod & Sublicium, & Oecodomium ædibus aptum. Suetonius in Augusto, & M. Varro Peristylum appellant: cui nomen dedit τῶν τῶν Græca præpositio, & σὺλην columna: quemadmodum ab τῶν capitelium ἐπιστύλιον nominatur. Inde tetrastylon, decastrylon, à columnarum numero: & pycnostylon, in quo densiores, spissæq; sunt columnæ.

Rhodiacum.

Intestini opus
Sublicium.Peristylus.
Epistylum.

Pycnostylus.

P O R T I C V S.

Porticus apud antiquos ad deambulationem & umbram erectæ sunt. Martialis:

Claudia diffusas ubi porticus explicat umbras.

Et Suetonius in Domitiano: Sollicitior indies porticum, in quibus spatium consueuerat, parietes phengite lapide distinxit: è cuius splendore per imagines, quicquid à tergo fieret, prouideret. Primi eas domibus addiderunt Tyrreni, in quibus seruorum & cōcurrentium turba diuenteret: quæ imitati Romani postmodum, & in melius aucta, ad

b suam

Porticus ce-
lebriores or-
lim apud Ro-
manos.

Cryptoportii
cus.

Porticus mi-
liariæ & sta-
diatæ.

Columnæ eo-
rumq̄ genera

Strigæ.
Strigles.

Epistylum.

Spira.
Basis.

fuam rempublicam transfulerunt, ut scribit Diodorus. Ce-
leberrimæ autem porticus Romæ fuerunt, Corinthia, ab
ære corintho, quod erat in columnis, ad circum Flaminiū
erecta à Cn. Octauio: Pompeia, Claudia, Liuia, ab au-
thoris nomine: & porticus Catuli, quã de manubijs Cym-
bricis erexerat. Subterraneas autem Cryptoporticus ap-
pellant. Sunt & miliaria porticus ex passuum numero: si-
cut à stadijs, quas Vitruuius Stadiatas uocat: nisi quis mi-
liarias porticus accipiat pro eis, in quibus multæ porticus
conuixæ procumbebāt. Sustainant omnes columnis, quæ
ideo dictæ sunt, quod culmina sustineant, auctore Poma-
peio. Harum tria potissimum habemus genera: Teretes.
Quadrangulas, & in his Striatas. Quadrangulæ potissi-
mum angulares, quæ Antes: cæteræ Medianæ. Plini. ele-
ganter concham, & Apuleius metaphoricâs frontem stris-
atam dixere. Quanta autē debeat esse crassitudo, longitu-
doq̄ illarum in ædificijs, docet locupletissimè Vitruuius
in tertio, & in quarto: Circa Strigliū (inquit) caua & angu-
los Striarū: nam Striæ in columnis erunt partes extantes
& prominulæ: Strigles uerò cauæ & conditæ, ipsiq̄ cana-
liculi. Apud ueteres Doricæ in ima crassitudine sextam
partem altitudinis habuerūt, nonã Corinthiæ & Ionicæ,
septimã Tuscanicæ. Fuerunt præter has & Atticæ colu-
mnæ, quaternis angulis parilaterū interuallo. Colūnas
è marmore peregrino primus Lucius Crassus orator, de
quo superius, in domo sua posuit. Quod in summo earū
ponitur in opere Epistylum nuncupatur. Plinius: Sic pa-
tris ædes Iouis quamuis lapideas columnas & epistylia
circundarent. Sed & trabem, quam columnis imponunt
instructuris architecti, hoc nomine significamus. Quod
supponitur, Spiram eruditiores, cæteri Basem dixerunt:
quæ ad plura refertur. Idem: In Ephesiæ Dianæ æde, de
qua prius sermo fuit, primū columnis spiræ subditæ & cæ-
pitella addita. Spira itē genus operis pistoriij, & funis nau-
ticus in orbem conuolutus: sed propriè circulus qui in se
ipsum non recurrit. Hinc in ornamentis capitum matronarū,
& in serpentibus est spira. Plinius in nono: Lolliam
Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, uidi smarag-
dis.

gdis, margaritisq̄ opertam, alterno textu, fulgentibus to-
to capite, crinibus, spiris, auribus, collo, monilibus, digi-
tisq̄: quæ summa quadrigēties festertiu colligebat. Clau-
dianus in raptu Proserpinæ de serpentibus:

Nunc spiris Zephyros tranant.

Martianus Capella de nuptijs philologiæ & Mercurij:

Et spiris toruo nituerunt astra dracone.

Inter porticus est Xystus lata ad hybernã exercitationē: Xystus.

ibi enim athletæ per hyemem exercebantur, ut scribit Vi-
truius, qui docet quemadmodum facienda sit. Vnde à

xysto Xystici. Suetonius in Augusto: Nec tamē eo minus Xystici.

aut xysticorū certationes, aut gladiatorum pugnas seuer-
rissimè semper exegit. Item: Non tam statuarum & tabu-

larum ornatu ædes suas, quàm xystis & nemoribus exco-
luit. Vbi Xystus pro ambulatione accipi potest, in qua ar-

buscula sunt in plurimas species effigiata: ueluti & penes
Plinium ad Apollinarem: Ante porticum xystus, cōcibus

in plurimas species, distinctusq̄ buxo. Nam, ut refert Vi-
truius, Latini xysta ambulationes appellant, quas Græci

ειπαδρομίδας. Cicero in Bruto: Cum ambularem in xy-
sto, & essem ociosus domi. De Xysticis etiamnum Sueto-
nius in Galba: Vt &, si quid scænici aut xystici donatum

olim uendidissent, auferetur emptoribus.

CAVAEDIVM ET PVTEVS,

CAPVT SECVNDVM.

Auædium, ut Plinius Cæcilius in epistolis, di-
dione mutilata: siue cauum ædium, ut M. Varro, di-
ditiōe integra, locus est sub Dio ua-
cuus, cinctus undiq̄ porticibus ad commu-
nem omnium usum. Quinq̄ autem generis
bus distinguitur, quorum nomina, Tuscanicum, Corin-
thium, Tetrastylon, Displuiatū, & Testudinatum. Sin-
gulorum structuram & facies breuitatis causa scribere su-
perfedimus: tum etiam quia huiuscemo di-
structuris raro

Cauædium.
Puteus.

nunc utimur, & cū utimur, ita mutamus, ita uenustamus, ut aliæ uideantur: quisquis tamen illas nosce uoluerit, inueniet in libro Vitruuij de architectura sexto. Circa caue-
Impluuium. dum loca disponētur, uniuscuiusq; rei utilitatis gratia parietibus discepta: ueluti penaria cella & uinaria, coquinæ, cœnatio, cubicula, & balneæ: Impluuium quoq; quā impluere imber in domum potest. M. Varro: Si relicū erat in medio ut lucem caperent, deorsum quò impluebat impluuium, sursum qua compluebat compluuium. utrunq; a pluuia. Plautus in Amphitrione:

Deuolant angues Iubati deorsum in impluuium duo maximi.

Cicero in Verrem: Ostendam in ædibus priuatis, Verre longa difficilīq; uectura, columnas singulas ad impluuiū numis quadragenis milibus non nimis magnas habuisse locatas. Suetonius in Augusto compluuiū pro impluuiō posuit: Enatam palmā ante ædes suas in compluuiū deorum penatiū transtulit: utq; coalesceret magnopere curauit. In eo autem Puteus fodiendus: nam in oppidis aut hic, aut cisterna necessaria est, ne (ut inquit Aristoteles in Politicis) aqua deesse possit, quæ & utilissima ad mundiciam, & saluberrima est, ut philosophi & medici referunt: & nos ex usu liquido cognoscimus, nisi ciuitas fontium scaturigine redundet, impendio laudanda: quæ etenim cœlum uidet, aqua salubrior iudicat, ut multi credidere. Plinius obseruationem hanc uanam existimat. De puteo igitur cisterna, & fonte, nonnulla his ascribenda duximus.

**Puteorum or-
rigo.**

Puteos primus Danaus Beli prisici filius ex Aegypto in Græciā, quæ uocabatur Argos diphion, aduectus, inuenit. Strabo quoq; scribit Danaides plurimos puteos Argis effodisse: quo ex facto uersus ille uulgatus est: *Argos aquis uacuum Danae struxere redundans.*

Putearius.

Hinc Putearius, fossor puteorum: in quibus (ut salis, quæ notiora sunt, taceam) argenti metalla reperiuntur. Indicium est puteus in Hispania ab Hannibale inchoatus, qui in dies illi ccc. pōdo argenti subministravit. Ipsæ uerò aquæ puteorum respectu fontium malæ sunt, ut sentit Auicenna. Stagnantes namq; damnantur: quæ profluunt, salubriores dicuntur. Hoc scitu dignum est, quod tradit Aristoteles

Aristoteles in Problematis, summam puteorum aquam infima salsiorem. Nec minus, quod referunt Seneca in quaestionibus naturalibus, & Aphrodisæus, puteanas aquas æstate frigiditas, hyeme calidas esse: quoniā calor per æstatem aërem ambiens calidum, frigus in terræ fugat penetralia, quo aqua frigescit: hyeme uerò frigore aëra occupante calor in penitissima terræ descendit, & aquam calidam facit. Natura quippe ita sanxit, ut contraria in eodem loco & tempore simul non manerent. Hinc Lucretius:

Frigidior cur in puteis æstate sit humor?

Arescit, quia terra calore: & deniq; si quid

Fortè uaporis habet, propere dimittit in auras.

Quo magis est igitur tellus effœta uapore

Fit quoq; frigidior qui in terris est abditus humor.

Frigore comprimitur, porro omnis terra coitq;

Et quasi concrefcit: fit scilicet in coeundo,

Exprimat in puteos si quem gerit ipsa calorem.

Emittunt omnes ferè lanuginem, quæ Muscus appellatur: unde Muscosi fontes ac putei, & Columellæ uerbum Muscantur: non autem ab odore, qui & Muscus dicitur, Græcè Sphagnos & βῆρυξ, diuerso tamen ab illo qui Moschos uocatur.

*Muscus.
Muscosi fontes. Muscarius.
Plinius libro
12. cap. 29.*

CISTERNA.

Cisterna aquam euripis, aquagijis, & canaliculis, siue nauicellis sub stillicidio positis, ad imbres suscipiendos in ea inducā continet. Ad quod alludens Horatius Flaccus in Satyris inquit:

Collectos ne bibant imbres puteos uel perennes Iugis aquæ.

Sic autem ideo dicta uidetur, quòd sit cis, id est infra terrā, authore Festo Pompeio. unde M. Varro disciplinæ rusticæ libro primo: Si omnino aqua non est uiua, cisternæ faciendæ sub tectis. Ulpianus iureconsultus: Cisterna aquā uiuā non habet, & quidem cisternæ imbribus concipiunt, sed per glaream immiffam & spongas purificatis. Medici cisternarū aquam inutilem aluo continentur, duritiasq; faucibus facientem. Multi illam laudarunt, quòd leuissima sit imbrum aqua, ex qua, ut plurimū, replentur: quod falsum esse in xxxi. Plinius ostendit. Probatum tamē aqua

Aquarū quæ præstantior.

b iij pluuia

pluuia ab Auicenna, propter subtilitatem, licet facile putrescat. Decocta uero nulli est æquiparanda, minore inflatione, & faciliore descensu: quoniam subtilitas decoctione acquiritur. Inuentum fuit Neronis principis aquam decoquere, uitroq; demissam in niues refrigerare: ita sine uitij niuium uoluptas frigoris innocua contingebat. Optima est autem aqua aëri perquam simillima, quæq; calidat & refrigeretur celerius, quæ decocta uasis crustas non relinquit, quæ legumina citius percoquit: & demum quæ leuior est, ut sentire uidentur Auicenas & Hippocrates. At Plinius ad stateræ iudiciū perrarò aliquā dicit leuiorem inueniri.

FONS.

Fons dictus est, quod inde aqua funditur è terra. Quæ fontana appellata, cæteris salubrior est, & maxime terræ liberæ, ut Auicennas testatur: & cum nullus fa-
por odor uel aquarum ad cibos esse debeat, unus tamen in toto traditur orbe fons aquæ iucundè olentis, in Mesopotamia Cabura: quoniam (ut ferunt fabulæ) eius aqua luno est perfusa. Fons erat Aethiopiæ, quo loti, perinde ac oliuo delibuti, uiolam redolebāt: & in eius aqua nihil innatare poterat, sed omnia pessum ibant in profundum, ut tradit Herodotus. In Germania trans Rhenum maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua epota intra biennium dentes deciderent, Plinius author est. Fons erat Thebis, Cissusa nomine, in quo Bacchum nutrices, cum fuisset in lucem æditus, abuisse dicuntur in fabulis: nam color uini splendebat aspectu translucidus, potuq; mellitissimus, ut Plutarch. in Lysandro. Fons uti uino mixtus fuit Paphlagoniæ, ex quo potantes madulæ, hoc est ebrii fiebant. Apud Nasamonas fons erat per diem frigidus, noctu calidus: de quo meminerunt Italicus, Pomponius Melia, & Lucretius. Est apud Hammonis fanum fons luce diurna frigidus, at calidus nocturno tempore fertur. Solinus Aganippen fontem Boëtiæ dixit à Cadmo fuisse monstratum, cuius aqua facundiam pareret. E Clitorio Arcadiæ qui biberint, fiunt abstemij, id est uini osores, & inuini, ut recitant Vitruuius, Vibius Sequester, & Ouidius Metamorphos

Fontes celebriores.

Cabura.

Cissusa.

Madulæ.

Aganippe.
Clitorius.

morphoseos ultimo, his uersibus:

Clitorio quicumq; suum de fonte leuauit,

Vina fugit, gaudetq; meris abstemius undis.

Fons autem Græcè τρυφή. Vnde Pagus, simul positæ uillæ, hoc est rusticane domus plures, nomen accepit: quod circa fontes hæ ponerentur. Hinc Paganus, rusticus: Semipaganus, semirusticus: & Paganalia, festa rusticorum, ut à fontibus Fontani dei, & Fontanalia.

Pagus, & ab eo deriuata.

SIPHONCVLVVS.

Siphonculus signare uidetur tubos, & fistulas, siue epistomia, quibus aquæ murmurantes emittuntur: tales conspiciuntur in fontibus manu fabricatis, in quibus sunt huiuscemodi linguæ plures prominentes, & aquas plurifariam euomentes. Plinij ex epistola ad Apollinarem hoc apertissimè uerba declarant, quæ idcirco duximus subiungenda: In hoc fonte Crater, circa Siphonculi plures miscent iucundissimū murmur. Et paulo post: Esti badio aqua uelut expressa cubantium pondere Siphonculus effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atq; ita occultè temperatur, ut impleat, nec redundet. Fistula uero à ferenda siue fundenda aqua dicta uidetur: significatq; ut Pomponius iureconsul. inquit, proprie tubos, per quos aquas ducimus: à cuius similitudine instrumentum musicū, & ulcus altum, & callosum in corpore nomen sortitur. Dicuntur & papillæ in fontibus quæ aquas fundunt. Varro in re rustica: Si adduxeris (inquit) fistulam, & in eam papillas imposueris tenues, quæ erunt aquam. Alij mammas uocant: Græci μασσῆ, ubera Cassiodorus. Siphonculos ipsos per diminutionem à Siphonibus appellamus, quibus proprie aquas, aliud uel liquidum, interueniente spiritu attrahimus atq; emittimus. Seneca in quæstionibus naturalibus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, & compressa utrinque palma in modum Siphonis exprimere.

De instrumentis ad aquarum usum pertinentibus.

Fistula.

Siphones.

ANTLIA.

Antlia machinula est ad aquam hauriendam excogitata: nam ἀντλήω Latine haurire dicitur. Martial. Cura laboratas Amilia tollit aquas,

Et Pompe

Et Pompeius: Antlare haurire à Græco ἀντλήειρ descēdit. Liuius: Florem antlabant liberi ex carchesijs. Utuntur rustici ligno oblongo ad aquam è puteis extrahendam, urnula, quod Ciconiam, à rostro ciconiæ alitis, Hispani dicere: illi uerò Telonē, quidā Tollonem à tollendo, ut Vegetius. Trochleæ nanq̄ rotulæ sunt striatæ è ligno uel ære, quibus aquas haurimus fune ductario & hydria. Lucret.

Multaq̄ per trochleas & tympana pondere magno
Commouet, atq̄ leui sustollit machina nixu.

Et ex interpretatione Diogenis Laërtij sic scriptum inuenimus: Ego ita hisce iam pridem assuetus sum, ac si sonum iugiter trochlearum hauriam. Nam dum saxa, aquæ, ligna, marmora, & id genus cætera, per trochleam sursum ductario fune trahuntur, crepitus & sonus concitatur. Ductarius autē funis est, qui per orbiculos trochleæ ducitur: Vrnæ uerò, uascula quibus aquas haurire solemus, sic ideo dictæ sunt, quod urināt in aqua. Vrinare est enim in aquā mergi: unde Vrinantes & Vrinatores, qui in aquam merguntur apud Varronem. Et Calistratus iureconsultus ad legem Rhodiam de lactu scribit urinatores merces extrahere ex undis, quas leuādæ nauis causa in illas nauis miserant. Delphini sidere oriente natus erit urinator, auctor Firmico Materno. Complures equidē machinulæ ad aquam hauriendā parantur. Proxima æstate cum ad monasteriū diui Benedicti diuertissem in agro Mantuano citra Padum, Podilironum quod uocitant, uidi uersatilem machinā, qua æneis uasculis quadratis, & equo helciario aquas hauriebant. De simili meminit Vitruuius: Ita cum rota à calcantibus uersabitur, modiolii pleni ad summum elati, & rursus ad imū reuertentes infundent in castellum ipsi per se, quod extulerunt. Sunt enim Modiolii uascula quadrata, quibus cum tympanis ad hauriēdas ex puteo, siue lacu undas utuntur: quorū (ut est apud Frontinū de aquæ ductibus) alius erogatorius, alius acceptorius.

Tympana. Tympana uerò machinæ sunt tractoriæ, ut est apud Vitruuium in x ad aquam hauriendam summa celeritate, aptissimæ ad salinas, & hortos irrigandos. Et Castellum, Crater in fontibus, aquæ receptaculū, ex quo fistulis aqua decurrit,

Ciconia.
Telo & Tollo.
onis.
Trochleæ.

Ductarius funis.

Vrnæ.
Vrinare.
Vrinatores.

Podilironū.

Modiolii.

Tympana.

Castellum.
Crater.

decurrit, ut Iabolenus iureconsultus interpretatur. At Festus, Diuidicula, inquit, antiqui dicebant, quæ nunc sunt castella, ex quibus à riuo cōmuni aquam quisq̄ in suum fundum ducit.

H A R P A X.

Harpax instrumentum dicitur cum pluribus uncinis, quo uasa & alia compluria, quæ uel in flumine, uel in puteis ceciderint, extrahimus. Dicitur & Harpago inter nauium utensilia numeratus, & ab Anacharse Scytha philosopho, ut dicitur, inuentus. A Græcis ambæ dictiones sunt: nam apud illos ἀρπάξω est rapere. Triuales à lupo, quod rapax est animal, Lupū appellat.

A P O T H E C A C A P V T I I I.

C E L L A.

Cella locus à cælando, ubi aliquid condebāt. Inde à carne Carnariam, à farina Farinariā, à lignis Lignariam, à libris Librariam, à caseo Caseariam, & à uino Cellam uinariā dicimus, in qua, ut nomen indicat, uinum seruatur. Vitruuius: Habeatq̄ cōiunctam cellam uinariam, habentem à septentrione lumina fenestrarū. Cum enim alia parte habuerit, quam sol calefacere possit, uinū quod erit in ea cella confusum à calore, efficietur imbecillū. Plinius xiiij. Latus cellæ uinariæ aut certè fenestras obuerti in aquilonem oportere, uel usq̄ in exortum æquinoctialem: sterquilinia & arborū radices procul abesse, omniaq̄ odoris euitandi facillimo in uino transitu. De iisdem Annius poeta in Georgicis:

Nec cellis ideo contende falernis.

Vbi Seruius exposuit Apothecis: ita enim nuncupantur cellæ uinariæ. Plinius, Apothecas inquit, fuisse & diffundi solita uina, anno sexcētesimo trigesimalotertio urbis apparet, indubitato uini opimiani argumento. Item: Vina in apothecis canis ortu mutantur quædam, posteaq̄ restituntur sibi. Scribit Vlpian. Vina, quæ in apothecis sunt,

c fundo

Apotheca.

Horreum. fundo instructo legato non cedere, si sint illic non usus, sed custodia gratia: & sic quæcunq; ibi quasi in horreo habentur. Vbi horreum accipitur locus ad custodiam non solū frugum, sed rerum aliarum sepositarū à quotidiano usu: ueluti apud L. Apuleium in Metamorphosi. Demonstrat horreum, ubi uespera sagaciter argentum copiosum recondi uiderat. A quibusdam Enthea nominatur. Cellā autem uinariam conclusam, & subterraneam, si loci conditio patitur (nam in pluribus regionibus Hypogea, subterranea loca fieri in ædibus uliginis mador non sinit) ac subdiali omnino pauimento cum lacunula in medio sternere, habereq; conducet: ut & uina incorruptiora seruentur, & si quid cadorum uel seruorū uitio fuerit effusum, colligi possit. Lacuna ipsa & Lacunula dicitur liquorū in terra concuum receptaculum. M. Tul. Lacunam improprie ex furto dixit in auro factam. In hac ueteres testis, dolijs fistilibus, uina seruarunt: quæ si duas aures uel anas habuissent, Diotæ nominantur. Horatius:

*Deprome quadrinum
Sabina d' Thaliarche merum Diota. Item:
Diffugiunt cadis cum fece siccatis amici.*

Cadi. Nam primi in alpibus, postea rustici cados ligneos circulis cinctos excogitarunt. Cadi ipsi, Seria, Dolia, uasa dicuntur, quibus uinum conditur. Epigrammatarius poeta:

In uaticanis condita musta cadis.

Seria. Plinius: Dolijsetiam interualla dari, ne inter se uitia serpant contagione uini semper ocyssima. Terentius:

Releui omnia dolia, omnes serias.

Dolia. Cados optimos nostri, qui sunt materiarij, è quercu, robore castanea producunt: quos circulis amerina salice ligatis cingunt: Vietores dicti, quando Viere est ligare, inquit Festus: unde Vimina. Vt sunt olim Tudertani callaicis, finitimi dolijs & præsepibus aureis, ut est apud Strabonē. Illud autem scitu dignum, quod tradit M. Cato in rebus rusticis ad uina probanda: Si uas ex hederæ ligno fiat, ut cissimbium: & uinum quod aquam habere dubitabis, in eo miseris, uina transfluere, & remanere aquam, si mixta fuerit, inuenies. Opercula ipsa cadorum addita mastice, & pice

& pice medicanda sunt: apud nos per hyemem cinis, per æstates arena adhibetur. Inde Columellæ uerbum Operculare, operculis claudere. Fistulæ uerò ligneæ dolijs in fronte ponuntur ad uinum aptius depromendum. Additur illis Spina, hoc est lignum mucronatum, cuspidatum ue: à spinis id nomen adeptum, quæ in arboribus, in frutibus acutæ sunt. Confert autem spinis fistulæ immittendis inuoluere stupā, ne perstillet fistula: nam stupa ad stipandum optima: unde & ipsum Stipare deductum.

*Operculare.
Fistulæ.
Spina.*

Stipare.

VINVM, ET ILLIVS

GENERA.

Vinum à ui nomen mutuatur, ut placet Varroni in libris linguæ Latinæ. Quatuor eius præcipui saporibus: dulce, acutum, lene, & austerum. Dulce minus inebriat, ut refert Aristoteles in Problematibus, stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Colores quatuor, album, fuluum, sanguineū, & nigrum. Vinum, plantata primum uinea, Noë, sub quo fuit diluuium, inuenit, ut Lactantius diuinarum institutionū secundo testatur. Gentiles uerò Dionysiu (qui Bacchus, Liber, Lieus, Leneus, & Euan) uini repertorē fuisse fabulantur. At primus Italis Saturnus dedit, è Creta in Latium aduectus. In Gallias autem primò uinum Aruns Aethruscus, uir clarus (teste Plutarcho) aduexisse dicitur ex Italia. Fuerat enim quidem ante urbem uini penuria, ut Marc. Varro author est, qui scribit Mezentiu Aethurixæ regem auxilium Rutulis tulisse contra Latinos uini mercede, quod iam in eorum agro haberi esset coeptum. Sub regibus quoq; & tum postea, Romulus lacte non uino libauit. Numæ Pompiliij lex fuit propter uini inopiam. Vino rogū ne respergito. Et L. Papirius imperator aduersus Samnites dimicaturus, uouit uini pocillum, si uicisset. Deniq; inter dona, inquit Plinius, sextarios lactis sæpius nunq; uini datos inuenimus. Post aliquot deinde annos Romæ & in Italia uini copia fuit, ingeniosissimaq; in potu uita apparuit ad bibendum generibus centum nonagintaquinque: & si species æstimantur, penè duplici numero excogitatis. Vina

*Vini saporibus
& colores.*

*Vini inuictor
Plura lib. 2.
cap. 3.*

Lex Numæ.

c ij fusca

Vina quomodo
medenda.

fusca in album colorem mutari satis notum est, si lomentum, fabaceam farinā uino quis adijciat: uel ouorum triū lagcenæ uasculo uinario infundat alborem sale adiecto, diuq; cōmoueat, id quod Palladius & Apitius tradiderūt. At dulce ex austero organum herba musto immissa face re existimatur. Apud ueteres melle admixto fiebat musti nomen adeptum, ut ostēdit Epigrammaticus poēta eo disticho, cui lemma est mustum:

*Attica nectareum turbatis mella falernum,
Miseri decet hoc à Ganymede merum.*

Oenomel.

Vnde Oenomel dicitur, quo uerbo utitur Vlpianus iureconsultus: nam ueluti hydromel & oxymel, ita Oenomel recte deducemus. Et passum dulce fuerat ex uua, quam Græci sticha uocant, nos Apianā. Hinc uice musti eo pauperes utebantur, cum minoris esset precij. Martialis:

*Gnosia Minoæ genuit uindemia Cretæ
Hoc tibi, quod mustum pauperis esse solet.*

De dulcium
uinorū gene-
ribus Pl. li.

11. cap. 9. &
de Aristæoli
bro eodē, ca-
pite quarto.
Plin. lib. 14.
cap. 7.

Tortium.
Protropum.

Inter uina quoq; dulcia uinum fuit, quod Græci ἀγλαῖον nominant, hoc est semper mustum, id feruere prohibētes. Primus Aristæus mel uino miscuit suauitate præcipua, ut scribit Plinius: Et musti nutritu multos (inquit) longā senectam tolerasse, cōstat Pollionis Romuli exemplo, qui centesimū annum excedens, cum à diuo Augusto hospite interrogaretur, quam ratione uigorem illum custodisset: intus mulso, foris oleo respondit. Habuerunt & compluraria alia uini genera: Tortium nouissimè expressum, Protropum anteq̃ calcetur uuæ, sponte diffluens: & à regionibus nomen adeptum, Chium, Lesbium, Falernum, Cezubum, Setinū, Surrentinum, Calœnum, Signinū, Tarraconense, Spoletinum, Ceretanum, Fondanū, & ex Chio Aruisium. Nostra ætate præ cæteris Trebianum, Vernatiolum, Amabile, & ex Creta Maluaticum quod uocāt, commendantur

D E F R V T V M.

Defrutum fit musto ad dimidiam partem decocto, ut scribit Plinius, à deferuendo dictū, auctore Palladio. Inde uasa defrutaria. Sapa uerò à sapiditate musto ad tertiā partem decocto: Græcè ab ἐψῆρ, quod est deco-

Sapa.

est decoquere, ἐψῆρα nominatur. Cum Plinio minimè sentit Marcellus, penes quem legimus Sapa, quod nūc mel-lacium mustum ad mediam partem decoctū, Defrutū si ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferu faciendo. Huic accedit L. Columella: Nam mustum, inquit, q̃ dulcissimū coquitur ad tertias, & decoctum, sicut supra dixi, defrutum uocatur. Cuius igitur opinioni inhærendum sit, iudicent alij, ipse hoc unum scio in condimentis defrutum & sapa penè sapore non distare.

Hepsema.
Mellacium.

OMPHACIVM VINVM.

Omphacium dici potest à nobis uinū ex uua immatura, quæ Græcè ὀμφαξ. Omphacium item oleū fit ex eadem, cuius medicinæ meminit Plinius in xxiiij. & in xij. eius confecturam docet. Medici ex immaturis oliuis Omphacium oleum appellant, ut est apud Auicennam.

Omphax.

Omphacium
oleum.

A C E T V M.

Acetum, quod uitio cadi seu uetustate fieri solet, sto macho prodest. Serenus:
Et potu & soti stomacho conduci acetum.

Et Dioscorides uim aceti esse dixit ἐὺσομαχῆρ. Colorē meliorem præstat, & cibos sapesq; non alius succus magis commendat aut excitat: præterea digestionem adiuuās, pesti aduersatur, ut scribit Auicennas. Eius quoq; ad multa remedia uis efficax. Siquidē M. Agrippa supremis anis graui morbo pedum cōsistatus, cum dolorem illum perpeti nequiret, demersis in acetum calidum cruribus, in acerrimo morbi impetu euasit: nec mirum, quando aceti uis & calfacit, & refrigerat, ut scribit Aphrodisæus. Oū si in aceto diu fuerit, dissoluatur, & cortex eius adeo mollescet, ut per anulum transeat. Aceto plumbum efficitur Cerussa: æs quoq; transit in æruginem. Margaritæ similiter dissoluuntur. Horatius filius Aesopi detractam ex aure Metellæ, scilicet ut decies solidū exorberet, aceto diluit insignem Baccam. Extat Cleopatrar, & M. Antonij sponso, de qua Plinius & Macrobius meminerunt: & C. Caligulæ exemplum luxuriosissimū, qui, ut scribit Suetonius,

Acetiuis.

Cerussa.
Ærugo.

c iij precios

Oxos.
Oxymel.
Oxygala.
Oxypora.
Oxyropola.
Aceti condi-
menta.

preciosissimas margaritas aceto liquefactas absorbit, & panes obsoniaq; ex auro conuiuis apposuit. ὄξος Græci acetū dixere: unde Oxymel ab aceto & melle, cuius compositionem docet Galenus in Pharmaceuticis. Oxygala quasi lac acetosum. Oxypora condimenta, quæ ex aceto fiunt: à quibus Oxyporopola uenditores. Ab aceto nos acetarium condimentū appellabimus, quo lactucas, erucam, tragopagum (nunc uulgò Barbā petræ) acetosam, & id genus herbas conditaneas, uel pedes porcinos elixos: Caparim uel saltum, siue siseris radicē sub cinerē prunosam coctam, & compluria alia cum aceto, oliuo, sale, & aromatibus interdum condita, ad escam præparamus.

L O R A.

Deuteria.
Secundaria.
Tertiaria.

LOra, siue Deuteria, quæ Secundaria, ueluti apud nos per uini caritatem Tertiaria: fiunt maceratis aqua uinacæis post mustū acinis expressum: inter uina operaria numerāda, ut scribunt Plinius & Marcellus. Quem admodum lora optima fiat docet L. Columella. Eiusdē meminit M. Varro rei rusticæ primo: Ecq; aqua additur, inquit, ea uocatur lora, quòd lota acina, ac pro uino operarijs datur hyeme. Habetur & uinum, quod licet merum sit, terræ tamen altricis plerunq; uitio aquatum gustu uidetur: id Villum rectè dicemus, quale dandū est pueris, & spleneticis.

F L O C C E S.

Floccipendo
Floccifacio.

Flocces uini feces, author Nonius: unde A. Gellius in noctibus Atticis: Appludam edit, & flocces bibit. Hinc Floccipēdo & Floccifacio uerba deducta, quæ paruipendere significant: flocces enim ferè nihili sunt: sic uepotius à floccis, qui lanarum particulas notant à uelle ribus diuisas & euolantes. Terentius:

Inuidere omnes mihi mordere clanculum, ego floccipendere.

Plautus in Casina:

Tibi hic, dum propitius sit Iupiter, tu istos minutos deos floccifeceris.

Fecatū uinū.
Tryginon.
Fex uini.

Fit tamen exprimiturq; è fecibus uinum, quod Fecatū M. Varro appellat: Græci τρυγινον à fece quocq; quam τρυγία nominant; & fex ipsa siccata recipit ignes, ac sine alimēto per se

per se flagrat, pluribus officinarum usibus seruiens. Vina omnia ferè Ianuario mense post uigesimā lunam defecanda sunt: nam illis plurimum detrahitur, si relinquitur defecatio: cui sese immiscētes, Defecatores rectè dicemus: unde & Defecatum uinum.

Vina defecanda quando.
Defecator.

V A P P A.

VAppa uinū est, quod odorē & saporē amisit. Hor. *Qui Veientanum festis potare diebus Campana solitus trulla uappamq; profestis.*

Inde homines uiles, trioboli, gerones, nebulones & nugatorij Vappæ dicuntur. Plinius: Vitiumq; musto quibusdā in locis sponte feruere: qua calamitate cum deferbuit, deperit sapor, Vappæq; accipit nomen probrosum, etiam hominū, cum degenerauit animus. Catullus:

Satis ne cum isto Vappa frigorq; & famem tulistis.

Vitium est etiam si acet, unde fit acetū: si mucet mali odoris mucore contracto, à quo Mucidum uocant nostrates.

Lib. 4. ca. 20.

Mucidum.

T O R C V L A R.

TOrcular, Lacus, & Prælum pro eodem literatores usurpant: sed propriè Prælum est trabs, qua calcantur uuæ, prælij inde nomine deducto. Lacus qui continet mustum prælo ex uinaceis expressum, & transmittit ut in dolia condatur. Columella: Antequā prælo uinacea subiiciantur, de lacu quarecentissimū addito mustū in amphorā nouā, eamq; oblinito, & impicato diligēter. Tibul. *Pleno pinguiamusta lacu.*

Prælum.
Lacus.

Lacus ipse Græcè λυνός: unde λυνάος Bacchus, & λυνοβάτης, uuæ calcator. Torcular uerò, seu lubet, Torculariū, totum ipsum est instrumentum, siue machina, cuius structura à M. Catone in re rustica describitur. At Trapetum mola olearia. Vergilius:

Teritur Sicyonia bacca trapetis.

λυνός.
λυνοβάτης.
Torcular.
Trapetum.

T I N I A.

Tinia uasa uinaria apud antiquos fuere, author Pompeius. Marcellus Tinas appellauit: &, ut manifestarium est, grandiora non erant, ueluti apud nos sub hoc

Tina.

sub hoc uocabulo habentur, nec ad eos usus parata. His nanq̄ è ligno fabricatis, & circulis cinctis, multa cum uiridibus nostris tempestate ebullunt: ponunturq̄ à plurimis in angulo apothecæ lateritia etiam, cum fistulis in fronte ad multa transmittenda productis. Apud ueteres autem inter Epitrapezia numerabantur. At Tinea uermiculus dicitur, uestes, chartas, & quædam alia erodens, & aluarum infesta. Ouidius:

Agræstes tinea res obseruata colonis.

Ausonius:

Tineas cariemq̄ pati te charta necesse est.

Martianus Capella: Vittisq̄ semiuulsis, quas in Cumano antro post Sibyllam tinearum morsus cariesq̄ carpebant. Ecclesiastici quoq̄ quadragesimo secundo capite dicitur: De uestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas uiri. Et tineæ corporibus humanis, in quibus aluntur, & præsertim puerorum molestissimæ sunt, quæ Lumbrici dicuntur, & Græcè ἐλμυβίς. Vnde Cornelius Celsus in pueris censet nihil tinearum uerminatione fore periculosius, quando sæpissimè necat.

COLVM.

Colum genus est quasilli è uiminibus contexti, à colando dictum: nam uina apud antiquos colabant, ut essent iucundiora, quod à plerisque etiamnum hodie seruatur: uerum lineo colo, quod uitantur in uinis præsertim generosissimis maiores: quoniam eo colata uina perdere saporem existimarunt. Horatius:

Integrum perdunt lino uitata saporem.

De colo meminit Vergilius in Georgicis:

Colatq̄ prælorum fumosis diripe tectis.

Nam qualos è uermibus tantūmodo dicemus. De illo distichon est Martialis in apothecis. Sed niuarium id appellat à niue, qua ad uinum & aquam decoctam refrigerandam ueteres utebantur. Hinc niuem seruari mensibus æstiuis conqueritur Plinius, cum inquit: Seruatur aliorum æstibus, cogitaturq̄ ut alijs mēsis nix algeat. Seneca in naturalibus quæstionibus: Vnguentarios, inquit, Lacedæmonij urbe expulere, & propere finibus suis cedere iusserunt, quia oleum disperderēt. Quid illi, si uidissent seruandæ nix

dænis

dæ niuis officinas. Heliogabalū imperatorē scribit Lampridius montem niuium in uiridario domus aduectis niuibus æstate fecisse.

INFUNDIBVLVM.

Infundibulū è ligno excauato, uel ære dicit, per quod in uasa latices ex folio, ut nomen indicat, infundimus, quo uocabulo utitur M. Cato in re rustica. & Columella, Raram, inquit, supra modum uelut per infundibulum transmittere imbres. Item: Alioquin plaga ipsa deorsum spectans non tantum recipit humorē, quàm illa, quæ reflexa & resupina, more infundibuli per medullam transmittit, quicquid aquarū cœlestium superfluxit. Vnde iuuenes & mulieres in primis meliora dogmata & consilia audientes, cōparantur infundibulo: nam more infundibuli quantum hauriunt, tantumdem transmittunt & non continent. Flavius Vopiscus in Aureliano de crapulatore: Bibebat, inquit, infundibulo appposito plus orca. Rustici nostrates Luram uocant: antiquiores autem osculei & utris Lurā dicebant, unde Lurcones capacis gulæ homines, ut Lemargi & degulatores catillonesq̄ nomen acceperunt. Solium uerò ipsum, de quo mentionem fecimus, uas salignum, uel ex abiete dicitur, in apotheca præsertim, quoad uinū, plurimosq̄ liquores transferendos, elutriandos, detrullādos, id est transuafandos & diffundendos, oleūq̄ decapulandū utuntur. Vfus eius & ad pannos lineos, uel canabinos, cum lixiuio calido, & cinere emaculandos.

Lura.

Lurcones.

Lemargi.

Solium.

PENARIVM CAPVT IIII.

CELLARIVM.

Cellarium (quam Cellam promptuariā, alij Promptuarium appellant) locus est, in quo conduntur, & ex quo promuntur ad uictum necessaria. Diuus Hieronymus (si tamen is est) Lucæ duodecimo: Considerate coruos quibus non est cellarium, neq̄ horreum, & deus pascit illos. Eius qui curam gerebant, Cellarij dicebantur. Plautus in Captiuis:

Cella prom-

ptuaria.

Promptuariū.

Cellarij.

d

Sume,

- Promus.** Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium.
Condus. Eosdē Promos & Condos uocat, quod de intus promāt, & intus condant. ait enim in Pseudolo:
Promus & condus sum procurator peni. Ausonius:
Promusq̄ quā̄m condus magis. Horatius:
Foris est promus.
Penarium. Quo loco piscis genus perperā nouellus interpres exposnit. A penore etiam is locus Penarium, ut Pompeius & Penaria cellula & Penuaria. Vatro testantur, & Penuaria cella, siue Penaria, ut Casper contendit, nuncupatur. M. Cicero: Semper enim boni assiduiq̄ domini referta cella uinaria, olearia, & penuria est. Idem quarto Verrinarum: M. Cato sapiens cellā penuriam reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Est autē Penus non locus (ut triuiales grammaticæ, & quidam alicuius in doctrina nominis crediderunt) sed quicquid uictus gratia, siue esculentū sit, siue poculentum, conditur ac seruatur: ut scribit Q. Mutius libro secundo iuris ciuilib: Sabinus libro quinto ad Vltellium: Vlpianus de penu legata: Donatus Terentianū illud enarrans: Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum: M. Cicero in secūdo de natura deorum, & A. Gellius: Qui & thus & cæreos, ligna quoq̄, penori adscribi posse ex Massurij iureconsulti auctoritate demonstrat. Plautus in Pseudolo:
Nam nisi penus annuus hodie conuenit, cras populo prostituum uos.
Salgama. Dantur & penario Salgama, conditanea quæcunque ad uictum in uasis seruata, ut fici in orcis, uuæ in ollis (unde ollares) Sorba sceniculi, olyuæ, pyra, & id genus multa in urceolis: unde Salgamarium uas, & Salgamarij uenditores. Nos uerò aromata, caseū, carnes salitas, & nonnulla alia esculenta penario nostro dabimus seruanda, omissis frugibus, quas etiam ueteres promptuariæ cellæ dederunt, de quibus in horreo, suo loco dicemus. Vnde autem Penoris nomen deducatur, Phauorinus Gellianus ostendit: Quæ etenim, inquit, longè uisionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quod non in prōptu sint, sed intus & penitus habentur, Penus dicta sunt.

Caseus.

Caseus à coacto lacte dictus uidetur: nam fit lacte coagulato, hædino imprimis, uitulorum uel coagulo. Primus id coagulare & caseū, ut uolunt, conficere monstrauit Aristeus Atheniensis. Lac uerò ipsum nihil aliud est, quàm sanguis cōcoctus. Ex caseis qui fiunt maximi cibi sunt bubuli, & qui difficillimè transeant sumpti, mox ouili: minimi cibi & qui facillimè deijciantur, caprini, fumo apud Romanos in uelabro (unde Velabrenses) conditi. Cum molles sunt, alibiles magis, in corpore non resides: ueteres & aridi contra, authore Varrone Rusticæ secundo. Auicennas quoq̄ scriptum reliquit, caseum recentem & nutrire, & pinguedinem producere, uerum stomacho non conferre. Aristoteles in tertio hist. animalium: Præcipuum inquit, lac ad conficiendū reponendumq̄ caseum, ouilū caprinumq̄ est, mox bubulū. Equinum asininumq̄ miscent ad Phrygium caseum faciendū: bubulum quidem fertilius caseo est, quàm caprinū. Cum ouilo caprinum miscuere Siculi, ut nunc etiam, quicunq̄ copia id genus lactis abundāt. Merum equinum *ἰππῶν* appellant. Prima nobilitas in Italia caseo datur Parmensis his temporibus, cum olim secunda Ianis daretur. Hinc nos disticho:
Non me uestinus pressit, non Iuna, nec hyblæ.
Bubsequa, sum Parmæ nobile lactis opus.
 Incorruptus diu seruatur, & is diutius, cuius coagulo inditum sit cerebrum mustellæ: quem etiam à musculis, à foribus non attingi Plinius attestatur. Zoroastrem legimus in desertis caseo uixisse annis xx. ita tēperato, ut cariosam uetustatem non sentiret. Fit quoq̄ caseus, quem Secūdarium uocant, ex sero primi casei, lento igne, siue potius tenui flammula, modico tamen lactis addito, tam diu ebulliente, donec ad summum natauerit. Recoctam passim dicimus: candida est, & quasi spongiosa, nec gustu insuauis, multisq̄ herbaceis pulmentis adhibet. Salita etiam num uice casei utunt rustici, semipagani, & tenuioris census, paupertinæ que conditionis homines in cibarijs. Serum uerò ipsum purgatoriam uim obtinens lactis, sanies

Lac.

Velabrensis
caseus.
Cap. ii.
Caseus recentem
& uetus.

Caseus Phrygius.

ἰππῶν.
Caseus Parmensis.
Plin. lib. 28.
cap. 9.

Caseus Secundarius.

Recocta.

Salita.

Serum.

d ij est dia

γάλα. est diluta: quam lactis quodque genus habere manifestariū est. Lactis ipsum Græcè γάλα: unde γαλαυτοπόται lactis potatores. Eo recens coagulato utimur in cibis secundæ mentis: hinc faciunt nostri lactarij præ cæteris lacticinij Lunetas, quas uocant à iuncis, in quibus inuoluuntur. Eodem lacte nutritos, Collacteos appellant.

S V C C I D I A.

Iuncata. **S**uccidia, tergus suis, siue massa carnis porcinae salita nuncupatur à suis cædendis: nam id pecus primū occidere, & salire ut seruent, patresfamilias ceperunt, ut scribit M. Varro in libris linguæ Latinæ, & rei rusticæ ij. Qui inquit, non audierit patres nostros, diceret ignauum & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspendere potius è laniario quàm domestico fundo. Et M. Cicero: iam hortum agricolæ ipsi succidiam alteram uocant. Nonnulli succidiā dictam existimant, quod paulatim succiditur. Nonius successio nem necessariam interpretatus est, dixitque lardum significare: quo nomine carnem salitam proprie notamus, ut sit lardum, quasi largè aridū, teste Macrobio. Vnde epitheton discretiuum pingue addiderunt. Ouidius:

Lardum. *Pingua cur illis gustantur larda Kalendis.* Et Horatius:
Vincta satis pingui ponantur oluscula lardo.

Neteoricè enim lardum uocatur, quod in succidia pinguisculū esse solet, adipe (qui nec cogitur, nec siccitate aliqua frangitur) salito.

P E R N A.

Compernes. **P**erna, quæ à pede nomen mutatur, pars est è succidia. Hinc Pernæ è concharum genere pisces, quodstant ueluti suillo crure longo in arena defixi: nā pernam pedem antiqui dicebāt. unde Compernes longis pedibus, siue genibus, plus iusto coniunctis, auctore Pompeio. Succidia continet pernam, petasonem, & lardum. De petasone, qui per diminutionē Petasunculus, & de perna meminit duob. distichis Epigrammatarius poeta in xenij:

Petaso. *Petasunculus*
Musteus est, propera, charos ne differ amicos,
Nam mihi cum uetulo sit petasone nihil.

Ceretana

Ceretana mihi fiat uel massa licebit,

De menapis lauti, de petasone uorent. Et Horatius:

Quicquam præter olus fumosæ cum pede pernae.

Vbi epitheton adiunxit iuxta falsuram M. Catonis, qui in libris rerum rusticarum, Pernas salitas in fumo biduū suspendere præcipit. Plautus in Captiuis:

Quanta pestis pernis ueniet, quanta lardo, adueniens totum deturbabit cum carne carnarium.

Carnarium nanque (ut nomen indicat) & locus est, in quo caro habetur, & instrumentum cum pluribus uncinis, quibus succidiæ appenduntur: nam ubi uenditur, Macellum & Laniena uocatur. Caro ipsa à cadendo, quod euolata anima corpus deficiat, dicitur, non modo quadrupedum bipedum uel, sed & apedum, inter quæ aquatilia numerantur. Bipedium præsertim anserina, sale conditur. Vtuntur illa apud nos, qui sunt superstitiosi Iudæi, suillā Leui. xi. interdictam ex ueteri lege (quam omnipotentis dei filius Messias adueniens, abrogauit) non manducantes. Quadrupedum Porcina, pinguedine humidula, præ cæteris, & bubula ad falsurā cōmendatur. Inter aquatilia uerò anguillarum, Thygni, & eiusdem piscis Cordylarum & Pelamidum ad salis condituram probatur (unde Thygniū, quod & Thunium) nam Thygni ceruice & abdomine in precio fuere, atque Clidio, hoc est iugulo tantū recentis: cætera pars plena pulpamentis sale asseruatur. Melandrya uocatur cæsis quernis assulis simillima. In usu fuerat & Cybium, & Vraeum, Horreum uel ex eodē genere. Condiuntur etiam nū sale è piscibus alij complures, ac eorum oua, (unde *σάρδινα*, legimus) ad quadragesimale imprimis ieiunium, in quo non solum terrestrium omnium animalium carnē, sed & caseum, & alituū oua degustare prohibemur, ut est quarta distinctio Decretorum pontificalium. Hinc salire cepimus etiam fungos, & imprimis rubentes boletos, lacinijs subruffas circa castaneæ radices forma ampliore erumpens, spongiolos albicantes & cocineos: & à digitis Digitellos. Nam pratenses & pruneoli siue spineoli per uerè spinarum radicibus recentes, tantum mensis apponuntur.

Carnarium.

Macellum.

Laniena.

Caro.

Salsura carniū quenam probetur.

Piscium qui præcipue sale condiendi.

Clidium. Melandrya.

Id est, mugilū oua sale condita.

Fungorū salsura.

d iij Sumen.

SVmen fit ex papillis suillis, uno die post partum se-
ctis, & salitis. Martialis in xenijs:
*Esse putas sumen, nondum sic ubere largo
Effluit, & uiuo lacte papilla tumet.*

Ruma.
Subrumi.
Rumia.
Abdomen.

A fugendo, ut Marcellus interpretatur, sumen appellatū:
ut alij, quasi rumen, à mamma, quam ueteres Rumā uo-
cabant: unde Subrumi, agni lactentes: & Rumia dea,
quæ lactentibus præest pueris, & mulierum mammis, ue-
luti apud nos diua Agatha. Dicitur & Abdomē, ut Plinio
referēte didicimus. Satyrographus poëta pro panticibus
obesif posuit:

Montani quoq; uenter adest abdomine tardus.

Nam Abdomen in homine, ut ait Celsus, ab ilijs ac pube
sursum uersus ad præcordia pertinet.

VVLVA SVLLA.

Eiectitia.
Porcaria.

VVlua suilla lautissimi cibi erat apud Romanos, de
qua multa traduntur à Plinio, qui optimā eam esse
dicit, quæ fuerit porcæ occisæ partu enecto, Electi-
tia uocatur: Altera ædito partu, Porcaria. Ex primipara
sue imprimis probatur. Horatius: *Cum sit obeso,*
Nil melius turdo, nil uulua dulcius ampla.

Hunc sequitur epigrammatarius poëta in xenijs:

Te fortasse magis capiet de uirgine porca,

Me materna graui de sue uulua capit.

Vterus.
Loci.
Matrix.

Vulua autem, quam Vterū & Locos appellamus, in mu-
lieribus sub matricis nomine à medicis significatur. Vnde
in sacris literis cum mortuis parentant, canunt flamines:
Quare de uulua eduxisti me. Et Plinius boletorū prorum
pentium in oui speciem, album illud inuolucrum, Voluā
nuncupat. At propriè matricem uteri ceruicem & Orifi-
cium Interfœmineum uel ipsum dicemus, quæ etiā apud
Columellam fœminam notat ad prolem deputatam, ue-
luti matrem admiffarius.

Volua.
Orificium.
Interfœmineū

LVCANICA.

LVcanica genus est farciminis, & Isicij notissimi, à Lu-
canis populis, à quibus milites Romani eam facere
didicerunt: author Varro. Martialis.

Filia

Filia Picæna uenio Lucanica porcæ,

Pultibus hinc niuëis grata corona datur.

Eius compositionē docet Apitius. Est & Faliscus uenter
non dissimilis (ut opinor) Lucanicæ, inuētus primo in Fa-
liscis, unde nomen. Papinius iij. Silua.

Faliscus uen-
ter.

Non lucanica, non graues falisci.

Hila itē farciminis genus est, ab hira tenui intestino, quod
ieiunum uocant: uel ab hilo, id est minimo. Horat.

Hila.
Hira. Hilū.

Perna magis anmagis hiliis.

Farcimina autem (inter quæ & longanones, & sanguicu-
li, & apexabo numerantur) à fartis intestinis nomen acce-
perunt: replentur quippe rebus multijugis, ueluti sale, ca-
seo, carne minutim, frustulatim, tessellatim uel concisa, aro-
matibus: sanguine hædino comprimis, & suillo: adipe, &
id genus reliquis. Istia quoq; farcimina notant. Donatus,

Farcimum
confectio.

Fartores, inquit, qui istia & farcimina faciunt. Difficilia
sunt omnia ad concoquendum: cuius rei causam referunt
Macrobius & Aphrodisæus. Cōmendantur imprimis lin-
guæ ad farturam: Sincipita etiam suilla & glandia, quæ
suam laudem apud antiquos sale tantum condita habue-
runt. Primum Heliogabalū Rom. imperatorem isicia de
piscibus excogitasse comperior.

Isicia.
Fartores.

AXUNGIA.

AXungia adeps porcicus interior. Plini. Axungia,
inquit, etiam Græci appellauere in uoluminibus
suis. E sue quæ non peperit, aptissimè utunt ad cus-
tem mulieres axungia. Nostri hodie ex ea tessellatim con-
cisa, & mox ad ignem in uase æneo liquefacta, faciunt li-
quam, quod appellat. Id exemptum, & in olla testacea
conditum, usui toto ferè anno est. Axungia autē ex eo no-
men est adepta, quod ea præcipuè maiores axibus uehi-
culorum perungēdis, ut nunc etiam rustici, ad faciliorem
circumactum rotarū utebantur: alij Axes ab ea dictos uo-
lunt. Aruina uerò intra uiscus & cutem dicitur pinguedo.

Plin. lib. 28.
cap. 9.

Axungie
usus.

Axis.
Aruina.

BVTYRVM.

BVtyrum natura oleosum, ex lacte fit: & ut plurimū,
bubulo. Plinius: E lacte fit & butyrum, barbararū
gentium laudatissimus cibus, & qui diuites à
plebe

plebe discernat plurimū ē bubulo, & inde nomē. Pinguissimum ex ouibus: nam (ut scribit Aristoteles hist. animalium tertio) lacti inest pinguedo, quæ etiam concreta oleū propè trahit. Rusticulæ nostrates ex lactis particula pinguiore, quæ noctu in summo uenerit, crebris scitibus in uase ligneo oblongo, sed oris angustii impulsâ, paucillo aquæ addito, donec durecat, producunt Butyrum. Exiguo gustu sitim & famē sedat, uires conseruat: prodest & tussiculæ, uenenis aduersatur, ut scribit Auicennas.

OLEVM ET OLIVVM.

Oleum ab olea, Oliuum ab oliua nomen mutuât: utrunq; frequens apud poëtas. Venafranum, palmam obtinens, in maximo precio fuerat, ut testantur Strabo, & M. Varro. Vnde Epigrammaticus poëta in xenij:

*Hoc tibi campani sudauit bacca uenafri,
Vnguentum quoties sumis & istud olet.*

Oleum & trapetes primus Aristæus Atheniensis inuenit. Palladi nonnulli olearum, oleiq; educendi inuentionē dederunt: nam ante huius deæ ortū erat hæc arbuscula cum alijs siluestribus immixta (oliui enim usus aberat) & cum esset ignota, hæc olei exprimendi modum inuenit, ut scribit Diodorus. Hinc Silius:

Inuento primam Lybien perfudit oliuo.

Ex oleis fecem expressam antiqui Fraces dixerunt, oliui uerò ipsius Amurcam: à qua Examurcari, sordibus purgari. Oleam tradit Fenestella, in Italia, Hispania, & Africa non fuisse, Tarquinio Prisco regnante, anno centesimo octogesimo tertio. Urbis quidē anno quingentesimo quinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio consulibus olei libræ duodenæ assibus uenire: & mox anno sexcetesimo octogesimo M. Seruius, T. F. ædilis curulis, olei libras denas singulis assibus præstitit po. Ro. per totum annū. Minus ea, inquit Plinius. miretur, qui sciat post annos xxij. Cn. Pompei quarto consulatu oleum prouincijs Italiâ mississe. Fit & ē nucibus iuglandibus oleum, quod Carynum nominant. Alopecij utile est, tarditatiq; aurium infusum,

cæterum

cæterum sapore graui. Vnde apud nos esculentis nō miscetur, sed in lucernis funiculum nutrit ardentē: ueluti & quod ē lini semine raporū raphaniq; exprimitur. Est & Petroleon, ē petris oleum, sponte defluens. Ab oleo autem inter cætera fit olearia cella, in qua habetur: & olearia taberna, ubi uenale exhibetur: & Olearium uas ex lapide præsertim excauato, in quo cōmode seruatur: ὄδρα: ναορ uero græce oleum erit aqua dilutum.

MEL.

Mel apes cōtrahunt, succum dulcissimū, subtilissimum, ad multa condimenta optimū medicamināq; necessarium. Corpora putrescere non sinit, cum purgandi simul, & conseruandi uim habeat, ut est apud Dionysium Areopagitam. Vnde Babylonij defunctorum cadauera in melle sepeliebant, ut refert Herodotus in Thalia: & Apicius cocus carnes, ut sine sale diu durent, melle contegit: mala quoq; pyra, pruna, cerasa, ut diuile incorrupta habeantur, cum petiolis in melle seruanda præcipit. Vtrum autem succū ex floribus ducāt, qui protinus mel fiat, an quæ collegerint, in hunc saporem mixtura quadam, & proprietate sui species mutēt, ut inquit Seneca, non satis cōstat. Quibusdam enim placet non faciendi mel scientiam illis esse, sed colligendi. Aristoteles hist. animalium quinto: Mel nō apes, sed rorem cadentē ad mella deferre argumento est, quod uno aut altero die cellas melle repletas inueniunt Apiarij, illarum curā habentes. Item autumnno mel, postea quam detractum est, nō reparatur: cum tamen illo etiam tempore flores proueniant. Mella primus ostendit Aristæus Atheniensis, ut Plinius autor est. Diodorus Siculus sexto bibliothecæ, Curetes Cretæ populos scribit mellis usum primos induxisse. Cyrenenses mellis & fructuum repertorem iactitant Saturnū, ut refert Macrobius. Alij inuentionem Thessalis, alij Melisso Cressorū antiquissimo regi assignant: nonnulli Baccho dederunt. Ouidius:

A Baccho mella reperta ferunt.

Item:

Liber & inueni præmia mellis habet.

Petroleon.

Olearia cella & Taberna.

Olearium uas.

ὄδρα: ναορ.

Mellis usus ad cadauera sepelienda, et alias res seruandas.

Mel quomodo apes producant.

Apiarij.

S Al omnis, aut fit marina aqua, uel puteana, stagno-
rum uel, aut gignitur. Ad obsoniū & cibaria utilior
quisquis facile liquefcit, & humidior, utpote qui mi-
norem amaritudinem habere creditur: seruādis aptior
acer & siccus. Vita nanq̄ humanior sine sale nequit de-
gere, adeoq̄ necessarium est elementū, ut transferat intel-
lectus ad uoluptatem. Animi quoq̄ solatia, ut inquit
Plinius, sales appellantur, omnisq̄ uitæ lepos, & sum-
ma hilaritas, laborumq̄ requies nō alio magis uocabu-
lo constat. Quid si Samia legendū sit, ut in pluribus co-
dicibus habetur, non solatia, per quæ uoluerit acumina
significare. Hinc Terentius: *Quis habet sale[m] quod in te est.*
Samium uero pro acuto posuisse ueteres, ex Marcelli au-
toritate satis notum est: hoc æstimandum relinquimus.
Ancus Martius rex, salis modia sex milia in congiario
dedit populo, & salinas, in quibus sal, primus instituit.
Varro etiam uice pulmentarij sale usos ueteres, scriptū
reliquit: à quo inter cetera Salitum deducimus, & Salsa-
mentum ad usum ciborū. Vnde falsamentarij, qui alio
nomine Salarij, uendentes falsamenta, quorum aquam
Muriam dicimus, ad sale[m] iterum (si coquatur) redeun-
tem: & Salsamentarium, uasculum uel lapideum, uel fi-
glinū: siue ligno excuato Monoxylum, in quo habentur,
Salsa omnia minuunt corpus: nam inter *καυόχυλα*,
id est mali succi ponuntur, quorū cōtraria *εὐχυλα* dicuntur.

O V V M.

O Va gallinarū maxime forbilia, recens nata, inter
ganeatos cibos numeratur: *ὄσόμενα* sunt, ut scri-
bit Dioscorides. Nullus est certe alius cibus, qui
in ægritudine magis alat, neque oneret, simulq̄ potus
usum & cibi habeat. Auicennas quoq̄ multæ alimonix
esse illa asserit, quoniam plurimum substantix ipforum
cōuertitur in nutrimentum. Prandij dabantur initio, ue-
luti nunc, recens nata forbilia. Horatius:
abouo vsq̄ ad mala citaret, Io Bacche.
Apud quem Cacijs longa meliora rotundis existimat.
Ipsius hæc uerba sunt:

Longa

*Longa quibus facies erit ouis, illa memento
Vt succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere nanq̄ mare[m] cohibent callosa uitellum.*
In his quod candidum, alborem uocat Apitius, albugi-
nem Plinius, medici albumen. Hoc admixtum calci ui-
uæ, glutinat uitri fragmenta. Quod croceum est, Vitel-
lus nuncupatur. Martialis:
Candida si croceos circumfluit unda uitellos.

Oua mense Augusto nata, decrescente luna diutissime
in corrupta habentur. Seruari autem illa in tomento, aut
in paleis per hyemem: æstate in furfuribus utilissimum.
Sale exinaniri creduntur.

S A C C A R V M.

S Accarum mel dicimus in harūdinibus collectum.
Hoc fert Arabia, producit & India: sed et Creta, Ita-
lia, & Sicilia mittunt saccarū. Intellexit de eo Straz-
bo cum scribit in xv. Harundinem in India mel sine api-
bus. Hinc Seneca ad Lucilium: Aiunt inueniri apud In-
dos mel in harundinum folijs, quod aut ros illius cœli,
aut ipsius harūdinis humor dulcis & pinguior gignat.
Optimum est dulcissimū, & condimentis aptissimū, ita
ut nullum edulij genus (ut in adagio est) reddat insipi-
dus: unde in pulmentarijs, testuacijs, iusculis, & omni-
bus ferè cibarijs, hoc tempore qui sunt potentiorū *ἀρχι-
μαζεροί*, uel coqui, eo utuntur. Pigmentarij quoq̄ ad tra-
gemata saccaro multa integūt, & panes dulciarios, ad-
ditis nucibus, pineis, uel amygdalis, ad ientacula confi-
ciunt. Sed & nuces, poma, siliquas, asparagos, alliū, cu-
cumeres, isicia, fungos, & quæcunq̄ id genus esculenta
(ut cetera taceam) speciarij siue dulciarij nostrates è sac-
caro, ut uera & natia diceres, cōcinnant. Iure igitur pe-
nario, sed minime humido, saccarum ad quotidianos
usus seruabimus. Condemus & piper, cæteraq̄ aroma-
ta, quibus epulæ multifariam condiuntur.

A R O M A T A.

A Romata fragrantis odoris species sunt pigmen-
torum. Inter quæ habentur nux, quæ græci *μυρί-
στινον*, Aromatopolæ (qui aromatarij, & pigmen-
e ij tarij,

*Oua meliora
& quomodo
seruentur.
Albor
Albugo.
Albumen.
Vitellus.*

*Saccarū ubi,
& quomodo
gignetur.*

*Saccari
usus.*

*Myrsifica
nux.*

Sales.

*Hermol. ita
legit, ad uolu-
ptates animi
quoq̄. Nā ita
sales, appel-
lantur.*

*Plin. li. xi. ca-
pite 7.*

Sanium.

Salina.

Salius.

Salsamentū.

Salsamentarij

Salarij.

Muria.

Salsamentarium.

Monoxylon.

*Id est, stom-
acho utilia.*

tarij, ac Speciarij à speciebus) Moschatam dixere, bonū oris odorem facientem: oculis, epati, lieni, ut refert Auicennas, cōferentem: Piper, Cinamum, Gingiber, & Caryophilum. Addidere Crocum nōnulli. Nam & his miscetur, in sapore uim habens aromaticam. Piper arbutulæ producunt, iuniperis nostris similes. Quarum siliquæ, in quibus grana sunt, priusquam dehiscant, decerpunt, tostæq; solibus, faciunt piper quod uocatur longū: dehiscentes autem per maturitatem, ostendunt candidum piper, quod deinde sole torrefactū, colore rugisq; mutat. De his Auicennas, Galenus, & Dioscorides meminere. Frequens nascitur in India, & cum calidissimum sit, in cibis magis hyeme quàm æstate probatur. Sed hoc mirum quod legimus, piper & sinapi, integra si deuores, uentrē nō excalfacere: si trita, excalfacere. Gingiber à pipere sapore penè non distat. in Arabicis Troglodyticisq; pagis nascitur. Parua est herba, radice candida, celeriterq; cariem, in tanta etiam amaritudine, sentiente. Hinc condiunt eam multi cum melle, saccarouē, in uasculis reponunt, & Italis transmittunt. Caryophilum pipere grandiusculum est, cum capitellis dentatis, ut tradit Serapio. In nemoribus Indicis genitū uehitur ad nos, odoris & medicinæ gratia: in cibarijs stomacho conferens uomitum & nauſeam arcere creditur. Cinnamomum, siue Cinnamū, surculus est odoratus, in æthiopia nascens, & in Sabæis. India quoq; ut Strabo testatur, & ea maxime quæ australis est, Cinnamomū habet, & reliqua aromata. In Arabia uero Cinnamus auis, surculis Cinnami comportatis, nidum sibi facit, quos incolæ sagittis plumbatis deijcientes colligunt, ut Aristoteles hist. animalium nono scriptum reliquit. Calidum est & siccū, stomacho prodest, caput humore purgat, ut est apud Auicennam. Frutex ipse duorū est cubitorum, altitudinis amplissimus, palmi minimus, crassitudinis autem quatuor digitorum. Gignitur in planis, sed in asperis densissimisq; rubis & uepribus: ideoq; difficilis colligetur. Præcipua bonitas uirgultorū tenuissimis partibus. Lignum ipsum in fastidio est propter origani acrimo-

niam.

niam: Xylocinamū appellant. Crocū optimū tradunt saluam ac dentes inficere. Crapulam arcet, ebrietatiq; resistit, tollit pruritus, uenerem stimulat, rubicūdiora facit corpora, somnū inducit, cor conciliat, ut placet Auicennæ, inflammationesq; omnes discutit. Fit ex eo unguentū crocinū, quod Crocomagma dixere. Prima nobilitas croco datur Cilicio, atq; ibi in Coryco monte, ut scribit Plin. & Vibius Sequester. Corycus item mons iuxta Theum, cuius præternauigatio latronibus infestatur, qui Corycei dicuntur. Hi mercatores auscultare soliti, uia & opibus cognitis, opes diripiebant. Quamobrem omnes curiosos, & occulta, & secreta auscultare gestientes, Coryceos nuncupamus. Et in prouerbio est, ut apud Strabonē legimus, Hunc ergo Coryceus auscultauit: cum quid & dicere, & facere uult occultè, ueluti Coryceorum insidias iam diu expertus. Tmolus quoq; Lydiae mons (ut referunt Probus, Solinus, & Lucius Columella) croco est florentissimus. Laudatur & crocum Licium, & Centuripinū in Sicilia, & Phlægreū. Croco medici in pharmacis, & plurifariam coqui in pulmentarijs utunt. Huic Crocus adolescens, ut mythici fabulantur, in eo mutatus, nomē imposuit: à quo iam ad hortos, in quibus bulbo radice feritur, per cauædiū tranſeamus.

Xylocinamū
Crocum.Crocomag-
ma.

Corycus.

Corycei.

Coryceus au-
scultauit.

Tmolus.

A Centuripe
agro Siciliae

HORTVS CAPVT V.

Ortus cōmuni appellatione, ubi herbæ & olera, dispositis areolis, puluillifue, nascuntur. Verū apud antiquos omnis uilla Hortus dicebatur, quòd ibi autore Pompeio, qui arma capere possent, orirentur. Vnde Plinius, In duodecim, inquit, tabulis legum nostrarum nusquam nominatur uilla: semper in significatione ea hortus: in horti uero, heredium. Horti uero numeri pluratiui arboribus ad uoluptatē cōsiti, ut Pompeiani horti, & Luculliani. Primus ad animi relaxationem hortos Athenis instituit Epicurus, pago Cargetius, Hinc Papius in syluis:

Heredium.
Horti.

Quas ipse suis digressus Athenis.

e iij Malet

Malet deserto senior Cargetius horto. Propertius:

Illic uel studijs animum emendare Platonis

Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

Cicero de natura deorum: Curtantum Epicuri hortus habuerit licentiæ. Nam, ut scribit Laërtius, in horto is scholâ habuit ubi docebat. Ante ipsum in oppidis illos habere morem ferunt nō fuisse. Antiquitus equidē horti celebrati: hinc Hesperidum & Alcinoi. Pensiles quoq; siue Semiramis eos, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit. Pensiles autem dicuntur, quod supra ædificia facti, uel columnas erecti pendeant. Græci hortos παράδεισος, Latini etiam Pomaria, & Viridaria: quibus adeò me delectari fateor, ut cum ocium datur, in his præfertim umbrosis & amœnis, apricis uē, spaciari impediō, & deambulare post sedentariū, & publicæ & priuatæ lectionis laborē, comitibus tamē libellis, ne horula pereat: modo in umbra, modo in sole cōsueuerim, existimauerimq; semper domū, licet ornatissimam, sine hōrtis, non domum sed ergastulum, & tenebricosum carcerem appellandam.

» Olius uero unaqueq; herba satiuâ imprimis erit, qua uescimur: inde forū olitoriu, ubi olera uenduntur. Olitor, qui & Græca dictione ολιωτης, ipse hortulanus: nam teste Phoca grammatico, οἶκος est hortus, unde οἶκος οἶκος hortus sacer, ολιωτης hortensia: quæ antiqui illi, frugalitatis dilectores, Acetaria appellabant ab accipiendo: quod expedita ac parata semper essent. Omnino hortus papaueris est macellū: unde Macellotas, inquit Varro, lones hortorū ostiola dicūt: & forum olitorium diu nominatum est Macellum. Apuleius in Apologia magiæ: Olitori & cauponi merito est concessum, olus & uinum ex nobilitate foli commendare: & olitoria instrumenta, ut marræ, sarcula, ligones, pala, bidentes, cōpluriaq; alia, quibus ad hortorū culturam utuntur: quæ imprimis fossione, & exherbatione inutilium herbarū constat: qualis est gramen herba notissima, à qua graminosus ager Columellæ. Ab olla, ut inquit, olera nomen acceperunt: Vnde olla olera legit, prouerbio dicitur: de quorum pauculis ad cōdimenta generibus, quæ digesti mus,

Pensiles horti. παραδεισος Pomaria. Viridaria.

Olius. Olitorium forum. Olitor. ολιωτης. οἶκος οἶκος. οἶκος οἶκος. οἶκος οἶκος. Acetaria. Macellota. Macellum.

Olitoria instrumenta.

Gramen. Graminosus ager. Olla olera legit, Prouerb.

mus, hæc sunt. Adiunximus & coronamenta: de arboribus etiamnum, quibus horti consiti esse debent ad uoluptatem, nōnulla cōscripsimus. In herbis autē multa efficacissima ad morbos remedia sunt: unde Herbarij tot medici, qui uim & naturam herbarum noscere student: & herbariam medicinā primū à Chyrone monstratam docti & indocti passim profitentur, sæpius circumforanei allium (ut dicitur) pro cepa uedentes. Adijcienda fuerāt hortis ac coronamentis aluearia & apes, res precipui quæstus & cōpendij, cum fauent: sed quoniā in pagis illarū curam habere solent μελιθητοροι mellarij uē rustici, iure prætermissa nemo, ut opinor, culpabit.

M E N T A.

Menta herba notissima est, cuius odor animū, & sapor auditatē in cibis excitat. Mentæ nomen, inquit Plinius, suauitas odoris apud græcos mutauit, cū alioquin Mintha uocaretur. ἰδύοσμον illi nomen est. Mentam uero existimāt dictam à nomine Minties: quam ferunt pellicem Plutonis à Proserpina deprehensam, in mentam deformatam fuisse. Hinc nos disticho:

Summani pellex terram tenet arctius ulnis.

Miraris: uerus usq; perennat amor.

A M A R A C V S.

Amaracus herba ab amaraco nomen habuit, qui puer regius cum odorifera gestaret unguēta, casu lapsus, fracto uasculo, odore unguinis in herbam mutatus est: quam alij Sanfucū, Romani Persam uocitant. Ex hac unguentū odoratū & oleum fit Amaracinū. A. Gellius: Nihil cū fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. Lucretius:

Postesq; superbos

Vngit amaracino & foribus miser oscula figit.

Dicitur & Sanfucinū à sanfucō. Plinius in xij. Similis & in sanfucino, admixtis omphacio, calamo. Optimū hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima sanfucus. Et in xxi. de sanfucō loquens: Fit ex ea oleū, quod sanfucinū uocatur, siue amaracinum, ad excalfaciendos, emolliendosq; neruos, Non possum nō admirari cōplures uiros alioquin

Lib. 19. cap. 8 ἰδύοσμον.

Sanfucus. Persa. Amaracinū & Sanfucinū unguentum.

Cap. 1

alioquin eruditos amaricinum pro amaracino barbare etiam sæpius effutire.

SERPYLLVM.

Serpullum.

S Erpyllum, quod græci ἔρπυλλον, unde & Serpullum (etiam si à serpendo nomen accepisse autor est M. Varro rei rusticæ tertio) herba est folijs, ramulculisq; super terrā serpentibus, imprimis odorata: de qua meminit Vergil. in Bucolico ludicro de Thestili intinctum faciente, sic scribens:

Allia serpyllum atq; herbas contundit olentes.

Ad medicinam efficacius syluestre, in aceto decoctum, fronti q; & temporibus illitū cum rosaceo, capitis sedare creditur dolores.

LIBANOTIS.

Rosmarinus

Libanotis herba odorē thuris habens, Rosmarinus latine appellatur. Columella de cibarijs apum rusticæ disciplinæ decimo, Post hæc, inquit, frequens sit incrementi maioris surculus, ut Rosmarinus, & paulo post: Nam sunt etiam languentibus remedio Cythisi, tum deinde casia atq; pini, & Rosmarinus. Hæc trita, & cum aqua sparsa per ædes, pulices nigellos necare dicitur. At succus eius regiū morbū pellit & uisum exacuit.

SALVIA.

ἑλελισφα
κδρ

SAluiam latinè nostri, qui nunc sunt herbarij, græcè ἑλελισφακδρ nominant, mentæ haud dissimilem, canam & odoratam. Hanc cum Artemisia alligatam qui habet uiator, lassitudinem sentire itinerariam negatur. Paralyticis prodest, dolorem dentiū ex uino imposta minuit, & contra serpentium morsus exhibetur. Artemisia ipsa ab Artemide dicta est, siue ab Artemisia regina, cum prius Parthenis uocaretur: quæ omnibus fœminarum malis medetur. Eandem quoq; secum habentibus negant nocere mala medicamenta, bestiam uel ululam: ne Solem quidem, ut scribit Plinius.

OCYMVM.

OCymū à celeritate nascēdi ex græco sibi nomen uendicauit, autor Pompe. Plinius: In horto satorum celeberrime nascūtur ocymum, blitum, nazpus, &

pus, & eruca. Celerius quoq; id ipsum putant erumpere, si inter sationis initia calida aqua fuerit aspersum. Odore non improbatur: durat per autumnum, & Theophrasto authore in lib. de plantis, tonsum diminutumq; regermisnat: māmīs illitum lacūs prouentum extinguit: capiti uerò cum rosaceo cephalicam tollit: semē autem cum cera mento sutorio uerucas pellit. Est & Ocymū genus quoddam pabuli, ut M. Varro disciplinæ rusticæ primo attestatur. Id est segetes uirides secatæ, anteq; siliquas generēt, bubusq; datur, ut citam aluū faciat, unde nomen accepit.

Cephalicā acutū quoddā pestilensq; capitis malum Celsus appellat.

APIVM.

APlum folia habet petroselino similia, uerum maiora. Honos ipsi in Achaia coronare uictores facit certaminis Nemeæ. Hinc Iuuenalis:

Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu

Prostitui, Graiæq; apium meruisse coronæ.

Et Plutarchus in Thimeleötis uita, Corinthios refert apio coronare eos, qui apud Isthmon uicissent, sacra, & patriā coronam apium existimantes. Quemadmodum & apud Nemeam apio coronabantur uictores, cum pinus nondū in usus uenisset. Ab apij etiam nū corona, quam L. Apus in Achaia meruit, Apiorū gentem Romæ esse cognominatam legimus. Sapor est apio acutus & odoratus, uelut aneto & fœniculo: unde Auicennas tradit illud oris optimum odorem facere. At in condimentis quibusdam peculiarem gratiā habet: præterea si pisces in piscinis ægrotent eo uiridi recreantur. Petroselino autem nomen impositum: nam *πέτρα* lapis, & *σέλινον* apium dicitur. Plin. Alio genere petroselinon quidam appellāt in saxis natum. Est & Buselinon, Helioselinon, Oreoselinon, & Hipposelinon, omnia ex eodem nomine apud Græcos pendentiā, *σέλινον* urbs Selinis dicta, quòd ibi plurimum nascatur, ut scribit Vibius Sequester.

Apiorū gens.

Petroselinon Plin. lib. 20. cap. 12.

Selinis.

ANETHVM.

ANethum, authore Plinio in xvij. & coquorum, & medicorum gratia nascitur: nam in condituris non insuaue est, & semen eius feruens: olfactum singulatus eos

tus cohibet, ac ex aqua potū, sedat cruditates. Ipsius quoque ad tormina uis efficax: nam doloribus confert, ut Auicennas testatur. Eius comas in summo semina mittentes, *Muscaria* appellabimus, qualia sunt sceniculo, apio, coriandro, & alijs. Plinius lib. xij. cap. xxvi. de panace loquēs: Semine, inquit, in muscarijs dependente, ut ferulæ.

A N I S V M.

A Nisum in condimētis peculiarem gratiam habet, à Pythagora inter pauca laudatum, siue crudū, siue decoctū. Item uiride, aridum uel, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur, desideratum. Quin ipsum oris halitum iucundiosem facit, foetorē tollens matutinis manducatum. Cum Zmyrneo & melle exiguo insomnia leuat, suspensum in puluino, ita ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum facit, mox uino collutum, uultum præstat iuniorem.

F O E N I C V L V M.

μάρθαρον.

Foeniculum, Græco nomine *μάρθαρον*, oculorū claritati mirè cōfert. Angues per hyemem membrana corpori obducta, sceniculi cibo impedimentum illud exuunt: Senectutem & Vernationem uocitamus. Idem oculorū caliginem, quam hyberno latibulo contraxerāt, *μάρθαρον* sese adfricantes, deponunt, atq; oculorum aciem refouent, ut scribit Auicennas ex Democriti autoritate. Vnde experimentis postea cognitū est idem præstare hominibus. Nam succus eius cum melle Attico uetustissimā licet caliginem discutit. Serenus:

*Si tenebras oculis obducit pigra senectus,
Expressa marathri guttæ cum melle recenti,
Detrusare malum poterunt.*

*Depulsare
forte pro detrusare.*

R V T A.

RVta apricis locis & siccis cinere uult nutriri, ut Plinius & Strabo tradidere. Gaudet & umbra fici, ut Auicennas scriptum reliquit: quoniam eius radices indigent calore, ut est apud Aristotelem in Problematibus. Peculiaris est illi autoritas propter uenena, quibus remedium exhibet præsentarium. Vnde & mustellæ contra serpentes

pentes dimicaturæ, ruta se muniunt. & Cn. Pompeius uictoria Mithridatica in sanctuarijs (quæ ἀποδένει & arcana) regis manu ipsius Antidoti synthesium inuenit, ex duabus nucibus siccis, ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, mica salis addita: quod ieiunus si quis sumpserit, uenena eo die innocua experietur. Rutam furtiuā fertilius putāt prouenire, sicut apes furto subtractas pessimè: eiusdem quoq; fruticē pluribus annis durare, nisi mulier, quæ in menstruis profluuiio sanguinis sit, eum tetigerit, & ob hoc inaruerit.

*Venena ne
noceant.*

S A T V R E A.

Saturea fragrantis odoris herba est, quam Thymbrā nonnulli uocant: diuersam credit Columella. Hæc campo Troiæ uicino (ut aiunt) nomen imposuit, per quem fluit amnis Tymbreus, ut refert Strabo: & Thymbræi Apollinis haud longè templū fuerat, à campo sic appellati. Pompeius à monte Troiano dictum existimauit. Saturea autē ipsa, Venere emortuā suscitatur in cibis sumpta: unde ex Græco (ut quidam uolunt) nomen sibi uendicauit: quasi satyrea, ut satyri in Venere proni & salaces.

Thymbra.

P Y R E T R A.

Pyretra herba est aromatica linguam adurens: nam *πυρ* ignis est. Eius folia in acetarijs probantur. Radice uerò utuntur pigmentarij, qua manducata (ut dicitur) si quis glandem mētulæ salua humectauerit, in coitu ad duciclunium coget foeminam, de quo Lucretius:

*Idq; sua causa consuerunt scorta moueri,
Ne complerentur crebro, grauidæq; iacerent,
Et simul ipsa uiris Venus ut concinnior esset.*

Ita enim dicere placuit Duciclunium, sicut Apuleio Posciconium. Præterea Duciclunæ meretrices dicunt, quas alij recelliclunias, mobilitate clunium non sine Venere amatorculis placere elaborantes.

*Duciclunium.
Duciclunæ.*

L A C T V C A.

Lactucæ à lacte, authoribus Plinio & Varrone nominatæ, naturā habent refrigeratricem: & ideo per æstatem gratæ, stomacho fastidiū auferunt, cibi appetentiā

f ij tentiā

Papauer.
Opium.
Meconium,

tentiam faciunt, & somnum conciliant, ut ex Galeno scribit Auicennas. Præcipuū ad hoc est papauer, cuius è succo fit quod Opium uocant, habens per somnū uim, si copiosius sumatur, mortiferam. Ignauius est meconium, succus è capitibus (quæ καὶ δ'ερα Græci) folijs uel decoctis. Diuus Augustus pristinā olim ualeitudinem lactuca recuperauit, Musæ medici prudentia. Columella rusticæ disciplinæ undecimo:

*Itaque salutarī prope rei lactuca sapore,
Tristia quæ releuat longi fastidia morbi.*

Cappadocæ.
Sessiles.
Endiuiā.

Antonij Musæ medici in Augusto meminit Suetoni. cui ob restitutam Cæsari sanitatem Po. Ro. statuā iuxta ædē Aesculapij erexit. Lactucarum crispas Cappadocas uocant: Sessiles uerò quæ latè per terram diffunduntur: Endiuiā quoq; lactucarum generi est ascribenda. Satiua magis probatur, & illa præcipuè quæ folio crispo solet prouenire: nam elixa εὐδύμαχος censetur. Altera sponte pullulans longo & angusto caule intubis haud dissimilis est. Intuba ipsa à ieiuno in cibus sumpta, semper epaticis profuere, ut asserit Theodorus Priscianus: à medicis impensus laudatur Endiuiā. Epaticis enim mirè confert, stomacho saluberrima, ut est apud Auicennam.

ERUCA.

Erucae herbæ uis inest calida, ideoq; frigora contemnit, & lactucæ miscetur in cibus, ut illius tēperet frigiditatem. Venerem quoque ualenter excitat: hinc poëta in Moreto:

*Venerem reuocans eruca morantem. Et Columella:
Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.*

Satyria.

εὐψωμός.

Nasturcium.

Ede nasturcium prouerb.

Verum ad hoc efficacius est semē, quod Galenus in Pharmaceuticorum libello ponit in Satyrijs, hoc est cōpositionibus ad libidinem excitandam. In condiendis uerò obsonijs tanta fuit eius suauitas, ut Græci εὐψωμόν appellauerint: in quod Plinius in uigesimo scriptum reliquit. Eiusdē ferè saporis est Nasturcium, dictum à narium tormento, quod animū ita exacuit, ut contra torpentem somniculosum dicamus: Ede nasturcium, id est excita te. Erucae itē in hortis animalia herbis noxia nascuntur, quæ à Græcis

καμπαι

καμπαι, ut refert Columella xij. Aduersus illas ex equæ capite ossa palo imponuntur, & cancer fluuiatilis in medio horto suspensus auxiliatur.

καμπαι.

PORTULACA.

Portulaca (quam Græci περίλιον dicūt, & ἀνδράχνη) herba est frigida, & humida, ut scribit Auicenas: quæ dentium tollit stuporem, ut est apud Aphrodisæum in Problematib. Et Aristoteles quærens, curid faciat Portulaca, & sal, qui etiam congelationem dentium dissoluit, causam affert humiditatis uiscosæ, exorbentis humidum acutum, siue acerbum, quod erat circa dentes. Venerem inhibet, & Veneris infomnia: præterea contra uuæ morbum collo suspensa probatur, ueluti exemplo Plinius asserit. Sed & umbilico proci duo imposita medetur.

περίλιον.
ἀνδράχνη.

BVGLOSSVS.

Bvglossus & satiua est (quam Boraginē triuiales uocant) & syluestris. Latini ab asperitate linguam Bubulam utranq; appellauere. Calida est & humida: cordiacis auxiliatur in cibo sumpta, sanguinē purgat, & hilaritatem inducit. Flores eius in conditura & medicina, peculiarem gratiam habēt. Ipsa uerò in uino deiecta animi uoluptates auget. hinc εὐφροσύνην Græci dixere, quasi lætificantem: nam εὐφραίνεσθαι est lætari, εὐφροσύνη læticia, & εὐφροσύνη exultatio.

Bubula lingua.

εὐφροσύνην

BETA.

Beta hortensium herbarū leuissima est. Duo eius genera Græci fecere à colore, nigram & candidā. Mixta differentia, si uera est: Candida solui aluum, nigra modicè inhiberi. Illinif alopetijs cruda, & ulceribus in capite manantibus. Cocta fluctuationes stomachi & uentris sistere existimatur: & cum brassica in dolio uini sapor corrumpatur, odorem folijs betæ demersis, restitui, author est Plinius. Inter Annuicauilia siue annuifera numeratur: germina inarescentia quidem, & exolescentia, sed radices retinentia, quæ annuatim pullulant, ut Hysopus, lateris morbo, quæ dicitur πλευρίτις, conferens. Siliquastrum odore piperis, unde etiam Piperitis: Lapatium quandoque, ru-

Annuicauilia.

Hysopus.

Siliquastrum.

f iij mex,

Pulegium.
Myriophyllum.
Marubium.
Betonica.
Glycyrrhiza.

Panace.

mex, & eius omnino species acetosa: Melissa, Nepeta, Santolina in acetarijs hyeme grata: Pulegiū ipso brumali die suspensum in carnarijs florescēs: *μυριόφυλλον*, Millefoliū, capillamenti modo foliosum: Marubium quod *περάσιον*, eximie Hæmoptoicis utile: Betonica, domum in qua fata sit, tutam reddens à piaculis omnibus: *γλυκύριζα*, dulcis radix, quæ uulgo Liquiritia, tussi conferens: & Ligusticū, ad intrimenta laudatum: Panacem aliqui uocant, quod nomen omnium morborū remedia promittit, ut Plinius auctor est.

I N V L A.

vide Collum. lib. 10. fo. = 13. S

Inula acres.

Inula calida est: hinc radice illius per hyemes in pulmentarijs quibusdam utimur. Seritur oculis ex radice excisis, ut harundo. Illustrata est olim Iulie Augustæ cibo quotidiano, austeritate tamen aliquātulum pungit. Vnde Horatius acres inulas appellauit. Condita tussim sedare creditur: à ieiuno quoq; commāducata dentes confirmat, si, ut eruta est, terram non attigerit.

S I N A P I.

Sinapi herba nota, cuius semine semel sato, uix est liberare locū, quoniā cadens protinus uiret: nec aliud magis ex his, quorum uis in sublime fertur, iudicauit Pythagoras in nares & cerebrū penetrare: nam usus eius etiam pro pulmentario in patellis, inquit Plin. decocto, citra intellectum acrimoniæ. Et nunc condimentū ex eo faciunt, admixtis uuis passis, pipere, ficis, sandalis rubris, sapa & melle. Contra pituitam tenetur in ore, donec liqueat. Gargarissatur ad uuam cum aceto & melle: ad dentium dolorem manditur: sensus atq; sternutamenta purgat, stomacho utilissimum.

B R A S S I C A.

Apiana:
Selinada.

Prototomus.

Brassicæ Cato tria facit genera, unam extensis folijs caule magno: alteram crispo folio, quam Apianam uocat & *σελίναδα*: tertiam minutis caulibus lenē, & tenellam. Cymas à prima sectione præstat. Hic est, inquit Plinius, quidam ipsorū caulium delicatior teneriorq; cauliculus: *πρωτότομος* Græca dictione ueluti primæ sectionis

nis uocitamus. Columella:

Sed iam Prototomos tempus decidere caules.

Brassicæ uerò ipsæ uel quasi passicæ dicunt, ut scribit Varro, uel à præsecando, quia folia præsecamus è thyrso, ut Pompeius. Sed & Caules nuncupatur, unde Cauliculos siue coliculos deducimus. Et capitatos caules prægrades capite in orbem porrecto, olim Lacuturres: & Sabellicos caules usq; in admirationē crispas appellamus. Verum etiam herbarum plurimum stipites, qui Thyrsi & Scapi hoc nomine significantur. Inde Vnicaulis herba, quæ unico tantum caule crescens in ramulos non diffunditur. Brassicæ cibo sensus purgantur. Eresistrati diatriba tenuit nihil salubrius, nihil utilius esse stomacho, & neruis Brassicæ: ideoq; paralyticis, & tremulis, & hæmoptoicis eam dari iussit. Est autem pauci nutrimenti: crapulam soluit, ebrietatem retardat, ut refert Aristoteles, & Auicennas. Nam exiccat uapores ut Galenus attestatur. Si quis parum audiatur, inquit M. Cato in re rustica, terat cum uino brassicā, succumq; expressum tepidum in aurem instillet, cito inteliget se plus audire. Dioscorides deniq; medicus tradit populum Romanum sexcentis fere annis medicinæ brassicæ usum: nondum enim ad urbem conuenerant medici, qui pigmēta secum attulissent, sed ea tempestate militares uiri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant.

Caules.
Cauliculi.
Lacuturres.
Sabellici caules.
Thyrsi.
Scapi.
Vnicaulis.

Ad aurium auditum.

A T R I P L E X.

Atriplex & syluestre & fatium est olus, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbum regium, & pallorem. Addidere medici, Dioscorides & Diocles, gigni ex eo plurimas ægrotudines, nisi mutata sæpius aqua, coquendum. Illinitur autem salubriter incipientibus furūculis, siue crudum, siue coctum fuerit. Atriplicis olus Græci *ἀτράφαξις* appellant, auctore Columella in duodecimo. Decipiuntur profecto, qui existimant atriplicem esse spinaciam. Ita enim nostri temporis medici herbam illam semine spinoso uocitant, cum olus Hispanum fortassis, siue Blitum, rectius possit & debeat nuncupari.

ἀτράφαξις.
Dioscor. li. 2.
Spinacia.

Hispanū olus

Blitum.

Blitum herba est iners sine sapore, aut acrimonia uila: unde conuitium apud Menādrum poētā uxoris ribus faciunt mariti: & Plautus bliteam dixit meretricem. Stomacho inutilis est, uentremq̄ adeò turbat, ut choleram faciat aliquibus. Clauis tamen pedum & lienibus prodesse creditur. A saporis autem stupore appellatā esse ex Græco, quòd ab illis βλάξ̄ stupidus dicatur, Pompeius existimauit.

βλάξ̄.

CORIANDRVM.

Coriandrum inter siluestria non inuenitur, sed ubiq̄ ferè satum nascitur. Præcipuū habetur Aegyptiū. Vis magna datur uiridi ad refrigerandos ardores. Simplex edendum non est, sed aceto præparandum, propter innatam malitiam. M. Varro eo subtrito carnem incorruptam cum aceto æstate seruari posse credidit. Xenocrates uerò menstrua cōtineri uno die, si granum biberint sceminæ: biduo, si duo: & totidem diebus, quot grana sumpsierint. hinc Macer:

Xenocrates (inquit) totidem cessare diebus,

Menstrua quot mulier coriandri grana uorabit.

Prohibet & uapores à capite, ut scribit Auicennas. In aceto autem albo per diem maceratum, reddit illud aptissimum ad pulices necandos, si per ædes spargatur.

CVCVMIS.

Cucumeres à curuore nomē, authore Varrone, acceperunt: crescunt qua cogūtur forma. In Italia uirides, & quā minimi sunt. Cum magnitudinem excessere, Pepones uocantur: qui in cibus impensius refrigerant, aluumq̄ molliunt. Sunt & Melopepones, qui nō pendunt, sed humi rotundantur. Neoterici Melones appellant: quos etiam per summā hyemem Galenus impetrator exhibuit. Idem recentes uuas triennio seruauit. Cucumis ipse tener & iucundissimus fit, si antequam ponatur semen lacte maceret. Nonnulli etiā quòd dulcior existat, hydromele id faciunt. Locus autē Cucumerarium, ut Cucurbitarium nuncupatur. Hierony. Esaiæ, 1. si tamen Hieronymus

Pepones.
Melopepones
Melones.

Cucumerarium.
Cucurbitarium

ronymus est: Derelinquetur (inquit) filia Zyon, ut umbraculū in uinea, & sicut tuguriū in cucumerario. Nam in uineis & cucumerarijs fiunt custodiaria, ut uidemus, quasi gurgustiola temporaria.

CVCVRBITA.

Cucurbitarū duo sunt genera, longæ & rotundæ. Cōmendantur in cibus longiores, cum rotundioribus præsertim uasorū uice utamur. Plinius: Nuper in balnearum usus uenere urceorū uice, iam pridem uero etiam cadorum ad uina condenda. Et Columella: De media, inquit, parte cucurbitæ semen inuerso cacumineposito, ut fiat incrementi uastioris: nam sunt ad usum uasorum satis idoneæ. Cortex non sicis tener est, deraditur tamen in cibus, quos salubriores præstāt, quæ pendendo creuere, prolixiori tamen & tenuiori fructu, qui maius reliquis inuenit pretium. Nam earum genus est unum, quod Camerariū uocāt: quia cameras & pergulas operit reptantibus flagellis, & capreolis innitenti bus. Chrysippus medicus illas damnabat, sed omnium cōsensu stomacho utilissimæ, & interaneorum uelicæq̄ exulcerationibus iudicantur: bonū humorē eas generare, & febribus cholericis prodesse Auicēnas testatur. Ca uendum est autē, ne eo in loco, quo cucumeres & cucurbitæ cōsitet suut, mulier admittatur: nam ferè ipsius cōtactu, ut notat Columella, uirentiū incrementa languescūt: & si in mēstruis fuerit, etiā uisu nouellos fetus necabit.

Camerarium
cucurbitarū
genus.

RAPHANVS.

RAphani adeò frigore gaudēt, ut in Germania infantium puerorum, si Plinio credimus, magnitudinem æquent. Iidem hyberno tempore utilissimū in cibus: ructus tamen mouent, dentibus semper inimici: eos enim atterere dicūtur. Androcydes raphanū contra ebrietates mandī præcepit. Mirè uenenis aduersari ueteres credidere: unde ante alios cibos mensis apponebatur. Calidè esse uirtutis omniū medicorum opinione cōfirmatur, & nobis quoq̄ ex usu licet cognoscere: nam cum cæteris cibarijs in stomacho solus ructus mouet. Auicennas, Raphanus, inquit, digerit, & non digeritur.

g Alexander

Alexander quoque Aphrodisæus in problematis refert calidum esse, humores exicare & attenuare, mouere autem ex humoribus spiritus, ac eos exhaurire, & exinanire, dum per eos eructat. Aegyptij propter oliui fertilitatem, quod de semine faciunt, Raphanum impensius celebrant. Genus est unum, quod fronde copiosius, quam corpore, Armoraciam nostri appellarunt.

Armoracia.

PASTINACA.

Staphylinus.

Pastinacæ duo sunt genera: unum quod agreste sponte proueniens *σαφύρινον* Græci dixerunt: alterum uero radice uel semine, primo uere, siue per autumnum, ut ex autoritate Higini scribit Plinius: In cibus hyeme uere etiã primo gratiores sunt: & præsertim coctæ, mox patinis conditæ. Est & e genere pastinacæ Sifer, radice subruffa: quam olim Tib. Cæsar illustrauit, flagitans eam omnibus annis e Germania. Gelduba fuit oppidum Rheno impositum, ubi præcipua generositas. Careota à neotericis uocatur.

Sifer.

Careota.

RAPVM.

Rapa frigoribus dulciora sunt: cibi usum Romanis illis, præsertim ueteribus, qui frugalitatem ut deam adorabant, præstiterunt. Unde à Samnitum legis inuentus est M. Curius, cognomento Dentatus, rapum ad ignem coquere. authores Plutarchus in apophthegmatibus, & Cicero in Catone maiore. Palma datur in Nursino agro nascentibus. Democritus in cibus abdicauit, propter inflationes, Diocles uero, & Dionysius magnis laudibus extulerunt. Folia etiam cibarijs seruiunt, decocta ad minuta, quod Rapaciolum nominamus, Mediolanenses uero Rapacium.

Rapaciolum.

Rapacium.

NAPVS.

Amiternum.

Napi à rapis longitudine imprimis differunt, quos apud Romanos Amiternum ciuitas in Sabinis laudatissimos mittebat. Martialis in Xenijs:

*Nos Amiternus ager felicibus educat hortis,
Nursinas poteris parcius esse pilas.*

Et Plinius: Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursins, tertia nostratibus. Est inter napos genus quoddam syluestre, fatiuum etiam, radiculae perexiguæ, ad acetaria non

non improbatæ. Nostri Raponcium uernaculæ dictitant. *βένιον* Græci Napum uocant, unde *ψευδοβένιον* mentitum napum: nam *ψέυδος* falsum notat. Hinc Pseudosmaragdus, pseudopropheta, pseudolus, pseudographus fallacius in scribendo, & alia complura.

Raponcium.
βένιον.
ψευδοβένιον.

ALLIUM.

Allium in caput crescit, nucleosque membranis, quibus uestitur, includit. Asperum est sapore, & quod plures habuerit nucleos, eo asperius. Tradidere nonnulli interlunio positum, & item luna silente, intermestriue euulsum, odoris fecunditate cariturum. Oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitimque gignit. Somnos tamen prouocat, atque in totum rubicundiora reddit corpora. Gallinis quoque contra pituitam prodest. Auicennas cum uino dandum præcipit aduersus serpeticum morsus. Galenus uero Theriacam appellat rusticorum. At Horat. in Epodo illud execratur:

*Edat cicutis allium nocentius,
O dura messorum ilia,
Quid hoc ueneni scuit in præcordijs.*

Ode. 3

Theriaca autem inter remedia est præsentaria contra uenena ferè omnia: sic dicta, quod uenenis bestiarum aduersetur: alij quod e uiperarum carnibus constat, quæ naturalem quendam & mutuam affectum habent, quem *ἀντιπία* *θεραπ* uocant, aduersus quod uis animal uenenosum. Admiscetur præterea Dictamus herba, cui proprietates cum corde: Eupatoriū, cum iecore: Scolopendrium, cum liene: Petroselinum, cum uentris orificio: Hyssopus, cum septo & pulmone: Sefeli, cum uesica urinæ: Helenium cum renibus: Ruta cum colo, & cum cerebro Gentiana.

Theriaca.

Dictamus.

Eupatoriū.

Scolopendrium.

Petroselinum.

Sefeli.

Helenium.

Ruta.

Gentiana.

CEPA.

Cepæ plura sunt genera: nobilior est Ascalonia ab oppido Iudææ. Nam ut refert Strabo in xvi. Ascalonensium regio præcipue fert cepas. Optime rotundissimæ: item ruffæ acriores, quam candidæ, siccæque uirides, crudæ quam coctæ. Cepa oculos mordet: unde à Græcis nomen impositum *πρόμυρον* quasi pupillam oculi comprimere cogeret, ut scribit Arist. in problematibus. Unde lacrymosa dicitur à Columella. Reuiescit, & congerit g ij minat

πρόμυρον.

Lacrymosa

cepa.

minat decedente luna, inarescit crescēte. Quam ob causam sacerdotes Aegyptij credunt Pelusiotas cepis abstinerere, quia solum olerū contrarias lunæ uices habeat minuendi atq; augendi. Hinc diuus Hieronymus: Impelle, si uales, Pelusioten ut edat cepe. Adde quod allium & cepas inter deos iureiurando habet Aegyptus: ex quo exijt illud Satyrographi poetæ:
*Porrū & cepe nefas uiolare & frangere morsu,
 O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis Numina.*
 Cepis caput grauat, cerebrū infestatur, somnusq; grauis inducitur: Hæmorrhoidibus tamē trite, impositæ uehementer profunt. In cibis aluum molliunt, & appetentiam faciunt. Earum folliculum Taliam appellamus: nam Talea lignum est præcisum ex utraq; parte, sed cuspidatum in ima, plantandi gratia: à quibusdam etiam ponit pro Tessara, hoc est, ligno cōplanato, quo numeros notant rustici, idiotæ mechanici: & imprimis apud nos pagorum magistri.

B V L B V S.

Bulbus haud dissimilis cepæ uenerē impendio excitat, ut scribit Diosco. unde epigramatarius poetā:
Cum sit anus coniunx, cum sint tibi mortua membra:

Nil aliud bulbis, quam satur esse potes. Et Columella in x.

*Quæq; uiros acuumt, armantq; puellas,
 Iam Megaris ueniant genitalia semina bulbi.*

Bulborū usus in nuptijs. Quibus adstipulantur M. Varro & Apicius scribentes, nuptijs legitimis Bulbos sponis apponi solitos, cū nucleis pineis, aut erucæ succo, & pipere ad usum ueneris. Megarici à Megaris urbe græca, in disciplina rustica à Catone celebrantur. Est bulborum genus Epimenium, & per diminutionē Epimenidiū è Scylla. Bulbos autem scito generaliter dici radices rotūdas tunicatas: quales sunt croci, narcissi, & harundinum.

P O R R V M.

Porri duo habentur genera, sectium & capitatum. Sectili Nero Imperator autoritatē dedit, cum eo uocis gratia, præsertim æstiuis mensibus, uteretur: uiscositatem nanq; habet lenitiuam, qua confert arterie pulmonis,

pulmonis, quæ est Trachea, ne exiccetur. Præterea purgatiuum esse gutturis testatur Aristoteles. Capitatum uero in caput crescit: unde nomē. Id fiebat supposita tegula uel silice: frequentī etiam translatione in caput rotundatur. Succum letiferū esse ostendit Plinius, qui scribit Melam equestris ordinis, rerū ex procuratione à Tiberio Cæsare accersitum in summa desperatione, succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim sine cruciatu animam exhalasse.

M A L U A.

Malua genera duo Plinius posuit, quæ foliorum amplitudine discernantur. In satiuis maiorem Græci Melopen, alterā ab emoliendo aluo, *μαλοχην* dixere: Syluestrem, cuius folium grandiusculū est & albæ radices, Altheam, & ab excellentia effectus Aristaltheā, apostemata ferè omnia resoluentē, ut est apud Auicennam. Malua ipsa quæ septimo mense in Arabia arborefcere, & scipionum, id est, baculorum usum præbere creditur, aculeatis ictibus medetur: uenerem quoq; soluit, uel clysteribus infusa, uel in cibis sumpta. Cōmendantur imprimis ex ea cauliculi surgētes à radice, quos derasis prius folijs in modum asparagorū coctos in cibarijs cū aceto, oliuo, sale, & aromatis nō improbādos ipse dixerim. nam gustu iucūdi aluū salubriter emollientes, bonam per æstates ualetudinē præstare creduntur.

A S P R A G V S.

Asparagi syluestres ac horridi natura fuerant, uerum altiles facti, ternisq; libris in solo Rauennatino spectantur. Coruda, inquit Cato, in hortis ferenda est, unde fiant asparagi: de quibus epigrammatarius poetā in xenijs:

*Mollis in æquorea quæ creuit spina Rauenna,
 Non erit inculis gratior asparagis.*

Sic autē ideo dicti, quod ex asperis uirgultis leguntur. auctores Pompeius & Var. In aqua citule coquunt, hinc Augustus ad exprimendā in rebus celeritatē dicebat, ut scribit Tranquillus, uelocius q̄ asparagi coquat. Asparagorū altiliū, satiuorumq; radices spongas uocamus:

g. iij SPONGIAE.

Trachea.

Porri succus

Malua, germanice Papipel.
 Melopes.
 Plin. lib. 20.
 cap. 21
 μαλοχην.
 Althea.
 Aristalthea.
 Scipions.

Coruda.

Asparagis uelocius coquat, Augusti dictum.

C Apparis herba calida, & sicca in cultis terris non facile puenit. Multi enim sunt experti, sed in casum radices transferentes, & semina ferentes, ut tradit Aristoteles in Problematibus: Cōtra in aridis, in incultis, & præcipue parietinis, hoc est, muris ueteribus sine tecto, luxuriat, spargens per terram frutices. Coitū auget, & splenetis impensius prodest (ueluti & Tamarix) mirabilem habens *ἀντινάθειαν* contra lienem, ita ut si ex ea aluēis factis bibant sues, sine eo uiscere inueniantur: & ideo homini splenetico cibū potumq̄ dedere in uasis ex ea factis. Quæ expertus in me, testari audenter & uerè possum, eo remedio lienis duritia liberatus.

ERYNGION.

E Ryngion herba aculeatæ mordacitatis spinosa, ueluti carduus. Satiua in cibis probatur radice tantum, quæ melle, cinnamomo, & caryophylo cōditata, gustui non iniucunda, non insuauis uenerem emortuam excitare creditur.

CARDVVS.

C Arduus satius cibis adhibetur: de quo Plinius, Certū est inquit, carduos apud Carthaginē magnam, Cordubāq̄ præcipue tertertia fena ē paruis his reddere: quoniam portenta quoq̄ terrarū in ganeam uertimus, etiā ea quæ conscia quadrupes refugiunt. Māducatus carduus oris cōmendat odorem. Ad escam tener habendus est, aliter improbat. *σπόλιμος* græcè dictus, in latino, ut ait Dioscorides, Strobilus uocatur, quia nucis pineæ speciem habet, ut uidemus. Vuluis etiā conferre dicitur, & maxime radice ad mares generandos: hinc est, quod matronæ complures, ut uidimus, efflictim carduos appetunt: ni fortasse sit ob uenerem quā excitant. Vini quoq̄ appetentiā faciūt. Elixi in patinā ponunt, mensisq̄ inferūtur. Esse aut̄ eos cum Cinamo & sale cōsueuere plurimi: addūt quidā mel & acetum. Carduis siccatis utuntur fullones, unde Serenus:

Carduis nondum doctis fullonibus aptus.
Verum, ut opinor, & ita est, hi fullonarij inter syluestria numerantur

numerantur. (eorum nanque plura genera notauimus) quorum florem Pappum nominarunt.

ROSA,

R Ofas inter coronamenta hortēsia, uiolasq̄ penē, inquit Plinius, nostri nouere. De his igitur, liliq̄ floribus pauca dicemus: postquā & M. Cato in in hortis coronamenta seri præcepit. Rosa femine uel uirgulto ponitur, scrobibus, aut sulco breuissimo. Inferitur & ocellis radice, ut harundo: semina autem nō existime mus medios flosculos, crocei coloris, quos ferunt: nam baccas purpureas nutriūt, quas in pyruli formā plenas feminibus post uindemiam maturas ostendūt. Rosam præcocē habere qui uoluerit, duobus palmis ab ea in gyrum fodiat, & aqua calida rigabit, calice germinare incipiente. Eius plura sunt genera: odoratus est, quod in spinetis per arua nascit: utuntur illo ad unguenta, oliuū, & medicamina pigmentarij. Validiora etenim habentur omnia syluestria: quod, ut inquiunt, his terra perinde ac mater est: ceteris nouerca. Ego uero primā odoris laudē potius dederim rosis, quas nūc passim Damascenas dicimus, nō solū biferas, sed toto ferē anno florescētes. Rosas cōsita loca Rosaria, ut uiolaria, & Roseta, ut lilieta uocitamus. Græci rosam *ῥόδον* appellāt: Inde Cynorhodos & Rododaphne deducta. Et Rhodinū oleū ē rosis: quod rosaceū nostri nuncuparūt. Rosarū in coronis usus prope nimius est. Cum ē floribus fierent septa, à serendo seruiæ uocabantur: coronas rero tenuiores, quibus usi sunt antiqui, Strophia, inquit Plinius, dixere: unde nata Strophiola. Versicolores Sycionij ex ingenio Pausiæ pictoris inuenerūt, post olympiadem centesimam. Floribus autem per hyemes deficientibus, ramēto ē cornibus tincto, coronas hyernas fecerūt, paulatimq̄ et Romę subrepsit appellatio: corollis inter initia propter gracilitatē nominatis, mox & corollarijs, postquā ē lamina græte nui auro oblita dabātur. Hæcille. Qui coronas facit Coronarius à nostris, *σεφάνοπλος* à græcis dicitur: nam *σεφάνος* est corona. Sed & uictores in ludis, & uiri fortes in bellis opera strenuę nauata, coronas uirtutis præmia reportarunt:

Pappus.

Semen rose.

Damascenæ

Rosarium.

ῥόδον.

Rosetum.

Rhodinum

oleū & Ro

saceum.

Seruiæ corona.

næ.

Strophia.

Plin. li. 21. c. 2

Corollæ.

Coronarius.

σεφάνοπλος

nos.

σεφάνος.

σπόλιμος.
Strobilus.

Bellicæ corona.

Aurū coronarium.

reportarūt: quæ, ut plurimum, ex auro & frondibus fuerunt. Bellicæ celebrantur oualis, naualis, muralis, obsidionalis, castrensis, ciuica, & triumphalis, quod aurū etiam coronarium; de quibus multa Plinius, & Aul. Gellius.

V I O L A.

Hyacinthus.

ia.

Lutea.

Flammea.

Flox.

Caryophilus.

Violæ plura sunt genera: purpureæ, luteæ, croceæ, & albæ. Purpuream sponte nascētem apricis, & macris locis ē radice exeuntē *βάκινθος* appellant, ab Hyacintho, qui delitiolum fuerat Appollinis, in huiusmodi florem mutato, ut mythicorū quidam fabulantur, inde uestis Hyacinthina: *Αἰθ' ἰαφ.* unde uestis ianthina, & Papinius uiolantillā dixit ianthida: nam Hyacinthi eadē illis sunt uaccinia. Satiuis maior autoritas luteæ, ut scribit Plinius, quæ & flammea, flox, & luteola nominatur. Inter uiolas ipse posuerim florē odoratū, cuius fragrantia haud dissimilis Caryophilo, de quo inter aromata iam dictū est, merito nomen ab illo sibi uēdicauit.

L I L I V M.

Conuoluulus.

Narcissus.
νάρκισσος.

νερίων.

Iris.

Saliunca.

Lilium rosæ nobilitate proximū est cognatione olei & unguenti, quod lilion uocant. Candor floris eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi: resupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & semine stantibus in medio crocis. Similem producit in frutetis Conuoluulus herba, sed sine odore, nec crocis intus: candorē tantum referens, ac ueluti rudimentum naturæ lilia facere condiscantis. Est & purpureū lilium: Narcissum uocant à puero Narcisso: Plinius in xx. à Narce deducit, *νάρκισσος* Græci torporē dixere. Odor quippe illius, caput aggrauat. Est & rubens, *νερίων* appellant. Quidam inter genera liliorum & irim posuere: radice tantum commendatur nobilissimi odoris, ut Saliunca: floret diuersi coloris specie, sicut arcus cœlestis: unde nomen accepit. Sed de his haecenus. Iam ad arbores trāseamus, sine quibus horti nec esse nec dici possunt.

DE ARB

Arbores in maximo precio habuit rudis illa ueterum antiquitas, utpote ē quarū fructibus ante fruges inuentas alimēta, ē libro ante uel lera uestes ministrabantur: & ante chartas uolumina texebantur. Ex his quoq; oleū corpora liquor recreans, uiresq; potus uini: tot deniq; annui sapes indies maturitate prouenientes, & mensas secundas replentes: tot medicamina ē frondibus, ligno, floribus, radiceq; prouenientia. Innumerabiles præterea sunt usus earum, sine quibus uita duci uix posset. Arbore agros arbustamus, arbore caua currimus per æquor, aduehentes piper, ebenū, uniones, gemmas, aromata, reubarbarū, castiam, cōpluriamq; alia ad usus nostros: Balsamū & thus, ad cultos diuinus arcanasq; mysteria. Arbore fundamenta in uliginosis palustribus, & aquosis locis firmamus: arbore cōstruimus tecta: arbore mensas dolamus: hinc acernæ & citreæ olim preciosissimæ: arbore sedilia, fulera, arculas paramus: arbore ualidissimū elementū, qua cibaria ad alimoniam præparantur, seruamus. Habent & arbusculæ propria numina: Ioui deorū ut dicebant, maximo esculus, Apollini laurus, Mineræ olea, Veneri myrtus, Herculi populus, Plutoni cupressus, Baccho uitis, & Cybeli siue Panipinus dicatæ sunt. Quin & Sylvanos, Faunosq; syluis dedit antiquitas: & Dryades, Hamadryadesq; nymphas adfinxit. In hortis autē ponēdæ sunt arbores, & ad uoluptatem, & ad fructuum utilitatem: quarū culturam Eumolpus Athenis primus ostendit. Sed quoniā plura earū sunt genera, ita ut uix numerari possint, omisis quæ conuenire non uidentur, de quibusdā, & quidē breuiter dicemus: primūq; de frugiferis, mox de his, quæ uel umbra umbrosa, uel topiario opere uarias species representātes, impēsius delectāt.

Arborū usus olim uariis.

Arborū cultura primum.

V I T E S.

Vitibus principatum inter arbores esse dandum existimauerim, postquā arboris appellatione illas cōtineri Vlpianus, & pleriq; ueterum uoluerūt. Nul-

h la enim

Malleolus. la enim quæ suauiore, uberioreq; fructum producat, arbor inuenit. In hortis uel malleolo, hoc est nouello palmitē, seu uiuiradice serenda est ad uoluptatem magis, q̄ ad prouētum. Subdiales nanq; deambulationes umbrōsis operculis opacat in fornicatis salignis pedamentis (sic enim uitis adminicula dicimus) clauiculis pampinis, capreolis uel adhærens atq; luxurians, racemosq; demittēs. **Pedamenta.** Structuram ipsam & Latine, & eleganter Pergulam dicimus: nam Plinius uitium generosarum pergulas præcipit quinquatribus esse putandas. Subdiales autem ambulationes Græci *ὑπέθρας* uocant. Crescunt attamē uites ad arboris iustæ crassitudinem. Metaponti templū Iunonis uirgineis columnis sustinetur, scalisq; tectum Dianæ Ephesiæ scanditur uite una Cypria, ut memorāt. Et Iouis simulachrum Populoniæ conspicitur, inquit Plinius, ē uite una pluribus æuis incorruptū: non est enim ligno ulli æternior natura. E uite Parmulæ texuntur ad usus bellicos: ex eadem insigne centurioni gestamen dedit senatus. **Pergula.** **ὑπέθρας.** **Parmulæ.**

O L E A.

Olea, ex cuius baccis trapeto pressis utilissimus oliui liquor educitur, in hortis feri potest, & maximè collinis. Huic honorē dedere Romani, & turmas equestres Idibus Sextilis, & in minoribus triumphis ouantes coronando. Athenæ quoq; ex oleagina fronde uictoribus coronas proposuere. Græcia uero in olympijs oleastro coronauit. Locum, ubi conditæ fuerint, Oletum, siue Oliuetum appellabimus: ibi oleas digestas in ordinē Græci *σοιχάδας* uocant: unde septum quoddam militare Stœchada passim dicimus. Poni debent in hortis & persicus, prunus, cerasus, ziziphus, * celsus, citrus, picus, aprinus, amygdalus, pinus, & reliqua pomiferarū, nuciferarumq; genera, de quorum fructibus in secunda mensa sum dicturus. Ad hoc necessaria erunt Plantaria, hoc est seminaria in agris, ē quibus plantæ sumptæ transferantur, ut adultæ postea suum fructum producāt: uel (ut quibusdam opus est) per insitionem alienum, & quidem mitiorem. Plantaria etiamnum ueteres filiarum dotem dixere: quia plantatæ

Oletum.
Oliuetum.
σοιχάδας.
Celtis forsitan legend. quæ eadem est cū loto. Plinius lib. 11. cap. 17.
Plantaria.

tatæ arbores tam scælices, quàm infœcūæ (ueluti salices, populus, ulmus, iuglans, cerasus, sorbus, & id genus cæteræ) ac post aliquot annos uenditæ, maximum quæstum exhibent. Voluptati quoq; conferet impensius, nemusculum habere ad amussim positis arbusculis, in quo per æstas in umbra, cum libuerit, spatari, legere, exercere corpus, mensas ad cibos ponere licebit: discurrentibus hinc inde damis timidulis, & lepusculis auritis tripudiantibus: per arborum uero fastigia nitidulo carduele, philomena attica, canoris auiculis modulatim occinentibus. Disponetur & locus ad cursum equorum idoneus, quem idcirco *ἵπποδρομιον* Græca dictione nuncupabimus. Nec procul inter umbrosa uireta, lateritia, marmorea uel sedilia, ambulatione interdum fatigatos iuuantia. De hippodromo meminit Plinius Cecilius in epistola ad Apollinarem, de uilla quam in Thuscis posuerat: Adiacentis hippodromi nemus, comasq; prospectat. Item: Hanc dispositionem, amœnitatemq; tectorum longe præcedit hippodromus. medius patescit, statimq; intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur, illæ hedera uestiunt: utq; summæ suis, ita imæ alienis frondibus uirent.

Nemusculum in ædibus.

ἵπποδρομιον

P L A T A N V S.

Platanus nunc Italiae ferè incognita, umbræ tantum gratia ex alienis uecta regionibus, in precio Romæ habita. Petronius Arbiter in Satyris: *Nobilis æstiuas platanus diffuderat umbras.* Et Apuleius in Cosmographia: Platani, ut ait poëta, umbras potantibus ministrâtes. Hinc Licinius Mutianus ter consul, Lyciæ legatus prodendum etiam posteris putauit, intra platanum, quæ illic clara habetur, se epulatum esse cum duodeuicesimo comite. Primū celebrata est in Academicæ ambulatione Athenis cubitorum triginta sex. admirabilem nanque altitudinem crescit. Commendantur & Chameplatani, coactæ breuitatis, sic serendi genere & recidendi excogitatæ. Primus autem Cn. Matius ex ordine equestri Augusti Cæsaris amicus, nemora * tonsilia constituit.

Chameplatani.
Apud Plin. est consilia.

LAurus Apollinis est arbuscula, propter Daphnen, quam amavit, in ea deformatam: siue quod spectatissimo nascitur in Parnaso. Euseb. uero scribit eam Soli dicatam, quoniam ignea est, unde odio maxime à dæmonibus habetur: siue quod plurimum sonat, si uratur: quod prædicendi artem designat. Diuinationis autem deus Apollo existimatur. Ianitrix quoque Cæsarium est, & Pontificum, triumphisque dicata: coronam capite & ramusculum tenentibus manu triumphantibus: & præsertim è Delphica, qua & Delphis coronabantur uictores: unde nomen. Nam Cato genera duo fecit, hanc, & Cypriam. Pompeius Leneus adiecit, quã mustacem uocauit: quod mostaceis eius folia subiicerentur. Sola arborum fulmine non tangitur. Hinc contra fulmina ferunt Tiberium Cæsarem tonante cælo ea coronari solitum. Lauro consita loca Laureta, quæ Græci δαφνώνας: nam δάφνη laurus. Petronius in satyris:

⊖ Baccis redimita Daphne.

Mustax.

Laureta:
Daphne.

Laurca.

Folia uero lauream uocamus. Perpetuo uirēs topiario operi accedit.

B V X V S.

Plin. lib. 16.
ca. 30. & c. 10

BVxus semen suum producit, & granum quod Carthægon dixere, præterea uiscum, & hypar. author Plinius. In topiario opere commendabilis est. Laudatur & leni, minimeque crispante, uerum pallidula materie: ex qua fiunt tibiæ multiformes, & pectines dente multifido ad capillos explicandos, & pyxides ad usus mortalium plurimos. Frequens nascitur in Cythoro: hinc Catullus buxiferum eum appellauit. Est & ipsius copia copiosa in Corsica, ut Diodorus in vi. testatur. A buxo Buxeta, loca buxis consita duxere: sicut à salice, uel perticali, uel uiminali Saliceta, à pinu Pineta, à cornu Corneta, à populo Populeta, à cupresso Cupresseta, à pruno Pruneta, à persico Persiceta, à ceraso Ceraseta, à corylo Coryleta, ab æsculo Aesculeta, & à fico Ficeta.

Buxeta.

CVPRESSVS.

CVpressus natu morosa, excisa non renascitur: quã ob causam Plutoni sacra habetur, & ideo funebri signo ad domos defunctorum illam posuere maiores. Petronius in Satyris:

Gaudet ferali circumtumulata cupresso.

In hanc Cyparissus Syluani delitulum mutatus dicitur in fabulis. Odore non improbatur quãuis uiolento. Ex ea scandulæ, asseres, tabulæ, fiunt, è quibus loculos, mensas, fulcra, & captas producunt fabri lignarij: quos Plau. Materiarios nominat à materia: cuius nomine ligna ad faciendum ædificandumque necessaria, idonea uel signantur, ut notat iuriconsultus de legatis tertio. Cariem & uetustatem non sentit. Valuas è cupresso in Dianæ Ephesiæ templo durare Mutianus scribit, iam quadringentis prope annis materiam habentes noue similem. Nux autem eius, conum quam uocitant, in aceto decocta, dentium tollit dolores, ut scribit Auicennas. Trahitur arbor ipsa in species uarias tonsilis opere topiario.

Materiarj.
Materia.

Conus.

S A B I N A.

SAbina herba frutex uel, folio ferè cupressi, perpetuo uiuens topiarijs non improbatur. Loco thuris propter odorem ad suffitus adhibetur. Illita ulcera purgat: miscent quidam folia eius in Atocijs, medicamentis, quæ spem partus intercipiunt: nam ronos partus est. Sentitur propagine & ramo, ut Rosmarinus: quoniam neutri semen. Sabinæ uero uirginis inter diuas receptæ corpus in hac urbe quiescit. Est & Cynoglossus lingua canina topiarijs operibus gratissima.

Atocia.

Cynoglossus

I V N I P E R V S.

IVniperus arbuscula in harenosis frequens, nascitur coma uiuens perpetua: unde fit ut topiario operi impensius idonea habeatur. Durat & eius materia diutissime incorrupta: quippe quæ senectam cariosam non sentit. Quod ostenditur ex templo Dianæ è Zazintho aduectæ, anno ducetesimo ante excidium Troianum, in quo, Plinio asserente ex autoritate Bocchi, adhuc durant trabes ex iunipero. Huic Carthaginensis Hannibal induit

Plin. 16. c. 40

h iij ctus

ctus religione, perpercit. Iuniperus gumi ad nihil utile eodē authore producit. Hoc tamen mola trufatili in pol linem redactū simile est thuris pollini: utunturq; illo scri ptores pennarij ad papyrū exasperandam. Medici San daracā, indoctuli Vernicē appellant: cuius fumus præ cæteris dolorem leuare dentiū dicitur, ut est apud Aui: cennam, cum ex arboris ipsius ligno factus, etiamnum per ædes in peste conferat: grana uero siue baccæ condi mentis ad farturam feruientes, & matrici, & doloribus,

HEDERA.

Hedera semper uiuens, sine adminiculo per se stare non potest. Hæret ergo arboribus, illas quodam modo brachijs amplexans: hæret & muris, quos sæpicule rumpit: unde & nomē accepit, ut scribit Pom: peius: siue potius, quod ædita petit, ut edat omnia quib: bus adhæserit. Est tamen genus illi, quod per se stans ar borefcit: δεινδρονιως appellatur. Est & quæ nunquam, ni si humi, serpit, nomine χαμαιιως. Hedera, inquit Theo: phrastus, in libro de plantis, omniū maxime uiuax est: si ue arbores scandens amplexu suo perstringat, seu in ter ra abdita una subeat. Species autem præcipue tres po: nuntur: Nigra, Candida, & quæ Helix uocatur. Celebra tur nigra in poëtarū corollis, quam & Dionysīā, & Bac: chicam dixere: quoniā uictor Bacchus ex India cū redi: ret, coronā hederacē capite gestauit. Id quod exemplo ipsius Alexandrū Macedonem fecisse legimus apud Pli: nium, hæc pauca de hedera subiungentē: Cuius dei & nunc adornant Thyrsos, galeasq; etiā & scuta, in Thra: ciæ populis in solēnibus sacris. Merito igitur hedera Li: bero patri dicata coronabātur poëtę, ut nunc lauro, sub cuius tutela etiamnū fuere. Racemos eius in orbem cir: cumactos Corymbos uocamus. Hinc poëta:

Diffisos hedera uestit pallente corymbos.

MYRTVS.

Myrus Veneris existimatur arbuscula: hinc Myr: tea dicta, quæ nunc Murtia. Liuius: Ad Murtiæ sedes. Peregrina est, ut refert Plinius, primum in Elpenotis

*ina Politanum epj
Vax gaurm. epist
us. incipit: Dicitur
hæret ad hostia.*

Sandaraca.
Vernix.

Bacca Iuni:
peri.

δεινδρονι
ως.
χαμαιιως

Hederæ spe:
cies.

Plin. lib. 16.
cap. 34

Corymbi.

Myrtea &
Murtia Ve:
nus.

Elpenotis tumulo, ut inquit, uisa. Loco piperitis hac ueteres ufos, ante piper aduectū memorāt: nam odorē illius reddit, ut Piperitis, herba hortensis. Cato eius tria genera protulit: nigram, candidā, & à cōiugijs fortasse, cōiugalem: satiua quoq; est, & syluestris. Topiarij gene: ra satiuarū fecere. hi sunt qui naues, insignia principū, serpentes, & compluria alia formant ex arboribus, her: ba, fruticibus opere delectabili: quod Topiarium à to: pijs uocamus. Vlpianus iurecōsultus, Topiarij, inquit, erunt fundi instrumenta, si etiam uiridaria sint. Item To: piarium ornandi causa paratum. Ex myrto fuit ouan: tium corona, postquam Posthumius Tiberius consul, de Sabinis uictor, primus ouans urbem ingressus, quo: niam leuiter sine cruore rem gesserat, myrto Veneris ui: tricis coronatus incessit. M. tamen Crassus de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus est. Fuit & ouantiū, ut di: ximus, oleagina corona. Myrto cōsita loca Myrteta uo: citamus. Sed iam herbarū, arborum, & coronamentorū reliquis innumerabilibus ferē generibus omissis, pisci: nas, quæ in hortis habendæ sunt, prosequamur.

Piperitis.

Myrti gene:
nera.

Topiarij.

Topiarium
opus.

Myrtea coro:
na.

Myrteta.

PISCINA CAPVT VI.

iscinas appellamus lacus, & stagna, quæ piscibus uiuis coërcentur clausa, ut scribūt Gellius & Varro. Hinc Martialis: Piscina Rhombum pascit & Lupos uernas.

Lib. 1. ca. 10.

Viuarua quoq; dicūtur, quibus piscēs inclu si pascūtur. Plinius: Ostrearum, inquit, uiuarua primus omniū Sergius Orata in Baiano inuenit L. Crassi orato ris ætate. Et mox: Eadem tempestate prior Libinius Mu rena reliquorū pisciū uiuarua inuenit. Apud Romanos etenim piscinarū studia celebrata sunt, preciosissimisq; piscibus referta ἰχθυοροφῆα habuerunt: adeo, ut & Ca: to tutor Luculli grandi ære sestertium milium quadrin: gentorū, authore Columella, pupilli sui piscinas uendi: tauerit: & uelut ante à deuictis gentibus Numantius & Isauricus,

Handwritten notes at the bottom of the page, including a list of fish names and a reference to Plinius.

ctus religione, perpercit. Iuniperus gumi ad nihil utile eodē authore producit. Hoc tamen mola trufatili in pol linem redaētū simile est thuris pollini: utunturq; illo scri ptores pennarij ad papyrū exasperandam. Medici San daracā, indoctuli Vernicē appellant: cuius fumus præ cæteris dolorem leuare dentiū dicitur, ut est apud Aui: cennam, cum ex arboris ipsius ligno factus, etiamnum per ædes in peste conferat: grana uero siue baccæ condi mentis ad farturam seruietes, & matrici, & doloribus,

Sandaraca.
Vernix.

Bacca Iuni-
peri.

HEDERA.

Hedera semper uirens, sine adminiculo per se stare non potest. Hæret ergo arboribus, illas quodam modo brachijs amplexans: hæret & muris, quos sæpicule rumpit: unde & nomē accepit, ut scribit Pom: peius: siue potius, quod ædita petit, ut edat omnia qui: bus adhæserit. Est tamen genus illi, quod per se stans ar borefcit: *δευδρονιως* appellatur. Est & quæ nunquam, ni si humi, serpit, nomine *χαμαιιωός*. Hedera, inquit Theo: phrastus, in libro de plantis, omniū maxime uiuax est: si ue arbores scandens amplexu suo perfringat, seu in ter ra abdita una subeat. Species autem præcipue tres poz nuntur: Nigra, Candida, & quæ Helix uocatur. Celebra tur nigra in poëtarū corollis, quam & Dionysiā, & Bac: chicam dixere: quoniā uictor Bacchus ex India cū redi: ret, coronā hederacē capite gestauit. Id quod exemplo ipsius Alexandrū Macedonem fecisse legimus apud Pli: nium, hæc paucula de hedera subiungentē: Cuius dei & nunc adornant Thyrsos, galeasq; etiā & scuta, in Thra: ciæ populis in solēnibus sacris. Merito igitur hedera Liz bero patri dicata coronabātur poëte, ut nunc lauro, sub cuius tutela etiamnū fuere. Racemos eius in orbem cir: cumactos Corymbos uocamus. Hinc poëta:
Diffisos hedera uestit pallente corymbos.

*in Polianam epig
rag secumū epig
ep. incipit: Dicitur
Hedera uictor*

*δευδρονι
ωός.
χαμαιιωός*

Hederae spe-
cies.

Plin. lib. 16.
64p. 34

Corymbi.

MYRTVS.

Myrtus Veneris existimatur arbuscula: hinc Myr: tea dicta, quæ nunc Murtia. Liuius: Ad Murtiæ sedes. Peregrina est, ut refert Plinius, primum in Elpenotis

Myrtea &
Murtia Ve-
nus,

Elpenotis tumulo, ut inquit, uisa. Loco piperitis hac ueteres usos, ante piper aduectū memorāt: nam odorē illius reddit, ut Piperitis, herba hortensis. Cato eius tria genera protulit: nigram, candidā, & à cōiugijs fortasse, cōiugalem: satiua quoq; est, & syluestris. Topiarij gene: ra satiuarū fecere. hi sunt qui naues, insignia principū, serpentes, & compluria alia formant ex arboribus, her: ba, fruticibus opere delectabili: quod Topiarium à to: pijs uocamus. Vlpianus iurecōsultus, Topiarij, inquit, erunt fundi instrumenta, si etiam uiridaria sint. Item To: piarium ornandi causa paratum. Ex myrto fuit ouan: tium corona, postquam Posthumius Tiberius consul, de Sabinis uictor, primus ouans urbem ingressus, quo: niam leuiter sine cruore rem gesserat, myrto Veneris ui: tricis coronatus incessit. M. tamen Crassus de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus est. Fuit & ouantiū, ut di: ximus, oleagina corona. Myrto cōsita loca Myrteta uo: citamus. Sed iam herbarū, arborum, & coronamentorū reliquis innumerabilibus ferē generibus omiſſis, pisci: nas, quæ in hortis habendæ sunt, prosequamur.

Piperitis.
Myrta gene:
nera.
Topiarij.

Topiarium
opus.
Myrtea coro:
na.

Myrteta.

PISCINA CAPVT VI.

iscinas appellamus lacus, & stagna, quæ piscibus uiuis coërcentur clausa, ut scribūt Gellius & Varro. Hinc Martialis:
Piscina Rhombum pascit & Lupos uernas.

Lib. 2. ca. 20.

Viuaria quoq; dicūtur, quibus piscēs inclu si pascūtur. Plinius: Ostrearum, inquit, uiuaria primus omniū Sergius Orata in Baiano inuenit L. Crassi orato ris ætate. Et mox: Eadem tempestate prior Libinius Mu rena reliquorū pisciū uiuaria inuenit. Apud Romanos etenim piscinarū studia celebrata sunt, preciosissimisq; piscibus referta *ἰχθυοτροφῆα* habuerunt: adeò, ut & Cas: to tutor Luculli grandi ære festertium milium quadrin: gentorū, authore Columella, pupilli sui piscinas uendi: tauerit: & uelut ante à deuictis gentibus Numantius & Isauricus,

Handwritten Latin text at the bottom of the page, likely a marginal note or continuation of the text.

Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Murena à piscibus cognominarentur. M. quoque Tullius Cicero L. Philippum & Hortensium piscinarios appellauerit à piscinis. Quorum quidem genera duo sunt, dulcium & salinarum: & (ut uerbis M. Varronis utar, ex rei rusticæ tertio) alterum apud plebem & sine fructu, ubi Lymphæ aqua piscinis nostris uillaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscium nobiliū quibus Neptunus ut aquam, sic & pisces ministrat: magis ad oculos pertinent, quæ ad uesciam, & potius marsupium domini exinaniant, quam replent. Primum enim ædificantur magno, secundo implentur magno, tertio alunt magno. Hirtius circum piscinas suas ex ædificijs duodena millia sestertia capiebat: eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Nec mirum: uno tempore enim hunc Cæsari memini sex millia murenarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sestertia uillam uenisse. Piscium uero species sunt septuagintaquatuor, præter crustis testisque intacta, quæ sunt triginta, ut auctor est Plinius. De singulis non dicemus, quia superfluum uidetur: de quibusdam tantum quæ nobis occurrent, & quidem pauca, notabimus. Piscis autem ipse Græcè ἰχθύς: inde ἰχθυοτροφεῖα apud Columellam loca in quibus aluntur pisces: ἰχθυονόμα gluten ex piscibus: ἰχθυοπωλείον forum piscarium: & ἰχθυοφάγοι populi, quod piscibus uescerentur, tum ipsi (ut inquit Strabo) tum eorum pecora. Demos idem ex cetorum & ostrearum conchis operiunt. Vsum trabium costæ, portarum maxillæ præstare creduntur. De his multa Diodorus. Piscibus eos uesci prohibuit, cum per ea loca iter faceret rex Macedonum Alexander. Capiuntur pisces hamo in esca latente, à quo Hamiotæ piscatores, & pisces inescati. Nassa etiā uimineæ, rete, sagæna siue uerriculo, ac fuscina tridentata. Tragula quoque, ut plurimum, ex undis trahuntur. Non improbantur & septa ex arundinibus uiminibusque contexta in fluuijs, quas Plinius Excipulas appellat ab excipiendo: ueluti Decipulas laqueos, à decipiendo, & Tendiculas à tendendo, ut aues, ut feras capiamus, quas etiā mos est inescare. Nero (ut scribit Suetonius) piscatus est rete aurato, purpura, coccoque

Piscinarum
duo genera.

Piscium species.

ἰχθύς.
ἰχθυοτροφεῖα.

ἰχθυονόμα
ἰχθυοπωλείον.

ἰχθυοφάγοι.

Hamiotæ.

Excipulæ.
Decipulæ.
Tendiculæ.

eoque funibus, quos ἐπιδρομίδης uocitat, nexis. At imperator diuus Augustus laxandi animi gratia hamo piscabatur.

MURENA.

Murenæ singulo mense pariunt: laudantur in Sicilia Flutæ, quæ Græcè ὠλῶται. Flutæ autem ideo, quod in summa aqua præ pinguedine fluitent, quum sole torrefactæ in aquam se mergere desinant. Martialis in xenijs:

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non ualet exustam mergere sole cutem.

Et quum cæteris pennæ ad natandum sint uel quatuor, ut aurata & lupo: uel binæ, ut anguillis, nullas id genus piscis habere manifestarium est. Ita autem undis utitur, ut terra serpentes: nam serpit in humore, ut Aristot. in primo hist. animalium attestatur. Murenas alterius notæ piscibus in uiuarijs miscere Columella damnauit, quia rabie quæ his ueluti canino generi accidit, uexatæ sequissimè persequuntur squamosos, plurimosque mandendo consumunt. Primus C. Hirius Murenaria excogitauit.

MVSTELLA PISCIS.

MVstellam piscem murenæ ferè similem, si non prius, saltem secundas, nostra tempestate in cibis partes adeptum dici posse nonnulli existimarunt: ipse tamen hirudinem potius appellandam esse crediderim, à quadam hirudinis palustris, quæ sanguisuga est, similitudine. Laudatur impensius è Rheticæ lacu Brigantino. Neoterici à lambendis petris Lampetrâ dixerunt. Habent & suam commedationem pisces extra Italiam, cum alij, tum Coracinus, princeps Niliaci macelli (ut ille inquit) & Salmo in Aquitania, fluuiatilis, prælatus omnibus marinis, auctore Plinio.

ANGVILLA.

Anguillæ piscium solæ exanimes non fluitant. Non ouo, non coitu eas procreari affirmat Aristoteles. Nascuntur ergo ex his, quæ terræ uocantur intestina, sponte in luto, humescenteque humore prouenientia, tum in mari, tum etiam in fluuijs stagnisque, putredinis ratione: sed in

ἰπιδρομίδης

Flutæ.
ὠλῶται.

Hirudo.

Lampetra.

Coracinus.
† Martialis
lib. 13.
Salmo.

Intestina terra.

sed in mari qua algæ sunt, in stagnis & fluminibus iuxta ripas: calor enim eas subiens partes, facit ut putrescant. Vescuntur certis locis limo & edulsi si quis apponat, sed plurimæ dulci humore uiuunt. Idque uiuarijs Anguillarijs dantes operam, obseruare consueuerunt, ut quammaximè pura sit aqua affluens semper & effluens. Quemadmodum est in piscinula nostra Bigolesiana: breui namque, nisi ea fuerit limpida, stragulatæ intereunt. Branchias etenim, quibus maior pars piscium spirat, exiguas habet: hinc turbare aquam soliti sunt, qui illas piscantur. De lacu in piscinâ per æstatem translata uiuere non possunt, hyeme uero facile tolerant sedis mutationes. Sic autem ideo dicte uidentur, quod specie anguem representent. Vnde M. Varro de uocabulis aquatiliū: Ex parte inquit, à similibus aliqua rebus sunt translata, ut anguilla & lingulaca, quæ ab Aristotele λεωτίς. Anguillas ad tricenos pedes longas educat Ganges Indiæ, ut scribunt Plinius & Solinus in collectaneis.

M V G I L I S.

MVgilis piscium omnium squāmis intertorum uelocissimus est. At omnium animalium tum terrestrium tum aquatiliū uelocissimum esse Delphinem Aristoteles hist. animalium ultimo scriptum reliquit. Huius natura deridetur: nam abscondito in metu capite, totū se occultari existimat: id quod de Phasiano plurimi tradiderunt. A capite Græci νεφαλον appellat. Inter Fusaneos numeratur: ex argumento sic uocatos, quod fusim retibus capiuntur, ueluti & tinni, lupus, limariæ, spurriæ, monedulæ, cromes & passeris, ut ex Aristotele haufimus historiæ animalium quinto. In sexto uero: Sunt inquit, qui omne mugilum genus sponte oriri opinentur, sed non rectè: nam & oua eorum sceminæ & semengenitale mares habere cernuntur. Genus equidem illorū est, quod non ex coitu, sed ex limo arena ue nascatur. Piscium autem omnium ferè mares pleni sunt semine genituali, lacte nominato. Heliogabalum imperatorem scribit Lampridius in locis mediterraneis murenarum & luporum lactibus rusticos pauisse.

M V L:

M V L L V S.

MVllus, quem Barbonem ideo uocitant, barba gemina insignitur inferiore labro: hinc Cicero in Paradoxis Barbatulos mullos nuncupauit. Græcè τετράδα dicitur: quo nomine nunc Romani utuntur. In uiuarijs & piscinis non crescit. est illi maxima gratia sicut magnitudo modica: nam libras duas raro admodum exuperat. Illud mirum est, quod Mutianus prodidit, mullum octuaginta librarum in mari Indico fuisse captum: nec minus quod sequitur: Mullum Asinius Celer uir consularis, ut refert Macrobius ex Sammonici Sereni autoritate, septem millibus nummū mercatus est: octonis uero ut Plinius testatur. Simile Iuuenalis de Crispino:

*Mullum sex millibus emit**Aequantem sanè paribus festeria libris.*

Vescuntur nulli & alga & ostreis, & aliorum piscium carnibus. Nomen eis Fenestella à colore Mulleorum calcamentorum datum existimauit. Mullei autem fuerunt calcæi regum Albanorum, postea Patriciorum, à millando, id est suendo nominati.

L O L I G O.

LOligo inter mollium piscium genera numeratur, pedes duos habes, quibus ori cibos admouet. Hi asperi & longiores sunt, cæteri cirri cum quibus uenatur. Sic autem ideo dicte, quod extra aquam uolitet, litera immutata, quasi uoligo, ut scribit Varro. Hinc Plinius: Loligo etiam uolitat, extra aquam se efferens: quod & pectunculii faciunt sagittæ modo. Mollia uero genera piscium dixerunt, quæ sanguine carent, & foris carne molli obducta, solidū intus modo sanguinei generis continent, ut Sæpia etiam, & Polypi, à multitudine pedum nomen adepti.

L V P V S.

LVpus piscis in capite lapidem habere creditur, ut referunt Plinius & Aristoteles. Præcipuam huic auctoritatem fuisse Cornelius Nepos tradidit: inter pisces equidem Tyberinos apud Romanos primū locū tenuit: & is præsertim qui esset captus inter duos pontes, ut repetit Macrobius ex Varronis rerum humanarū undecimo:

i ij & Colu

Anguillariū

Bigolesiana
piscina.
Branchia.Lingulaca.
λεωτίς.

Delphin.

Fusanei pisces.

Lactes pisciū

Barbo.

τετράδα.

Saturna. lib.

3. cap. 16.

Satyr. 4.

Mullei.

Millare.

Pectunculi.

Pisces molles

Sæpia.

Polypi.

& Columella, M. Philippi uelut urbanissimū, quod erat luxuriosissimū, factum ac dictum referens. Is enim apud hospitem Casini cum cœnaret, appositumq̄ ē uicino flumine lupum degustasset, atq̄ expuisset, improbum factū dicto prosequutus, Peream inquit, ni piscem putauī. Ex hoc est facta multorū gula subtilior, quibus fastidio fuit lupus fluuiatilis: nisi quem Tyberis aduerso torrente defatigasset. Vnde Horatius in Sermonibus:

Lupus hic Tyberinus an alto

Captus hiet pontesue inter iactatus & amnis,

Ostia sub ihusci.

*Lupa.
Lupanar.*

Lupus aliàs rapax est animal, at Lupa meretrix etiam dicitur: inde Lupanar, quod primum in Cypro insula Venere instituisse fabulantur.

A V R A T A.

*Sergius Orata.
Orum.
Orichalcum*

Avrata piscis ab auri colore nomen accepit: cuius amator Sergius Orata cognominatus est, ut refert Macrobius. Nam Orata prius dicta, quasi aurata, ab oro, quod uulgo etiā pro auro dicunt: hinc Orichalcū ab ære & auro quidam falsò putarunt, cum sit à montibus & ære nominatum. In cibis cōmendantur auratæ optime ex lacu Lucrino, quibus proprium fuit conchis pinguescere. Vnde Epigrammatarius poëta in xenijs:

Non omnis precium laudemq̄ aurata meretur,

Sed cui præcipuus concha Lucrina cibus.

Piscium coitus

Coëunt ut cæteri pisces, uentris atritu & oua concipiunt. Sed non omnibus contingere in tanta copia, ut foëtū educant, manifestarium: alioquin repletur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia contineant.

M E N A.

*Hirci.
Alec.*

Menæ breues sunt: colorem mutant, hyeme candidæ, æstate fiunt nigriores. Aristot. hist. animalium viij. Mena inquit, grauis melior est, forma rotundior sceminæ, porrectior mari & latior. Euenit, ut quū foëtū impleri scemina incipit, maris color in nigriorem mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur: per id tēpus à nonnullis Hirci uocant. De mena, quā Alecem etiā dici posse quidam

quidā credere, meminit Persius, & Martial. cum inquit: *Et caudam cybij, breuesq̄ menas.* M. quoq̄ Cicero de finibus honorū & malorū: Qui enim uoluptates contemnunt, eis licet dicere, se acipenserem menæ antepondere.

S C A R V S.

Scarus, quo Carpathium pelagus abundat, ad eò litteris Italicis ignotus fuerat, ut nec Latinum nomē haberet: uerū * Optanus classis præfectus sub Claudio principe, copiam scarorum copiosam, nauibus aduectam, in mare sparsit inter Campaniæ littus & Hostiā. Authores Macrobius, & Plinius, qui sua tēpestate huic pisci principatum dari scriptum reliquit. Herbis uesci, & pisciū solus ruminare creditur, teste Aristo. hinc Opianus:

Hic scarus saxa frequentat,

Qui mites inter pisces clamore tremendo

Intonat, & solus pallentes ruminat herbas.

Hoc uno nāq̄ excepto, pisces cæteri serratis sunt dētibus, id est acutis, & more serræ peccinatim sese stipantibus.

Fortè Ostauius. Macrobius Saturn. lib. 3. cap. 6. Plin. autē li. 9. cap. 17. Opianus uocat.

Serrati dentes

A C I P E N S E R.

Acipenser piscium olim nobilissimus est habitus, ut scribit Plinius. Verum Traiani temporibus in magno precio non fuit, ut idem testat de ipso loquens cum inquit: Nullo nunc in honore est, quod equidem miror, cum sit rarus inuentu. Commendatur tamen à Martiale, & συγγεγοροι creduntur:

Ad palatinas acipensera mittite mensas.

Ambrosias ornent munera rara dapes.

Contra aquam nando meat, squammasq̄ piscium solus habet ad os uersas, ut repetit Macrobius ex P. Nigidio Figulo rerū naturalium maximo indagatore. Primus epulis hunc apposuit Callonius præco, si Porphirioni creditur apud illud Horatianum:

Calloni præconis erat acipensere mensa infamis.

Callonius.

P A S S E R E T S O L E A.

Passer & Solea pisces plani sunt. Passer optimus in cibis iudicatur, à passere auicula nomen, ut ferunt, ad eum iij ptus.

ptus. Solea quoq; quæ lieni imposita medetur inter laus-
tiores pisces numeratur. Huic Solea, ut opinor, nomē mu-
tuatur, ea autem solo pedis subijcitur. Martianus Capel-
la: Calcei admodum furui, quorū maximē soleæ atræ no-
tis nigredine colorantur. Aulus Gellius: Omnia fermē
id genus, inquit, quibus plantarum calces tantum in fine
teguntur, cætera partē nuda, & teretibus habenis iuncta,
Soleas dixerūt nonnunquā uoce Græca crepidulas: hinc
Soleatus, soleas indutus: & Splearius, sutor earū. Quin
& materia robusta, super quam craticius paries extruit,
Solea nuncupatur. Certissima est autē, ut scribit Plinius,
securitas planos pisces uidisse in mari, quia nunquā sunt
ubi maleficæ bestię: qua ex causa Vrinatores sacros illos
appellant: inter quos Raia & Pastinaca connumerantur.

Crepidula.
Soleatus.
Solearius.

Sacri pisces.
Raia.
Pastinaca.

RANA.

βάτραχος.

Rana notissima est, Græcē βάτραχος: unde ex parte
Batrachomyomachia Homericæ, & adagiū apud
Græcos, βάτραχος σερίφιας, in eos, qui nimis tacis-
turni sunt: quoniam in Seriphō mutæ sunt ranæ, alibi uerō
garrulæ coaxatrices. Inter cartilaginea numeratur, ut raz-
iæ, torpedines, squatinæ, buglossa, & psitta, quæ passer,
rhombus ue. Mares ipsi cum maximē coaxant ad coitum
fœminas cientes, δολιζόντες. Pariunt minimas carnes ni-
gras, quos Cyrinos uocāt, oculis & cauda insignes, quæ
mox findit se in pedes posteriores.

PROVERBIA.
Rana Seriphaia, prouer.

δολιζόντες
Cyrini.

RHOMBVS.

Rhombus quoq; Rauēnæ delicatior inter planos po-
nitur. Eius magnitudinem innuit Iuuenalis, & epis-
grammaticus poëta in xenijs:

Quamuis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior est tamen patella.

Marinus piscis est. Cassius autem Hemina tradidit pisces
marinos in usu fuisse protinus à Roma cōdita. Rhombus
aliās instrumentum est incantatorium, rem magicā adius-
uans, in quo significatu accepit Martialis:

Cum secta colcho luna uapulat rhombo.

Ouidius in Amoribus:

Scit bene

Scit bene quid gramen, quid torto concita rhombo

Licia: quid ualeat uirus amantis equæ.

Et Propertius:

Staminea rhombi ducitur illerota.

Theocritus quoq; in Pharmaceutria ægloga, mulieri ue-
nificæ rhombum dedit inter cætera, quibus sibi amātem
alliceret.

LACERTVS.

Lacertus piscis est idoneus ad falsamēta, de quo Mar-
cum sextani ponitur tibi cauda lacerti.

Cum sextani ponitur tibi cauda lacerti.

Et Satyrographus poëta:

Conchen æstiuū cum parte lacerti.

Est & Lacertus animal terrestre. Vergilius:

Nunc uirides eī am occultant spineta lacertos.

Plinius in octauo: Lacerti Arabiæ cubitales, in India ue-
ro in Nysa mōte, xxiiij. in longitudine pedum, colore ful-
ui, aut punicei, aut cerulei. Indo stuli Stellionem dixere,

Cap. 19.

quū Stellio sit minor lacerta, quē Græci ἀστανάβωρτα, Neo-
terici Tarantulam appellant: quo nomine genus quoque
aranei, nunc peculiare Apuliæ signatur. Id stupidos mor-
su suo, uel ridentes, saltantes ue, & tremulos reddit. Hinc
Aristoteles in histo. animalium viij. scribit in Italia fore lo-
cis quibusdam morsus stellionum exitiales. Est & Thurio
piscis frequens in Sicilia, cōmendatissimus falsamentis.

Stellio.

ἀστανάβωρ-
της.

Tarantula.

Thurio.

GOBIVS VEL GOBIVS.

Gobius, siue Gobio, uel Cobius ex Græcis per c, pi-
scis est quo Veneti antiquiores cœnæ principio ute-
bantur. Hinc exijt distichon:

Græci nos-
trōs dicunt.

In Venetiis sint lauta licet conuiuia terris,

Principium cœnæ gobijs esse solet.

Paruulus est, unde Columella: Nam & alecula modo ca-
pta, & * cantharus, exiguusq; gobio, & quisquis denique
est incrementi minuti piscis, maiorem alit. Gaudet arena,
gregatimq; degit. Hinc gregales inter pisces numeratur,
ut thynni, aleces, lacerti, coruuli, siue graculi, Dentices,
mulli, malleoli, ellegini, scari, aristulæ, lolij, papaueræ,
iuliæ, limariæ, scombri (e quibus liquamen, Garū quod
dixere) & monedulæ, ac trichiæ, quas Sardas uocamus,
& alij.

Camarus.

Pisces gres-
gales.

Garum.
Sardæ.

OSTREVM.

Chelonophagi.

Testudinum genera.

Emydae.

Chersinae.

Plin. lib. 32.

cap. 4

fas integāt, & circa mare rubrum his, tanquam cimbis, nauigent. *χελωνόφθοροι* orientales populi testudinibus ut tam agunt: unde nomē. Earum quoque tecta uasorum uice, & nauium utuntur, domos eadem sibi contegentes: sic autē ideo dictę sunt, quod testa tegantur, author Marcus Varro. Earum genera sunt marinę, palustres, terrestres, & lutarię, quę in dulci aqua diuersantur. has Gręci Emydas appellant: terrestres uero chersinę dictę in operibus. Nam ut scribit Plinius, testudinum putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his uerbis Carbilus Pollio instituit. Testudo quoque lyra dicitur, quoniam Mercurius Apollonis citharam de testudine sicca meditatus est, ut Aratus & Higinius referunt. Hinc Horatius illum curuę lyrę parentum nuncupauit: & ad citharam apostrophans, inquit:

O decus phœbi, & dapibus supremi.

Grata testudo Iouis, o laborum.

Dulce lenimen.

COCHLEA.

Cochleę terrestres sunt, & aquaticę, exerentes se domicilio, cornuaque protendentes: quibus territi olim Narnienses (ut dicitur) pontem celeberrimū ad illas arcēdas sunt demoliti. Oculos nō habēt, ideoque corniculis iter explorant. Pompeius à limo Limaces appellat: & ut sentio, terrestres intelligit, quę terra per hyemem delitescunt, uere prodeuntes. Columella:

Implicitus conchę limax, hirsutaque campe.

Earū uiuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquinensi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio magno actum est. Saginā quoque cōmentus sapa & farre, aliisque rebus, ut cochleolę etiam altiles ganeam impleant.

CANCER.

Cancri petrosa amant, brachia bina denticulatis forcipibus sortiti, quibus ori cibos, quoscunque ceperint, admouent. In pauore retrorsum miram celeritate decurrunt. Veris initio senectutem anguiū more exuunt renouatione tergorū, ac plenilunio, ut ostrea, implentur. Brachia uero in piscibus quibusdam modo cir-

Cirri.

ros

ros, modo Acetabula ab accipiēdo uocamus. Eorū genera sunt: carabi, astaci, paguri, maię, heracleotici, leones, alia ignobiliora. Aristoteles iij. hist. animalium, crustatorum genus primum ponit, locustas, proximū huic cammarum, tertium squillam, & quartum cācros. Mox singulorū differentias profequitur, quorum etiam quarto de partibus animalium meminit. Singula quoque genera in suas species diuiduntur. Omniuora sunt omnia: utpote quę limū, lapillos, & algam deuorent, atque etiam sterces, ut cancri saxatiles. De piscium generibus & natura cōpluria traduntur à Plinio, Aristotele, & Opiano, ex quibus hęc pauca dicta sufficiant. Brevitatis namque dilector plura coarceruare nec potui iure, nec debui. Adde quod multa piscium nomina apud authores inueniuntur, qui nunc nec in pretio, nec quidem cogniti sunt: Cōtrā hac nostra ætate genera pisciū habent, de quibus miror nullam in ueteribus scriptoribus memoriā extare, ueluti temulus, barbulus, persicus, truta, merlucius, frigidus, botulus, cauedulus, carpani, scardua, Carpio: nes qui in Benaco lacu nascuntur, sturio in Pado: licet Silurus à nonnullis perperā credatur. Nam Attilus in ipso amne alius est à sturione, qui gręcè modò hysca, modò hicca nominatur. Ea uox porcum significat: unde nostri Parmenses paruulos sturiones Porcellas appellant, atque alij cōplures. Verum, ut dicam quod sentio, uel non isdem apud ueteres nominibus fuere, quibus nūc sunt: uel de illis, qui in pretio ea tempestate habebantur, mentionē uilioribus postpositis fecere. Videmus enim tempus per ætates & secula in rebus ferè omnibus pretium, decus, auctoritatem, nunc uni minuere, nunc alteri augere. Hinc Lucretius:

Nunc iacet æs, aurum in summum successit honorem,

Sic uolueno ætas commutat tempora rerum.

Quod fuit in pretio, fit nulli denique honore.

Hinc ab aquaticis in leporario ad terrestria animalia notiora diuertamus.

¶ ij LEPO:

*Acetabula.
Cancrorum
genera.*

Plin. lib. 6. c. 30

*Carpio.
Sturio.
Silurus.
Attilus.*

Leporaria appellantur non ea tantum, quæ maiores nostri dixere, ubi soli lepores sunt, & græcis λαγοροφῆα uocantur: sed omnia septa ædificia quæ sunt, & habent inclusa animalia, quæ pascuntur. Roboraria eadem à tabulis roboreis, quibus septa fuerunt, antequam mæcerias & mœnia nosceret, autor Gellius ex Varrone. Viuaria autem aprorum, ceterorumq; syluestrium primus Romanorum instituit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquinensi feras pascere delectatus est locis conclusis, quæ ex græco proprie θηριοτροφῆα nuncupamus. Qualia nostri temporis principes ad uenationum sæpiculæ uoluptatem, raro ad pugnam in arena antiquioribus usitatum parare cõsueuerunt. Sed tu cõprimis Princeps omnium principum optime, & optimorū magnificentissime posuisti adhærentia hortis oppidi tui: quod munitissimum & splendissimū loco Cremonensis agri fertilissimo ædificasti, & à lauro, quam mereris, Castrolaurū, ut Lauretum, Laurentum uero merito nuncupasti.

E L E P H A N T E S.

Elephantes maxima omnium animalia facile mansuescunt: sunt enim authore Aristot. natura mites & mansueti, ita ut ad rationale animal proxime accedant: horum quidam aurigas suos, qui in preliis ceciderant exemerunt: quidam anterioribus pedibus utero subiectos seruauere. Pudore, nunquam nisi clanculum coeunt, Adulteria non nouere: nulla uero propter foeminas inter se praelia ceteris animalibus perniciosa. Biennio utero grauescunt, ut alij sesquianno, alij triennio: hinc ad exprimendam hominis tarditatem in rebus peragendis eleganter dicere cõsueuimus: Citius parient elephantum. Semel nec amplius quam singulos pariunt: sunt enim uniproles. Iuuenta eorum sexagesimo incipit, utpote annis plus ducentis, aliquando & trecentis uiuentium. Nare pro manu utuntur, qua cibos & siccos & humidos colligentes, ori admouent; unde manū nomine peculiari Latine dicimus, quam prælongam & anfractū flexibilem Græci

προβοσνιδᾶ

λαγοροφῆα
Roboraria.

Viuaria.

θηριοτροφῆα.

Castrolaurū.
Lauretum.
Laurentum.

Citius parient
elephantum,
Prouerb.

Manus.

προβοσνιδᾶ, nostri etiam Promuscidem. Dentiū magnitudo in quibus Ebur perfectissimum est, inde cognoscitur, quod in extremis Africæ postium uicem in domicilijs præbent: authores Plinius, Diodorus, & Solinus. Adde quod non potius dentes quam cornua, teste Aphrodisæo, appellanda sunt. Ebur ipsum à Barro nomen accepit, qui elephantē notat, ex uoce, quæ est Barrire, ueluti Rugire leonum, Frendere aprorum, Rictare leopardorum, Blaeterare camelorum, Ululare luporum, Ganire uulpium, Hinnire equorum, Mugire bouum, Rudere asinorum, Balare ouium, Grunnire porcorum, Latrare canum. Elephātes autē (quibus bælua nulla prudentior est, ut refert M. Cicero, de natura deorum) primū uidit Italia Pyrrhi regis bello in Lucanis, & boues lucas nominauit: boues equidē à magnitudine, lucas à lucanis. Aufo.

Declinas, ut lucas boues

Olim resumpto præferoces prælio.

Fugit iuuentus Romula.

Neuius: Atq; prius locusta pariet Lucam bouem. Iuncti primum Africo triūpho Magni Pompei currū subihere, quod prius India uicta Libero patre triumphante factum memorant. At primus uicto Pyrrho Curius ille dentatus, continentia Romanæ singulare exemplū, Romam quatuor duxit elephātes, ut scribit Eutropius. Nascentur in India maiores: generat eos & Africa, Arabia, Mauritania, Aethiopes, Troglodyte, & Italia. Quod ne cuiusquam incredibile uideretur, Columellæ ex rei rusticæ quarto uerba subieci: India perhibetur molibus ferarū mirabilis, pares tamen in hac terra uastitate beluas progenerari quis neget? cum inter mœnia nostra natos animaduertamus elephantes. Pugnam illorū primus omnium in circo dedit Cn. Pompeius ludis, quibus à se factum Theatrum dedicauit, ut testis est Alconius Pædianus.

L E O.

Leo solus ex feris clemētia in supplices utitur, prostratisq; parcit, percussorē agnoscit, & ex obseruato inuadit. Animi index cauda, sicut aures equorū. Ignē formidare impendio creditur, quod Homerus sen

t iij sit

Proboscis.
Promuscis.
Ebur.

Barrus.
Barrire.

Lucas bos.

Elephantes
etiam in Italia
nasci.

fit cum dicat: *Ardentesq; faces quas quamuis ſæuiat horret.*
 Oſſa adeò dura habet, ut his percuffis ignis quaſi è ſilice
 prodeat. Ad currum iunxit eos primus M. Antonius, &
 quidè bello ciuili, cum dimicatū eſt in Pharfaliciſ cam-
 pis. Primus quoque leonem manu tractare, & manſue-
 factum oſtendere auſus eſt Hanno Carthaginenſis, da-
 mnatusq; illo argumento: quoniam nihil non perſuaſus
 rus uir tam artificis ingenij uidebatur, & malè commit-
 ti libertas ei, cui in tantū ceſſiſſet feritas: author Plinius.
 Symandium etiam regem Aegyptiorum ferunt leonis
 domi enutriti opera in pugnam uti ſolitum fuiſſe, ad uir-
 ttoriam, ut ſcribit Diodorus bibliothecæ ſecundo. Non
 manuſe factos exarmare conſueuerant, ut olim Helio-
 gabalus, qui dētibus & unguibus exectis, triclinijs etiā,
 epulantibus cōiuiſ, eos immittebat. Sed exarmare pro-
 manuſe facere quidam dixerunt. Pugnam eorum ſimul
 plurium Romæ primus dedit Q. Scæuola. P. F. in curu
 li ædilitate. Cētum autem iubatorum primus omnium
 L. Sylla, qui poſtea dictator fuit in prætura. Nascūtur in
 Europa, & ea præcipue parte, quæ inter Acheloū amnē,
 & Neſum cæteris fortiores. Peculiare nanq; eſt Europæ
 beſtias producere robuſtiores, ueluti Aſiæ efferatioris,
 Africæ multiformiores: hinc Prouerbio quodā dicitur,
 Semper aliquid noui Africam afferre. Cauſa eſt aquarū
 penuria, qua fit ut bibēdi deſyderio ad unū fontem con-
 currant alienigenæ feræ: & quæ ante discrepabant inter
 ſe, ſiant mitiores, atq; ita coniungantur. Lænarum par-
 tus adulterinis coitibus pardorum degeneratur, & leo-
 nes quidem procreantur, ſed in plebe remanent ignobis-
 les, & iubarum inopes, ut author eſt Solinus in collecta-
 neis: Leopardos dixere. Pardi uero qui mares ſunt: &
 Variæ, quæ Pardales: & Pantheræ in Africa Syriaq; co-
 pioſius naſcuntur, macularum uarietate inſignes, uelut
 Tigrides. Chamelopardalis (cuius meminit Plinius,
 Albertus Magnus, & Solinus) nunc Gyrapha, primum
 Romæ Cæſaris Dictatoris ludis circenſibus uifa. Et Lu-
 pus ceruarius quem chaum, Thoēm quoque, ſi idem eſt
 tamen, uocitant, tantæ obliuionis, ut illi etiam in fame
 mandenti,

Leo manſue-
factus.

Exarmo.

Africā ſemp
aliquid noui
afferre. Pro-
uerb.

Leopardi.
Pardi.
Variæ.
Pardales.
Pantheræ.
Chamelopard-
dalis.
Gyrapha.
Lupus cer-
uarius.
Chaus.
Thoës.

mandenti, ſi retro aſpexerit, cibi ſubrepat obliuio. Ho-
 minem & diligit, & neque ualde metuit, neque offendit,
 ut apud Ariſtotelem nono hiſt. animalium legimus.

TIGRIS.

Tigris à uelocitate nomen accepit: nam lingua me-
 dica, tigris ſagitta eſt. Vnde Plinius, Tigrim in-
 quit, Hircani & Indi ferunt, animal uelocitatis tre-
 mendæ. Tantæ pernicitatis ſunt, ut nihil ſit quod nō aſ-
 ſequantur, quamuis longe antecedit. Hactunc præci-
 pue probantur, cum catulorum ſuorum raptoribus inſi-
 ſtunt. Diuus Auguſtus primus Romæ tigrim in cauea
 manuſe factam oſtendit, Q. Tuberone Fabio Maximo
 coſſ. quarto nonas Maij in dedicatione Theatri Mar-
 celli. At poſtea diuus Claudius ſimul quatuor, & Philip-
 pus Cæſar decem exhibuit. Nitent fuluo colore, qui ni-
 grantibus ſegmentis interundatus impenſius oblectat.
 Dicuntur autem Catuli foetus earum, & compluriū ani-
 malium à Plinio, & alijs. Lucretius:
At Catuli pantherarum, Scymniq; leonum.
 Vt ſint hi proprie leonum: nam Scytalia græcè aliarum
 ferarum nuncupantur.

Tigris man-
ſe facta.

Catuli.

Scymni.
Scytalia.

APER.

Aper græcè *ὄαρος* dicitur, quòd in aſperis locis
 ſenticetis, & montibus inſonſis uerſatur, ut refert
 M. Varro in libris linguæ latinæ. Primus Roma-
 norum P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui in conſu-
 latu Ciceronis legem Agrariam promulgauit, aprū ſo-
 lidum epulis appoſuit. Ad quòd reſpiciòs Iuuenalis, &
 ſua notans tempora, exclamat:

Aper in
epulis.

Quanta eſt gula quæ ſibi totos

Ponit apros animal propter conuiuia natum.

Plurimi eſt nutrimenti, & facilis eſt digeſtionis, melior
 quam domeſticus, quia leuioris ſubſtantix, ut eſt apud
 Auicennā. Quòd aut in uuarijs habent apri, oſtendit
 M. Varro. in re ruſtica: Cū emiſti fundū Tuſculanū à M.
 Piſone, in leporario apri fuerūt multi. Item: Nunc ut ha-
 beant multos apros, cōplura iugera macerijs cōcludūt.
 Caſtrati maiores & ferociore euadūt. Hinc Homerus:
 Nutrit

Nutrit exectum syluis horrentibus aprum,
Instar non brui sed dorsi montis opaci.

Aprorum ca-
stratio.

Castrantur autē, quod recentioribus adhuc morbus pru-
riens incumbit in testes: quo atterentes eam partē ad ar-
bores testiculos extingunt, ut Aristoteles hist. animalium
vi. attestatur. In portentis numeratur tres apri: Eryman-
theus, quē sustulit Hercules: Aper in olympo Mysiæ, in
cuius uenatiōe cecidit filius Croesi, uulneratus ab Adra-
sto, de quo Herodotus: & Aper Chalidonijs, quem Al-
thæ & Oenei filius Meleager interfecit.

Aper Ery-
mantheus,
Olympicus,
& Chalido-
nius.

C E R V V S.

Ceruus græcè κέρως cornibus insignitus est, quæ
solida sunt, authore Arist. unde nomen accepit g.
in c. mutato, quasi geruus, quod cornua gerat: siue
ἀπὸ τῶν κέρατων, hoc est, a cornibus, quæ primum binis
oriuntur, simplicia quidem & recta, ad subularum simili-
tudinem (quam ob rem subulones per id tempus appel-
lantur) in imis cornibus (nam senes his carent) ramis ad-
usum pugnae ante frontem pendentibus, quæ Admini-
cula dixerunt. Cornua ipsa singulo anno mense Aprilis
amittunt locis difficilimis, & quæ inueniri nequeant, un-
de prouerbum illud emanauit, Quæ cerui relinquunt cor-
nua. Cauent enim ne inermes reperiantur, tanquā cum
cornibus arma sua amiserint. Vitam uiuunt longissimā,
hinc Poëtæ illud est:

Subulones.
Adminicula.

Quæ cerui re-
linquunt cor-
nua. Prouer.
Ceruorum
etas.

Viucis cornua cerui.

Et Columella rei rusticæ decimo: Ceruus compluribus
annis sustineri potest. Nam diu iuuenis possidetur, quod
æui longioris spatium sortitus est. Constat enim, ut scri-
bit Solinus, aliquos post centum annos cum torquibus
aureis, quos Alexāder magnus addiderat, fuisse captos,
adopertis iam cute in magna obesitate, nec dum indi-
cium senis præferentes. Febrem non sentiunt, quin huic
morbo medentur. Quasdam nos, inquit Plinius, princi-
pes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnē
eam degustare solitas, longo æuo caruisse febribus. Na-
scuntur interdum colore candido, qualem fuisse tradūt
Q. Sertorij ceruam: quam esse fatidicā Hispaniæ genti-
bus

Febri quos-
modo uite-
tur.
Plin. li. 8. c. 32
Ceruæ can-
didæ.

bus persuaserat, ut est apud Plutarchū. Animal est sim-
plex, & omnium rerum miraculo stupens, adeo ut uenas
toris arcū & sagittas in se directas miretur. In fabulis ce-
lebraf cerua cornibus aureis eximiae pernicitatis, quam
arte & ingenio Hercules cepit: etiā si Aristoteles de par-
tibus animalium ceruas fœminas cornua nō habere ra-
tionibus ostendit. Constat equidē ex Callimacho in hy-
mno Diane, è quinq; ceruis secus Parrhasij montis radi-
ces inuentis, quarū è cornibus splendebat aurum, qua-
tuor ipsam sine canibus cepisse, curruq; adiunxisse: fu-
gientem aliam Iunonis uoluntate, Herculi ut certamen
fieret, rupem excepisse Cerauniam.

Cerua corni-
bus aureis.

V R S V S.

Vrsorum partus, primò cādida est informisq; ca-
ro, muribus paulo maior: sine oculis & absq; pi-
lo, quam lambendo paulatim figurat. Hinc Oui-
dius in ultimo metamorphoseos:

Plin. lib. 8.
cap. 10

*Nec catulus partu quem reddidit urfa recenti,
Sed male uiua caro est, lambendo inater in artus
Fingit, & in formam quantam capit ipsa reducit.*

Inualidissimū est his caput, sicut leonibus fortissimum.
L. Domitius Aenobardus curulis ædilis M. Pisone M.
Messala coss. Humidicos urfos centū, & totidem æthio-
pas uenatores in Circo Romano exhibuit: quod specta-
culum inter memorabiles titulos annotatū est, ut tradit
Solinus. Adeps ipse defluuū capillorū inhibere credit.

L E P V S.

Lepus, qui omnium animalium predæ nascitur, in ci-
bis palmā præ cæteris quadrupedibus obtinet: &
septē diebus formosiores epulones facit: Hic Epi-
grammarius poëta:

*Cum mittis leporem dicis mihi Gellia semper,
Formosus septem Marce diebus eris.*

Quæ carmina à Lampridio repetita sunt in uita Alexan-
dri Seueri, qui lepisculis delectabatur. Saginari lepores
institutum esse ostēdit M. Varro in re rustica his uerbis,
quæ à Macrobio in Saturnalibus recitantur: Hoc quoq;
nuper institutum est, ut lepores saginarentur, cum exce-

l pto

ptos è leporario quondã in caueis & loco clauso faciant pingues. Nos leporẽ obturatis auribus surdum celerius pinguescere legimus. Lælius putauit dictũ à celeritudi-
ne quòd leuipes esset: at Gellius ex Varro. Leliũ culpã, à uerbo græco antiquo, quo Aeoles Boëtij leporem ap-
pellabant. Dormiũt oculis patentibus lepores, multiq; hominũ: quod *λεπυβαυρία* Græci dixere. *Δασύποδας*, eos-
dem esse classiorũ, & primariorum scriptorum quidam uoluere, Plinius negat. Est inter eos genus quoddã, non nulli Lepusculos, Hispania Cuniculos nominat, quòd sub terra cuniculos ipsi faciant, ueluti mures quas dicũt *μυωπίας*, ubi latitant in agris. Martialis in Xenijs:

*Gaudet in effossis habitare cuniculus antris,
Monstrauit tacitas hostibus ille uias:*

Vt Camillo ad Veios capiendos in Ethuria. Fœcunditatis sunt eximix, hinc oppidũ in ea suffossum à cuniculis fuisse scribit Plin. in viij. Quin & Balearici olim auxilium militare ab Augusto petere coacti sunt, cuniculis eorũ regionẽ populantibus: auctor Strabo. Inter semiferà animalia connumerantur, quæ nec placida, nec fera sunt, sed mediæ inter utranq; naturę. Non enim feritatem habent, & ideo feræ dici non possunt: neq; mansuescunt unquam, quo fit ut nec placidi, nec cicures habeantur. Timidissimi equidem sunt, ueluti & damę, cæteraq; id genus animalia, quibus dilutus est sanguis, ut refert Aristotiles. Hinc sunt quos Pusillanimes Latini, Græci *μυροψύχοι* nominarunt.

CAPREAE.

Capræ, quæ *δορυάδες* acutissimè uidentes à similitudine quædam capræ dicũtur, unde capreoli. Capræ ipsæ uel à carpendo summa uirgultorũ, uel à crurum crepitu. Caprearũ genera compluria enumerat Plinius in octauo. Sunt Ibices maxime pernicitatis. Est Dama quæ raro mansuescit, *νεβρός* etiam appellata: unde *νεβρίδες* pelles damarum, quibus in Liberi patris Or-
gij sunt antiquiores. Sũt rupicapræ, sunt Pigargi, sunt Oryges soli cõtrario pilo uestiti, & ad caput ueris, sunt Strepliz

Lib. 1. cap. 18

Plin. lib. 11.

cap. 37

*λεπυβαυρία
δασύποδας.*

Plin. li. 8. c. 15

Lepusculi.

Cuniculi.

μυωπίαι.

Cap. 29. et. 15

Pusillanimes

*μυροψύχοι**δορυάδες.*

Ibices.

Dama.

νεβρός.

Nebrides.

Rupicapræ.

Pigargi.

Oryges.

Strepsicerotes & Platicerotes: hi à cornibus latis, illi à contortis nomen adepti, multaq; alia haud dissimilia: quorum quædã alpes, quædã transmarini situs mittũt.

*Strepsicero-
tes,
Platicerotes,*

ERINACIVS.

Erinacij spinis contacti sunt. Aristoteles hist. animalem primo: Pilos effigie aculei spiculatos genus quoddam pilorum esse existimandũ est, quales erinacij, aut histrices gerunt: uicem enim uillorum non pedum, ut echinorum aculei præstant. Hi & herices, quòd spinis horreãt, dicti. In sepibus dumosis & uineis per autumnũ præcipue diuersantur: conduntur in arbores hyeme, & cibus per æstatem paratis uescuntur. Vbi sensere uenatores, contractis ore & pedibus, cõuoluuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. Sunt è genere eorum maiores histrices, quibus longiores aculei, & cum tendunt cutem, missiles. Erinaciorum caro uentrem leniens *ευσομάχην* est, ut scribit Auicennas.

Herices.

Histrices.

GLIRES.

Glires paruula animalia cum latent in arboribus, hyeme somno pinguescũt, ut Aristoteles auctor est. Hinc Epigrammaticus poëta in Xenijs:

*Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo
Tempore sum quo me nil nisi somnus alit.*

Inter ganeatos cibos numerabant apud maiores, adeò ut Cenforiæ legis principes Q. Scaurus, & Marcus in cõsolatu illos cœnis ademerint. At Fuluius Hirpinus uaria eorum in dolijs excogitauit.

*Plin. lib. 8.
cap. 57. & lib.
36. cap. 1*

SIMIA.

Simiæ hominũ figuris proxima animalia, apud nos in delitijs habentur, omnium ferè rerum imitatrices. Cauda hæ carent: sunt tamen in genere earum caudatæ, Cercopitheci, ut scribit Solinus, quorum Martialis Simij lemmate præposito meminit in apophoretis:

Cercopitheci.

Callidus emissas eludere Simius hastas,

Si mihi cauda foret cercopithecus eram.

Nam Simio mira est solertia: Græci *πίθηκος* uocant. La-
l ij trunculis

πίθηκος.

trunculis fictis cera hunc luisse, Mutianus author est. Simias fert Libya, ut testimonio Possidonij refert Strabo lib. xvij. Et xv. Indiæ sylvā supra Emodos montes abundare cercopithecis. Cebum, alij caudatā simiam interpretātur. In simiarū genere numerantur & Sphinges, māmīs prominentibus, ac dociles ad feritatis obliuionē: & Cynocephali à capite canino: Satyri ex libidine nomen adepti, quos *σάτυροι* nonnulli uocitant. Simiæ ipsæ, quòd simiæ sint, id est naribus depressis. Simi autē contrarius est Silus: unde Silæ galææ. Alij tamē dictas uoluere quasi mimas, hoc est imitatrices, quæ in leporario rarenter tenentur, sed catenula in qualibet ferè ædium parte ligant, ut conspici possint atq; delectent. Et cum hæturpissimæ bestię uocentur ab Ennio, credunt tamē suos catulos esse omnium formosissimos, id quod plerisq; nostrū, qui scribimus, euenit. Et de roborario hætenus: cæterorū namq; animalium (ut bifontis, Monocerotis, quem unicornē Latini: rhinocerotis, lupi, uulpeculę, Mellis id est taxi, lynceis, uri, hyenæ, Castoris qui fiber, mustellæ aucupibus cum mitescit feruentis, Viuerræ quæ pholita, Muris alpini qui armelinus, & lutræ aquaticæ: quorum species uarias Solinus, Plin. Albertus Magnus, & Aristot. tradidere) nihil attinet formas referre, quoniā eorum quædā apud nos nunq; uel raro uidentur: quædā autem cum sint, uel mensis explodunt, uel minime mansuescunt: quod si fortè contigerit, parum uel nihil delectant. His igitur omiſſis stabulum subiungimus, in quo mulum, equū, asinū, animalia homini impensius necessaria, camelumq; (etsi Italiæ ferè incognitus sit) canem deniq; ut custodiā ponemus, cæteraq; quæ conuenire uidebuntur, annotabimus: Bouem uerò, taurum, & ex his uitulos, ac iuices, bubalos colore nigro, suem, uerrem, & inde nefrendes, maialesq; (materiam numerosam ganæ, sincipita, glādia, abdomina, iecuscula, uuluas, lumbos, callum exhibentes) ouem pecudem uē, & arietem, (e quibus agni purissimi) & uerueces, caprā, hircum (unde hædi cibus gratissimi) & reliqua si quæ sunt greges & armenta, quoniam urbanam domum non uillam describimus, prætermittimus.

STABV

Tabulum, ubi greges & armenta claudunt, locū generaliter appellamus: nam ubi equi tenentur, specialiter Equile, ubi oues Ouile, ubi sues Haram dixere: Bobile quoq; à bobus, Caprile à capris, Hædile ab hædis, Agnile ab agnis nomina traxerunt. Stabula ipsa & deuexa, & aut glareæ, aut sabulo, saxo uē strata esse oportet, ut huius morem respuere, aut exorbere & trāsmittere ualeant, speciatimq; ad meridiem, ut facile siccentur, & frigidis uentis non sint obnoxia. Vnde apud nos ea maxime parte, qua equi ad præsepia stare soliti sunt silicantur, id est silice lapide uulgari sternuntur: quæ ex lateribus quoq; uocant Silicata, ut Delapidata, lapide strata. Sed præ cæteris operis reprecium est, & tutissimū aduersus ignem stabula per te studinem concamerare, propter fœnū, paleas, & stramenta, quæ in illis habentur parte superiore, quam Fœnile re: & appellabimus. Dicuntur & stabula hominum diuersoria & hospitia: in quo significato accipit sæpiculē Petr. Arbiter in satyris: & Apuleius, ac diuus Hieronym. in Euan gelio Stabularium pro hospite uiatores precio recipiente posuerunt. Ulpianus iureconsultus: Caupones inquit, & stabularios eos æquē accipiemus, qui cauponam & stabulum exercent. Vnde & Prostibulæ, Prosdæq; meretrices dictæ, quòd quæstus copiosioris gratia concurrentibus illuc aduenis, mansiones ante stabula habere. Qui apud nos curam stabuli & equorum habent, Stabularij dicuntur, magistro stabuli obtemperantes.

E Q V V S.

Quos annis quinquagenis uiuere, fœminas minore spacio, creditum est. Scythæ fœminis (ut nunc nostri sunt cursores, caballarij) uti maluere, sed in prælijs, quòd urinam cursu non impedito reddant. Hinc ab historicis celebrantur equæ Cymonis, quæ tres uictorias olympicas reportarunt, & mortuæ Athenis sepultæ sunt: item Euagoræ Laconici, quæ etiamnum in ludis æleis uictrices fuere. Libidine ex fœminis potissimum incenduntur:

I iij mox

Cebus.
Sphinges.
Cynocephali
Satyri.
σάτυροι.
Simus.
Silus.

Monoceros.
Mellis.
Castor.
Viuerra.
Mus alpinus.

Equile.
Hara.
Ouile.
Bobile.
Caprile.
Hædile.
Agnile.

Silicare.
Silicata.
Delapidata.

Fœnile.

Stabularius.

Prostibulæ.
Prosdæ.

Equirc. mox uaccæ, ut scribit Aristotel. Equiunt itaque: unde id uerbum ab hoc uno animali trahitur maledicto in uirosas mulieres & libidinosas. Euentari quoq; per id tempus creduntur, ita affectæ currunt relicta societate. Simile est hoc uitium, quod Subare in suis dicitur, in canibus Catulire. **Subare.** **Catulire.** **Hippomanes** **Apria.** Curfus fit non orientem uersus aut occidentem, sed ex aduerso austru aut aquilonis: idq; emittunt, quod Hippomanes uocatur: ueluti sues, quod Apriam nuncupant. Equarū uirus à coitu in lichnis accensum Anaxilaus prodidit equinorum capitum uisus representare monstrificæ. Libido extinguitur uel iuba detonsa, uel equo admissario ex equitio, id est, mandra equorum admissio. Iuba certissimus author posteris etiam prodendum putauit, à Semiramide, Nini regis uxore, equum ad coitum usq; adamatum. Fidelissimi hominibus sunt: unde & ob amissos dominos tristantur, & lacrymas interdum fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus qui illius fuerat, inedia uitam finiuit. Vulneratus item in prælio equus Magni Alexandri, Bucephalus, regem in alium transcendere minime passus est. Idem regis instratus ephippijs, neminem quam ipsum dorso excepit, ut referunt Quintus Curtius, Solinus, Plutarchus, & Iustinus. Nec Cæsaris Dictatoris equum quenquam alium dorso excepisse legimus, eundemq; priores pedes hominis similes habuisse, locupletissimus testis est Tranquillus: qua effigie ante Veneris genitricis ædem positus est. Equorum autem alij Gradarij, Asturcões, & Veredi. Gradarij molli gradu, & sine succussatura incedunt: contra Succussores (quos alij Succussatores Succussiones ue) frequenter sessorem inquietat: unde nomē sortiti. nam Marcello authore Succussare est frequenter excutere. Asturcones molli gressu alternaq; conglomeratione incedentes, equitem minime concutiunt. Plinius scribit in Hispania esse gentem Asturiam, equorū feracem (Thieldones appellant) minori forma asturcones gignentis, quibus in cursu non uulgaris sit gradus, sed mollis alterno crurū explicatu glomeratio. Inde Equisones & Arulatores, siue maus Cociones, arte & industria talem postea gradus glomerationē equis dederunt. Nonnulli

nulli Tollutares uocant, ab Asturia regione Asturcones Tollutares. nuncupati. Martialis:
*Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
 Venit ab auriferis gentibus astur equus.*
 Et Silius Italicus Punicorū inq; de Asturib. populis loquēs:
*His paruus sonipes, nec Marti notus, at idem
 Aut inconcusso glomerat uestigia dorso.*
 Seneca tamen epistolarū viij. ad Lucilium: Ita inquit, non omnibus obesis mānis, & asturconibus, & tollutarijs præferes illum unicum equum ab ipso Catone defricum: ut Tollutares & Tollutarij dici possint. At Veredi uelocissimi in cursu dicent, quibus maiores usi sunt in uenatione. Hinc exijt illud Epigrammatarij poetæ:
Stragula succincli uenator sume ueredi.
 Talibus nostra tempestate utunt lancearij equestres, Stratoticos quos dicunt, lances manibus recipiētes. Commendantur ad hoc Turcorū caballi testiculis, ut plurimū, ademptis (Cantherios uocant) perniciosissimi: nam cantherius equus castratus est. A ueredis cursores, seu maus tabellarios equestres celeri celeritate perferentes, Veredarjos, ut à caballis alij Caballarios, appellat: qui teste Iulio Firmico sub equi cœlestis sydere nascuntur. Sunt & equulei equi pusilli: Māni, & diminutua uoce Mannuli: de quibus Plinius Cecilius, & Horatius meminerunt. Hos etiam Buricos nominant, ut est apud Acronem & Porphirionē. Omnium pedibus soleas è ferro addimus, at Nero olim mulis suis ex argento. Et Plinius in xxxij. Vasa inquit, coquinaria ex argento Caluus Orator fieri cōqueritur. Sed nos carrucas ex argento cœlare inuenimus, nostraq; ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoq; induere solebat: nam ad currum equi iunguntur. Hinc Currules & Bihuges, & à caruca Carrucarij, à carpento Carpentarij, à rheda Rhedarij, & à cisto ferè quod currus, Cisarj nomina traxerūt. Sed multos primū ceptos, curru uehiculoq; adiungi creditū, teste Pompeio. Equos autē Neptunū primo domasse existimant Creteneses, artemq; ab eo equitandi institutā, ex quo Hippius sit cognominatus. unde Papi. in Thebaide:
 Neptunus

Tollutarij.
Veredi.

Stratotici.

Cantherius.

Veredarj.
Caballarij.
Equulei.
Manni.
Mannuli.

Burici.

Carrules equi.
Carrucarij.
Carpentarij equi.
Rhedarj.
Cisarj.

Neptunus equo si certa priorum,
Fama patet primus teneris læsisse lupatis.
Ora & litoreo domitasse in puluere fertur:

Alij Amazonas. Plinius equo uehi Bellerophontē inſti-
tuisse author est, & ex equo pugnare Theſſalos, qui Cen-
tauri sunt appellati. Caballi nanq; bello aptissima sunt
animalia. Hinc Lucretius:

Lanigeræ pecudes & equorum bellica proles.

Bellerophon-
tes.

Hic est Bellerophontes, qui aduersus chimæram pegaz-
so equo alato usus est ad uictoriam, ut Mythici fabulanz-
tur. Is in Helicone Boëtiæ monte ungula saxum feriens

Hippocrene.

fontem eduxit Hippocrenem, ut Aratus et Higinius tra-
didere. Ex historia est equidem aligeros in Aethiopia
equos nasci, quos Pegafos nominat. Plinio in viij. & Al-
berto Magno in xxij. authoribus.

Pegasi equi.

M V L V S.

Mulus, qui græcè *μύλονος*, ex equa & asino, ut no-
tissimum est, gignitur, animal uiribus in labore
eximium. Optimus ad generationem asinus ha-

ἰπποβύλας.

betur, qui equam pullus suxerit. Hinc admittūt de indu-
stria, quos *ἰπποβύλας* uocant, tanquam equimulgos, qui
uiribus bonis modo equorum superueniētes in pascuis

Hinnulus.

coëant. At ex equo & asina genitus pullus, Hinnulus uo-
catur, ut scribit Plinius & Varro. Mulum lxxx. annis ui-
xisse Atheniensium monumentis apparet. Mule ipsæ non

Mulæ steriles

pariunt, quoniam differentibus specie animalibus con-
stant, & nõ ñsdem per naturam & temperamentum ses-
minibus, ut sentire uidetur Aphrodisæus in problemati-
bus. Sunt tamen in Syria que pariant, sed sui generis, ut

Hinus.

Mulio.

Equiso.

Bubulcus.

Bubsequa.

Agaso.

refert Aristoteles hist. animalium primo: At mulus ipse
septennis implere potest: cum equa etiam coniunctus,

Hinum procreauit. Mulorum ductor Mulio nuncupa-
tur, sicut Equiso equorum, Bubulcus bouum, qui & bubse-
qua: nam Agaso ab agendo generale uerbum est. Plin.

in xxxv. Athenion Agasonē cum equo pinxit. Apuleius
in metamorphosi: An te nos tractamus inciuiliter, qui
nostrū asinum furatus abducis, quin potius effaris, ubi

Opilio.

puerū eiusdem agasonē necatū scilicet occultaris. Opil-
lio

lio ouium, quasi ouilio. Suarius suum, qui porcarius, &
Aepolus ex Græco, quasi Aegolus, caprarum. Muli cal-
citrones, id est, calcibus infestantes, uitio arcentur, uini
crebriore potu.

Suarius.

Porcarius.

Aepolus.

Calcitro.

A S I N V S.

Asinum quadringentis nūmis emptū, Q. Axio
senatori, haud scio an omniū pretio animalium uic-
cto, inquit Plinius. Plagarum & penuriæ toleran-

tissimus negligentiam custodis fortissime sustinet, tar-
diusq; reliquis armētis deficit. Nam, ut notat Columel-
la, laboris & famis maxime patiens, raro morbis affici-

tur: frigore tamē obrigescit, utpote natura frigidus: un-
de & in Ponto & in Scythia non nascit, ut Aphrodisæus
& Aristoteles tradidere. Pullos asinarum epulari Mœce-

nas instituit, multū eo tempore prælatos onagris: post
eum interijt authoritas saporis. Onagri ipsi e syluestri
genere (unde nomen) in Phrygia & Lycaonia præcipui
cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides calcitrans-

do emittūt, ut insequentium perforant pectora: aut per-
fractis ossibus capita ipsa displodant. Hinc in re bellica
tormentum quoddam onagri nomen accepit, ut scribit

Ammianus. Pullis eorū ceu sapore præstantibus Africa
gloriatur, quos Lalisiones appellat. Martial. in Xenijs:

Dum tener est Onager solaq; Laliso matre,

Pascitur, hoc infans sed breue nomen habet.

In Græcia asini Arcadici nobilitati, in Italia Reatini. M.
Varro rei rusticæ secundo scriptum reliquit sua memo-
ria asinū uenisse sestertijs milibus sexaginta. Et Plinius

de asinis hæc protulit: Questus ex his opima prædia exu-
perat, notum est in celtiberia singulas emi quadragenis
milibus nummorū. Quartos in his dentes à dijudican-

da ætate gnomones dicemus, ut ex Aristot. hausimus:
apud quem etiam ad quadrupedū ætatem dignoscen-
dam hoc scitu dignum, & experientia cognitū legimus,

cutem prætentam maxillis, detractam & mox relaxatā,
ilicò in suum locum redūtem, indicium præbere recen-
tioris quadrupedis: at diutius rugatam permanentem,
ueteris signum ostentare.

Pullorum asi-

narum usus

in epulis.

Onagri.

Laliso.

Gnomones

dentes.

Equus iunior

à ueteri quo-

modo dignos-

scatur.

m CAME:

Camelos inter armēta pascit oriens. Baetri eos mitunt, & Arabia, ut scribit Diodorus: sed in hoc differunt, quod Arabici bina in dorso habent tubercula, singula Baetriani. Ad ministerium duplex habentur, onerum enim salmas, iumentorū uice, dorso ferunt, ut tradit Caius Iurecōsultus ad L. Aquiliam: ideoq; inter dorsuaria animalia numerandi, & equitatū præbent in prælijs perniciores, sed imprimis scēminē. Coituri solitudines petunt ut elephantēs. Matres nūquam superueniunt, si quis etiam cogere uelit non patiuntur. Cum de industria custos in uenerē cum matre miscere camelum fecisset, is re cognita sceleris cōmissi, anxius camelarium paulò post morfu interemit, ut refert Aristot. hist. animalium nono. Sitim quatrduo tolerant, potu nō gaudent nisi aquā prius turbidauerint. Equos impēsius odore formidat, & equus camelū, adeò equidē ut nec speciē eius intueri, nec odorē sentire sustineat, ut author est Herodotus. Durāt in annos quinquagenos, quidā & in centenos, testibus Plinio in viij. & Solino in collectaneis. Primū autem camelos uidere Romani, qui cum Scipione Antiochum deuicere: atq; iterum, qui cum Archelao ad Orchomenū & Chæroniā dimicarūt, ut Plutarchus in Lucullo attestat. Nunc passim Dromedarios appellamus, inter ueterina animalia numerandos: qua dictione, ut nomē indicat, notamus animalia ad uecturas idonea. hinc Veterinarij, curam ueterinorū profitentes, qui & Cteniatrī, id est, Iumentarij, à medela iumentorum dicti. Apud nos cōsueuere etiā illa locāda domi nutricare ad quæstū: unde equos, mulos, asinos, meritorios uocimus, sicut scorta meritoria, & tabernā meritoriā. Orozius: E taberna meritoria fons olei terram exundauit.

CANIS.

Canis, qui græcè *κύων*, ad totius domus, sed præcipue stabuli custodiā, tam in oppidis quā pagis eligendus est: familiam nanque & pecora obseruat, latratu fures indicando. Quis famulus, inquit Columella, amātior domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior?

Salma.

Dromedarij.

Veterina.
Veterinarij.
Meritorij
equi.

Canū fides.

incorruptior? quis excubitor inueniri potest uigilātor? quis deniq; ultor & uindex constantior? Garamantum regem, canes ducenti, resistentibus sese opposentes, ab exilio reduxerunt. Colophonij & Castabalenses ad bella, canum agmina & cohortes habuere. Volcatiū etiam nobilem, qui authore Plinio, ius ciuile Casseliū docuit, è suburbano Asturcone redeuntē, cum aduersperauisset, canis à grassatore defendit. Soli canes nomina sua recognoscunt. Itinerū meminerunt, uocem domesticā agnoscunt, dominos æqualiter & fideliter omnes diligunt. Hinc Lucretius:

Canum fido cum pectore corda.

Lismachi regis canis flāmæ se iniecit, rogo domini accenso, & pariter igne est absumptus. Iasonis quoq; Licij interfecti canis inedia uitam finiuit. Aluntur etiamnum canes ad uenationem. hinc Venatici dicti: quorum alij lepores, capreolos, & id genus cætera cursu præuenientes, mordicus apprehendunt, atq; interimunt: alij sagaces odore ferarum uestigia scrutantur, & uenationes retiarum, accipitrinam, & cursoriam adiuuant. Hi pendulas & ampliores sortiti Plaudorum nomen acceperunt. Si qui aduersus apros spumantes, lupos rapaces, urfos informes, & ferociora animalia emittuntur, collum corio cum clauis acutis, & eminentioribus, cui Millus nomen est, uestiti prodeunt. Venandi uero modum Curetes induxere, ut est apud Diodorum. Suscepere postea cæteri, & imprimis Persarū reges, tanquam uerissimam rerum bellicarū meditationem. Cōmendatur à Platone in libro viij. de legibus, cum sit canibus, equis, & corporis uiribus. Quicumq; habuerit horoscopus in quarta parta leonis, erit uenator, ut Firmicus testat. Sunt & canes sponte in uenationem exeuntes, prædamq; domum referentes, Vertagi nuncupati. Martialis:

*Non sibi sed domino uenatur Vertagus acer,
Ille sum leporem qui tibi dente feret.*

Sunt præterea Melitei à loco, paruuli, in delicijs olim cœminarum, ut nunc, præsertim religioni addictarum celebrati,

Canum memoria.

Venatici
canes.
Sagaces
canes.

Plaudi.

Millus.

Venationis
author.

Vertagus.

Melitei.

Praesepium dicitur ubi iumentis cibus ministratur.
Hinc Poëta:

Aut inuis clausos satura ad praesepia seruant.

Apuleius Methamorph. 6. Praesepiū meum ordeo pas-
sim repleri iubet, fœnumq̄ bactriano camelo sufficiens
apponi. Columella: In stabulo sint ampla praesepia, su-
per quæ transuersi afferes in modū iugeri, à terra septem
pedibus elati, cōfigantur, ad quos religari possint iuen-
ci. At Praesepe ipsum proprie stabulum dicitur: lignum
uero ad quos equos, cæteraq̄ iumēta capistris (ita enim
ipsa lora dicuntur) religare solemus non aliter quàm ad
ansulam uel uncinum, Vacerra nominatur. Columella
clatorū genus uacerras appellat, quibus robore factis
caueæ muniuntur.

FVRCVLAE SIVE FVRCILLAE.

Furculæ siue furcillæ dicuntur, quibus & frumenta
cillentur, id est mouentur (nam cillere est mouere,
ut scribit Seruius) & quibus fœnum, palea, & id ge-
nus reliqua, iumentis ministrantur. iisdem rustici in fœ-
nu colligendo utūtur. Marcus Varro rei rusticæ primo:
Herba cū crescere desijt, & æstibus arefcit, subsecari de-
bet, & quo per arefcit furcillis uersati. Furculæ ipse uiden-
tur à furca ὑποκοριστιῶς deductæ. Furcilles quoq̄ è ferro
dicimus bidentatos, uel tridentatos, quibus utuntur sta-
bularij ad excrementa iumentorū paleis mixta (simum
appellāt, unde fimeta, quæ Sterquilinia) è stabulo eijcien-
da. Sed furcilles quoq̄ siue furcilla dixerunt, quibus ho-
mines suspendebant, authore Pompeio.

RASTELLI.

Rastelli proprie quibus per fœnificia fœstucas ab-
radimus: à quo abradu Rastelli sunt nominati, ut
author est M. Varro in libris linguæ latinæ. & rus-
ticæ primo: Tum de pratis, inquit, stipulā rastellis era-
di atq̄ addere fœnificio cumulum: quo facto sicilienda
prata, id est falcibus confectanda, quæ fœnificæ præte-
rierunt. Verū & stabulariorū usibus deputantur: iisdem
quoq̄ terrā effodiunt, unde Suetonius in Nerone: Tur-
baq̄

baq̄ signo dato primus rastello humum effodit, & cor-
bulæ congestam humeris extulit. Colligitur autem fœ-
num per fœnificas, & ceteros in metas, strues, uel cumu-
los, quas Columella uidetur Strigas uocare: nam Stri-
gæ ordines sunt rerum inter sese compactarum.

FOENVM.

Foeno alūtur iumēta, datur & stramentū. Equos ue-
ro generosiores, & ad cursum praesertim paratos,
quos barbaricos dicimus, paleis, & zeatico hor-
deaceoūe cibario, qui sunt principum equifones alere
confueuerunt. At uerno tempore equis iunioribus im-
primis, per cōtinuos dies plusculos farrago exhibetur,
qua & purgātur, & obesiores euadunt: de hac Plinius in
xvii. Pompeius & Marcus Varro in re rustica memine-
runt. Hoc scitu dignum est, quod refert Aristoteles hist.
animalium vii. farraginem pilum expolire, cum frugi-
bus grauida est: inutilem, cum duris iam aristis inhorre-
scit. Fœnū autem ipsum & fœstuca, authore Pompeio,
à fœtu nomina traxerūt: à fœno Fœnificæ, qui fœnarijs
falcibus fœnum in pratis secant. Columella rei rusticæ
secundo: Ita necubi ferramentum fœnificis possit offen-
dere. Alij fœnum à fœnore deducūt, quod nil aliud sine
aliqua cura tantū fœnoris præbeat. Vnde prata, à qui-
bus fœnum, antiqui dixere quasi parata. Fœnum men-
se Maio primū secant fœnificæ, tum etiam postea, ma-
ximeq̄ si prata sint irrigua. Quod sero natum, & ferè au-
tumnale, Cordum nūcupamus. Plinius: Rursus inquit,
defecta rigari oportet, ut secet fœnū autumnale, quod
Cordum uocant: ueluti corda frumenta tarde mature-
scentia dicūtur, authore Pompeio. Item cordi agni, qui
& Socordes, post tempus cum remanserint in uoluis in-
timis, ut tradit M. Varro rei rusticæ secundo.

STRAMENTVM.

Stramentum è stipula culmisq̄ faciūt, sed optimū
cum nondum pluerit, & ante spicilegium, quo reli-
ctas spicas colligunt: sicut racemos relictos, Race-
matione. Plinius in xvii. Vbi fœni inopia stramento pa-
leam quærunt. Item alibi de hordeo loquens: Palea ex
m ij optimis,

*Praesepi.
Capistrum.*

Vacerra.

Cillere.

*Furcilles.
Fimus.
Fimctum.*

Sicilire.

Striga.

*Barbarici
equi.*

Farrago.

*Fœstuca.
Fœnificæ.*

Prata.

Cordum.

*Corda frus-
menta.*

*Cordi agni.
Socordes.*

*Spicilegium.
Racematio.*

optimis, stramento uero eius nullum cōparatur. Et Marcus Varro rei rusticę primo: Infra manum stramentum, quod terrę hæret, postea subsecatur. Contra quod cum spica stramentū hæret, corribus in aream deferri, ubi discedit in aperto loco palām, à quo nominata potest esse Palea: stramentum à stando, ut stramen, dictum putāt, alij à stratu, quod pecori substernatur. Palea ipsa è culmis & stipulis tenuioribus impendio probatur. Plures gentium ea pro fœno utūtur. Optima est è milio, proxima ex hordeo, pessima è tritico, præterquam iumentis opere laborantibus. Nostri substratu animalium illam præcipue seruare cōsueuerunt. Datur & per hyemem interdum armentis. Cæteris præfertur Vicię palea in cibarijs, si maturę fuerit collecta. Hoc unū addimus, Culmum dici calamum, Stipulam uero folia quę ambiunt culmum. Vergilius:

Culmumq; leuem, stipulasq; uolantes.

FISCINA.

Fiscina à ferendo nomen accepit, ut scribit Marcus Varro: Ea nanq; feruntur paleę, fœnum, frondes, & id genus reliqua. Ouidius:

Vnde data est ægrę fiscina frondis ouii.

Et Plinius: Frondarias fiscinas quatuor implere frondatorem iustum esse autumat. Sed Vergilio cum dixit: *Aut facilis rubea textatur fiscina uirga,*

A rubo, qui Vitilium usu commendatur Plinio, Rubea est, quando rubeus à colore nō est à doctis receptus, nisi legas rubia ab oppido Campanię: nam Rubia alias herba offectores utuntur. Inde fiscella uas è iuncis aut uimine qua caseus formatur. Diuus Hieronymus ad Rusticum: Vel fiscellam texe iunco, uel canistrū lentis plecte uiminibus. Tibullus:

Tunc fiscella leui detexta est uimine iunci,

Rarāq; per nexus est uia facta sero.

Fiscellus. Ab ea fiscellus, ut opinor, casei mollis appetitor nuncupat. Est & fiscella è uiminibus, funiculis uē cōtexta, qua boum ora faucesq; mulorū capistratur. Plinius in xvij. Fiscellis capistrari boues oportet, ne germinum tenera præcerpant

Palea.
Stramentū.
Stramen.

Culmus.
Stipula.

Rubea fiscina.

Rubia.

Fiscella.

Fiscellus.

præcerpant. Fiscina item olei factores utuntur, ut idem decimoquinto ostendit.

STRIGILIS.

Strigilis instrumentum è ferro dentatū à stringendo, quod radere significat, dici potest, quo equos, & id genus iumēta expolire solent equifones, è corpore sordes abradendo. Vnde Equotribas appellabimus, qui equos, ut Mulotribæ Plauto, qui mulas fricāt. Apud antiquos proprie ad usus balnei strigiles fuere, ut dicemus. Strigiles etiamnum sermone uernaculo pisciculi quidā dicuntur, quorū frequens fit captura per hyemes. Hi ueru tosti, sale, aceto, oliuo, pipere, & cinnamomo conditi paropside in cibis non improbantur.

FRENA.

Frena quibus equi coërcentur. Seneca: *Hippolytus arctis continet frenis equos.*

Ea inuenere Peletronij, qui & strata equorū primi monstraerūt. Oreas quibus ora frenatur: sicut aureas quę ad aures religant, authore Pompeio dicemus. Ast postomis ad cohibendā tenaciā naribus imponitur, ut tradit Nonius Marcellus. Est & inter frena Lupus, quę Lupatum nonnulli. Hinc Poëta:

Duris parere lupatis. Et Papinius in Achil.

Non aspera præbet ora lupis.

Est & Chamus, quo Dauidis Psalmo xxxi. usus est diuus Hieronymus. Nisi potius hi fuerint Septuaginta interpretes, quorum psalteriū per horas cantatur, ut quibusdam placet.

HABENAE.

Habenæ, quę & retinacula, frenis annexa sunt lora, manuq; tenentur, ut equū in gyros flectere, impellere, & retinere ualeamus. Vergil. de Turno:

Manibus molliur habenas. Silius Italicus Punicorum septimo:

Ferrato calce atq; effusa largus habena,

Cunctantem impellebat equum.

Vbi per calcem ferratum calcaria è ferro intellexit, quibus equos cōcitamus, non aliter quàm flagellis è summis arborū partibus, è loris, è neruo taurino. Freni uero ipsi à frontalibus pendent, quę caput equi hinc inde uin-

Stringere.

Equotriba.
Mulotriba.

Strigiles
piscis.

Orea.
Aurea.
Postomis.
Lupus.
Lupatum.

Chamus.

Retinacula.

Calcaria.

Frontalia.

ciunt, & additis bullis interdum auratis, gemmisq; uenustant. Plin. in xxxvij. de Coclyde gemma, Quondãq; tãtã magnitudinis, inquit, fecere, ut equis regũ in oriente frontalia atq; pro phaleris pensilia facerent.

E P H I P P I V M.

Cingulæ.

Ephippium sella dicitur, quæ equis ad molliorem ueturam imponitur, & loris canabinis (quæ cingulas uocitãt) uentrẽ cingentibus, ne diffluat, cõtinetur. Martia. ephippij lēmate proposito in Apophoretis: *Stragula succincti uenator sume ueredi,*

Nam solet à nudo surgere ficus equo.

Ephippiati equi.
Defultorij.

Inde equi ephippiati, quorũ contrarij sunt, à nostris Defultorij nũcupati, quòd ex his facile d' siliant defultores, qui, teste Manilio in quinto Astronomiæ, fiunt sub signo Eniochi. At generaliter omnia quæ mulis equis uel inter nũtur Strata dixere: & equos Sratos ac Instratos, eis ornatos. T. Liuius in ij. bello Punico: Armatos deinde instratisq; equis signum expectare. Et ab urbe cond. libro vij. Mulis strata detrahi iubet. Seneca ad Lucilium: Stultus est, qui equum empturus non ipsum inspicit, sed stratum eius & frenos. Silius:

Stratumq; ostro quem ceperat ipse Cornipedem.

Strapedes.

Ephippio autem dextra ac sinistra loris quibusdam ferreæ machinulæ adduntur, quas Strapedes eleganter & Latialiter appellabimus: quia in his seffores dum terga premunt equorũ, pedes habere consueuerunt. apud maiores, ut in statuis equestribus apparet, non fuere. Ephippium ipsum dicitur, quòd supra equum ponatur: nam Græci ἵππος equum nominãt, unde hippodromus, Hippiatros equo medicus, Hippocãpus piscis, Hippomanes & caruncula & uirus, Hippona dea equorũ, sicut Bona bouum, Hippoconij uero mangones ab equis componendis, colorem fuco, robur in ani sagina, ut ait Quintilianus, mentientes: & Hippiaades statuæ mulierũ equestres, qualis Chloeliæ inter obsides Porfenæ posita dicitur, ac Hippagones naues transfuehendis conuehendisq; caballis aptæ.

Hippiatros.
Hippocãpus.
Hippomanes
Hippona.
Hippoconij.
Hippiades.
Hippagones.

MONILE

M O N I L E.

Monile non solum mulierum ornatus dicitur, sed equorũ etiam, pendens à collo in pectus, ut scribit Pompeius. Ouidius in Fastis:

Dat digitus gemmas, dat longo monilia collo.

Aulus Gellius in noct. atti. equitatũ inquit frenis, ephippijs, monilibus, phalerisq; præfulgentem: quæ uerba apud Macrobiũ in saturnal. recitat prætextatus. & Poëta de equis Latini.

Aurea pectoribus demissa monilia pendunt.

P O S T I L E N A.

Postilena incuruum lignum, siue crassius forum dicebatur, quod sub iumentorũ cauda posuere, eo quòd à posteriore parte habeatur. Plautus in Casina:

Ita te à gerunda aqua curuum faciam probe, ut postilena possit ex te fieri.

Hinc per contrarium Antilena, qua pectus cingitur, ut pectorali. Sed & cingulas laterales legimus, à lateribus quæ cingunt. Adduntur ferè omnibus bullæ, ex orichalco in primis orbiculatæ, extuberantesq; ad ornatum & splendorem.

Antilena.
Laterales
cingulæ.

P H A L E R A.

Phaleræ equorũ ornamenta dicuntur, à uerbo græco, quod illustrare significat. Vergilius:

Primus equum phaleris insignem uictor habeto.

Et Poëta Satyrographus:

Magnorum artificum frangebatur pocula miles,

Vt phaleris gauderet equus.

Suetonius in Claudio: Crassus frugi equo phalerato & in ueste palmata.

H E L C I V M.

Helcium dicitur ante pectus equorum, & id genus animalium, ab armis, id est, humeris pendens instrumentum quoddam tractorium, quo & mortæ illi per machinulã innexæ uersantur, & curricula per lemonẽ trahuntur: unde & nomen accepit. ἑλκω etenim græcè traho latinè interpretatur. Hinc helciarius apud Martialem, qui fune canabino nauẽ trahit aduersus undas, Sidonius:

Helciarius.

n Curuorum

Curuorum hic chorus helciariorum.

De Helcio meminit Apuleius metamorphoseos nono: Defectum alioquin me helcio sparteo dimoto nexu machinę liberatum applicant præsepio. & paulò post: Helcio tandem absolutus refectuiq; secure redditus.

CLITELLA.

Clitellæ appellatur, quibus colligatę farcinulæ auilis, & id genus ueterinis, portatur, ut scribit Pompeius. Horatius in satyricis Sermonibus:

Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.

Clitellarij
muli.

Inde muli clitellarij. Plautus in Mustellaria:

Muliones multos clitellarios habent, ego habeo homines clitellarios, magni sunt oneris, quicquid imponas, uehunt.

Dorsualia.
Bulgæ.
Vulgæ.

Hippoperæ.

Operimenta uero quibus mulorū, boumq;, & equorum dorsa cōteguntur, Dorsualia uocant: at sacculi scortei ad ferēda numismata, siue cætera ad iter peregrinationēq; necessaria, Bulgę dicunt, authore Pompeio: alij Vulgas uocitarūt. Seneca ab equis quibus portant hippoperas. Ipsius hæc uerba sunt ex libro epistolarū ad Luciliū xiiij. M. Cato Censorinus (quem tam necessariū Reipub. fuit nasci, quā Scipionē: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) Cantherio uidebatur, hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. Sunt & manticæ, ac per diminutionē Manticulæ paruulæ uiatorię. Aesopus ille festiuissimus Apologorū scriptor, duas manticas singulis dedit hominibus, Anticā & Posticam: in illa, aliena: in hac, nostra reposita sunt uitia. Sed utinam obuertentur, ut sua quisq; uitia intueri possit, aliena non tam facile posset. Verū nemo uidet, ut ille inquit, manticæ quod in tergo est.

Mantica.
Manticula.

AVIARIVM CAPVT IX.
ORNITHONES.

Gel. li. 2. c. 20.
Auiaria.

Arnithones loca appellamus omnium alitum, quæ intra parietes uillæ solent pasci, ut ex M. Var. scribit A. Gelius no. attica secundo. Auiaria quoq; dici possunt, quod aues ibi pascunt inclusæ, quæ primus instituit,

tuit, clausis omnium generum auibus, M. Lælius Strabon Brūduſij equeſtris ordinis. Ex eo cepimus, inquit Plinius, animalia carcere cōercere, quibus natura cœlū assignauerat. Vbi uero opimabantur altilia, Saginarium à sagina dixere. Vnde Marcus Varro scribit in re rustica, pullos anserinos includi saginario. Est & Cors, quæ hortem quoque dicimus, locus cinctus parietibus, quo gallinæ, anates, & id genus reliqua habere in uilla solemus. Vnde cohortales apud rei rusticæ scriptores galilinæ uocantur. Ouidius:

Saginariū.

Cors.

Cohortales
gallinæ.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Et Varro: Cors in qua pascebantur gallinæ, Græci *ὄρνιθοτροφῆον* nominant, à gallinis pascendis, quas *ὄρνιθαὶ* nūcupant, præ cæteris in eo includi solitas: nam & alias aues. Hinc ornithogonia de Auitij natura cōmentarios legimus. In urbana quoq; domo cortem facere poterimus, in qua pascere ciconias, grues, pauones, gallinas, anseres, & similia dabitur ad usus quotidianos. Excreta autem purgamenta tritici minuta ad cibos cōmode dantur gallinis, & cæteris auibus cohortalibus: & maxime cum annone caritas fuerit.

ὄρνιθοτροφῆον.

A Q V I L A.

Aquilę, ut refert Aphrodisęus in problematis, oculorum acie acutissima inter aues principatum sibi uendicāt, nunquam bibunt ueluti & ceteræ uolucres aduncæ, carniuoræ (quod faciunt genera auium rectunguia) fulmine non tanguntur. unde armigeri Iouis nomen acceperunt. C. Marius secundo cōsulatu Romanis aquilā legionibus solam dicauit, cum eam antea unā cum lupis, equis, apris, & minotauris, in signis haberent. Plura aquilarū esse genera satis notum est, quorum ad uentionē nonnullis utimur. Hinc Asturij, quas ab anatū uenatu Anatarias aquilas latialiter nūcupamus, principes & ditiores ad delicias alumnant: quæ admodum & accipitres, quibus societate quadā aucupantur sagacibus catulis aues excitantibus, quas humana gula populetur. Verū lepusculos etiā aquilæ uenantur: n ij unde

Aquila Romanorum signum.

Anatarias
aquilæ.
Accipitres.

λαγωφόνος Vnde Græcis est *λαγωφόνος*. De accipitrum aquilarumque generibus multa Plini. Albertus magnus, & Aristoteles tradiderunt, apud quos complurima, si uolueris, diligens lector inuenies. Sed plurima in libellis, qui cura uirorum principum & ditiorum extant, super educatione accipitru & cæterarum auium, quæ uenationis sociæ sunt.

P A V O.

PAuo auis Iunonia laudatus expãdit colores caudæ aduerso maxime sole (nam sic fulgentius radiant) sed non ante trimatum. Vnde Epigrãmatarius poetæ de pauone in xenijs:

*Miraris quoties gemmantes explicat alas,
Et potes hanc seuo tradere dure coquo.*

Est illi, ut refert Aristoteles hist. animalium primo, cura ornatus & politura, ueluti mansuetudo elephantis, & uulpi bus astutia. Pauonē cibi gratia primus occidit orator Hortensius: saginare uero instituit M. Aufidius Lurco, circa nouissimum Piraticum bellum, reditusque ex eo questu fertertium sexagena millia habuit. Eius caro non facile corruptione putrescit, ut Diuus Augustinus in Dei ciuitate attestatur.

P H A S I A N A E.

Phasianæ dictæ à Phasi Colchorū fluuio existimantur. Ab Argonautis namque ex ea regione in Græciã transportatæ sunt. Id quod Martialis disticho, cui Phasianæ lemma est, dilucide ostendit:

*Argo primum sum transportata carina,
Ante mihi notum nil nisi phasis erat.*

Et Petronius Arbiter in satyris:

Iam phasidis unda Orbata est auibus.

Phasianæ in cibis præ cæteris uolucris commendatur, nutriunt enim impensius, nec stomachum, utpote concoctu faciles, lædunt. In hanc auem Itim Tereï mutatu Mythici fabulantur.

Itis.

P E R D I X.

Perdices libidinosisimæ aues credunt. Plinius in decimo: Illæ quidem & maritos suos fallunt: quoniam intemper-

intemperantia libidinis frangunt eorum oua, ne cubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio foeminarum. uictum aiunt Venerē pati. Id quidem & coturnices: Trogus inquit, & gallinaceos aliquãdo. Idem Aristoteles hist. animalium nono scriptum reliquit. Hinc M. Varro: Sic perdices quæ, ut Archelaus scribit, uoce maris audita concipiunt. Et Solinus: Dimicant circa connubiū, uictosque credunt foeminarū uice sustinere Venerem. Ipsas libido sic agit, ut si uentus à masculis flauerit, fiant prægnantes odore. Iucundissimi sunt saporis, & ideo solis diuitum mensis apud ueteres ponebantur. Martialis:

*Ponitur Ausonijs auis hæc rarissima mensis,
Hanc in lautorum mandere sæpe soles.*

Est de illa & nostrum distichon:

*Lautorum dubijs perdix sodomitica cœnis
Aptior, a grotis iuscula sæpe dedit.*

Theophrast. philosophorū peritissimus omnes in Paphlagonia perdices bina corda habere scripsit, sicut in Cheroneso ad Propōtidem lepores bina habere iecinora testantur Plinius & Aristoteles.

C O T V R N I X.

Coturnices à sono uocis, authore Pompeio, apud Delon, partu deorū insignem, primò inuentæ, unde in insula nomen accepit: *ὀρνυαξ* Græci nuncupant, *ὀρνυξ*. Neoterici Qualeas. Cibos gratissimos habent uenenorū *Qualea.* femina: nam elleborum comedunt hominibus letiferum, ut refert Aphrodisæus in Problematibus. Lucretius in libris de rerum natura:

*Præterea nobis ueratrum est acre uenenum,
At capreis adipem & coturnicibus auget.*

Quam ob causam mensis prudentiorū damnatæ, simulque propter morbū comitalem despui suetum, quem solæ animalium sentiunt præter hominem, authores Plinius & Solinus. Hinc nos disticho lusimus:

*In precio sum nunc olim damnata coturnix,
Vox nomen, precium dat sapor ipse mihi.*

Paruæ sunt auiculæ, & cum ad nos uenerint potius terrestres quam sublimes, nam aduenæ sunt, ut hirundines per

Hirundo.

n iij uer

Chelidonia.
 χελιδων.
 Glottis.
 Ottus.
 Ortygomes
 tra.
 Cinchranus

uer uenientes ad nos, flare incipiēte Fauonio, quem ob id Chelidoniam uocarunt à uisu hirundinis quæ Græcè χελιδων. Hinc Chelidonia herba, qua oculis pullorū in nidulo uisum restituiunt. Aristot. histo. animalium octauo scribit, Coturnices abire ducibus glottidie, otto, & ortigomes tra, atq; etiā cinchramo, à quo & noctu inquit, reuocatur.

P O R P H Y R I O.

Hæmatopodæ
 des aues.
 Rostrum.

Porphyrionis auis est laudatissima in Comagene, nobilior tamē Balearica, ut tradit Plinius. Cui inter aues hæmatopodas à colore pedū sanguineo numerandæ. Rostrū, quod pro maxillis aues habere testis est Aristoteles, & prælonga crura rubent. Auium sola morsu bibēs, cibum omnem aqua tinctum ad rostrū pedibus ueluti manu affert. De illa disticho meminit Martialis in Xenijs:

*Nomen habet magni uolucris tam parua gigantis,
 Et nomen Prasini Porphyrionis habet.*

Phanicopterus.

Hanc ego crediderim esse, quam Siculi & Romani uernacula lingua Coturnicen appellant: nam aliā esse à phœnicoptero, ex pennis rubētibus nomē adepto, certo certius est

G R U E S.

Pygmei.

Grues, quæ à sono uocis, excubias nocte diuidunt, capite super alam condito dormiunt, alternis pedibus insistentes. Dux ipse detecto capite prospicit, & quod senserit ore significat. Nam de lapide quod dicitur, falsum esse Aristoteles histor. animalium viij. existimauit. Abeunt ex ultimis in ultima flatu secundo uolantes. Hinc ex Scythicis campis ad paludes Aegypti superiores, unde Nilus profluit, uenire dicuntur, quo in loco cum pygmeis bellantur. Sed certe genus tum hominū, tum etiam equorum pusillum, ut dicitur, est: deguntq; in cauernis, ex quo nomen à subeundis illis accepere. Aetatem in his indicat color, nam senectute fuluescunt, authore Solino: cuius rei causam reddit Aristoteles ultimo de generatione. Volantes autē ordine quodam, Y literam faciunt: id quod Palamedem deprehēdisse legimus. Diuus Hieronymus ad Rusticum de uita monastica: Grues inquit, unā sequuntur ordine literato. Martialis:

Turbabis

*Turbabis uersus, nec littera tota manebit,
 Vnam perdidit si Palamedis auem.* Et Claudianus:
*Pendula ceu paruus moturæ bella colonis,
 Thracia cum tepido permutant strymona Nilo
 Ordinibus uarijs per nubila textitur alis
 Littera, pennarumq; notis inscribitur aër.*
 Plinius, In Balearibus inquit, insulis in honore mensarum esse Vipiones, sic enim uocant minorem gruem, at Pipiones pulli sunt columbini.

Vipiones.
 Pipiones.

C I C O N I A.

Ciconiæ lingua carere dicuntur: sonum enim quem edunt oris potius quàm uocis esse existimarūt. Maxima est his, nec uulgaris pietas, senectam genitrici cum uicissim educando, ut Aristoteles nono historiarum animalium author est. Tantus his præterea honos in Thessalia, serpētum exitio, ut capitale fuerit ciconiam occidisse, ut refert Solinus. Cornelius Nepos, qui sub diuo Augusto Cæsare decessit, cum scriberet turdos paulo ante ceptos saginari, addidit ciconias magis placere quàm grues, cum hæc nunc, teste Plinio, ales inter primas expetatur, illā nemo uelit attigisse. Ciconiæ autem pulli in cibo lippitudini impendio medentur: hos apponere mensis instituit Ruffus prætorius, ut apud Porphyriionem legimus. Ciconia ipsa Græcè κίτωνος.

κίτωνος.

A N S E R.

Anses natura est ad sensus & strepitus ales acuta & sollicita. Eidē uigil inest cura, defenso capitolio maxime celebrata, quo tempore Galli Senones urbe capta & incensa, duce Brenno, capitolium noctu ascendentes, anserum strepitu ac clangore excitato Manlio, deieci fuere, ut scribunt T. Liuius v. ab urbe condita: Plinius, & Plutarchus in Camillo. Hinc Lucretius:
Romulidarum arcis seruator candidus anser.
 Apud ueteres commendabantur in cibis anseres, præsertim iecinore, quod fartilibus quibusdam in uentre, ut crederet, excogitatum est, exemptumq; lacte & mulso magis augeri. Horatius:
*Non sine farre
 Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.*

Scipio,

Pluma anserina.

χηνόβοσς
ηείον.

ψήωα.

ἀμφίβια.

Phalaris.
Bosca.ψνωτοροσ
φείον.

Scipio, an Metellus, an M. Sesseius tantum bonum inuenit, incertū est. Cotta quidem Messalinus palmas pedum ex his torrere, atq; patinis cum cristis gallinaceorū cōdire monstrauit. Commendātur apud nos & pluma, qua culcitrae farcire cōsueuimus, & adipe: Liguamine etiam inde excogitato, quo præcipue Hebræi cōdimentis utūtur. Locus autem proprie ubi aluntur anseres, χηνόβοσς Græci appellauere: nam χήν χηνός anser est.

ANAS.

ANas, quæ græcè ψήωα, à natādo nomē accepit. Cicero: Serpere angues, natate anaticulas, uolare merulas, cornibus uti uidemus boues, Nepas aculeis, suam deniq; cuiq; naturam esse ad uiuendū ducem: in aquis enim libentius quàm in terra uersat. Ex quo inter ἀμφίβια numeratur, quæ Græci uocant auium generam uitæ duplicis, cum non tantum terrestria, sed aquatilia desyderent pabula, ut Varro, Plinius, Columella, & Ammianus scripsere. Aristoteles hist. animalium vii. refert circa lacus & amnes uersando uictitare anates, olores, phalarim, urinatricem, boscam, anati similem, sed minorem: holores & anseres quemadmodum Gaiuæ, mergi, fulicæ. Cæteris auibus domesticis calidior est, & plurimi nutrimenti, ut est apud Auicennā. Agulosis & pectore & ceruice cōmendatur in cibis, unde Epigrammatar. poëta in Xenijs:

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantum

Et ceruicis sapit, cætera redde coquo.

Vbi anates clausæ pascunt ψνωτοροφείον Græci dixerunt.

CYGNVS.

CYgnus græcè, ut inquit Higin. olor latinè, auis est tota candida, quæ morti proxima cantū flebilem canere dicitur, quasi diuinans meliorem esse mortem quàm uitam. Ideoq; Apollini uaticinationum deo erat dicata, ut scribunt M. Tullius, & Plato, Martialis:

Dulcia deserta modulatur carmina lingua,

Cantator cygnus funeris ipse sui.

Cygnus Phaëtonis amator post illius interitum, diuino fletu in hanc alitem mutatus esse dicit in fabulis. Aduenientes

uenientes è longinquo olores colla præcedentibus imponūt, & fessos ad terga recipiūt: author Plinius. Sc dicitur, ut quibusdā placuit, quod in totum candicant: ueluti holocaustum, uictima quæ integra ignibus imponatur: holographū testamentū, sola testatoris manu scriptum, & holophanta in omnibus mendax.

Holocaustū.
Holographū
testamentum.

STRUTHIOCAMELVS.

Struthiocamelus auis est magnitudine reliquas excedens, ita ut bestiarum penè generi sit adnumeranda, nam à terra nō tollitur: pedibus pugnat, quibus hominem etiam prosternit: concoquit deuorata quantumuis durissima, ut clauos quoq; ferreos. Cōmendantur oua ipsius, propter amplitudinē recepta pro uasculis, & pennæ ad cristas galearum, conos adornantes, ut Plinius author est.

GALLVS.

GAlli gallinæcydera nouere, ternas distinguentes horas interdiu, ipso cātu: quem generosissimi ferarum leones extimescunt, ut scribunt Solinus & Lucretius. Mortales ad opera excitāt, somnos abrumpentis: nam ante lucē in crepusculo canere solent, diem aduentare nuntiantes, cuius rei causam reddit M. Cicero de diuinatione ex Democriti autoritate: Canere autē desinūt castrati. De his Plinius in decimo: Horū, inquit, sunt tripudia solistima, hi magistratus nostros quotidie regunt, domosq; ipsi suas aut claudunt aut referant: hi falces Romanos impellunt aut retinent. Iubent acies aut prohibent, uictoriarū omnium toto orbe partarū auspices. Hæc ille. Moris enim fuit Romanis ducibus pugnam inuitis aduocare pullarium, ut offas Gallis obijceret ad augurium captandū: si uescerentur ratum erat auspiciū, cum aliquid ore excidisset Terripudium dicebatur solistimum: mox tripudiū dictum, quoniam scilicet esca in solo cadebat. M. Tullius de diuinatione libro primo: Cum terripudio Flaminius auspicaret, Pullarius diem prælij cōmittendi differebat. Gallus græcè ἀλεκτοροσ, unde Alektorius lapis, qui in uentriculo ipsius inuenitur.

Pullarius.

Terripudiū
solistimum.
Tripudium.

Alektorius.

CAPONES

Maialis.
Cantherius.
Veruex.
Caper.

Capi siue capones, galli gallinacei castrati dicuntur, ut scribit M. Varro, & Columella. Differūt ergo à gallis, ut maialis à uerre, cantherius ab equo admissario, ueruex ab ariete, & caper ab hirco. At in cibus gratiores sunt, utpote remoto ueneris usu facti pinguiores & salubrioris nutrimenti. Martialis in Xenijs:

*Me nimis ex hausto macresceret inguine gallus,
Amisit testes nunc mihi gallus erit.*

Cucurrere.

Plinius, Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, lūbis adustis candente ferro, aut imis cruribus, mox ulcere oblito figlina creta, facilius ita pinguescūt. Arist. hist. animalium viij. Castratur gallinacei parte nouissima sui alui, quæ cum coëūt cōcidit: hanc enim si duobus aut tribus ferramētis adusseris, capos facies. Perfec̄te castratis crista pallefcit, & ipsi cucurrere desinunt, neq̄ rem uenereā repetūt. Castrata aut̄ omnia auctiora, q̄ nō castrata euadūt. E gallis apud nos euullis testiculis per posteriora modico uulnere capones fiūt, hinc nostrū distich.

*Pinguior ut ferem dempsit genitalia lumbis
Rustica, sumq̄ capus, antea gallus eram.*

Turunda.

Pinguescūt autem milij farina cum melle, præsertim & turundis in cibo datis. Nam Plin. eo nomine uocat buceas, quibus farcire saginareq̄ gallinas, anseres, & capones solemus.

GALLINA.

ὄρνις, ἡ
Zephyria.
Pumilia
gallina.

GAllinæ omni tempore in loculamentis dispositis, aut ab ipsismet electis loco abditiore oua pariūt, præterq̄ duobus mensibus, hyemis brumalibus. Sed nō omnia ad prolē apta: egerūt nanq̄ irrita quāplurima, quæ à Græcis ὄρνις, quasi subuentanea, à Latinis zephyria dicunt, & minora & minus iucūdi saporis: quædam geminos includūt uitellos. Pumilionū genus fœcūditate laudatur. Arist. hist. animalium vi. Adrianæ gallinæ, inquit, quidē sunt corpore, sed quoti die pariūt: nam quod incrementō corporis deest, in excrementū seminalē exundat, ut idem refert de generatione libro tertio. Vulgares etiam gallinæ fœcūdiores sunt generosis.

patauinas

patauinas cōmendat magnitudo. Saginatæ libras sexdecim pondere exuperāt. Primi Deliaci saginare docuerunt. Exceptę cœnis fuere interdicto legis C. Fannij confulis annis xi. ante bellum tertium punicum. Pinguescūt autem in tenebris, farina mulso conspersa in cibus addita, auctore Columella. Martialis in Xenijs de altili galina præmissio lemmate:

*Pascitur & dulci facilis gallina farina,
Pascitur & tenebris, ingeniosa gula est.*

Puluere impendio delectantur, in quo sese uolutando quodam modo scabunt. Sunt enim pulueratrices ueluti ex humiuolis, alauda, perdix, & attagena Iconiæ laudatissima. De gallinarū generibus, ouis, & incubaturac de gallinarijs cōstituendis Plin. in x. & Columel. in ix. scripsere. Hoc unum minime prætereūdum, pullis exclusis matrices glocitrices sub caueis ex salice cæterisq̄ uitilibus concinatis includendas in pullis, quoad illi firmiores fuerint. Nec illud quoq̄ omittendū quod scribit Iulius Pollux, caueam in quam se cortis alites cubitum ituræ recipiunt, dici πῖταυρον.

πῖταυρον.

PULLI GALLINACEI.

PVlli gallinacei dicūtur foetus gallinarū, ut nomen præfert, adhuc tenelli: pullastrū & pullastram neoterice uocamus. M. Varro rei rusticę tertio: Cors in qua pascebatur gallinæ, & earū fructus erant oua & pulli. De his quoq̄ disticho meminit Martialis in Xenijs:

*Si libyæ nobis uolucres & Phasides essent
Accipitres, at nunc accipe cortis aues.*

Pullus autem generale uocabulum est omnium alitum. Sed quadrupedū etiam quorūdam foetus pulli dicūtur, ueluti pullus equinus & asininus, à quibus pullini dentes, quos primum eijciunt, nomen adepti. Pullus item puer eius à quo obscene esset amatus. Vnde Q. Fabius (cui Eburno cognomē fuit propter candorē) quod eius natis ic̄ta esset fulmine, pullus Iouis est appellatus. Pullus quoq̄ ater color dicitur, qui græcè est à carbone ἀνθρακίος, hinc pullatus atratus & nigra ueste indutus.

Pullaster.

Pullus.

Pullini dentes

Pullus Iouis.

Pullus color.

Pullatus.

o ij TVRTVR

TVRTVR.

Tvirtures uerno tēpore occultantur, pennasq̄ amitunt, menstrua fœtura albæ inter illas cōmendantur. Illud scitu & admiratione dignū est, quod traditur, turturē amisso uiduā marito, arborē uiridem non petere, sed siccis ramalibus & truncis semper insidere, ac fluentia lymvida ad potum turbidare. Pinguior in cibis probatur, & cura quidē leuiore quā cæteræ aues faginātur: nam in tenebris milio pinguescit. Habitat æstate loca frigida, hyeme tepida: at Fringilla tepidis æstate, per hyemes frigidis delectatur. Dysentericis in cibo turtures mire prodesse dicuntur, utpote uentrem sistentes, sed efficacior ad hoc illarum sanguis habetur.

Fringilla.

FICEDVLA.

Ficedula auis paruula sic dicta uidetur, quod ficubus pinguescat, ut author est M. Varro in libris linguæ latinæ. Vnde Martialis:

Cum me ficus alai, cum pascat dulcibus uuis,

Cur potius nomen non dedit uua mihi.

Græci quoq̄ *σικυλλίδα*, quò ficubus uescatur appellauerunt, hoc nomen autumnò tantum possidet: nam postea à nigro uertice *μελαχροίνος* uocatur, Latine atricapilla. Hoc scitu dignum, naturam auibus neq̄ uescam urinæ receptaculum, neq̄ renes elargitam esse, quia multa indigebant humiditate, ut oriri pinnæ atque inde crescere possent. Neq̄ omnino quidem mingūt, cum uero bibūt stercus immodice humidum deiciunt.

Atricapilla.

TVRDVS.

Turdos inter reliquas aues in cibis laudauit antiquitas, unde Horatius:

Nil melius turdo, nil uulua dulcius ampla.

Et Epigrammat. poëta in Xenij:

Inter aues turdus si quis me iudice certet,

Inter quadrupes gloria prima lepus.

Præfertur eorū genus quoddā reliquis maiusculum pectore albo, nigrantibus maculis uariiegato, quod merulae magnitudine per hyemem iuniperi baccis enutritū, præsertim montana mittere sub Pillaris nomine consueuerunt.

Pillaris.

uerunt. Turdi autem paulò ante diui Augusti Cæsaris principatū in turdario faginari cœpti sunt, ut ex auctoritate Nepotis diximus. Columella rei rusticæ ix. de educandis in ornithone turdis hæc scribit: Hac impensa cura q̄ M. Terentius ternis sæpe denarijs singulos emptitatos esse significat auorū tēporibus, quibus qui triumphabāt populo dabant epulum. At nunc ætatis nostræ luxuries quotidiana fecit hæc precia. Sermone humano edocti loquūtur. Agrippina coniunx Claudij principis turdum habuit (quod nūquam ante, inquit Plinius) imitantem sermones humanos cum hæc proderem.

MERVLA.

Merulae dictæ quòd meræ, id est, solitariae uolūtāt, ut sentit M. Varro in libris de lingua latina. hinc Merulatim solitariè dicemus. E nigris ruffescūt, canunt æstate, hyeme balbutiunt, circa solstitium mutè, rostrum anniculis maribus in ebur transfiguratur. Circa Cylenem Arcadiæ, nec aliubi, candidæ nascūtur. Primæ auium pariūt, & partum non educant: at feliciter secundum ducūt ad finem, ut Aristoteles hist. animalium quinto testatur.

Merulatim.

STVRNVS.

Sturni nigri albis distincti maculis, proprium habent cateruatim uolare. unde Sturmatim sicut graculatim. Humanū sermonem ipsi ac lusciniæ cantu imitantur. Papinius:

Auditasq̄ memor penitus dimittere uoces

Sturnus, & aonio uersæ certamine picæ.

Et Plinius: Habebāt, inquit, Cæsaris iuuenes Sturnum, item lusciniæ græco sermone dociles, præterea meditantés in diem, & assidue noua loquētes longiore etiam cōtextu. In lusciniæ perfecta musicæ scientia modulatus æditur sonus, & nunc distinguitur cōciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscat ex inopinato. Auspicio efficaci in ore Stesichori cecinit infantis. Albicantibus pennis, nec quidem arte, olim lusciniæ dono data est Agrippinæ Claudij Cæsaris uxori. Philomena ut fabulæ tradunt, cum per uim à Tereo esset uiolata, & elin-

Lusciniæ.

Philomena.

guis facta satis decente metamorphosi hanc alitem sibi induit. Vnde Martialis in apophoretis:

*Flet Philomena nefas incesti Tereos & quæ
Muta puella fuit garrula ferur auis.*

Nam armonia cantus & uarietate modulati soni commendatur.

P S I T A C V S.

P Sitacus auis est tota uiridis, torque tantum purpureo in ceruice distincta. India & orientalis plaga hac abundat. Papinius in syluis:

Psitacus ille plagæ uiridis regnator eoa.

*Lib. 10. ca. 42.
Sitaces.*

Plinius: India auem hanc mittit, Sitacem uocant, uiridem torque tantum miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutatur, & quæ accipit uerba pronuntiat, in uino precipue lasciua, capiti eius duritia eadem quæ rostro. Hac cum loqui discit, ferreo uerberatur gladio, non sentit aliter ictus: cum deuolat rostro se excipit, illi innititur leuio remque se ita pedum infirmitati facit. cui ad stipulantur Aristoteles, Solinus, & Apuleius floridorum secundo. Meminit etiam de illo Martialis:

*Psitacus à uobis aliorum nomina discam,
Hoc didici per me dicere Casar aue.*

Macrobius in Saturnalibus de Augusto. Salutatus similiter à Psitaco, emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit: nam & picæ humana uoce fermocinantur. Hoc autem constat aues quæ literæ proferre possunt lingua præ cæteris esse latiore: nam lata lingua, ut refert Aristot. de partibus animalium secundo, absolutior est.

P I C A.

P icæ adamant uerba quæ loquuntur, nec discunt tantum, sed diligunt, meditanturque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori uictas difficultate uerbi: uerum addiscere facilius putant, quibus glans cibus est, & quorum pedibus ut hominis quini digituli numerantur. Non enim id omnibus insigne, sed illud omnibus proprium, quod cætu eloquuntur: ita ut uocem si audias, hominem putas. Nec mirum cum Pieri filia cum musis ausæ cantu decertare in id genus

nus auis sint mutatae. Statius:

Et Aonio uersæ certamine Pica.

Nuper, inquit Plinius, cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda Variæ appellantur. His proprium est omnibus annis cum seritur rapa caluescere, ut corui omnes aquatici caluescunt, ob id *φωναυρονογαιες* nominati: nam *φωναυρος* caluus græcè dici satis notum est. Pica autem eadem est quæ *πιττα* græcis, unde cittam in pregnantibus dicunt: quoniam auis illius uariæ modo solent uaria appetere: nam & crustas (ut cætera taceam) ex fluminibus in escam petunt nonnullæ.

C O R V V S.

C Oruus, qui græcè *νοραξ*, ore coire & parere uulgu arbitrat, ad quod respiciens Epigrammaticus Poëta in apophoretis scriptum reliquit:

Corue saluator quare fellator habebis.

In caput intrauit mentula nulla tuum.

Id tamen Aristoteles de generatione animalium tertio negauit. Imperatores salutant, ut scribit Plinius & Macrobius, historiam illius corui referentes, qui sub Tiberio principe sermoni assuefactus omnibus matutinis euolans in forum, Tiberium, deinde Germanicum, & Drusum, Cæsares nominatim: mox transeuntem populum Romanum salutabat. Hunc Sutor siue æmulatione, siue iracundia subita ductus propter maculam calceis, excrementis eius positam interemit, tanta plebis consternatione, ut sutor interemptus sit: funus uero aliti celebratum confrato lectulo super duorum æthiopum humeros, precedente tibicine ad rogum usque, qui constructus dextra uia Appiæ ad secundum lapidem fuit, M. Seruilio, C. Cestio consulis ad v. Kalendas Aprilis. Corui rarerentur cibos uenantur, sed carne morticina, hoc est animalis per se mortui uestuntur, ut uultures (qui & Vulturij) & aquilorum plura genera. Apud ueteres futura significare putabantur cantu & uolatu. Inde Phœbo aues dicantur deo diuinationis, ex eoque à Silio Italico Phœbea ales coruus nuncupatur.

CORNIX

Cornix & ipsa uoces humanas imitatur. Papinius in Syluis:

Quæ refert iungens iterata uocabula cornix.

Perdix.

Omnes tamen ferè codices Perdix habât: quod etiam num legi posse ipse crediderim propter perdicis fabulam Ouidianâ. Adde quod Serenus illam garrulam appellat, id est, canoram:

Aut ouum illium tulerit quod garrula perdix.

Cornicè uero uocalem inueniri, & nos liquido scimus, & Plinius locupletissimus testis accedit in x. sic scribès: Nunc quoq; erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Romani cornix è betica, primum colore mira admodum nigro, deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atque alia crebro addiscens. Cornicis uita longissima, utpote cui nouem nostras ætates dedit Hesiodus. Hinc Iuuenal. de Nestore ætate polychronia longæuo: *Exemplum uitæ fuit à cornice secundæ.*

GRACULVS.

Graculi, ut ipse existimo, dicuntur à uoce, quam primæ nominis syllabæ correspondentem emittunt.

M. Varro in libris lingue latinę credidit, quod gregatim & agminatim uolunt. Est illis hoc nanq; peculiaris & genuinum, ut quotidie uidemus. Non desunt qui à gerendo deducant, quod iacta frumentorum siue leguminum semina gerant. Est præterea his & auri & argenti compluriumq; aliarum rerum prima furandi natura: ex quo nonnulli Monedulas appellauere. Exprimunt etiam sermonem humanum quo impensius delectant, & caueis emissi reuertuntur. Quidam attamen inter genera modularum, quæ tria faciunt, Graculum posuere, & lupum cognominatum paruum & scurram.

Monedula.

Lupus.

Scurra.

Galerita.

Terraneola.

ALAUDA.

Alauda auis est, quæ & Galeritâ dicimus cum psalmula illata in capite. Huic similis est Terraneola, nisi quod apicem non habet: sic dicta, quoniâ in terra non in arboribus diuersat nidificaturq;. Ambæ suauissimæ cantillant caueis inclusæ. Alauda neoterice nomen retinet, Terraneola apud nos triuialiter Regius appellatur,

Regius.

pellatur. Græci alaudam à galea *νοροδαλον* dixerunt: est enim apud illos *νορος* galea, unde etiâ nostri galeritam, nisi potius à galero. *Galerita.*

CASSITA.

Cassita auicula est, quæ in segetibus diuersatur & nidulum struit, id fermè temporis cum messis instat, pullos habēs iam iam plumâtes: de qua Aesopus Phryx ille egregius fabulator, lusit apologum, quem hic nostris inferere operæpretium duximus. Ea cassita itura cibum pullis quesitum monet eos, ut si quid audiant, id cum redierit sibi referant. Interim aduentat dominus segetis illius, & filio matura, inquit, hæc operas postulant, idcirco in castrinum amicos adibis, & roga ueniant operam mutuam daturi, ut messis peragatur. Vbi rediit mater, renuntiant omnia, & trepiduli orant ut sese auferat. Iubet illos cassita bono animo esse: nam si dominus ait, ad amicos messem reñcit, crastino seges non metet. Die igitur postero cassita ad pabula euolat, dominus frustra amicos prestolatur. tum ille rursus ad filium: Amici nulli ueniunt, quin potius imus & cognatos affinesq; nostros oramus, ut adsint diluculo ad metendum: Nutiant hoc itidem pulli pauidi cassitæ. ea hortat sint à metu ociosi, futurum ut necessarij fermè nulli obsequiales sint. Aduertant modo si quid denuo dicetur. Orta luce proxima, & auicula in passum profecta, affines opellam non prestant. Hinc dominus filio: Valeant, inquit, beneuoli cum propinquis, nosmetipsi cras metemus. Id quod ubi à pullis mater accepit, hora inquit iam est abeundi, nunc dubio procul messis peraget: in ipso enim iam uertitur cuius est negotium, non in alio à quo petitur. Atq; ita cassita cum pullulis faceffit, et seges demetitur. Et hic est Aesopi apologus de amicorum & propinquorum, ut Gellius notat, leui plerunq; & inani fiducia. Vnde audenter dicere possumus ò amici, amicus nemo: ò affines, nulli affines: & illud ex oraculo quasi Delphico exiisse, Ne quid expectes amicos, ne quid cognatos, quod tu per te agere possis.

Gel. li. 2. c. 29

P CARDVE

Carduelis auis minima est à carduo herba spinosa nomē adepta. Legimus apud Aristotelē spinam appetere ligurinum & carduelem. De illa hæc Pli-
nius in decimo: Minimæ auium cardueles imperata faciunt, nec uoce tantū, sed pedibus & ore pro manibus.
ἀουελίς græca dictione à quibusdā nominat, hinc Poëta:
Littorā halyconem resonant & acanthida dumī.

ἀουελίς.

Calphurnius in bucolico ludico:

*Astile credibile est ut uincat Acanthida cornix.**Spinus.*

Ipse tamē aliam à carduele crediderim, ut sit quæ spinus dicitur: Carduelis autem passer solitarius suauiter cantillans. Luscinie, psitaci, & reliquæ aues, quæ cantu delectant, caueis clausæ habent. Inde apud Papin. in Syluis:

*Cauca.**Apud Papin. libro 2. sic legitur: Conuexusq; ebori uirgarum argenteus ordo.**Vitex.**Cauca cui complexusq; ebori uirgarum argenteus ordo,**Psitacum melioris custodiuit.*Et epigrammat. Poëtæ de cauea eborea distichon est in apophoretis. Fiunt caueæ à nostris, ut plurimum, ordine uirgarum ænearum paruulis asserculis ligneis complexo. Commendātur & uitex, salicis genus nascens in arenosis: Sanguen inter frutices, amerina salix, & id genus cætera uitalia ad uirgas cauearum. Et hæc sunt quæ ex multis auium generibus pauca, ne *ὀπίσθηρα* liber exiret, breuiter (omissis galbula, uel ut alibi galbero, regulo siue regaliolo, & trochilo omnium minimo, mortacilla semper caudam mouente, stardis non insuauibus ad escā, noctua, oto, aurita, bubone, quibus ad aues capiendas utūtur aucupes: pico Martio passerulo salace, upupa cristata, & apodibus, quæ cypseli usupedum carentibus, auiculo, herodio, ardea uie, quam Garzam dicunt, Salo siue Aegitho foecundo, ut perdices & gallinæ, ac platea quæ platea Ciceroni & Aristoteli, Pelecanis) congregamus. Iam ther-*Cypseli. Garza.*

mas & præfertim cum bruma ante

ni pars frigidior nunc sit,

ingrediamur.

BALNEA:

Hermæ locus appellat, qui lauandi sudandique usibus deputat, aut calidis aquis, aut fornice tantum igne calefacto: nam *θερμὸν* Græci calidū dixere. inde thermopylarū in Græcia transitus à calidis aquis nomen accepit. Quæ autē proprie ad sudandū loca habentur, ea in epistolis Seneca Sudatoria nuncupant: Quid, inquit, cū sudatorii? Omnis sudor per laborē exeat. In quibus uero descendimus, ut lauemur ante cœnam, alij siue diei noctisque horis (nam Commodum Antoniū Imperatorē septies uel octies per diem lauisse legimus) Balneas uocamus & balineas: nam Græci *βαλνεῖον*. quarū qui curam habent, Balneatores dicuntur, aliquando mediastini. Dispositionē docet Vitruuius in v. Therme balneæq; apud Romanos uoluptatis & munditiarum gratia cōstitutæ sunt, tam publicæ quàm priuatæ: nec tantum in solo, sed etiā pensiles, quas Sergius Orata primus instituit. Sed thermæ præfertim publicæ, quarū multitudo & magnitudo quāta Romæ fuerit, docēt ruinæ. Et P. Victor in eo libello, qui est de religionibus urbis. Ammianus: Lauacra in urbe, inquit, in modū prouinciarū extructa. Fuere autē in multis Italiæ locis, & extra Italiam balnea, quæ aquis medicatis morbos curarent, quemadmodum puteolis & in Ethruria, ut scribit Varro: & Sinuessæ, quibus Narcissus Claudij Cæsaris libertus olim morbo leuatus est, ut refert Tacitus: nam multis ægritudinibus medicabantur, authore Strabone. Item in uilla quam Cicero academiā appellauit Ciceronianæ aquæ oculis, & iuxta urbem Albulæ uulneribus plurimum cōferentes. Baijs quoq; uitiorū, ut inquit Seneca, diuersorio in Cāpania erant balnea calidarum aquarum, & ad uoluptatem, & ad sanandos morbos aptissima ab omnibus celebrata. Commendantur & ceretana ualetudinis curandæ gratia, ut Strabo testatur: & ad Calcidis campū, aquarum calidarum, ægritudinibus accommodatissima, quibus

*Sudatoria.**Balneæ.**Aalineæ.**Balneatores.**Mediastini.**Balneæ præstantiora.**Academia.**Ciceronianæ**aquæ.*

Cornelius Sylla foelix, ut ipse dici uoluit, usus est. Habuit & Lypara Siciliae balnea ad ualeitudinem bonā, & ex usu uoluptatem praestandā ut optima iudicata, author Diodorus in vij. Expertus sum ipse hac proxima estate Lixignani pagi Parmensis balnea, quorū unda saluari inter pauculos dies uegetus exurgēs, ex acerrimo iunctorum dolore cōualui: testis est Bartholomeus Anselmus medicorum optimus, optimorum archiaterus, cui me tantum debere fateor, quantum Aesculapio Virbius ex Hippolyto reformatus. Vigent hac tempestate & alia compluria balnea aquis medicatis, luto etiam, ex quo ad ulcera imprimis lutamenta commēdantur. De quibus quoniā superfluum uldebat scribere, superfedi.

Lixignani balnea.

Ouid. Metamorph. lib. 15

Lutamenta.

PISCINA.

Piscina lauacrum domi erat, ubi frigida calida uel lauebantur atq; natabant ut in natabulo. Cicero: Latentem inquit, piscinā uoluissē, ubi iactata brachia non offenderēt. Suetonius in Nerone: Epulas ē medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus saepius calidis piscinis, ac tempore aestiuo niuatis. Et Lampridius scribit Romanorū imperatorem Heliogabalum, non nisi unguento nobili, aut croco piscinis infectis nataffe. Frigidis autem lauacris deditum Græco uocabulo, quo utitur Seneca, ψυχροστρόν appellamus: nam ληστρα lauacra dicuntur, quæ ab aquis Nymphæa etiamnum uocata.

ψυχροστρόν Nymphæa.

VRNARIUM.

Vrnarium locus ante balneum fuerat, ubi urnas ponere solebant. unde nomen, ut sentit M. Varro in libris linguæ Latinæ. Vrna ipsa, ut diximus, uas est aquarium: hinc Vrnarium genus mensuræ quadratæ in culina, de quo latius infra suo loco dicemus.

Vrna.

APODYTERIUM.

Apodyterium, Latine Spoliatorium & Spoliarium, locus est ad ministerium balnei, in quo se loturi aut sudaturi, uestes deponebant. Meminit de illo Plinius Cecilius in epistola ad Apollinarē pluribus locis, & hoc maxime: Inde apodyteriū balnei laxum & hilare excipit

Græcè ἀποδωτηριον. Spoliatoriū. Spoliarium.

capit cella frigidaria, in qua baptisterium amplū atq; opacum. In frigidaria autē cella (quod Frigidarium, ut nomē indicat) frigida: ueluti calida, in calidaria: in tepidario, tepida lauabantur. Qui uero mercede, seruanda in balneis uestimenta suscipiebat, Capsarius dicebatur, ut refert Valerianus iureconsultus de officio praefecti uigilum.

Frigidarium Capsarius.

LACONICVM.

Laconicum sudatio concamerata dicitur, formæ orbiculatæ, ubi cruditatem stomachi excoquimus, locum igne incluso per spiracula paruula calefaciente praefurnio, hoc est fornacula ex terra & tubulis mammatis (quæ & Mammæ) addito tomento concinnata: quam sub nomine hypocausti multi signauerunt, nam Hypocaustum uaporarium interpretamur. Papinius in syluis:

Praefurnium Mammæ. Hypocaustū.

Vbi languidus ignis inerrat, Aedibus, & tenuem uoluunt hypocausta uaporem.
Plinius Cecilius in epistola ad Gallum de uilla Laurentina: Applicatum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorē, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Alius omnino ab hoc erat Heliocaminus, uaporarium quoddam solare. Et item Zetæ, loca in pluribus ædium partibus modo sole multipliciter accepto, modo ignibus tepescebant. Vnde Lampridius: Indicos inquit, odores Heliogabalus ad uaporandas zetas sine carbonibus iubebat incendi. Sed & Praefurnium furni fornacisq; ospatens dicemus. Columella de Laconico: Mox deinde ut apti ueniamus ad ganeas, quotidianā cruditatem laconicis excoquimus, & exuto sudore stim querimus: noctesq; libidinibus & ebrietatibus, dies ludo uel somno cōsumimus, ac nosmetipsos ducimus fortunatos, quod nec orientem solem uidimus, nec occidentem.

Heliocaminus. Zetæ.

Praefurnium

PROPNIGEON.

Propnigeon proprie significat suffocatorium. Vt enim hac dictione, quoad melior dabitur: est nāq; locus in balneis in quo ignis inclusus exæstuat. Græce, Latine æstus & suffocatio: & πυρσο suffoco dicitur. Apud Plinium dicitio est deprauata, quæ an Plinianæ sen

πρῶπιγιον πυρσο πυρσο.

tentiae accommodari possit, uideant eruditiores. Propnigeon equidem optime quadrat, & pro eo quod diximus, accipiendum est: nam balnei partes, inter quas est propnigeon, describens: Adiacet inquit, unctuariū hypocaustū, adiacet propnigeon balnei. Refellendus non est illorū ut manifestari error, qui Propylæon leſtitant.

Propylæon.

SPHAERISTERIUM.

Sphaeristerium locus est balnei, specie rotunda: in quo uaria exercitationum genera ueteres habuere. unde Plinius in epistolis: Apodyterio superpositū est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis, pluresq; circulos capit. Sueton. in Vespasiano: Valetudine prospera rimā usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius q̄ fauces, cæteraq; membra sibimet ad numerum in sphaeristerio defricaret. Sed imprimis ad exercitium pilæ fuit deputatus, quam Græci σφαιρα appellānt: unde apud Senecam σφαιρομαχία, pilæ lusoriae certamen.

σφαιρομαχία.

BAPTISTERIUM.

βαπτιστήριον.

Baptisterium, in quo quis lauatur, quasi lauacrum & tinctorium, ac piscina ipsa: nam βαπτίζω intingo, unde de βαπτισμός intinctio. Plinius ad Gallum: Inde balnei cella frigidaria spaciōsa & effusa, cuius in contrarijs parietibus duo baptisteria uelut eiecta sinuantur abunde capacia. Et ad Apollinarem: Cella frigidaria in qua baptisterium amplum atq; opacum. Solium item dicitur in balneis, uas in quo lauamur: Græci πύλον uocāt. Celsus: Interpositis duabus horis in solium aquæ calidæ resupinus dimittendus est, sic ut à genibus ad umbilicum aqua te neat. Plinius libro undecimo de lacte asinæ: Poppea certe inquit, Domitij Neronis coniunx quingentas per omnia secum fœtas trahens, balnearū etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutē credens. Et alibi: Argento fœminæ lauent, & nisi argentea solia fastidiant. Meminit illius etiam Suetonius, qui scribit Augustū Duretā id dictione hispanica nominasse. At solium Oceani primus inter principes Alexander Romanus appellauit. Solium item sella regalis, Græcè θρόνος βασιλικός. Silius Italicus:

Solium.

Dureta.

Consedit

Consedit folio rerumq; inuasit habenas.

Vnde legimus in Solomonicis prouerbijs: Iustitia firmatur solium.

LABRVM.

Labrum manifestam in hominis partibus habet significationem. Persius:
Nec fonte labra prolui Caballino.

Qui uersus Scazon est, teste Ruffino. Dicitur & uas aquarium ὑπονομισινός: etiam labellum quo in balneis præsertim maiores utebantur. Cicero: Labrum inquit, si in balneo non est, cura ut sit. In quo significato acceperunt Plinius in epistolis, & Statius in syluis. Labrum item ad oleū habuerūt olei factores. Vnde M. Cato in re rustica: Oleū in labrum primum indito, inde in alterum dolium, de his labris amurcam semper fecemq; detrahit. Sed & labra uinaria legimus.

Labellum.

LINTEA.

Lintea, & quibus in balneis utimur, sudaria teritoria. Martialis:
Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.

Et quibus nauitæ utuntur tela. Vergilius:

Certum est dare lintea retro.

His Aeolus primus nautas uti docuit, ut scribit Diodorus. Plinius ab Icaro uela reperta fuisse author est in septimo. At in decimonono apud Tarraconem inuēta refert Carbasia: candida ea fuerunt. Candori pertinace potissimum gratia permanente. Ad Actium tamen Cleopatra purpureo uelo uenisse cum M. Antonio, & eodē fugisse memoratur. Antea Alexander Macedo in Indo amne nauigās, uersicoloria primum in quodam certamine nauali (ναυμαχία) appellānt) lintea exhibuerat. Transferunt & lintea ad spectantium umbracula: id quod primus omnium Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, fecit, quum capitolium dedicaret. Carbasina deinde inuexit in teatro Lentulus Spinter Apollinaribus ludis: mox Cæsar ille dictator totum forum adumbravit. Vtraq; autem è lino, undē nomina, fuere.

ναυμαχία.

GVTTVS.

ἰλαοθεσίον
Vnctuariū.
Vnctor.
ἀλειψίς.
Pædotriba.

GVttus uasis genus erat: ab eo dictus, quòd gutta:
tim funderet, author M. Varro in libris de lingua
latina. Eo in balneis usi sunt Romani ueteres ad
oleum, quo post lauationem eorum corpora ἰλαοθεσίον,
hoc est unctuario (ita enim locus dici) unctor (qui græ:
cè aliptes & pædotriba) ungere consueuerat. Hinc Apu
leius in floridam ampullam oleariam pro gutto posuit.
Fiebat autem ut plurimum è cornu bubalo. Nobiliores
è cornu Rhinocerotis guttum habuerunt. Iuuenalis:

Magno cum Rhinocerate lauari Qui solet.

Et Epigrammat. poëta in apophoretis:

Gestauit modo fronte me iuuenus.

Verum Rhinocrota me putabis.

STRIGILIS.

Strigmenta.

STrigiles dicte sunt à stringendo, quòd radere signi
ficat, ut scribit Marcellus: Erant enim instrumenta
balnearia, id est, quibus utebantur in balneis maio
res, ad abradendum sudorem, ut nunc linteis è corpore,
& abstergendas fordes, quas inde strigmenta appella:
runt. Persius:

I puer & strigiles Crispini ad balneæ deser.

Friclio

Legimus apud Strabonem libro xv. de moribus Indo:
rum: Illos exercitiū, præcipue frictionem, probare: & ma
xime strigilibus Ebeni leuibus corpora expolire, reges
quoq; corpora strigilū frictione curare. Scribit Apu
leius in floribus Hippiam Sophistam multiscium, & re:
rum experientia Dædalum sibi cōcinasse Strigileculam,
ita fabre factā, ut in manu capulo moraretur, & ex ea su:
dor riuulo laberetur. Pergamæ Strigiles, ut optimæ,
ab antiquis celebratæ. Martialis in apophoretis:

Pergamus has misit curuo distringere ferro,

Non tam sæpe teret lineæ fullo tibi.

ἀποξυόμεν
vos.

Distringere.

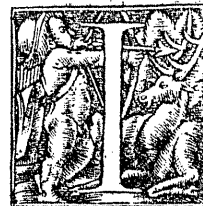
Sordes autē è corpore radendo detergentes, Græci ἀπο:
ξυόμενς, hoc est distringentes nominarūt, ut Plinius in
xxxiiij. cap. viij. historiæ nat. ostendit: licet & distringere
se dicant, qui se poliūt extergūtq; id quod ferè post quie
tem matutinis solemus omnes. Est & strigilis aluminis
genus. Hispani uero strigiles uocant auri natiui paruas
massas,

massas, quòd super omnia solum in massa auro in uento
capitur, ut cætera in metallis reperta igni perficiantur:
hoc statim aurum est, cōsumatamq; materiam protinus
habet: cum ita inuenitur, ut idem author est Plinius.

FINIS LIBRI PRIMI.

FRANCISCI

MARII GRAPALDI PARMENSIS,
DE PARTIBVS AEDIVM,
LIBER SECVNDVS.

INFERIORIBVS ædiū partibus
quantum potui diligenter, quæ ué his
cōuenire uisa sunt, breuiter dispositis,
de basilica, cænaculo, coquina, gynæ
cio, cubiculo, ualetudinario, sacello, bi
bliotheca, armamētario, granario: pō
stremo de turri, ultimaq; contiguatio:
ne, si ué mauius tecto, quæ omnia partibus superioribus
adscripsi, quia ordo id exigere uidebatur (quamuis eo:
rū plurima inferioribus quoque, ad æstatis calores pō:
tissimum euitandos pro locorū cōditione, & regionum
diuersitate architecti addere cōsueuerint) hæc etiam, ut
ad fastigiū domus incepta perueniat, subnectere cogi:
mur. In queis omnibus interpretādis, si quid minus ele:
gans, quam doctrina tua expetebat honori, cuius hæc
est sacrata editio: si quid minus eruditū, quam hæc tem:
pora nostra exposcunt, & res ipsa de qua agitur postula
bat, inueneris: id omne tribue cum ætati, tum negocijs
& publicis & priuatis. Malui enim subdialis promus ue
niam deprecari, quam umbraticus cōdus uenia carere.
Subcisuius horulis ætatis anno sexto & uigesimo, olyn:
piadis quingentesimæ sexagesimæ sextæ, anno secūdo:
quod est dominici natalis millesimo quadringētesimo
supra octuagesimum octauum hæc nunquam agamus,
q publicus

Subdialis
promus.
Umbraticus
condus.

publicus & priuatus interpres, nūc senator: haud in grata tamen, ut auguror, legentibus futura cōtexui, nō mediocri quidem labore, non parua difficultate, quæ fuere tot tamq̃ uaria, & uulgo incognita rimari, excogitare, oblata locis suis ponere, posita ueterum scriptorum auctoritate firmare: Ad illos enim tanquā ad anchorā recurrere operæpretium duxi: ut & fides locupletior haberetur, & lector curiosius fontē, è quo plurima posset haurire, non ignoraret. Quibus causis ueniam apud te non solum, sed apud cæteros facile me adepturū, ut par est, existimans ad superiora domus audenter ascendo: animo equidem, aut delectare iam doctos, aut indoctos (ut ille inquit) manifestius erudire.

SCALAE, CONTIGNATIO, PAVI-
MENTVM, PROCESTRIVM, CAP. I.

SCALAE.

Calæ igitur à scandendo nomē acceperūt, quòd his altiora scādemus. Gradus quoq̃ è ligno, marmore, laterculis sunt, per quos ad superiora ædium & ædificiorū omnium ascenditur, auctore Marcello. Vergil.

Postea sub ipsos Nituntur gradibus.

Plin. in xxxvi. Porticusq̃ ascendūt nonagenis gradibus omnes: nam proprie ex pluribus gradibus scalæ cōstant. M. Var. Gradus, inquit, duplicata scansio. Scalæ uero quibus per gyrū ascēdimus, à cochleæ forma, & Cochlides, & cochleæ dicunt. Fiūt & scalæ è teretibus lignis (perticas uocant) gradibus interpositis, & è funibus canabinis, ambæ portatiles. Utuntur illis putatores, uinde miatores, & nos domi ad plurima: his uero milites etiā in urbium oppugnationibus, ut scandentes muros introire possint. Tales, ut est apud Vegetiū de re militari, Capaneus excogitauit. Utūtur illis & fures & amantes ad furta. Asclepiades medicus Prusensis, nullo unquā modo infirmus, suprema in senectā lapsu scalarū, ueluti Elpenor, morte biothanata, exanimatus est.

CONTL

CONTIGNATIO.

Contignatio, quæ triualiter solariū dicitur, siue strata sit cemēto laterculis uē, siue nō strata. Plin. Sex: quipedalis nō plusquā unam cōtignationem tolerat. Ammianus Marcellinus: Ad cōtignationē turris tertiam ascenderūt. Prima autem si parietis firma soliditas patitur, per testudinem concameranda. A tigno nomen mutuatur: quod in lege xij. tabularum notat omne genus materiæ, ex quo ædificia cōstant. Inde Tignarius non solum qui dolabro ligna cōplanat, sed qui ædificat, nomen accipit, ut Caius iurecōsul. attestatur. Porriguntur aut trabes suppositis mutulis à pariete in parietem, ut fiat cōtignatio, supponuntur mox Tigilla (quæ asseres) transuersa, illis tabulæ, tabulis rudus nouum, siue laterculi, uel tessellæ cum calce. Antiqui mutulos è marmore parieti interferebant firmissimè, quibus imponebant capita trabiū alligata cum ansis, & fibulis æneis ad trabeationē catenandam: apud nos è parietibus prominentes ex robore insculpti ponūtur, & sæpicule inaurantur. Procerū nomen adepti. Asseres ipsi è truncis arborum, stridula dentataq̃ è ferro ferra, non solum ad hoc opus, sed etiam ad cōpluria alia mortaliū usibus producenda secantur: quemadmodū & tabulæ ad arculas, ual uas, fulcra, & mensas. Asseres etiam bipenni & dolabra ex unico trunco quadrantur: sic dicti quòd trabibus parietibusq̃ assideāt. Texturā Coassationem uocitamus, ut à tabulis Tabulationem: & Tabulata, in quibus si fissuræ fuerint Rimæ proprie dicentur: nam & Axes tabulæ sectiles sunt Festo Pomp. à quibus etiam assamēta & assulæ. Trabes uero duo ligna cōpacta (qualia nectuntur ferreis clauis, cum latitudo triclinij crassitudinem in sola arbore non inuenit) fiuntq̃ firmissimæ ex robore & abiete. E iuglande facile frangūtur, sed id pronunciant strepitu. Quod in Antandro accidit, ut refert Plin. cum è balneis territi sono profugerunt. Ex ulmo stilla marcescunt, & æuo præ cæteris corrumpuntur. Vestuntur & trabes aliena materia arboribus in laminas sectis, quas pulcherrimas præstat abies & utraq̃ populus.

Solarium.

Tignum.

Tignarius.

Tigilla.

Proceres.
Asseres.

Coassatio.
Tabulatio.
Tabulata.
Rimæ.
Axis.
Trabes.

q ij PAVL

Gradus.

Cochlides.

Cochleæ.

Pertica.

Lib. 4. ca. 21.

Pauimenta, quibus lacunariū nitor respondere debet, ex humo ad cameras primū Agrippam in thermis, quas Romæ fecerat, transfuisse legimus. Hæc fuere ex lapideis figlinis uel crustis uitro tectis, atque encausto pictis: quod opus è museaco, ut nunc appellant, Tesselatū dicitur, quod tessellis, id est, paruis quadratis lapillis intextū sit. Pauimenta autē sunt à pauire, quod ferre significat, quia fiebāt, ut fiunt, è lapidibus & testulis bene percussis addita calce. Plin. fractis etiā testis utendo sic, ut firmius durent, tuis addita calce, quæ uocant Signina: dicta hæc sunt barbarica, & testacea, Latini festucas subijci edo Cannea nuncuparūt. Sternūtur & cereostrata à cornibus, sculpturata: subdialia quæ ὑπὸ ἀσθρίᾳ, subtegulanea Græcis ὑποστῆρα. Græcanica, & Pænica è marmore, ut uolunt numidico: præterea Lithostrota è paruulis crustis marmoreis, quasi pauimenta lapidibus strata, quæ quidem sub Sylla cœptauere. Sternuntur & Asarota, in quibus Xenodorus primus claruit: nam asarotū strauit miro artificio paruulis testulis in uarios colores tinctis, & imagine pictis. Vnde Papinius in primosyluarum Tiburtinam uillam Vopisci describens:
*Varias ubi picta per artes
 Gaudet humus superantq; nouis Asarota figuris.*
 Nomen ab α & σαρῶ scopo siue uerro mutuatur. Scopaque à Græcis σάρως dicta: unde ἐν σαρῶτόν. Tesserulas autē quibus instrata pauimenta uariantur, dum uersicoloria fiunt Emblemata quidam dixere, ueluti sculptiones insertas, cū ὑπεβάλλω sit interfero: quæ in lignis etiam fieri decenter uidemus. Materia uero pauimenti saxa scilicet contusa siue testæ fractæ, & glarea cum calce rudus nouū uocatur: nam & dirupti pauimenti, postea rudus uetus nūcupatur. Plinius: Cōplanatæ erant uetere rudere uig. De nouo Vitruuius architectus: Tunc super stratum duces rudus, hoc est, saxa cōtusa duabus partibus, & una calcis temperatæ constitues: unde Rudetum plenum rudere locum, & Erudare rudera asportare.

PROCE

Procestrium apud Pliniū iuniorem in epistolis existimo locum esse diciq; apertū & patulū, quo procedit in cubiculis, cœnaculis, & reliquis partibus superioribus. Ait enim in epistola ad Gallū de uilla Laurentina: Post hanc cubiculum cum procestrio altitudine æstiuū, munimento hybernū. Nam procestria, ut Pompeius inquit, ædificia sunt ante castra, uel quibus proceditur in muro. Sunt tamen qui uelint, cum procestione, esse legendum, loco ante cubiculum nomen ex græco sibi uendicāte. Nemo est qui suam etiam deformem, ne dicam informam fœturam non probet. Fit autem procestrium æqualibus columnarū marmorearum lateritiarum uel interuallis patulum, super quarū epistylia arcus curuantur, ut speciosior sit structura. Arcus enim in ædificijs fornicatur in hemicyclū, quemadmodū & cœlestis quem irim appellant, & è cornu hippotoxotarū uenatorumq; cum tendit, spiculis dirigēdis aptissimus. Hūc locum ipse existimauerim dici posse pergulam, cauædiū, siue hortos & plateas prospectantem, in quo ambulare consueuimus. Vnde à pergendo fortasse pergula nominata: cui consimiles sunt patentes exedræ. Vnde Vitruuius libro vii. Apertis uero, inquit, id est, peristylijs aut exedris, aut ceteris huiusmodi locis, quo sol ac luna possit radios suos immittere. Nec me præterit pergulā proprie locum notare, in quo opera sua uelut in propatulo artifices habebant. hinc legimus Apellem perfectæ opera è pergula proposuisse. In priuatis autem ædibus solaria tectatue septo, ne quis cadat in præceps, muniuntur: id loricā, lorikulam, Peribolum uel nominare possumus. Nam lorica sepimētum est apud historicos, quo urbem cingunt obsessores. Peribolus uero accipitur à diuo Hieronymo pro septo, corona, & circuitu. petronius arbiter, Lorica inquit siue Cancellus est murus cœnaculorum, seu quorumlibet ædificiorū, ora ab iniuria lapsus inibi incendentis, defendens.

Tessellatum.

Plin. lib. 35.
cap. 12.Signina.
Cannea.

Cereostrata.

Lithostrota.

Asarota.

Emblemata.

Rudus nouū.

Rudus uetus.

Rudetum.
Erudare.

Procestione.

Arcus in ædificijs.
Iris.Pergula.
Exedræ.Lorica.
Loricula.
Peribolus.

Cancellis.

q iij. BASI

Basilicam, quæ proprie publica est, regiam notans, cōmodo uocabulo dicere possimus locū domi ampliorem, in quo dominum id tēporis expectāt salutatores: Clientes, patronos disputādo uel colloquendo:

seruuli, dominos admissos sedēdo deambulādoue præstolantur. Fiunt interdū & cōuiuia maiora, choreæq; ad citharæ & tibiæ dulcellos concentus ducuntur. Et princeps ius dicēs ibi quoq; ad tribunal sedem habebit, causas cognoscet & iudicabit. Ludi prætereā ibi dein à pancratiaistis, pētathlis (quos & quinquertiones dicimus) à palæstritis, pyxagathis siue pugilibus (qui pictæ) petauristis, petaminarijs, mimis funiambulibus siue funepeijs, (quos Græci σχοινοβάτας) athletis, prestigiatoribus, & id genus cæteris exhibentur. Verum ipse in ædibus locum peculiarem exercitationibus ponēdum existimauerim; quod γυμνάσιον, à Græcis primo delectationis & exercitij gratia institutum, ut referente Cicerone in secūdo de Oratore didici, græca dictione appellabit: hinc Gymnasiarches princeps gymnasiij, & progymnasmata præexercitamenta. Licet postea philosophi gymnasia tenuerint, & in illis disputauerint, quæ & scholæ & diatribæ uocitæ sunt. Excitabuntur autem lucta (quæ palæstra) à Laconicis, Thucidide historico authore, nudatis corporibus, & oleo delibutis inuenta. Disco quo Apollo hyacinthum per imprudentiam interfecit, ualere, saltu, sole, pila trigonali, harpasto, & cæteris ludicris exercitationibus, quæ profecto laudandæ sunt, unde Aristoteles Politicorum viij. monet Ephæbos gymnasticæ disciplinæ exercitationi tradendos esse, ut fiant agiliores & firmiores. Dedecet adolescētem, iuuenem, seniore etiam, ut sæpicule sit, tesseri, & aluelo, tabellis uē pictis, & alea (lydorum, ut uult Herodotus inuento) dies perdere. Legāt latina eruditi, uulgaria grammatici, qui uel propter uacuitudinem uel ætatē corpus exercere nō possunt. Omne tempus ammittitur, & uitæ non adscribendum, quod humanioribus

Pentathlus.
Quinquertiones.
Palæstrita.
Pyxagathus.
Pictæ.
Funepicus.
Schenobates
Gymnasium.
Gymnasiarches.
Progymnasmata.
Scholæ.
Diatribæ.
Lucta.
Palæstra.
Discus.

Alea primo.

humanioribus literis, nec domi nec foris impediētibus, quod artibus ingenuis, quod honestis exercitamentis nō impartit. Ociū sine uirtute mors est, & uiui, ut inquit, hominis sepultura. Non possum non laudare, non præconijs efferre, Indorum gymnosophistas, qui ne torpore animi, defuetudine ocioq; ocioso corrupti, uiui atque uidentes, ut ait Terentius, uitam perderent: cum mensa posita ex diuersis locis & officijs ad frugales. cōuenirēt, iuuenes interrogabant, ut à prima luce ad illud diei, rationem bene recteq; gestorum commemorarent: qui nihil habebat offerre unde pranderet, impransus foras ad opus aliquod extrudebatur. Quæ quidem optima consuetudo utinam hac tempestate saltem à nobis recipere tur. Discerent profecto multi, laxius tempore, tanquam gratuito abutentes, illius rationem iuxta Catonianam sententiam reddere, cuius iacturā nauicifacientes, in crastinum semper differunt sana consilia: cum uitæ nullum maius dispendium sit, quàm dilatio, postquam spiritus homini datus est precario. Væ homini qui nullum aliud habet argumentū, quo se probet diu uixisse, præter etatē.

Humaniores literæ.

Gymnosophista Indorum.

Consuetudo optima.

COENACVLVM CAPVT III.

Coenaculum locus appellat ubi cœnamus, ut author est Marcus Varro, in libris de lingua latina, & proprie in superiore ædium parte: Cœnatio uero, ut dietæ, in ima. Nam & superioris domus uniuersa cœnacula dicta. Vnde cœnacula, inquit Pompe. ad quæ scalis ascenditur. Et Suetonius cœnaculum meritorium dixit, mercede conductum: cum superiora inquilinis locarentur. Iuuenalis de pauperibus:

Cœnatio.

Nam quæ meritoria somnum Admittunt.

Item:

Rarus uenit in cœnacula miles.

Triclinium quoq; (quod Cicero cōclauē) idem locus dicebatur, in quo tribus toris mēsis uē stratis comedebāt, præcipue conuiuio accepti. Apuleius in x. Iam denique cœnati è triclinio domini decefferamus. Huius quantalatio fuit, bis tanta longitudo esse debet symmetrica.

Triclinium: 2
Conclauē. 3.

- Architriclinus.** trica ratione, ut Vitruuius in vi. testatur. Inde Architriclinus, qui cōuiuio præest, nomen accepit. inde mappæ, inde lecti triclinares. Plautus in bacchidibus à duobus lectis biclinium formauit. ait enim:
*Animaduortite Mnesiloche et tu Pistoclere iam facite,
In biclinio cum amica sua uterq; accubitum eati,
Ita negotium est, atq; ibi in lectis stratis poteris cito.*
- Hexaclinos.** uclius namq; græcè, lectus dicitur latine. Hinc Hexaclinos torus discubitorius, qui sex capiebat. Martialis:
Et testudineum mensus quater hexaclinon.
- Stibadia.** Habuerunt antiqui & quæ ab herbis stibadia appellauere, ex marmore postea, ueluti apud Plinium in epistolis. Martialis eo disticho cui lemma est, Stibadium inquit:
*Accipe lunatum scripta testudine signum,
O cto capit, ueniat quisquis amicus adest.*

F E N E S T R A.

- Transenna.** **F**enestra qualucē acciperē loca consueuerūt. Quid. *Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.* A Nonio Transenna dicitur, quæ & extentū funem notat apud Plautū & Salust. Cicero in Oratore: Quasi per transennam prætereuntes strictim aspeximus. Ammianus: Tanq̄ ē trāsenna simul emissis. Debent autem & cubiculis & bibliothecis, ut scribit Vitruuius in primo, fieri orientē uersus fenestræ, quas etiam Auicennas cōmendat, quorum sol matutinus intrans aërem purificat. Verū cum pro conditione temporū loca sint in ædibus disponēda, ita ut cubacula & triclinia habeamus, & æstiuā & hyberna, ne ciconiæ, ne grues hominibus prudentiores uideantur, fenestræ cōmendabuntur per æstates septentrionem spectātes: hyemales uero aërem meridionalem introducentes. Nos attamen orientales, si fieri potest, quibuscūq; ferē locis impēdio laudamus. Nec
- Specularia.** cessaria omnibus sunt specularia, ut sine aëris nocumēto cum uolumus, lux admittatur, cum transluceant: ut pote olim facta ē speculari lapide translucido; nunc autem uitreis orbibus uel tessellis plumbo iūctis. hinc Seneca ad Luciliū libro xij. Quædam nostra demum prodijisse memoria scimus, ut speculariorū usum perlucēte testa clarū transmittentiū lumen, sed chartaceæ etiam

scedulæ

scedulæ, & lintea cæra alba, & caprino sepo inuncta non improbantur. Vlpianus iureconsultus: Specularia, inquit, & uela quæ frigoris causa uel imbriū in domo sunt, instrumento domus non contineri Cassius existimauit. Verū addere prius oportet claustra è tabulis, quæ super cardines ueluti de foribus dictū est, deuoluunt: ea tamē arte compacta, ut per rimas tabularū aër nocturnus intrare, & dormientibus obesse nō possit. hinc Subscudes primis tabulis æque immittūtur. Cancelli namq; appellantur ligna modicis interuallis inter se in transuersum annexa, quibus muniuntur fenestræ. Diuus Hieron. Solomonis Prouerbiorum vij. De fenestra domus meę per cancellos prospexi iuuenē & uideo paruulos. Et cancellis distincta est cutis elephantorū. Inde cancellata dicta à Plinio in vij. sic scribente: Sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore: ergo cum extenti reciperē examina arctatis in rugas repente cancellis comprehensas enecant. Antiqui etiam cancros dixerunt. Vnde per hypocorisma cancelli: à quibus cancellare uerbū deductum ex inductione linearum transuersarum, & ab eo cancellarij, qui scribē grāmāteiq; uocātur. Et clatri quæ quibus aliquid munitur aut sepitur nuncupati. His utimur ad fenestras: inde Clatrata fenestra apud Plautum in milite, cum inquit:

*Nisi mirum est facinus, quomodo hæc nunc hinc transire potuerit:
Nam certo neq; solarium apud nos est, neq; horus ullus, neq;
Fenestra nisi clatrata.*

Clatri apud Mar. Catonē in re rustica ligna sunt cauearum, quibus hæc muniuntur.

L A Q U E A R I V M.

LAqueariū siue lacunar à lacu trabe in ædificij parte na triclinij cubiculiq; partem superiorē significat. sed lacus etiam dicitur lacunar. Suetonius in Nerone: Lacunaria quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, parauit. Et Vergilius:

Summiq; ferit laquearia tecti.

Primus Pamphilus Brietis filius, Appellis præceptor Lacunaria pingere instituit, nec cameras ante eum taliter

r ter

Claustra.

Subscudes
Cancelli.

Cancro.

Cancellare.

Cancellarij.

Clatri.

Clatrata fenestra.

Lacunar.

Lacus.

Plin. lib. 35. cap. 11

ter adornare mos fuit, ut scribit Plinius, qui luxu Romae noru notans, sic etiã in xxxij. inquit: Laquearia nunc & in priuatis domibus auro tegunt. Post Carthaginẽ euerfam primo inaurata sunt in capitolio censura L. Mummi; inde trãsiere in cameras, in parietes quoq; qui iam & ipsi tanquam uasa inaurantur. Proper, in ij. elegiaru: Nec tamen auratas inter eburnea trabes.

Papinius in primo Syluarum: Robora dalmatico lucent satiata metallo.

Salaucis quoq; regis colchoru aureæ camere, argenteæ trabes, & columnæ, atq; parastatæ fuisse narratur, uicto Sosofre Aegypti rege ditissimo. sed imprimis uersatilia admirationi fuere, cum aliã ex alia faciẽ ostentarent.

P O L Y M Y X O S.

πολυμυξος.

Polymyxos lucerna dicitur, quæ multos habet angulos, & in his funiculos illustrandis conuiujs accommodata. unde Martialis in apophoretis:

Illustram cum tota meis conuiuia flammis, Totiq; geram myxos una lucerna uocor.

Lychnus.

Lucerna autem græcè Lychnus. Vergilius:

Pendent Lychni laquearibus aureis. Et Lucr. Lumina pendentes, lychni.

Pensilia candelabra.

Lacunaribus enim eos appendebant ueteres ueluti nos candelabra orichalcea, quæ recte appellabimus Pensilia, ut lychnum pensilem illi dixere. Primi Aegyptij lucernæ usum monstrauere, ut est apud Eusebium x. præparationis euangelicæ. A lychno Ellychnium est, qui lucernæ adhibetur, & flammam nutrit funiculus. Plinius in xxxv. de sulphuris generibus: Quartu cauton, inquit, ad ellychnia maxime conficienda. quamuis omnes ferè codices habeant Lychnia, quod etiam placet, cum λυχνία græcè sint candelabra: aliquando & eadem quæ ellychnia. sed meam magis amo forturam. Demosthenis orationes ad lucernã lucubratas dixerunt Ellychnion redolere, sed & θρυαλλίδα & φλόμος uocant. A lychno quoque Lychnobiõs ad lucernas uiuentes, qui noctibus uice dierum utuntur, nominarunt. Seneca epistolarum ultimo: Nihil consumebat nisi noctem. Itaq; credo dicentibus

Ellychnium.

λυχνία.

θρυαλλίς φλόμος. Lychnobiõs.

tibus illum quibusdam auarum & sordidũ, uos, inquit, lychnobiũ dicetis. λυχνόχοι autem lychnos amplectuntur: & sanè ita nominatur apud Græcos quicquid lucernas sustinet, ut inter astra δφιοῦχος, id est, ut Columella uertit, anguifer: & δαδῆχος tedifer: σικκηῆχος, reges Homero sceptriferi, at κλαδῆχος clauiger. Vtilissimi uero lucernarum funiculis habentur flocculi quidam in pilulis roboreis nascentes. Vnde Plinius in xvi. de fructibus, quos robur producit: Nascuntur in eo, inquit, & pilule in nucibus non ab similes, intus habentes flocculos molles lucernarũ luminibus aptos: nam & sine oleo flagent, sicut galla nigra. Quo loco à ueritate historię recedentes quidam flocculos lectitant. Ipsi autem lucernarum candelarũq; funiculi cum nimiũ exusti, flammam lucidam non emittunt, emergũtur quodam instrumento, quod ab emũgendo Emũctorium appellabitur: quadietione, in alio tamen significato, utũtur medici. Emungere quidem proprie est nares pituita muco & sordibus superfluis purgare. Vnde est in prouerbij Solomonicis tritum illud adagion, qui uehementer emungit, elicit sanguinem. Et quemadmodũ qui nares habet emunctas, acrius olfacit & clarius loquitur, ita candelæ emunctæ superfluitate funiculi in fungos iam cõsumpti, lympidius splendidiusq; lumen emittũt. Plaut. Lychnium emunge parumper, ut uideat anus ubi pedes ponat.

Lychnus chnus.

Emunctoriũ. Emungo.

A B A C V S.

ABacus mensa dicitur structoria, quam poculis ornare consueuimus: ut etiam è marmore Delphicam, quæ cortinam templi antiquitus notabat.

Delphica. Cortina.

Ausonius: Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem, Atq; abacum samio sæpe onerasse luto.

M. Cicero in Tusculanis quæstionibus, Abacos inquit, cõplures ornauit auro argentoq; cælato. Est & abacus res depingendis designandisq; aptissima formis, ut scribit Martianus Capella in Geometria. Persius: Nec qui abaci numeros.

Abaculi.

Et Apuleius in Apologia magiæ prima: Abaco & pufuis sculo te dedisses. Et Abacus columbarum cubile, ut Vitruuius, hoc est planicies structa ad sessum habilis. Abaculos uero dicemus calculos ad numerorum dispositiones supputationesq̄, à quibus, ut uideo, supputandi peritiam, quã Plato λογισμῶν uocat, Abacū neoterici nominarunt.

MALVVIVM.

Peluium.
Peluis.

M Aluuium, quo manus lauatur, ut scribit Pōpeius: quemadmodū Peluuiū uas, quo pedes suat loti: & Peluis. hinc de seruatore legimus: Misit aquã in peluim, & cœpit lauare pedes. Nonius hanc uas aquarum existimauit, in quo uaria perluuntur, unde nomen.

Trulleum.
Manalis ur-

Idem Maluuiū trulleum appellat, cuius urceolum aquæ manalem inquit, nuncupamus, quòd eo aqua manans in trulleum effundatur. At Seruius, lebetem uasculū interpretatus est, in quo aqua cadit cum manus lauatur. Sed lebetes quoque legimus coquinarios: ab alijs Polubrum etiam nominatur.

ceolus:
Lebes.

Polubrum.

GVTTVRNIVM.

Epistomium.

Cap. r. lib. 3.

G Vturnium aquiminariū, id est uasculū quo aqua guttatim in manus mittitur per colli angustias, à guttis nomen accepit, authore Pōpeio. Apud nos gutturnijs prominens quoddam angustæ lingulæ inest in fronte, quod aquam emittens, ἐπιστόμιον appellare poterimus: licet proprie Epistomiū dicatur in fontibus manu factis, in quibus sunt lingulæ plures, aquam, ut supra diximus, transmittentes. Mar. Varro in tertio rei rusticæ: In primis radijs esse epistomijs, uersis ad unumquęq̄, factū sicut fluat in conuiuam. Et Seneca in tredecimo ad Luciliū: Nisi aquam argentea epistomia fuderint: & adhuc plebeias fistulas loquor. Deprauati codices habent epitoma, quod eradi debet, & substituendū epistomia, id quod ab eruditissimo Philippo Beroaldo præceptore meo haud pœnitendo audiui, cuius pensculato iudicio scriptisq̄ minime triualibus fidem eam habeo indubitatã, quæ olim Delphici Apollinis oraculo habebatur, cuiq̄ acceptum quicquid

quicquid in me est referens, Thaletis, quam Mandraitūm is poposcit, mercedem ubiq̄ dependo.

CANDELABRVM.

C Andelabra sunt quibus candelæ dum ardent, continentur, à quibus nomen mutuatur, ut refert Macrobius ex M. Varronis rerum diuinarum auctoritate. Plinius, M. Varro, & Martialis de candelabro præmisso lemmate sic scribens:

*Nomina candelæ nobis antiqua dederunt,
Non norat pareos unctæ lucerna patres.*

Ex argento, auro etiam his utitur nostra tempestate principes & antistites, ceteri ex orichalco, pauperiores è ligno, ut olim, ex rei familiaris angustia. Hinc exijt distichon:

*Esse uides lignum, seruas nisi lumina, fiet
De candelabro magna lucerna tibi.*

Candelæ ipsæ & ex cæra fiunt, quæ in primis ad rem diuinam flaminibus, potèrioribusq̄ in ædibus seruiunt, & ex sepo uulgares, quæ Sepatiæ dici possunt, unde Apuleius: Tota domus completur tedis, lucernis, cæreis, sepatijs, & cæteris nocturni luminis instrumentis. Vbi sepatium à sepo deduxit, quod etiã seuum dicitur animalium utrinq̄ dentatorum & cornigerorum. Candelæ quoq̄ laminis corneis ita compositis, ut uentus flammã extinguere non possit, includuntur, Laternas appellant. Martialis:

Dux laternæ uia clausis seror aurea flammis.

Plinius in xvi. Vrorum inquit, cornibus barbari Septentrionales potat. Et mox: Apud nos in laminas secta translucent, atq̄ etiam lumen inclusum latius fundunt. Et Plautus in Amphitrione:

Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Pauperiores inter nos loco cornu, & uestica, & papyro utuntur. Cæreus autem à cæra dictus est, ut nomē indicat, de quo Epigrāmatarius poëta in Apophoretis:

*Hic tibi nocturnos præstabit cæreus ignes,
Subducta est puero nanq̄ lucerna meo.*

Quo loco puerum pro seruo accipit aduersitorem: ita enim dicitur seruulus qui it ad dominū foris cœnantem, ut illum domū reducat, & comitetur, author Donatus: Apuleius
r iij in deci

in decimo: At intus cærei præclara micantes luce nocturnas nobis tenebras inalabant. Cæreos Saturnalibus muneri dabant humiliores & tenuioris census homines locupletioribus, quòd authore Pompeio, cæreis ditiores, pauperes candelis uteretur. Hos antiqui Funalia à funibus dixere. Silius Italicus Punicorum sexto:

Funalia.

Cui nocturnus honos funalia clara, sacerq;

Post epulas tibicen adest.

Vbi loquitur de Cn. Duillio: cui (Pœnis bello nauali ad Mylas uictis, & quinquaginta nauibus captis) cõcessum est à senatu, ut reuertenti à cœna tibicen caneret, & funale præferretur. A funalibus Funera dicta, nam mortuos sepelientes funebri pompatico honori illa maiores adhibuere.

Funera.

Plutonis nomina.

Funerum autè & sepulchrorum usum Pluto (qui Agestilaus, Summanus, Dis, Orcus, Vadius, & Stygius Iupiter dicitur) introduxit, ut est apud Dio. Hinc uita functis dominari existimatus. Funebri pompæ lex est, ut funus præcedat, nos sequamur, tanquã post defunctum morituri. Cæterum Funereas antiqui dicebant, ad quas funus & dolor pertinebat, ut sororem, matrem, uxorem: nam Præfica sunt plandus principes, non doloris, utpote ad lamentandum conductæ.

Funereæ.
Præfica.

CALIX.

Calix uitreus.

Calix uitreus, uasculum è uitro quo bibimus, ideo nuncupatur quòd eo calidam bibebant antiqui, ut refert M. Varro in libris linguæ Latinæ: nam & calidam & frigidam ueteres adhibuerunt. Iuuenalis:

Calidam gelidamq; minister.

Vitrum.

Vitreus autem à uitro, quo constat, id translucidum est, plura habens genera. Vascula ex eo apud nos uitreati pro ducunt ad usum in primis mensarum, & quibus papyro uiminibus ueinteatis uiatores utuntur ad uina portanda. unde Viatoria nominantur: sed nonnunquam & lignea fictiliaq; ad hunc usum habentur. Plinius: Vasa uiatoria è taxo uinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. Viatreatijs officinis nunc Venetiæ, ut olim Sydon, nobilitant. Calix item uas ad obsonia. Ouidius in fastis:

Stant calices, minor inde fabas, olus alter habebat.

Et M.

Et M. Varro: Calix inquit, à caldo quòd in eo puls calida apponebatur. Fuerunt & calices gemmati, à gemmis: maiores namq; calicibus gemmas inferebant, & præcipue smaragdus, unde Plin. xxxiij. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentia causa tenere Indiam iuuat. Silius:

Nam simul argento fulgentia pocula mixto,

Quis gemma quæ situs honos.

Quæ res usq; adeo creuit, ut multi gemmas digitis detrahas poculis adderent. Iuuenalis:

Nam uitro, ut multi, gemmas ad pocula transfert

A digitis. Et Martialis:

Gemmatum scythicus ut luceat ignibus aurum,

Aspice quot digitos exuat iste calix.

At calices fictiles culillos appellamus.

Gemmati calices.

Culilli.

CRYSTALLVS.

CrySTALLINA uasa & pocula dicuntur ex crystallo, qui lapis est ex aqua purissima sub terra cõgelatus: authores Diod. A. Gellius ex Aristotelis libris, & Seneca naturalium questionum tertio. Namq; glaciem esse certum est, unde & nomen Græci dederunt. Papin. in syluis:

Rarèq; longæ uis niuibus crystallæ gelari.

Et Ecelesiast. xliij. dicitur: Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Quòd crystallina essent in precio apud ueteres, Plin. ostendit, qui in xxxvij. cap. ij. refert matrem familias nec diuitem, Trullam crystallinam festertijs centum quinquaginta milibus præstinasse. & Neronem in suprema ira calices duos crystallinos fregisse nuncio rerum amissarum accepto. Sueton. scyphos quidem nominat, sed crystallinos fuisse non scribit: quos à cõgelatura carminis Homericæ, Homericos Cæsar ipse appellabat. Nam pocula quoq; & escaria ad usum mensarum in sculptionibus exasperantur: hinc Toreumata, hinc Anaglyphæ, & Triglyphæ cum emblematis uenustantibus. Epigrammaticus poëta:

Artis Phidiacæ toreuma clarum.

Item.

Et mensis anaglyphæ de paternis.

Sallustius: Cum tabulas, toreumata, signa emunt, noua diruunt, alia ædificant, Latini nunc cælata, at ueteres An-

Crystallina uasa.

Id est mercatum esse.

Scyphi Homericæ.

Toreuma.

Anaglyphæ.

Triglyphæ.

Cælata.

Ancasæ.

cælata

cæsa uocauerē, quod circūcedendo fierēt, authore Pompeio. Primus Phidias cælandi insculpendiq̄ artem, quæ est *τορτηνὴ* demonstrauit. In Corinthijs, inquit Plinius, æs placet auro argētoq̄ mixtū, in cælatis ars & ingenia.

M V R R H I N A.

Murrha.

MVrrhina pocula ex murrha humore quodam sub terra colore cōcreto murrhinarij producunt. Plinius in xxxij. Murrhina & crySTALLINA ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas, oriens mittit. Nitor est his & uarietas colorū circumægentibus se maculis in purpuram candoremq̄. Est & in odore aliqua cōmendatio. Martial, in Apophor. de murrhinis præmissio lemmate:

Si calidum potas, ardenti murrha falerno

Conuenit, & melior fit sapor inde mero.

Ea in urbem primū inuexit mithridatica uictoria Pompeius, quorum mox pretium adeo in dies creuit, ut poculum murrhinū ad sextarios tres capax lxxx. sestertijs emptum fuerit: & T. Petronius uir consularis moriturus inuidia Neronis principis murrhinam trullam trecentis sestertijs emptam fregerit, ut mensam eius exhæredaret. Horum meminit & iureconsultus. Diuus Augustus capta Alexandria, nihil sibi præter calicem murrhinum retinuit.

P O C V L V M.

POculum & ipsa potio, & uasculum pоторium nuncupatur. Cicero: Caret epulis extractisq̄ mēsis & frequentibus poculis: caret ergo uinolentia cruditate & infomnijs. Vergilius:

Pocula si quando saue infecere nouerca. Lucretius:

Et sedare situm prius est quàm pocula natum. Silius Italicus:

At Celtae uacui capitis circūdare gaudent.

Ossa (nefas) auro & mensis ea pocula seruant.

Dicuntur autem pocula à potatione, ut scribit M. Var. quorū quidem uaria sunt nomina, sicut diuersæ formæ, ut scyphus, quo usus est Hercul. Calix qui à Græcis *κύλιξ*, cyathus, nimbus, qui etiam ipsa effusio. Cymbium, carchesium, amula, bicos, bicariumue, obba, trulla, cratera, aliphanum,

Scyphus
Calix.

aliphanum, patera, luter, quo uinum aqua miscetur: unde mixtarium, capides, cupa, & phiala ex uitro nimis frigide, ut uolunt, quod græcè *ύαλος* dicitur, à quo *ύάλια* uitrea, *ύαλοῦχος* uitrearius: nam aureas & argēteas phialas legimus. Horum nonnulla, ut cantharus, anfas habent, quibus apprehenduntur. Varro diuinarum libro quinto, aras tradit anfas primo dictas, quod erat necessarium sacrificantes illas tenere. hinc peritissimus Maro Aeneidos vi. inquit:

Talibus orabat dictis arasq̄ tenebat.

Plautus in Persa, Ansatum dixit hominem, qui gloriose ambulat brachijs instar anfarum extātibus & subnixis. Compluria etiam nasum in summo. Iuuenalis:

Siccabis calicem nasorum quatuor.

Est enim nasus in poculis & uasis ceteris quo fluit & egeritur humor. Omnia autem mensis apta, quæ sunt uascula & pоторia & escaria, *ἐπιτραπέζια* uocantur: unde Papinius in Syluis Vindicis poculum epitrapezion celebrat, de quo meminit & Mar. dictio est græca ab *ἐπι* præpositione & *τραπέζια* mēsa deducta: inde *τραπέζιας*, mensarios, campfores, argētarios, colybiistas, & numularios uocitarūt, quod mensis utātur. Suetonius in Galba: Numulario non ex fide uersanti pecunias manus amputauit, mensæq̄ eius affixit. & Ioannis secundo de Salvatore dictū est: Numulariorū æs effudit & mēsas subuertit.

Luter.
Mixtarium.
Phiala.Ansa.
Ara.Ansatus
homo.

Nasus.

*ἐπιτραπέζια*Campfores.
Colybiista.
Numularius.

A P Y R O T O N.

APyroton Græci uocāt uas frigidarium, unde Plinio in xxxvi. calices Apyroti, etiā si legitur quandoque pterotos: nam calida & frigida in coenis usos scimus ueteres, hinc ipse crediderim Apyrotū nos posse Refrigeratorium appellare: uas illud patēs in quo uitreo, porcellanico argenteouē, & pauperibus figlino frigida pleno per æstates poculis immixtis uina & decocta refrigerare solemus: ueluti olim apud Romanos niue mensibus etiam æstiuis (ut iam dictum est) seruata refrigerabantur.

ἀψύροτον.
Pieroti.

Refrigeratorium.

s VRCEO:

Caprunculū.
Calpar.
Figlinarum
opera.

Cap. 12

Samia.
Aretium.

Plastice.

οἶνοφόρος.
Vinifer.
δωροφόρος
μυροφόρος

VRceoli fictiles, ut Caprunculum & calpar nūc ad uina dicuntur ē terra facti, quibus etiā potentiores olim ufos credimus: nanq̄ figlinarū opera apud antiquos in pretio fuere, ut author est Plinius in xxxv. sic scribens: Figlinarū opera, imbricibus, tubulis, tegulisq̄ ad balneas hamatis: uel ad tecta coctilibus, laterculis, frontatisq̄: aut quæ rota fiunt etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex, septimum collegiū figulorū instituit: & mox, Maior quoq̄ pars hominū terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in esculentis laudatur, retinet hanc nobilitatem & Aretiū In Italia, & calicum tantum Surrentum. Aufonius: Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem, Martialis: Aretina nimis, ne spernas, uasa mouemus, Lautus erat thufcis Porsena fictilibus.

Urceolos autē pocula, & id genus multa in suppellectile ex argilla (ita enim terra appellatur) primum Chorem figulū Atheniensem legimus formasse. Plasticen uero quæ imagines ex argilla effingit, omnium primos in Samo Ideochum Rhœcum & Theodorum: ut alij, Dibutabem Sicyonium filix opera excogitasse. Lactatius scribit Prometheū primo simulacrum hominis de terra effigiasse: hinc locus fabulæ datus, ipsum igne cœlesti hominem ē limo factū animasse. Licet Higinius admiramantiam & scientiā, ad quas à feritate & nimia imperitia mortales traduxit, & quodāmodo reformauit. Qui uero urceolis et lagœnis uina ē cella uinaria fert ad triclinium, is eleganti uocabulo dicitur οἶνοφόρος, nisi mauis eum Viniferū nominare: ueluti δωροφόρος, dona ferens, μυροφόρος poma, & id genus innumera.

MENSÆ.

Mensas lectos triclinarios discubitorios appellamus, quibus positis cibos capimus. Ouidius: Nunc dape nunc posito mensæ nitere lyco. Apuleius de asino aureo; Mēsas dapibus largiter instruit & as

etas accumbunt. Si mane discumbimus, Ientaculum, id est, prandiculum is primus cibus uocatur, ueteres silatum, ἀρεάτισμα Græci dixerunt: si tum postea, Prandium: si meridie, Merenda, ut scribit Nonius, quæ antecœniū: si uespere, Cœna: unde ab antiquis, authore Pompeio, Vesperta est nominata: quod uero nunc est prandium, cœna dicebatur. Sicq̄ nulla ferè pars diei comestationibus erit immunis. Damnabat bis die saturum hominem fieri Plato diuinus, ut creditur, philosophus. At nunc quidam, ut porci ad aqualiculum forbitione, nō solum bis, sed ter & quater crapula sese ingurgitāt, tanquā ad perdenda esculenta geniti, unde Suetonius de Vitelli Imperatoris luxuria: Epulas, inquit, trifariā semper, interdum quadrifariam dispartiebat in ientacula, & prandia & cœnas, comestationesq̄, facile omnibus sufficiens uomitandi cōsuetudine. Comestatio ipsa cibus potusq̄ dicitur, qui post cœnam sumitur, uel potius quacūq̄ hora extraordinarijs. Sunt enim ad eō multi gulæ uoracissimæ, & inexplebilis barathri, ut ad comedendum natos se tantum existiment. Hinc Philoxenū Eryxidis, & Gnathonem Siculū gulæ proceres: imò uero perditos Gulo nes, ac extremos cupedi uoras infamāt literæ. quod conuiuijs adhibiti emūgere se in pultarijs soliti essent, ut abstinentibus ceteris soli epulis ampliter fruerentur, nulla conuictorum habita ratione. Hic est ille Philoxenus, qui gruis collū à dijs immortalibus sibi dari optabat, cum diceret nō eandem ciborū esse rationem, sed partim gulam suam moueri suauitate. Socrates uero sanctissime dicebat, multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent: sese bibere atq̄ esse ut uiueret. Et A. Gelius, Quis, inquit, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus comedendi atq̄ cœundi, quæ sunt homini cum sue & asino communes, gaudeat? A cœna autem inter cætera fit domicœniū, quo usus est Martialis. Et cœnatoria, quæ recidipna, & triclinaria uestimenta ad usus cœnæ. hinc exijt distichon: Nec fora sunt nobis, nec sunt uadimonia nota, His opus est pictis accubuisse toris.

Ientaculum.
Silatum.
ἀρεάτισμα.
Prandium.
Merenda.
Antecœnium
Cœna.
Vesperta.

Comestatio.

Domicœniū.
Cœnatoria
Recidipna.

Incenis. Plautus Incœnem, sine cœna dixit. Est & cœnipeta, qui
Cœnipeta. libenter petens alienas cœnas, parasiti sæpicule personã
 induit, dum diuiti assentatur, dum blanditur, & interim
 non tolerẽda suffert, cibi & uentris gratia. hinc legimus
 Heliogabalum Imperatorem parasitos ad rotam aqua
Ixonij amici. riam ligatos cū uertigine sub aquis misisse, & rursus ad
 summũ reuoluisse: ita ut eos Ixonios amicos uocaret.
 Mensam ipsam, quam Cato amicorũ parentem ac pro-
 creaticem putauit, uacuam tolli nõ sinebant Romani ue-
 teres, sed omnino cum aliquid superesset, interpretãtes
 semper, de eo quod nunc adest aliquid in futurũ relinqui
 oportere, ac per hodiernum crastini meminisse, ut scribit
Proteruia. Plutarchus in problematibus. At in proteruia sacrificio
 mos fuerat, epularum reliquias, & fragmenta in ignem
 mittere, ut cõsumerentur: hinc innotuit scõma siue dicte-
 rium illud Catonis. Nam cum Albidius bonis suis abli-
 guritis nouissime domũ, quæ superfuerat, incendio per-
 didisset, proteruiã hominẽ fecisse dicebat: quod enim co-
 messe non potuerat id combussisse. In maximo autẽ pre-
Citræ men- tio habitę sunt apud antiquos mensę citrę, quas ut Pli-
sa. nij uerbis ex xiiij. loquar: Fœminę uiris contra margaris-
 tas regerunt. Extant hodie Marci Ciceronis in illa pau-
 pertate: & quod magis mirum est illo æuo emptę libris
 decem. Cum his memorantur, & Galli Asinij, quę libris
 undecim uenundatę sunt, & duę à Iuba Rege uenditę,
 quarum alteri pretium fuit libris quindecim, alteri pau-
Tigrinæ. lominus. Honos præcipuus in uena crispis, oblongo di-
Pantherinæ scursu uel intorto: illę Tigrinę, hæ Pantherinę appel-
mensa. lantur. Fiebant autem eo artificio ut dimidiatis orbibus
 non tantum rima, sed nec commissura usquam appare-
Abiegnæ. ret: ueluti abiegnę à nostris fiunt materiarijs non sine
 glutino composito ex caseo sapro, id est, marcido, sed rez-
Acernæ men- cente, & calce uiua faberrime. Utebantur & acernis, ex
sa. acere arbore factis, unde nomen. Apud nos cãdore pro-
Eboreæ. bantur Eboreę, Eburatęq; ebore intectę, & cupressinę
Eburatę. propter odorem. Fiunt ex abiete, ut dictũ est, & iuglan-
Cupressinæ. de, quarum pulchriores habentur, quę centra & spinas
 non habuerit, hæ conuolutas uenas ostendunt, illa duris-
 tiem

tiem clauo similem ferris inimicam. Sed illarũ pulcherri-
 mę, lignorũ bracteis, siue potius præsegminibus, & tess-
 felis diuersi coloribus, glutino cõpactis, uermiculatim
 fabrefactę, quas segmentatas quidam nominãt: ut sint
 segmentata à segmento opera e ligno tesselatim depi-
 cta. Segmentum enim dici potest, quoddã quasi ramen-
 tum & sectio. Plin. de marmoribus in xxxvi. Crassior ha-
 rena laxioribus segmētis terit & plus erodit marmoris.
 Inde uestes segmentatę, segmentis, hoc est, punctulis, &
 bracteolis aureis siue argenteis minutim depictę. Plau-
 tus. Quam pulchre segmentatã uestem. Segmentum re-
 ctius dicitur monile, quod sit ueluti quidã circulus: uel,
 ut alij, quod quibusdã bracteolis, quasi præsegminibus
 constet & diuidatur: nam segmentum à seco nascitur, c
 in g mutato, ueluti à fingo figmentũ, à stringo strigmen-
 tum, ut sit quasi secamentũ. Vnde partes mundi in quas
 uniuersa terra digeritur, & nostri circulos, Græci παρα-
 λήσεις dixere, Segmenta eleganter Plin. appellauit, cum
 inquit: Quinto continetur segmento ab introitu caspij
 maris Bactria, Hyberia, Armenia. Sũt & qui id opus e li-
 gno Testudineũ uocitẽt: quoniã dum materiarij, abieta-
 rij uel uolueres ueteres imitari, qui testudinũ, ut diximus,
 laminis mensas & lectos uestibant, hoc opus excogita-
 uere. Bractę autem subtiliores sunt, Laminę crassio-
 res: inter Bractęas habentur, quę uocant auri argentiq;
 folia ad inaurandum & inargentandum idonea. Vnde
 Bractearij qui inauratores, etiam si inauratores æs & ar-
 gentũ nõ sine argento (Viuũ quod appellant) inaurant.

C I L I B A E.

Cilibrę mensę rotũdę, quadratę etiam nuncupan-
 tur, authore Pompeio: nam Discus tantum men-
 sa rotunda dicitur. M. Var. Mensam escariam Ci-
 libam appellabant, ea erat quadrata, ut nunc in castris
 est: à cibo Ciliba dicta. Postea rotunda facta, & quod à
 nobis media, & à Græcis μέσα mēsa dici potest, nisi quod
 ponebãt plerq; in cibo mensa. Vinaria uero cilibantũ.
 sed uide ne potius cibilę à cibo, ut Escarię ab escis sint
 nominandę, Primus Heliogabalus Imperator Rom. ar-
 s iij gentes

Segmentatę
mensę.
Segmentũ.Vestes se-
gmentatę.Circuli.
παραλλήλοι

Testudineũ.

Bractęa.
Lamina.

Bractearius.

Discus.

Cilibantum.

Suppellex.

gentes mensas in suppellectile habuit, ut Lampridius testatur. Suppellex autem est domesticū patrisfamilias instrumentum, ut exponit Vlpianus Iureconsultus, ues sibus inter cætera subtractis.

TRIPODES.

TRipodes mensæ cum tribus pedibus, ut nomē indicat, fuere, quibus apud nos hodie mensæ ipsæ sustentantur. antiquitus erant militares. Horatius:

Donarem tripodas premia fortium Graiorum.

Homerus quoque in Odyssæa narrat Alcinoū inter cæteraxenia Vlyssii tripodem magnum dedisse. Mensæ uero unico tantum pede subnixæ, *μονοπόδια* dicuntur, quæ

inter instrumenta luxuriæ à priscis collocabantur. Scribit Plinius in xxxiiij. ex autoritate L. Pisonis, C. Manlium Asia deuicta, primū inuexisse in orbem suo triumpho

monopodia, abacos, & triclinia ærata, urbis anno quingentesimo sexagesimo septimo. & in ultimo, Victoria tamē illa, inquit, Pompei primū ad margaritas gemasque mores inclinauit, sicut L. Scipionis, & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia

ærata: sicut L. Mummi ad corinthia & tabulas pictas. Vbi Triclinium in suppellectile fuisse ostendit: à quo locus ipse, de quo diximus, nominatur, & tris mensas siue thoros habebat, ita cōiunctos ut trāsferri huc atque illuc posset. Legimus & argentea triclinia Romę fuisse. Idem Plinius xxxij. Cornelius nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs quibus mensas imponebant, argentum addi sua memoria cœptū Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se autem paulò lignea rotunda, nec multo maiora quàm mensas fuisse: se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpisse, mox additū argentum in angulos lineasque per commissuras. Adde quod triclinia uersatilia celebrata sunt, quæ discumbentibus conuiuis circumagerentur. Iam dixerat Liuius originem luxuriæ Romanæ in urbem ab Asiatico exercitu inuectam fuisse, ita ut uincendo uicta fuerit: cum impris

mis

mis maiora quàm credi possit, detrimenta cōuiuiorum luxu sustinuerit. unde plurimæ leges sumptuariæ, quæ cibarię, late sunt. Orchia prius, mox Fannia, anno urbis conditæ quingentesimo octuagesimo octauo. Didia, Licinia, & Cornelia, ut Macrobius testatur.

SEBILE.

Sedile à sede ubi sedemus. Macrobius ait Cicero Læberio prætereūti & sedile quærenti, recepissim te nisi anguste federem. Vergilius:

Gramineoque uros locat ipse sedili.

Maiores enim nostri sedentes epulabantur, quæ morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus, ut Varro docet in libris de gēte Populi Romani, in quibus notat quid à quacunque gente traxerint, author Seruius, enarrās illud Vergilianum in septimo:

Perpetuis soliti patres considerare mensis.

Vbi de sacris tantum epulis dictum ostendunt superiora, & ita nos accipiamus, quādo accumbebant maiores in conuiuijs nō sedebant. Quem morem seruant hodie quoque è barbaris plurimi. Vnde Vale. Max. fœminæ, inquit cum uiris cubantibus sedentes cœnabāt. Et Plutarchus scribit: Catonem Uticensim in cœna sedisse, nam post Pharsalicā pugnam hoc quoque priori mœsticię addiderat, ut nunquam iaceret nisi cum dormiret. In accubitis autem honoratior locus, non tam summus, quàm

medius creditur. Hinc Maro:

Horrea composuit sponda mediamque locauit.

Refert Xenophon Syrum solitum fuisse conuiuis honoris gratia, à latere sinistro iuxta se ponere: utpote fideliores charioresque illos declarans, qui in parte cordis leua discumberent. Nos uero à dextro latere, tanquam honoratiore collocamus, quos digniores & maioris auctoritatis censemus inter cœpulones, *συναγιστῶντες*: quorum

numerus à maioribus sic diffinitus est, ut gratijs tribus, quas *χαρίτας* Græci, minor non esset, nec musarum numerum excederet. Non omittendum est hoc loco illud A. Gel. ex Mar. Var. satyris menippeis, conuiuiū cōstare ex rebus quatuor, & tum denique omnibus numeris suis

absolutum

Sumptuariæ
& Cibarię
leges.

Sedentes epulabantur.

Numerus cōuiuiarum.

*Laetitia illa, inquit
nisiens Pithiæ oracu
redere consueuerat Tri
os à iurebus basibus à
iodoro appellatur. Sic
anaul. adagium:
Ex tripodē dictum
ro re certū in alibitā
147. cuius μονοπόδια.
ost'erant omnia Apo
nis ex Tripodē dictā
uclit. Aristophanis
repros in Vespis dicit
impartem Tripodis in
na Pithiascederet uocū
Gære δ'αυου & in
Apollinē dicit Έρον
op.*

Triclinium.

Repositoria.

Conuiuij ab-
soluti ratio.

absolutum esse, si belli homunculi per uocatores collecti sunt, si electus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus. Nec loquaces, inquit. nec mutos conuiuas legere oportet, quia eloquentia in foro & apud subsellia: silentium uero non in conuiuio, sed in cubiculo esse debet. Sermones igitur id temporis habendos censet, non super rebus anxijis, aut tortuosis, sed iocundos atque inuitabiles, & cum quadam illecebra & uoluptate utiles, ex quibus ingenium nostrum amoenius fiat & uenustius. Quod profecto eueniet, si de id genus rebus ad communem uitae usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque negocijs agendis loqui non est otium. Adhibent nonnulli ἀναγνώστης qui legat faciles utilesque ex philosophia quaestiones, uel Erotica quaedam non nimis lasciuia: plurimi uero fidium modulamina, non sine puella carmina uel rithmos dearticulante. Nam & Alcinoi apud Homerum, & Didonis apud Verg. mensa habuit, haec Ioparam, illa Pheniū cythara canentes. Scribit Plato in Gorgia, cantilenam in conuiuijs cantari solitam, optimum esse bene ualere: secundo loco formosum esse, tertio habere diuitias, nulla fraude partas. Vale. uero Max. Maior res, inquit natu, in conuiuijs ad tibias egregia superiorum opera carmina comprehensa canebant, quo ad ea imitanda iuuenum uirtutem alacriorem redderet. Vbi plures sedebant Subsellium, ubi duo Bissellium dicemus, sicut Binominem a duobus nominibus, Bigamum a duabus uxoribus, Bigas a duobus equis, ut trigas a tribus, & Biferam arborem, quae fert bis fructum annuatim. Subsellia quoque minorum sunt magistratuum, ueluti tribunorum, quaestorum, & triumuirorum, qui non in sellis curulibus, nec in tribunalibus confidebant, ut scribit Ascenius Paedrianus: & subsellia sedes theatrales appellatur. Sella item qua sedemus, quasi sedita, a sedendo: unde Laiberij scomma in Ciceronem recitans Symmachus apud Macrobius: Mirum, inquit, si anguste sedes, soles duabus sellis sedere, quasi nec Cæsari, nec Pompeio fidus, ut refert Seneca. Eadem graeco uocabulo θεῖνος dicitur Proterbiorum Solom. xx. Misericordia & ueritas custodiunt regem

Cantilena in
conuiuio.

Subsellium.
Bissellium.
Binominis.
Bigamus.
Bigae.
Bifera arbor

Sella.
Duabus sellis
sedere.

θεῖνος.

regem, & roborat clementia thronus eius. Cathedra quoque ad sedendum ponitur. & Scamnū a scamno, ut uolūt, terra elata inter duos sulcos, pro sedili accipitur. Mar. Sedere in equitum liceat an tibi scamnis. Ouid. vi. Fast. Ante focos olim scamnis considerare longis Mos erat. M. Varro aliter scamnū interpretatus est, ut in cubiculo dicemus: Est & hemicyclus cathedra ad sedendum in medijs circuli formā, unde nomen, nam & Sidonius hemicyclon dixit folium in balneis semirotondum. sed & coenatio dicitur, ueluti Sigma. Legimus apud Strabonē Lusitanos sedentes coenitare, aedificatos in pariete hemicyclos habentes. Mar. Cicero in Laelio: Cum saepe multa narraret tum memini domi in hemicyclo sedentē, ut solebat, cum & ego essem una, & pauci admodum familiares in eum sermonem illum incidere, qui tum multis ferere erat in ore. Nam soliti fuerant antiqui, id quod posthuma aetas recepit patrijs & uernaculis esculentis mutitare, id est, mutua conuiuia domi agitare, quae sodalitia, ut Graeci συνίτια, appellauere. Namque συνίτιος est apud illos sodalis. Passim inter nostros agitantur symbola, collatione a singulis facta, unde nomen: qui nihil contulerint ἀσύμβολοι dicuntur, ut solent coenipetæ, & hi qui accedunt interdum, ut in prouerbio dicitur, umbrae, & qui coenāt ἀκλιτοι, id est, citra uocationem.

Scamnium.

Hemicyclus.

Sigma.

συνίτια.

ἀσύμβολοι.

M A P P A.

M Appae dicuntur, quae super mensam sternuntur. Plinius in xix. de lino scribens, quod uiuū appellant: Ardentes in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas sordibus exustis splendescere igni magis, quam possent aquis. Villosae apud ueteres habitae sunt in pretio: hinc Epigrammaticus poeta in Apophor. de mappis nimirum intelligens: Nobilium uillosa tegunt tibi lintea citrum.

Linum uiuū.

Mantelium uero quod mantile, linteolum est quo manus tangere solemus, quasi manutergium, ut Mar. Varro in lingua latina interpretatur. Frequens enim ad manus tergendas fuit usus mantilorum, ut scribit Festus Pompeius.

Mantelium,
Mantile.

t peius.

sepius auro quam argilla bibitur, & pluries sub mattis laetitiant, quam sub oleribus. Epulanti Claudio Cæsari uenum datum per spadonē prægustatorem testatur Suetonius. Architrichi est autem curare, ut eduliorum uariorū fercula, siue missus, seriatim & in tempore conuiujs (quos coepulones, cōmensales, & conuictores dicimus) exhibeant, ut recte omnia, omnia splendide disposita sint. Ad hoc præsto aderit ministrorū ornatissimorū turba linteis succincta, per quos (ut inquit Seneca) signo dato ad inferendā cœnam haud obstrepēter discurretur. Per missus à mittere, & fercula à ferendo, singularum epularū singulas condituras intellige. Apuleius de asino aureo lib. v. Et illico uini nectarei, eduliumq; uariorū fercula copiosa nullo seruiante, sed tantum spiritu quodam impulsā subministrantur. Et Lampridius scribit Heliogabalū imperatorem celebrasse tale conuiuium, ut apud amicos singulos singuli missus apparerent: & aliquando omnes missus sola phasianorum carne struxisset. Suetonius quoq; narrat Augustum cæsarem cœnā ternis ferculis, aut cum abundantissimè, senis præbuisse. Sed fercula simpliciter quoq; dapes significant: quæ si fuerint lautiores, Cupedia, unde Cupedinarij, & Cupedulæ dicuntur. Cyrus rex, ut refert Xenophon in Pedia, amicorum charissimos honoratissimosq; quos uideri uolebat, mittebat ad eos partes ferculorū ex mensa: nam partes distribuere, missitareq; in cœnis olim mos inualuit, qui adhuc permanet inter amiciores, beneuolos, & amatrices, ut illa etiā consuetudo mutandū uasa cum ferculis. Plin. xxxij. Ptolomæū, Varro tradit, Pompeio res gerente circa ludæam octo millia equitū sua pecunia tolerauisse: Mille cōuiuas totidem aureis potorijs immutantem uasa cum ferculis saginasse. Sed illud munificentius, quòd legimus eadem uasa apponi conuiujs solita fuisse, ut ipsi ea secum ferrent, & dono haberent, quæ ideo Apophoreta dixerunt.

Coepulones.
Cōmensales.
Conuictores.

Missus quare
declin. pro
immissioe fer-
culorum.

Fercula:
Cupedia.
Cupedinarij.
Cupedula.

Apophoreta.

συνομιςος
ωρηινος.
συμιτης.

PANIS.

Panis ē tritico (qui ἀρόπιος, συνομιςος, & ωρηινος Hippocrati) apud nos sit laudatissimus fermento addito, qui συμιτης nuncupatur: nam absq; illo azymini nomen.

nomen adeptus improbat: licet plus nutriat, ut refert Theodorus Priscianus. Encriphia, azyma, subcineritia, inquit Ambrosius. E siligine antiquiores panem ceteris præferant. Seneca ad Lucilium: Malum panem inquis, expecta, bonus fiet, etiā illum tene tibi & siligineum fames red-det. Cuius quidem sententiā probat exemplū Ptolomæi, qui rex olim per Aegypti deserta non subsequitis comitibus, pane cibario in casula oblato, nihil illo pane iucūdius unquā se comeditse affirmavit. Est enim meo iudicio esca suauiissima panis siccus cum famis obsonio: sicut in siti, a qua nectarium est poculum, & in amoris tentigine Venus melliuissima etiā informis ancillula existimatur. Ipsius autem panis proprietatē, ut scribit Nonius, à pascendo ueteres appellauere, siue quòd omnibus pulmētis in cibis adhiberi possit, & fere adhibeatur: cum nullū obsonium reddat insipidius. nam ωαυ Græce totum: unde ωαυθειον omnium deorū templum: ωαυφαιος, omnia comedens: ωαυτοβιμος, omnia imitans: ωαυκαρπια, coronæ ex diuersis & pene omnibus florum generibus cōpactæ. Vbi habetur, Panarium dicimus, sicut à penore penarium: At eius frustulum Bucceam, & ωποκορισμως Buccellā. Hieronymus Solomonis prouerbiorū xvij. Mellior est buccella sicca cū gaudio, quam domus plena uictimis cum iurgio. Et August. Cæsar ad Tiberium: In balneo demū post horam primam noctis duas buccas manducaui, priusquā ungi inciperem. Est apud nos peregrinū scortillum, olim elegans, nunc non satis inuenustum, quòd frustillo panis cōduci potest, postico (ut fertur) lacinioso admittens, quos ualuis bipotentibus emittat. Panis genera à Plinio in xvij. numerantur: ab obsonijs Ostrearij, Artologani à delicijs, à festinatione Spestici, à coquēdi ratione Furnacei & Artoptesij siue Artopticij: item Aquatici, quoniā aqua trahūtur, à tenui & spongiosa inanitate, ut picentes. addimus Turundam, de qua nos apud Nonium & Catonem: Subcineritios, sub cinere coctos in foco. Vnde Focacei. & inter cibarios siue secūdarios, Acerosum, quasi paleis mixtis, aut thore Pompeio: & pityriū, surfureum, caniceum ūe, à canicis surfuibus farris: nam iterum coctus, Nauticus dicitur, t iij parum

Azymus.
Siligineus panis.
Panis unde dicatur.
ωαυ.
ωαυθειον.
ωαυφαιος.
ωαυτοβιμος
ωαυκαρπια
Panarium.
Buccea,
Buccella.
Panis genera
Acerosus panis.
Nauticus.

Sitanius panis. parum rubidus: at ex nouo frumento Sitanius in trimestri à messe factus. Summa uero laus panis, siliginis uel tritici bonitate, & cribri farinarij, excussorij ue tenuitate constat. Caligula quartus cæsarum panes & obsonia ex auro conuiujs apposuit, ut scribit Tranquillus. In conuiujs nostra tēpestate saliaribus olim cœnis lautioribus uidimus ipsi & panes, bellaria, offas iussulatas, carnes, & id genus cætera inaurata. Fiunt & panes dulciarij cum saccaro simplici, uel pineis nucibus solidis agminatim ingestis, aut amygdalis contusis, & in forma testuacij in clybano coctis, qui Martij panes, uel Mazapanes dici possunt, ut inquit Hermolaus in quadā epistola ad Cardinalem Senēsem. Nam *μάζα* modo panis offa, modo libum, placēta ue, de qua Athenus. Martios autem ab inuentore pastillos, ut Martianū unguentū in medicina legimus. Hos initio prædij conuiujs apponunt potentiorū structores, cum crustulis sæpicule mellitis, hamis, iunculis, lacertulis (quæ forsitan Brachiolæ) & id genus scitamētis, ut uerbis utar Apuleianis, quorum concinnatores pistores Dulciarij, Crustularijq; dicentur.

Brachiolæ.
Crustularij et
Dulciarij pistores.

Vini cōmoda

Liber Bacchus.

Vini incommoda.

V I N V M.

Vinum, humanis corporib. gratissimus liquor, modice sumptum non officit stomacho, non cerebro, sed digestionem adiuuat, uires alit, appetentiam ciborum inuitat, sanguinē, coloremq; hominum iuuat, tristitiæ curam hebetat: unde Bacchum, teste Seneca de uita tranquillitate, Liberum dixerūt, quod animū à feruitio curarum liberet. Algorem expellit, somnumq; conciliat. Hinc Asclepiades medicus utilitatem uini æquari uix potentia deorū posse pronuntiare non dubitauit. At copiosius haustum caput turbat, & stomachum lædit. unde Plinius: Prorsus inquit, ut iure dici possit neq; uiribus corporis utilius aliud, neque aliud uoluptatibus perniciosius, si modus absit. Hinc scatet ebrietatis libido portentosa, pallor, genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus effundentes plena uasa, & quæ si pœna præsens, furiales somni, & inquietas nocturna: hinc ex ore halitus foetidi, hinc rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ. Nam uapore cerebrum

cerebrum debilitat, membra remollit. Vnde pueris & netricibus non esse dandum monet Aristoteles in libro de somno & uigilia. Et Auicennas: Vinum pueris inquit, dare, est ignē igni addere lignis debilibus. Seneca ad Luciliū: Epulæ cruditates afferunt, ebrietates neruorū torporem, tremoremq;, & libidines, pedum, manuum, articularumq; omnium deprauationes. Propertius elegiarum secundo, ut hæc quoq; transeunter referam:

Vino forma perit, uino corrumpitur atas,

Vino sæpe suum nescit amica uinum.

Apostolus v. ad Ephesios: Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Iam prius dictum fuerat à Solomone Prouerbiorum xx. Luxuriosa res uinum, & tumultuosa ebrietas. Et in decretis pontificalibus xxxv. distinctione, luxuriæ momentum & incentiuū esse uinū legimus. Inde nō est quod miremur, si Romæ, & in Latio sceminis uinū bibere longo tempore non licuit. Inuenimus in historijs Egnatij, Metelli uxorem, quod uinum bibisset è dolio, interfectam fuste à marito, eumq; cædis à Romulo absolutum. Et Fabius Maximus in Annalibus scripsit matronā, quod loculos, in quibus erant clauēs cellæ uinariæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Ex hoc institutum est propinquos sceminis osculum dare, ut scirēt an temetum bibissent (hoc tum uino nomen erat, unde abstemius & temulentia deducta.)

Quæcunq; enim mulier (ut uere & catholice refert Valerius Maximus) immoderate uinum appetit, uirtutibus inuam claudit, & uicijs aperit. Aegyptijs quoque regibus certa erat statuta uini potandi mensura, qua neque sarciri uenter, neque inebriari posset. Nam regibus (ut est in prouerbijjs Solomonis) uinū minime dandum est, quia nihil secretum ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutant causam filiorum pauperis. Vnde dicitur Romulum ad cœnam uocatum, non multum bibisse, quia postridie negocium habebat. Monet Plato in tertio de republica, à uini temulentia abstinere debere ciuitatum gubernatores, ne custode custos indigeat. Sapiētis uiri super mensam celebre dictum est: Prima cratera pertinet ad sitim, secūda ad hilaritatem, tertia ad uolus

Fomentum ueneris uinum.

Pinus lib. 14. cap. 13.

Temetum.

Abstemius.

Temulentia.

Vinū regibus non dandum.

Celebre dictum. Lucius Apuleum. uisus fœtidum lib. 3.

Ebrietas.

ad uoluptatem, quarta ad insaniam: hinc Ebrietas esse furoris uoluntariam speciem Catoniana sententia diffiniuit. Per eam & sensu & mente excedimus, ut est apud Dionysium Areopagiten. festiuiter Plautus: Vinum luctator est dolosus, pedes captat primum. Satis notum est Archesilaum philosophum cum uinum immodice haussisset, obijisse etatis anno septuagesimo quinto: quia uini copia naturalem uiuificamque uirtutem caliditate suffocauit: in his precipue, qui insitum calorem exiguum atque imbecillum possident. Sed incredibile quod sequitur, ab Aristotele tamen historiae animalium sexto traditum. Siracusis potator quidam egregius, ouis sub stria positus, in terra tam diu potabat, donec oua ederent foetum. Cum autem purum in cenis uinum dabatur, omnes deum sospitem optabant bibenti: cum post cenam dilutum, id est, aqua mixtum (quod Staphilus Scyteni filius primus instituit) sumebant, Iouem uocarunt saluatorem: nam uini puri (quod merum est) potus ad insaniam redigit, aqua Iouis mixtus uoluptatem laeticiamque affert, & prohibet insaniam, ut auctor est Diodorus in v. Bibliothecae. Meracis quidem uti potionibus per xx. dies ante canis ortum, totidemque postea, suadet Hesiodus. Vinum ipsum Graeci οἶνον appellant: inde cenophorum (ut gasterium, & gaster, & baucalium) ex argilla, lino, stanno, uel argento uasculum ad ferenda uina idoneum. Apuleius metamor. vij. Oenophoro quod immixtum uino gerebat uenenum. & οἶνοπώλης uenditor uini, qui solet aduentoribus suis meracius uinum exhibere: ac οἶνοπώλειορ taberna uinaria. Praeter panem & uinum caetera ut edendi irritamenta quaedam reperta, non per usum uitae necessarium, sed per luxum animi parata, obsonia dicuntur. Iuuenalis: Nec tamen his ulla obsonia sunt Randicula.

Hinc Thucydides hist. primo narrat, Artaxerxem Themistocli dono dedisse Magnesiam ob panem, Lampscum ob uinum, Myuntem ob obsonium. Dicere solitus fuerat Alexander famem optimum fore obsonium. Caeterum cum uasa, a Graecis, quae dicuntur βαυνάλια, latice implentur,

Dilutum & Merum uini

οἶνος. Oenophoron

οἶνοπώλης.

implentur, sonum, ut inquit Aphrodisaeus, addunt sibi proprium, a quo & uasis nomen est factum, uelut alia apud Graecos nomina sonorum factitia, ueluti in aqua φλοισβος, & in alueo βορβορυμδος.

φλοισβος. βορβορυμδος.

LANCES.

Lances sunt uasa lata & rotunda, quibus caro tam tota quam elixa, caeteraque edulia condiuntur mensaeque inferuntur. Horatius in Satyricis sermonibus:

*Iligna nutritus glande rotundas
Curuat aper lances.*

Apud Martialem commendantur Chrysendatae, ex auro cum fierent, ut nunc etiam ex argento Argyrendatae. Et quoniam elixae tostaeque carnis mentionem fecimus, eduliorum rationem ex M. Varronis sententia aperire non indecens fore duximus. Primum maiores nostri assam carnem comederunt, elixam postea, mox e iure conditam ac perinde iucundiores, quod genus Cornelius Celsus iurulentum appellat his uerbis: Tum res eadem magis alit iurulenta quam assa, magis assa quam frixa. Unde in libris linguae Latinae: Vbi pulsem aut iurulentum quid ponant a capiendo Catinum nominarunt. Apuleius autem iussulentum formauit in Apologia magiae sic de Ennio scribens: Ostendit qualiter assus aut iussulentus optime sapiat, nec tamen ab eruditis reprehenditur: Tribus itaque nominibus distinguebatur, asso, elixo, & iurulento, quibus frixum additum. Caro autem est cibus praeter caeteris corpus nutriens, auctore Celso, ut propinquioris conuersionis ad sanguinem. Siccioris nutrimenti est frixa & tota: humidioris elixa, pinguis malae alimoniae & pauculae cibum subleuans. Salita quoque corpus extenuans, teste Theodoro Prisciano, non probatur. Melior est autem omnis ossibus proxima & digestibilior: ut est apud Auicennam. Vescuntur & populi Aetholorum carne cruda, qui ομοφάγοι inde dicuntur, ut refert Thucydides hist. tertio. Inter lances uero habentur tympana a forma. Filicatae ad speciem herbae filicis coelatae: Clemataeque quasi pampinatae, ut Hederatae, Corymbatae, ab hederis, pampinis, Corymbis (ut uidemus) insculptis. Aristophorum, Mazonomum,

Chrysendatae
Argyrendatae
lances.
Eduliorum
ratio.

Iurulentum.

Catinum.
Iussulentum.Assum.
Elixum.
Frixum.
Caro.ομοφάγοι
Filicatae
Clematae
Hederatae
Corymbatae
lances.
Aristophorum
Mazonomum.

u nomum,

- Discus.** nomum, Discus, & Magidæ à coquina fortasse, de quibus meminerunt Plinius, Acron, Pompeius, Horatius, M. Var. Fenestella & alij. Apuleius: Cœnarū reliquijs discus ornatus. Hieron. Abachus, Danieli portantē in discosco prandium eleganter Discophorum appellauit. Catinus quoq; inter lances numeratur. Persius:
*Positum est algente catino Durum olus. Horatius:
Inde domum Ad porri & ciceris refero laganiq; catinum.*
- Lagana.** Lagana autem, ut sentit Acron, sunt quædā quasi membranulæ ex farina & aqua, quæ iure pingui coctæ, & caseo, pipere, croco, cinnamomoq; cōditæ, in cibus non iniucūde panticofo nostro uidentur. His ferè similes sunt, nisi quòd crispuli & crassiores, ex aqua & farina Pastilli: Globuli à quibusdam, Circuli etiam: & magis incōdite facti, Lixulæ & Semilixulæ nūcupati, qui elixi caseo, aromatis & butyro cōdiuntur. Sed uide ne apud Horatium Lachani legendum sit, cum Græci λάχανον olus: unde λάχανοπώλιον locus ubi olera uenduntur, nominauerint. Eūdem & Paropsidem dicere possumus. Hinc in cœna domini, quæ Matthæi xxvi. paropsis, Marci xv. catinus uocatur. Sueton. in Galb: Ordinato quidem dispensatori breuiarium rationū offerenti, Paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Sunt & Gabatæ uasa concaua edulij pulmentarijsq; aptissima. Epigrammatarius poëta in vij.
*Transcurrunt gabatæ uolantq; lances. Et in ix.
Sic implet gabatas paropsidesq;.*
- Promulcidarium.** Est promulcidarium, à promulcide condimento. Est boletaria, seruiens boletis, uoluptario (ut inquit Seneca) ueneno, unde est:
*Cum mihi boleti dederint tam nobile nomen
Prototomis (pudet heu) serui colliculis.*
- Pultaria.** Pultaria à pulte illa antiquorum nomen adepta.
SCVTELLA.
- Minutal.** Scutella à nobis id circinatæ rotunditatis uasculum dicitur, quo minutal ex carne, uel oleribus Lymoniacæ scitissimi saporis pulmentum, iuscula, intinctus, & cætera id genus condimenta per dapiferos exhibentur.

- Est autem iusculum siue iusculum, ius. quibus uocabulis utuntur M. Cato, Apitius, & Apuleius: hinc iuscula ci baria liquidiora uocitamus, quæ constant uitellis ouorum, omphacio, iure pingui, croco & cinnamo. Hęc crocea sunt: uiridia si uolueris croci loco betas, & petrofelinimodicum contunde, & per fetaceum trans mitte. Scutella ipsa à scutulis, ut quidam credidere nomen mutatur. Sunt enim scutulæ rotundæ formę quales aranea cōtextit. Plin. xi. de araneis: Quanta arte celant pedicas scutulato rete ad capiendas muscas circa grassantes: & scutulata uestis à Iuuenale à scutulis nuncupatur, quibus diuidere uestes gallia docuit. Scutulam item pro uase ponit Martialis in xi.
Et leues scutulas cauasq; lances.
Hinc scutella. Cicero in Tuscul. quæstion. Demus scutellam, dulciculæ potionis aliquid prouideamus. Alij scutellam à scutra uasis genere deducunt: sicut à mitra mittellam. Ad iuscula autem & pulmēta liquidiora in mensa cochlearibus præsertim orichalceis uel argenteis utimur, quæ à cochleis nomen traxerunt; unde Epigrammatarius poëta in Apophoretis:
*Sum cochleis habilis, sed non minus utilis ouis,
Nunquid scis potius cur cochleare uocer?*
Sed è ligno etiam ad usus coquinarios & plurium officinarum cauantur. his non multum dissimiles Lingulæ, de quibus idem Martialis:
*Quamuis me Ligulam dicant equitesq; patresq;,
Dicor ab indoctis Lingula grammaticis.*
Sic dicitur quòd in linguæ speciem factæ sint, ueluti & linguæ gladioli oblongi, ut scribit Gellius.
- EPVLAE.**
- E** Pulæ cibi ministerio hominū in nostrū usum comparati. Epulū uero publicū cōuiuuium dicitur, quale sæpius Imperatores populo dedisse legimus, adiecta interdum ex carne cruda, uisceratione: Epulæ ipse & cōdimenta tam multijuga ex sapidissimis succuū nutritis uapore in unū saporē redacta, de quibus multa
u ij sunt

Mensa secundada.

sunt apud Apiciū, & Platinam, qui paulò ante nostram ætatē scripsit. Carnes, & id genus reliqua priori mensæ conueniunt, cum in secunda ponantur, caseus, pira, nuxces, poma, uux, ficus, & mellita, saccorouē inlecta, holo; saccareaq; compluria pro locorum, temporum, & rei familiaris conditione. Horatius in sermonibus:

Tunc pensilis uua secundas

Et nux ornabat mensas cum duplici ficu.

Mart.

Mensæ munerasi uoles secundæ

Marcentes tibi porrigentur uua.

Et nomen pira quæ ferunt syrorum.

De his igitur quia locus id exigere uidetur, paucula dicemus: satis in hoc, ut in ceteris ferè omnibus, sit me tibi in dicare scriptores candidissime lector, quos adire possis, si quid copiosius nosse desideraueris. Primi autē Iones secundæ mensæ ponendæ, unguenti, coronarum in conuiuio dandarū consuetudinem, haud parua irritamenta luxuriæ, introduxerunt. Nam ueteres, & Græci cōprimis, coronas in symposijs & cōuiujs gestauerūt, infundebantq; poculis, & hilaritatis gratiā bibebant, ut exemplo Cleopatæ, & M. Antonij satis constat, quæ cum illo lusit extremis coronæ floribus ueneno infectis, author Plinius. Sed præceptum Epicæti in Enchiridio, ut optimum, custodiendū est: Quod, inquit, ad corpus attinet, ad purum usq; usum sume, uelut cibum, potum, uestem, domū: quod autem ad gulam aut delicias pertinet, penitus circumscribe.

BELLARIA.

τραχηματα. πίματα.

Bellaria significant secundæ mensæ omne genus cibi: nam quæ τραχηματα Græci aut πίματα, ea ueteres nostri Bellaria appellauere, ut refert A. Gellius. Vnde Macrobius in saturn. Adhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederūt. Symmachus enim attrectās manu nuces: Vellem, inquit ex te audire Serui, tāta nucibus nomina, quæ causa uel origo uariauerit, aut unde tot mala cū hac una appellatione uocitantur. Et M. Varro ex fatyris menippeis; Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt.

sunt. πίματα, id est, placentis, & bellarijs enim cum πίματα, id est, cum concoctione societas infida. Vina quoq; dulciora hoc nomine signata sunt: dicta ea Liberi bellaria. Cur autem edenda sint tragemata, & secundarum mensarum consuetudo fuerit introducta, querens Aristot. in Problem. Vt satis, inquit, bibamus: non enim sitis gratia solum, quæ per mensam primam nos teneat bibendum, sed etiam post hausisse aliquid iuuat.

NUCES.

Nuces dicuntur quæ foris duro teguntur, & intus habent quod esui est: Nucleum uocant. Plautus in Gurg. qui è nuce nucleum esse uult, frangit nucem. Est nux iuglans à iuuādo & glāde, uel potius quæ si Iouis glans: nam id genus arboris nuces habet suauioris saporis, quàm glans. Author Macrobius in Saturn. de illa hæc Plinius: Solum hoc pomum natura compatibili operimenti clausit: namq; sunt bifidæ putaminū carinæ, nucleorumq; illis quadripartita distinctio, lignea interkursante membrana, quæ est nauci. Nucem ipsam Basilicā Græci dixere. Recens iucūdior est, ut scribit Auicēnas: sicca unguinosior, stomacho inutilis, difficilis cōcoctu, tussientibus inimica, & capiti, cui dolorem suscitāt. Vnde Græci καρύον, id pomum uocitant, à quo Carynum oleum, de quo diximus, καρύονος nucis succus. Plinius: Nuces, inquit, iuglandes, Græci à capitis grauedine appellauere. Est pontica nux, quæ auellana ab oppido Cāpaniæ ubi copiosior, cæteris minor est: hinc à poëta fatyrographo minima nux uocata. Pontica autem à Ponto regione. Plinius: In Asiam Græciāq; è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces dicuntur. Prænestina eadem nux à loco, Prænestinos populos, inquit Pompei. anti qui nuculas nominarunt, quòd in eorum regione plurima nux minuta nasceretur: hanc corylus arbor producit, de qua Vergilius:

Hic inter densas corylos.

Nuces ipsæ auellanæ dolorem capitis faciunt, inflatio: nemq; stomachi, tardè digestionis, pinguedini corporis conferunt plusquam sit uerisimile. Et ut testatur Auicen

Nucleus.

Nuxius glans.

Basilicanux.

καρύον.

Carynum.

καρύονος.

Pontica nux

Nux auellana

na & minima

Prænestina

Nucula.

Corylus.

Sperma.

nas in secūdo ex autoritate Hippocratis, in cerebro faciunt augmentum. hinc ipse existimauerim cōmendari illas ad uenerē, cum sperma, id est, semen genitale è cerebro per spinam descendere uideatur, ut Aristot. in Problemat. Alcinous & Trimegistus tradidere. Quod quidem è maribus (ut πέρσπρα more pictorum excurramus) ita se habet ad menstruorū naturā, ut coagulum ad lac: cōtrahit enim & constituit materiam excrementumq; à scēmina præbitū, quod Plin. Lactantius, Hippocrates etiam tenuere, hinc mater, à materia quam exhibet, nisi potius à Græco μήτηρ: nam medici sunt, qui & uim quandam efficientem inesse scēminis in cōceptu uoluerūt. Est græca nux, quæ & amygdala & Thasia. Plin. in xv. Ter-

Mater.
μήτηρ.

Amygdala.

tia, inquit, ab his, natura est amygdalis, tenuiore sed simili iuglandiū summo operimento. Item secundo, Putaminis nucleus dissimilis latitudine & acriore callo. Arbor ipsa an fuerit in Italia Catonis etate dubitatur: quoniam Græcas nominat, quas quidā & in iuglandiū genere seruāt. Boni sunt nutrimenti: uerum pauculi, corpus pinguiusculū reddūt, aciem oculorū acunt, splenis opilationibus, & epatis tussiq; antiquæ conferentes, ut est apud Auicennam. Est pinea nux nucleis refertissima, arbor ipsa Cybeli dicata, ut scribit Ser. ob copiā, quæ in India est, illi sacra, Seneca in Troade:

Pinea.

Secuitq; fretum pinus matri sacra Cybeli.

Et apud Mar. in Xenijs nuces pineæ poma Cybelis esse fatent: quarū genera à Plinio numerātur, horū est quod Apinum uocāt, nucleorū cute uerius q̄ putamine, adeo molli ut simul mādāt: inde res tenues Apinæ dictæ. Mar.

Apinæ.

Sunt apinæ tricæq; & si quid uilius istis.

Nuclei autē pinei, amygdalæ, auellanæ, & nōnulla alia ueluti sunt, Coriandri, peponum, anisq; semina, & cina ma saccaro tecta, in bellaria & meliora & mensis diuitū aptiora rediguntur. Nucleum pineū Gal. & iurecōsulti & omnis schola eruditorū uocat strobilū, Græci etiam & omnis schola eruditorū uocat strobilū, Græci etiam πωυυάδιον. Est Heracleotica nux, quæ castanea echinato tegmine Sardibus primū prouenit: ideo apud Græcos sardianus balanus appellat. Diuus Tyberius postea ba-

Strobilus.

Balanus
πωυυάδιον.
Heracleotica
nux.

lani

lani nomē imposuit excellentioribus satū factis. Laudatissimæ castanæ Tarentinæ, & in Campania Neapolitanæ. Martialis:

*Et quas docta Neapolis creauit,
Lento castanæ uapore costæ.*

Boni sunt alimenti, uerum inflationem inducunt, & tardiuscule digerūtur: ut Auicennas & Dioscorides testantur. Sunt & Pistacia, quæ auellanis ferè similia inter nunc genera numerantur. Plin. in xij. Syria præter hanc peculiare habet arbores, in nucum genere pistacia nota. L. Vitellius in Italiam primus detulit, simulq; in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat. Thoraci conferentia, pulmonem purgare creduntur. Ferunt autem nuciferæ arbores quædam, ut corylus, iuglans, & castanæ, Iulos suos, hoc est, lanuginos ad nihil utiles. Sunt hi nō flores proprie, sed qui antecedant, ut in fico grossuli.

Pistacia.

Iuli.

Grossuli.

M A L A,

Mala poma dicuntur, quæ tenui cortice ut manditi etiā possit obducta, esui sunt: licet duriore inter ea sint tantum granata: nam cōpluria uidemus genera, apiana, rubiginosa, Deciana, Septiana rotūda, Petisia paruula, sed odoris eximij. Rosea omnibus nota, & Paradisea quod in omnibus paradisis, id est, hortis inferi debeant, si nō primas, saltem secūdas partes inter mala sibi uendicātia, & odoris & saporis suauitate. A pomis Pomona dea, hinc Pomonalis flamē. Poma autem ipsa quod potu indigeant. Nam insitis aquā addi siccitatibus oportet, ut interpretat M. Var. rei rusticæ primo: siue quod uicem potus in cibus præbeāt. Seruātur per hyemem loco frigido & sicco cōtabulato: Plinius pomariū uocat, cum sit aliās cōsitus pomis locus. At ubi tam mala quā pyra, & ceteri fructus autumnales habētur, ὄπωρον Græci dixerūt. Nam ὄπωρον fructus autumnales, & θύνη repositoriū nūcupatur. M. Varro: In oporotheca mala manere putāt satis cōmode. Substernēdæ sunt, rarioris tamē cōpositis, paleæ, uel storiæ, quæ tegetes, aut stramenta. Colligenda post equinoctium autumnale, neq; ante

Rosea.

Paradisea

Pomona.

Poma.

Pomarium.

ὄπωρον.

Storiæ.

Mala colligenda.

antexvi. lunam, neq; ante primam horam, & caducis, à cæteris manu lectis, seiugatis, sunt reponenda loco perflatili, ad Aquilonem fenestras habente.

CITREA.

Citrea mala odoratissima, ut scribit Oppius, in Per sice omni tempore generantur. Alia enim præcar punt, alia interim maturescunt: unde Mar. in Xen.

Aut corcyraei sunt hæc de frondibus horti,

Aut hæc massili poma draconis erant.

Citrosa uestis.

Interiecta uestibus tineas arcere creduntur, inde uestis citrosa. Festus tamen aliter uestem citrosam interpretatus est. Auicenna quoq; citri corticem aduersus tineas uestibus interponendū præcipit. De citreis autē malis (quæ quandoq; Cedria) & medicis (quæ uulgo, ut quidā tradidere, Narancia uocantur) eadē ferè dici possunt, quantum ad pomi naturā, & magis mensæ priori conueniunt: nam cum carnibus tostis, ut etiam oliuæ ponuntur, nisi fuerint melle condita.

Medica & Narancia poma.

APYRINA.

Apyrina mala dicuntur punica siue granata, quibus lignosus nucleus abest, sed candidior his natura & blandiores acini minusq; amari & membranis distincti. Seneca ad Lucil. Sic imperturbatus sapiens dicitur quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla duritia est granorū, sed quibus minor. Punica autem à regione nomen sibi uendicant. Ruffus Festus:

Lybica rate misit agellus,

Punica mala tibi tyrrhenum uecta per equor.

Granata. Cicus. Malicorium. Balaustrum. Eolunor.

Horum membrana tenuis, grana, à quibus granata, diuidens Cicus appellatur. Putamen Malicoriū, quo perficiuntur coria, ut scribit Plinius, in xxiiij. At flos balaustrū & medicinæ idoneus, & ringendis uestibus, quarum color inde nomen accepit: è granis autem pressis uinū educitur, quod Græci εὐλυνον nominarunt.

CYDONIA.

Cydonia, poma cotonea, à Cydone oppido Crete, quod Samij, teste Herodoto, cōdidere, nomē mutantur. Plinius: His proxima amplitudine mala,

quæ

quæ uocamus Cotonea, & Græci Cydonia ex Creta insula aduecta. Serenus:

Aut quæ poma cydon creteis misit ab ouis.

Tria eorū sunt genera, ut refert Columella, quorū chrysomela incifuris distincta colore ad aurum inclinato: unde & nomen adepta. Strutea quæ minora odoratius uibrant serotino prouentu. Mustea uero præcocia, quæ nunc Mellimella, ut tradit Varro, à mellis, ut opinor sapore. Martialis:

Dulcibus aut certant mellimella fauis.

Neoterici nana mala ex arboris breuitate nuncuparunt. nam Græci νανός breuis corporis homines uocant. Latini pumilios & pumiliones, qui nūc in delitijs principū fiunt, si habuerint Horoscopū in quarto gradu scorpj, ut inquit Iulius Firmicus in octauo. Posui ipse in hortis meis huius pomi frequētes arbusculas, admiratus naturam, quod non solum gallinulas, caballulos, mulas pumilias, & homunciones, sed etiam inter arbores nanorū genera produxerit. hinc legimus Chameplatanos, Chamedaphnes, & quasdā alias breuitate spectabiles. Sunt præterea syluestria è fruteis parua odoratissima in sepibus nascentia. Cydonia stiptica sunt: hinc dysenteriae & cœliacis (ut Auicenna & Dioscorides testantur) impendio cōferunt. ad hoc condimentū fit in saccharo decoctis. Nō improbatum etiā in melle inter bellaria iucūdissimi saporis, additis aromatibus, & Moscho odorato præcipue, quo ualidiores utuntur: antiqui Cydonitē, neoterici cotonneatum appellant, cuius confectionem docet Galenus in pharmaceuticis.

Cotonea mala.

Chrysomela.

Strutea.

Mustea.

Mellimella.

Nana mala.

νανός.

Pumilij.

Pumiliones.

Moschus.

Cydonites.

Cotonneatū.

PRVNA.

Prunorum multa uariaq; sunt genera, quorū imprimis laudantur tria, damascena, amygdalina & armeniaca. de quibus hæc Plinius: Nec non ab externa gente armeniaca, quæ sola & odore commendantur. Et paulo post: Nuper in betica Malina appellari coeperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis: his intus in ligno nucleus amygdalæ est, nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus di

Damascena.

Armeniaca.

Amygdalina poma.

Malina.

sta sunt damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne. De his Serenus:

Prunæq; conueniunt quæ mittit clara damascus.

Et Martialis in Xenijs:

Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ

Sume, solent duri soluere uentris onus.

Nam ut scribit Auicen. soluunt uentrem, secundum Galenum improbantem Dioscoridē, qui pruna ex Damasco Syriæ sicca ἐὺς ὄμαχα esse dixit, & uentrem continere. Pruna tamen omnia, ut etiam uuæ, ficus uirides, mora, & cerasa uentrem lubricantia initio prandij inter prima potius esse comedenda medici tradidere.

P E R S I C A.

Duracina.

Persica dicta, quod è Perside fuerit aduecta. Duracina præ cæteris in precio sunt, his corpus ligno adhæret, auelliq; nequit, cum in reliquis facile separationetur. Plinius in xv. Sed Persicorū palma duracinis. Nationū habent cognomen Gallica, & Asiatica. Post autumni maturescūt, æstate præcociā intra xxx. annos reperta, & primo denarijs singulis uenundata, & mox: Pomum innocuū expetitur ægris, preciumq; singulis iam triceni nūmi fuere, nullius maiore. Est & nitidioris corticis, quod nucipersicum uocant. Decipiuntur profecto medici nostri temporis, & quicūq; illis astipulantur, existimātes Persicorum generi armeniaca adscribenda: de quibus paulo ante ex autoritate Plinij subtilissimi natura rerum indagatoris diximus.

Persica Gallica & Asiatica.

Nucipersicū.

C E R A S A.

Cerasa à L. Lucullo primū in Italiam aduecta sunt è Ponto. Plinius: Cerasi ante uictoriā Mithridaticam L. Luculli nō fuere in Italia. At urbis anno sexcentesimo octogesimo, is primum uexit è ponto, annisq; centum xxx. trans oceanū in Britanniam usq; peruenere. Diuus Hieronymus ad Marcellam: Accepimus & canistrum cerasis refertū talibus, & tam uirginali uerecundia rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem; siquidē hoc genus pomi Ponte & Armenia subiugatis

xx. habet Plinius lib. 15. cap. 25.

iugatis de Cerasunto primus Romam pertulit: unde & de patria arbor nomen accepit. Principatum obtinent Duracina: quæ Pliniana Capani uocarūt: sunt & Apromiana quæ maxime rubent. Actia nigerrima, & Iuliana tenerrima, adeo ut gestatum nō tolerant. Cerasa omnia aluum molliūt, stomacho inutilia. id autem magis præstare creduntur dulcia. Nam austera, quæ Merena dicuntur triualiter, uentrē astringunt, stomachum confirmantia, & præsertim sole siccata, quæ & sitim tollunt, & appetitum prouocant.

*Pliniana.
Duracina.
Aproniana.
Actia.
Iuliana.*

*Merena
cerasa.*

Z I Z I P H A.

Zizipha, baccis, ueluti Corna, similia quàm malis, creat arbor Ziziphus. Plin. in xv. Aequè peregrina sunt Zizipha & Tuberes, quæ & ipsa nō pridem uenere in Italiā, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem uidimus, primus utraq; attulit Diui Augusti nouissimis temporibus in castrorū aggeribus sata. Zizipha recens lecta, & guttis uini ueteris cōspersa, rugis non deformantur. Tuberes ex arbore leguntur: at tubera ex tellure sues eruunt rostro, quæ sine radice terra undiq; circumdata, nec utiq; loco extuberante, aut rimam agente, inter sicca & fabulosa fruticeta nascuntur, nihil aliud quàm terræ callus appellanda. Optima per uer, & tonitribus frequentiora, uenerem emortuam suscitare dicuntur.

Cap. 14

*Tuberes:
Tubera.*

M O R A.

Mora in arboribus & in rubis nascūtur. Post prandium sumpta per æstatem sanitati plurimū conferre existimauit Cacijs Horatianus in Sermo.

Ille salubres

Æstates qui peraget per nigris prandia moris.

Finiat ante grauem quæ legerit arbore solem.

Quæ in herbis humi nascuntur fraga uocantur. Plinius: Aliud corpus & terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod solum pomū simile fructui terræ gignitur. Et Poëta:

Fraga.

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Herba ipsa à Latinis quinquefolium, à Græcis πιντὰς

Quinquefolium.

φύλλον dicitur: ego tamen aliam existimauerim. Moris tri-
ni colores, candidus primo, mox rubens, maturis sangui-
neus, ex cruore amantum Pyrami & Thisbes, ut fabulan-
tur: nam sunt & mora etiam per maturitatem candidātia.
In nouissimis florent mora celsi, atq; inter prima matura-
scunt. Folijs cibantur bombices uerniculi, quos ad stami-
na fericia nutricamus: at rubi mora sapientiæ conferre an-
tiqui crediderunt, ut Diosc. scriptum reliquit.

MESPILA.

M Espila, M. Catonis ætate, non fuere in Italia, acer-
ba dentibus nocent, matura aluum sistunt, astrin-
guntq; stomachum, exceptis setanijs, quæ malo
propiolem uim habent. Vnde est:

*Nec me maturo, nec me uescaris acerbo,
Ne illic, sed taceo, dentibus hic noceam.*

Antedon.

Est eorū genus quod Antedon, minus est pomo, sed odo-
re præstantius, & quod diu seruetur.

SORBA.

S Orba genera habent quatuor, rotunda, turbinata ut
pirum, specie ouata ceu malorū aliquibus. Hæc ob-
noxia iecori. Odore & suauitate rotundæ præcellūt.

Torminale.

Quartum genus Torminale uocant, remedio tantū pro-
babile, unde nomen: assiduū prouentu, minimumq; po-
mo. Generosissima uero omnium, quibus circa pediculos
tenera folia. Pediculi ipsi siue pedioli in fungis, pomis, &
id genus cæteris dicuntur, quibus è ramalibus pendent,
terræ adhærēt & appenduntur. Sorba recentia stomacho
& aluo citæ profunt: sicca aluum sistunt, & astringunt sto-
machum. Martialis in Xenijs:

*Sorba sumus molles nimium durantiæ uentres,
Aptius hæc puero, quam tibi poma dabis.*

PYRA.

Supba pyra.
Signina,
Crustumina,
Glatiola,
Myrapia,
Laurea pyra

P Yra uirtutis stipticæ sunt, & fungis concocta malitiā
adimunt. Eorum plura sunt genera: Lolliana, Orbi-
culana, Superba quæ nūc Muscatella, Signina quæ
alijs à colore Testacea: Volema, Fauoniana, Crustumina
Glatiola, Myrapia, Laurea, Nardina ab odore, Coriola:
na &

na, & Tyberiana autumnalia acidulo sapore iucūda, quæ Tyberiana
grādia & sole colorata Tyberio principi maxime placue-
runt. Ac pleraq; alia quorum meminere Plinius & Macro-
bius. Inter hæc est quoddam Sementinū à semente, cuius Sementinum
tēpore maturefeit. Fiant è syluestribus mitiora, ueluti po-
ma quoq; per adoptionē, furculi incisione, cuius sunt ino-
culatio, & emplastratio. Pyra autem & fructus omnes im-
probantur in omnibus, nisi exercitatis labore, cholera rus-
bra abundantibus, & tunc quoque, nisi in æstate ante epu-
las comederint: aptissimos namq; reddunt homines ad fe-
brium ardores, stomachum prius calore priuantes, ut est
a. ud Auicennam.

CARYOTA.

C Aryotæ, siue Caryotides, quas Apitius Dactylos, Caryotides.
ut nunc, appellat: è palmis nascūtur. Plinius de Ca Dactyli.
naria è fortunatis insulis loquens: hanc & palmetis
inquit, caryotas ferentibus, & nuce pinea abundare. Pa-
pinus in Syluis:

Prægrandes caryotides cadebant.

Celebrantur præcipue cibo, succo etiam: ex his enim ori-
entales uina faciunt, iniqua capiti, unde pomo nomen, ut
idem est author in xvij. In Iudæa palmis prima nobilitas, Palma.
nec in tota quidem, sed præsertim Hiericunte. Ponderi nō
cedunt, sed quanto onustiores sunt, tanto magis nituntur
contra pondus, ut referunt Aristoteles, Strabo, & Aulus
Gellius. Hinc pro uictoria ponitur palma. Theseus quidē
è Creta in Delon cum se contulisset, ibi certamen instituit,
in quo tunc primū palmæ præmiū est propositum, autho-
re Plutarcho. Auulium è palma cum fructu termitem qui-
dam Spadica nominant: nam σπάω euello, unde Spado: Spadix.
nes eunuchi, quos prima Semiramis uim quodam modo σπάω.
iniectans naturæ fecisse dicitur. Sed Spata quoq; uocatur, Spadones.
unde Spatalion Caryotarū apud Martialē in Xenijs: ubi Spata.
nōnulli tamē Petalion lectitant. æstimandū relinquimus. Spatalion.

OLIVA.

O Liuæ Picenæ & Fidicinæ in Italia Plinius inquit cę Picenæ & Fi-
teris præferuntur in cibis. His Romani ab initio cœ dicinæ oliuæ
næ ad finem usque utebantur. Hinc est Epigram-
x iij matarij

matarij poetæ distichon in Xenij:

Hæc quæ Picenis uenit subducta trapetis,

Inchoat, atq; eadem finit oliua dapes.

Oliuarum genera. Earum genera à Macrobio & Plinio numerantur: Africa: na, Liciniana, Pausia, Radius, Sergiana, Salentina, * Albigerus, Orchis & Regia, è quibus bacca iucundissima est Pausia, speciosissima regia etiam uirga, escæq; potius q̄ oleo idonea: Orchis quoq; & RADIUS melius ad escam, q̄ in liquorem stringitur. Omnis deniq; olea & maior fere ad escam, minor oleo est aptior, ut scribit Columella lib. rei rusticæ vi. Salitæ stomacho iucundæ, subleuant appetitum. Conditurâ docent M. Cato, Palladius, & Columella. Apud nos druppæ integræ sale, aqua & fœniculo condiuntur, ex quibus utpote immaturis oliuum etiâ faciunt Omphacinû. Earum ossicula * Sansas uocant: unde secundarium oleum à factoribus oleum Sansarum dicitur.

Oliuarû conditura.
Druppæ.
Fortasse leg. Sampas.

V V A.

Apiana uua.
Stica.

V Varum plura sunt genera: est Apiana quam Græci sticam, ab apibus nomen adempta. Columella de apianis: Pingui solo feracissimæ, mediocri quoque fœcundæ, præcoci fructus, ideoq; frigidis locis aptissima, uini dulcis, sed capiti, neruis, uenisq; non aptæ, nisi maturè lectæ. Pluiijs uentisq; & apibus afferunt prædâ. Quarû uocabulo propter hanc impopulationem cognominantur, atq; hæ præciosi gustus celeberrimæ. Est Bumamma, quæ Græce βούμασθος, tumentibus & magnis acinis: nam ueteres Græci rebus magnis βυ præposuere. hinc βυ λῆμορ magnâ famem, grandes pueros βούπεδας, mariscâ ficum βούσυνος, & βεβυσίαρ magnum sacrificium appellauere. Contraria huic est quæ à multis acinis Leptorhaga dicitur. Et Labrusca in marginibus terræ nascens, inde nomen: Labrum enim extremitas dicitur, ut Seruius & Nonius testantur. Est Duracina à duris acinis, quam in cibis laudat Martialis:

Bumamma.
βούμασθος.

Leptorhaga.
Labrusca.
Labrum.
Duracina uua.

Non habilis cyathis, & inutilis uua lyeo,
Sed non potanti me tibi necltar ero.

τρωξίμος.
Dactyli.

Vbi τρωξίμος uuas scito dici quæ non uini causa habetur, sed cibi gratia tantum. Sunt Dactyli lōgis acinis porrecti, & Heluo

& Heluolæ, quas nonnulli uarias nominant, neq; purpureæ, neq; nigrae, ab heluo, ni fallor, colore inquit Columella. Est Aminea à regione: nam Aminei fuerunt ubi postea Falernus. Est Præcia quasi præcox uel præcoqua, quæ à nostris Iuliatia, mense Iulio inter primas maturescit. Est Græcula, Eugenia, Variola, Intercicula, Venûcula, Coruina, Trebiana, & alia quamplurima pro locorû diuersitate nominata. Veluti quæ nostri ab acinis stipatim in racemo coherentibus, Pineolam uocant, à nucis pineæ quædam similitudine. Racemus ipse Græce βότρυς, unde apud nos & Botryo plura continens acina, id est grana. Martialis eo loco: Nec dignam toto se botryone putat: uuas olares per botryonem, & conditios in ollis, ut ueteres solebant, racemos intelligit: quos etiam Græci βοτρύδας nominant. Appenduntur & nunc tigillis, ueluti etiam poma. Vnde pensiles uuas, & mala pensilia dicunt omnes. Commendatur autem mensis secundis uua passâ, quæ ἀσαφίς dicitur. Confectionem docent Palladius & Columella. Vux passæ acino senior poetæ Anacreon, dum tenues & exiles uirium reliquias foueret, absumptus est, ut narrant Plin. in vij. & Valerius Maximus memorabilium ultimo. Vuis passulis (ita enim à medicis hodie dicuntur) Monopoliû hoc est penes unum uendendi potestas est in Achata.

Heluolæ.
Variæ uuas.
Aminea,
Præcia,
Iuliatia,
Græcula,
Eugenia,
Variola,
Intercicula,
Pineola uua.
βότρυς.
Botryo.

ἀσαφίς.

Monopoliû

F I C V S.

F Icus, siue sicca seu uirides è reliquis fructibus impendio laudantur in cibis: nam ut scribit Auicennas, ex omnibus maxime nutriunt. Plinius: Panisq; simul & obsonij uicem siccatæ implent. Hæ uel orchis condiebant, uel in teste componebantur, ut nunc * uirilibus. Vnde resticula ficorû à Varrone dicta. Genera compluria numerant, Herculanæ, Harundinæ, Lauianæ, Albulæ, Chizæ, Mariscæ, Africanæ, Lidia, Chelidonia, Callistritæ. Sunt & Caunæ, Coctona & Caricæ quæ in Albanense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea cæsar fuit, cum in ea provincia legatus fuisset nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus. Sunt & Grossi antequam maturescant loco fere florum. Hinc Canticorû secundo: Ficus protulit grossos suos, uinæ florentes dederunt odorem. Sicca ficus, uux, & pyra secundis

Fortasse leg. stilibus, ex Colu. lib. 12. Ficorum genera.

Grossi.

secundis, præsertim rusticorū, mensis adhibentur: antea
 athletæ ficis utebātur, utpote impēsius alentibus, prius
 quam eos exercitator Pythagoras ad carnis usum, quæ
 fortior est, trāstulisset. Athenis præcoces ficus *πρόδρομος*
 appellant. Maiora præposteris sunt genera ficuū præco-
 cia & semper bifera. nam in mēse maturescūt: & per uin:
 demiā ferotina, quæ à duro cortice Duricoria dicta. Vi-
 rides ficus, & poma ex arboribus recentia semper Galie-
 nus Imperator exhibuit. Hic est Galienus qui uere cubi-
 cula derosis fecit, qui uina semper uariavit, & in poculis
 bibit aureis, uitrum aspernatus. Ficus Græci *σύνωρον*, unde
σύνωρορον arbor, *σύνωσις* morbus, & sycelis auicula, atq;
 alia compluria.

Duricoria.

σύνωρον.
σύνωρορον.
σύνωσις.
 Sycelis.

MVSCARIVM.

Muscaria instrumēta sunt abigendis ē mensa mu-
 scis aptissima. preciosiora texuntur ē cauda pau-
 uonis. Hinc Epigrammatarij poētæ de musca:
 rio pauonio exiit distichon:

Pauonium muscarium.

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas.
Alitis eximia cauda superba fuit. Propertius:
Et mihi pauonis caudæ flabella superba.

Flabellum.

Flabellum enim dicitur, quo & muscæ fugantur, & uen-
 tulus excitatur in nimio calore per æstatē, his qui in con-
 uiuiō, aut alio quouis loco & tempore sudāt. Terentius
 in Eunucho, Venit unā? Heus tu Dore cape hoc flabellū
 & uentulum huic facito dum lauamur. Ouid. in arte:
Profuit & tenui uentos mouisse flabello.

Sudor.

ἔντομα.

μυνομία.

μυιάργος.

Plin. Myodē

uocat lib. 29.

cap. 5

Muscilla.

Hoc autem ministeriū est delicatorum seruorum, ut scri-
 bit Donatus. Sudor ipse nihil aliud est, quā excremen-
 tum uaporis humidi, ut exponit Aristoteles. Muscæ au-
 tem inter insecta animalia numerātur: Græci *ἔντομα* uo-
 cant, ab incisuris, quibus distincta sunt eorū corpora tē-
 nui fistula cohærentia. Caninam muscam *μυνομίαν* di-
 cemus. Nam *μυία* musca est, unde *μυιάργος* deus musca-
 rum à ueteribus nominatus. Nec mirū, cum molestissi-
 mæ sint, si deum qui illas abigeret, coluerūt. Sunt & mu-
 scillæ paruæ musculæ, quæ in uinaceis per autumnū na-
 scentes, & ueluti semiarpyulæ mustea pocula fœdantes
 in mensa,

In mensa, ad brumam merito non perueniunt.

CANISTRA.

Canistra & canistella ē uiminibus salicis amerinæ,
 uel sanguinis inter frutices, Cistulas & Panariola
 dicere possumus, in quibus reponuntur per mini-
 stros, quæ cœnæ superfuerunt. Horatius:

Multaq; de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesternæ canistris.

Hisdem etiā panis in mensam portabat apud antiquos:
 non autē ut nunc, argenteis uasculis, ut refert Donatus,
 enarrans illud Vergilianum:

Cerereq; canistris Expediunt.

Græci uero appellant: hinc à Latinis caniferæ mulieres
 dictæ, quæ canistra capite gestant, sæpiculæ supponen-
 tes id quod Cesticillum & arculum nominarūt. Et *μισο-*
φόρος cistifera græcè nuncupatur.

SCOPAE.

Scopæ, raro *ἔντομα*, id est, singulariter scopæ, instru-
 mēta sunt ex ulice, rusco, tamarice, & id genus cæte-
 ris fruticibus, scopādīs pauimētis, amouendis ara-
 nearum telis ē parietibus laquearibusq; idonea. Plaut.
 in Stichō: Munditias uolo fieri hic, ferte huc scopas, si-
 mulq; arūdinem, ut operam omnem aranearū perdam,
 & texturam improbam: de hinc iamq; earum omnis tes-
 las. Martialis in Apophoretis:

In precio scopas testatur palma fuisse.
Sed pretium scopis nunc analecta dabunt.

Analecta ipsa quisquilæ sunt ciborum, quas sub mensa
 cadētes, ut asportare possint serui scoparij uerrentes pa-
 uimentum colligunt. Idem Epigrammatum vij.

Colligere longa turpe nec putat dextra
Analecta & quicquid canes reliquerunt.

Hinc loquens Seneca de Calphurnio Sabino in conuiujs
 seruos literatos ad pedes habente, ut uersus quos refer-
 ret, subministrarent. Suasit illi Satellius, inquit, quadra-
 tus stultorum diuitum adrosor, & quod sequitur arrisor,
 & quod his duobus adiunctum est derisor, ut gramma-
 ticos haberet analectas. Seruiunt etiam scopæ cæteris
 ædiū partibus, quæ scopandæ sunt ad munditiem: præ-
 terea

Plin. lib. 10.
 cap. 37
 Canistella.
 Panariola.
 Cistula.

μυνομία.
 Caniferæ.
 Cesticillus.
 Arculus.

μισοφόρος.

Scopæ.

Analecta.

tere a ne putrescentibus fordibus humidis uel siccis pulices & muscæ impendio molestæ nascantur, ex quibus solent prouenire, ut sentit Aristoteles, primo de animalium generatione: unde pulices fortasse à puluere appellati. Scopæ ipsæ quasi scobæ, quòd his purgamēta ueluti scobem educimus. Est autē proprie scobes puluisculus, qui è lignis decidit, aut alia materia, cū scobina, id est, ilima tenuatur, uel ferra secatur. Antiqui (quod ridiculum quis merito dixerit) Deuerram deam uenerabantur, ut bene scopis domum uerrere possent: author Diuus Augustinus in dei ciuitate. Inter analecta sunt quæ Micæ dicuntur, hoc est, minima frustula. Vnde in sacris literis: Et cælli edunt de micis quæ cadūt è mensa dominorū. Proprie tamen micam, puluiculum illum, qui in arena colore fulget argēteo, uocitamus: à quo & panis & plurimarum rerum partes minutiores, quæ minutix, Micæ nuncupatæ. Ouidius:
Pur lucida mica salis.

Ruscus. Ruscus autē species est uirgulti ad scopas, unde nostrates Ruscū dicunt, quod scopis aut educitur, aut scopandū uenit ad mūditiem pauimenti & tessellati: hinc Ruscōr uerbū, & ab eo Ruscatrices gallinæ, quas alij ruspatrices uocant, quòd in ruscis & puluerosis soleant pedibus unguibusq; ruscari: ac sese excutiēdo rostello etiam alisq; quodammodo scalpere, ut palām uidemus. Sed quia apud nos coquina à cœnaculo longius distare non debet, ab illo in culinam transeamus. Si non palato stomachoūe condimentis, saltem naribus, inuito etiam coquo, nidore satisfacturi.

Pulices.
Muscæ.
Scopæ.
Scobes.
Scobina.

Deuerra dea

Micæ.

Minutix.
Micæ.

Ruscus.

Ruscōr.
Ruscatrices.
Ruspatrices.

COQUINA CAPVT III.

Vlita dicitur coquina, ut scribit Nonius, ex authoritate Varronis, quòd ibi ignis colatur, locus est in quo obsonia coquantur. Iuuenalis:

Caprum re nidore suæ putat ille culinae.

Coquus.

At coquus qui pulmēta & edulia cōdire solet, à coquendo per

do, per c tamen potius, quàm per q notandus, si Victorino credimus. Apuleius de Asino aureo: Alter coquus, qui sapidissimis nutrimentis succuum pulmenta condita calore molliat. Asiatica uictoria, ut refert T. Liuius, libro nono belli Macedonici, perigrinæ luxuriæ origo in urbem defluxit: tunc enim primū epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tunc coquus, uilissimū antiquis mancipium, & æstimatione & usu, in pretio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. Apud ueteres coqui in seruitijs domi non erant, sed ex macello conducebantur, utpote publici: quos nunc Popinones, à popina publica coquina nominamus, solitos lautius & melius aduētores suos accipere. Sed eodem nomine ganeones significamus. Qui uero emit obsonia, & coquo tradit, is est obsonator, de quo Martialis:

Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec ullum
Addideris uerbum cœna parata tibi est.

Habent enim diuites in famulatio, qui pecuniam expendant necessaria familiæ præparantes: quos generaliter nomine dispensatorum significamus, Græci ἐπισάτας uocant. Seneca ad Lucil. Adhęc obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciūt cuius illum rei sapor excitet. Iuxta quam sententiā de coquo præmissiolemmate Epigrammat. poëta in Apophoretis:

Nonsatis est ars sola coquo seruire palato,
Nanq; coquus domini debet habere gulam.

Qui coquinæ præest ἀρχιμάγειρος dicitur: nam Græci μαγειροῦ coquinam, μάγειρον coquum uocitant.

IGNIS.

Ignis dictus est authore M. Varrone à nascēdo, quod inde omne nascit: nam absq; calore nihil gigni, nihil diurnare potest, unde in nuptijs adhibitus, teste Plutar. Apud Delon primo repertus, hinc insula Pyropolis dicta. πῦρ enim Græcè ignis est, à quo Pyramis meta. Pyra lignorū congeries ad cremanda olim corpora. Pyromantia diuinatio per ignem. Pyricausta ambusta, siue ut Celsus, adusta & adustioēs. Repertorē Vulcanū tradūt. Diodorus uero Siculus, lib. v. Vulcanū scribit ferri, eris,

Origo luxuria.

Popinones.
Popina.
Ganeo.

Obsonator

Dispensator
ἐπισάτης.

ἀρχιμάγειρος.
μαγειροῦ.
μάγειρος.

Pyropolis.
πῦρ.
Pyramis.
Pyra.
Pyromantia.
Pyricausta.
Vulcanus.

Vitruuius in 2. de architectura, dicit arborē ab initio uentis agitataz inferre ferentes ramos ignem primum inuenisse excitauisse: inde uero homines ad uicentē conseruare. Alij hoc Ignis Dactilis adscribunt: sed reditus profecto id factitauerunt, si Deo celsis ostendit, ac cuius rei que celsissimis ambitu conficitur Factori, ut deceat, hoc etiam humanis uisq; aduersus tum frigoris præsidium, ac ceptum referant.

auri, argenti, omniumq; que igne fabricantur artem inuenisse, eamq; docuisse mortales. quapropter harum rerum opifices omnes sacra uotaq; huic deo maxime facientes, ignem ad æternam memoriam suscepti beneficii Vulcanum dixere. In ferula seruare docuit Prometheus: unde in fabulis est ignem à cælo subtractum dedisse mortalibus. Placet Diodoro illa quibus ignis alitur ab eo reperta. Eundem è silice primus excussit Pyrodes: tum postea, quia silicis non semper erat occasio, inueniunt in castris exploratores, pastoresq; attritu lignorum ignem elicere: nam terebāt lignum ligno, & sic ignem concipiebant attritu, excipiente eum materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum. Optima est autem hederæ, quæ teratur lauro, laurumq; terat, ut refert Seneca in primo questionum naturalium, quoniam non rara his spiramenta neq; hiantes sunt & leues: quod si essent, haberēt ut, ut de lapidibus etiam dicitur, ignem attritu non emitterent, ut ex Aphrodisiæ problematis hausimus. Comendatur nostra tempestate lapis ad ignem, quem uiuum, ignarium, & Ignigenium appellamus, incussus ferro scintillam emittit, quæ excipit uel fungus aridus, uel bambacina materia femiusta. Hæc sulphuratis trahitur ad largiorem ignem scitandum, qui multo tempore in ligno iuniperi conseruatur: ita ut si prunæ, authore Diuo Hieronymo, ex eius cinere fuerint opertæ, ad annum usq; perueniant. Validissimum est autem elementum omnia couertens in sui naturam. Unde uniuersi futura est resolutio per ignis conflationem. Corpora tamē sunt animalium, que igni non absumuntur, ut Salamandra, illum ut uolūt, in ambulando extinguens. Et Aristoteles naturæ solertissimus indagator, scriptum reliquit, in Cypro ærarij officinis, in quibus chalcites lapis ingestus pluribus diebus crematur, bestiolas in medio igne nasci pennatas, paulo muscis grandibus maiores, per ignemq; salire & ambulare. Pyrales quidam, alij, & rectius, ignigenas, et Pyrotos ab igne uocarunt, à quo dimotæ protinus emoriuntur. Eundem omnium rerum initium fuisse testatus est Heraclitus: Thales uero aquam, ut scribit Vitruuius, unde Martianus: Ar-

Ignis Vulcanus.
Plin. lib. 7.

Ignis è silice.
Pyrotos Cibiris filius.

Ignarius lapis, qui uiuus et ignigenus

Salamandra.

Pyrales.
Ignigena.
Pyrotus.

debat.

debat Heraclitus, uetus Thales, circumfusum Atomis Democritus. Samius Pythagoras cælestes quosdam numeros replicabat. Aristoteles, per cæli quoq; culmina inuoluitur scrupulosius requirebat. Epicurus uero mixtas rotas uiolis, & cæteras apportabat illecebras uoluptatum. Ab igne fit ignitabulum, ut Pompei interpretatur ignis receptaculum.

ιντελεξαα.

Ignitabulum

F O C U S.

Focus à fouendo, locus est in quo ignis fouetur, & cinere seruatur. Ouidius:

At focus à flammis, & quod fouet omnia dicitur.

Hinc foculus diminutiue: qui etiam circumfertur à testa Testulæ triuialiter nomen adeptus. A. Gellius: Tum illa foculum coram eo cum igni apposuit, & tris libros ex nouem deurit. Laribus autem sacer erat focus, thure & floribus ibi sacrificante rudi illa maiorum antiquitate. Unde uernaculus sermo focum nunc foculare nominat, quasi laris focum. Ferramenta quoque quibus ligna sustentantur, dum ardent in foco, non ineleganter meo iudicio quidam Alaria dixerunt, quasi ad larem parata.

Foculus.

Testula.

Lares.

Foculare.

Alaria.

C A M I N U S.

Caminus, dictione latina sed triuiali, structura erit, que extra parietem porrecta, uel in ipso pariete producta, fumum excipit, & acceptum emittit per spiramenta, que supra tegulas elata meridiem uersus & septentrionem relinquenda sunt: ita fumus facilius erumpens, loca non denigrabit. A fumo infumibulum, fumarium alij appellauere: unde in interpretatione Herodoti hist. viij. legimus: Immeabat autem in ædes per fumarium sol, nisi potius (id quod est) notare uoluerit locum, ubi uina fumo condiebantur. Martialis:

Infumibulum.

Fumarium.

Improba massilie quicquid fumarum cogunt.

Accipit atatem quisquis ab igne cadus.

Nam uina fumo præcocem trahunt maturitatem, & celerius uetustescunt, ut scribit Columella. Adde quod factis constat antiquiores huiusmodi structuram non habuisse, sed parietibus tubos immisisse, per quos circumfunderetur calor, quo ima simul & summa fouerentur

y iij æqualiter

- Fornax.** æqualiter, ut refert Seneca, xiiij. ad Lucilium, quod sua memoria coepisse testatur. At caminū proprie fornacē latine interpretamur. Sedul. de tribus pueris in fornace: *Flammis Ardentis fidei extincta est flamma camini.*
- Acapna.** Ligna uero ipsa quæ ad ignem sicca habent amurca cōsperfa, nullius fumi tedio ardere docēt M. Cato, & Plin. Hæc acapna nūcupantur: est enim fumus græcè *ακπνός* hinc genus quoddā mellis, quod ad argentarias gignitur *ἀκπνισόν*, id est, à fumo purgatum: & *ακπνός* herba fumaria, nascēs in segete hordeacea, quæ lachrymas, ut fumus, prouocat. De acapnis disticho lusit Martialis in Xenijs. Ligna à legendo nomē acceperunt, quòd ea cadauca legebātur in agro, quibus ad focum uterentur, teste Varrone in libris de lingua latina. Ad ignem conferuandum nulla aptior materia: unde est Solomonis pro uerbiorum xxvi. uerissimū illud adagium: Cum defecerint ligna, extinguetur ignis, & susurrone subtracto iurgia conuiescunt. Eorum ad culinam ministratorem calonem & ligniferum nominabimus. At accensum stipitem ligneum Torrem dicemus. Poëta:
- Torris.** *Ambustum torrem corineus ab ara Corripit.*
- Titio.** Nonius, Titionem. Apuleius: Procurrit ad focū ardentemq; titionem gerēs medijs inguinibus obrudit. Alij ita distinguūt, ut Torrem dicāt ardentem, Titionem fumigantem & extinctum. Legimus apud Vlpianum de legatis tertio, Cū lignis legatis, quod cōburendi causa paratum est, contineatur: siue ad balnei calefactionem siue dietarum hypocaustrarum, siue ad calcem: sulphurata tamen de ligno, titiones & alia ligna cocta nō conuineri. Fomites quidē, hoc est, assulæ & frustula ex arboribus, cum ceduntur securibus excussa, continebuntur.
- Fomites.**

P R V N A.

Pruna ignita est. Vergilius in Moreto: *Et cinis obducta celabat lumina prunæ.*

Dicūt ut scribūt Pompeius, & Seruius, quasi perurens. Plinius in xiiij. E palmis prunæ uiuaces ignisq; lentus. Carbo uero pruna fit extincta, & rursus ex carbone pruna,

pruna, cui tunc uim inesse maiorem legimus. hinc Pro uerbiorum xxvi. dicitur: Sicut carbones ad prunas & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitatur rixas. Carbo item genus morbi, & diminutiue carbūculus. Plinius in xxvi. L. Paulo. Q. Martio Censoribus, primum in Italia carbunculum uenisse annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum, quo duo consules res obiere, cōdentibus hæc nobis eodē anno, Iulius Rufus, & Quin. Licinius Bassus: ille medicorum inscitia seclusus, hic uero pollice leuē manus euulso acu à semetipso tam paruo uulnere, ut uix cerni posset. Item in xxxvi. Quin & carbunculū genus morbi, quo duos consules nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Serenus:

Horrendus magis est, perimit qui corpora carbo.

Est & carbunculus uitis, morbus, inde Carbunculare dicitur quoddā uredinis carbone exusta. Prunam Ouidius in Fastis uiuentem fauillam appellat. Seruius fauillam igne desertam interpretatur apud Vergilianum illud: *Turbine fumantem piceo & candente fauilla.*

Nam candens eo loco à candore est, non à calore, ut notat Aulus Gellius. hinc Petronius arbiter in Satyris canam dixit fauillam:

Extulit ora Bustorum flammis & cana sparsa fauilla.

Scintilla uero proprie est, quæ è silice, cum is ceditur, exire solet. hinc Poëta:

Ac primum silicis scintillam excuiit achates.

Ouidius quarto Fastorum:

Pars quoq; cum saxi pastores saxa seribant,
Scintillam subito prosiluisse ferunt. Lucretius:

Ex una scintilla incendia passim.

Cui astipulatur illud Ecclesiastici xi. Ab scintilla una augetur ignis. Erit igitur scintilla ignita, fauilla quodammodo cinis à fouendo dicta, quasi fouilla, quòd ignem foueat, siue potius quasi fauilla à colore: nam & Pacuuius Flauum dixit puluere, ut Gellius testatur. Cinis autem nihil est quàm puluis, in quē materiæ ustæ rediguntur. Is etiā Lix uocatur. Plin. in trigesimo sexto: Ad conuulsa uiscera aut cōtusa, ut Varro author est: ipsis enim uerbis

Carbo.
Carbūculus.

Fauilla.

Candens.

Scintilla.

Flauus.

Cinis.

Lix

uerbis eius utar, Lix cinis, inquit, est foci: inde enim cinis luxatis potus medetur, & licet uidere gladiatores, cum deluserint, hac iuuari potione. Illud mirū est quod idē refert libro xi. & ipse experientia didici, Muscis in humore exanimatis, si cinere cōdantur, redire uitam. Significat & lix aquam cineri mixtā, ut scribit Nonius, quod genus nunc Lixiuium nomināt. Columella lib. rei rust. xiiij. Sunt qui culmos fabæ exurant, & ex eo quod crema uerint cinere, lixiuium faciunt. Lixa uero aqua: inde elixum aqua coctum, & Lixæ qui aquam ministrant, auctore Marcello.

Lixiuium.

Lixa.

Elixum.

Lixæ.

FOLLES.

Folles instrumenta sunt, quibus spiritu interueniente ignis suscitatur. Vergilius in viij:

Aly uentosis follibus auræ Accipiunt redduntq̄.

His utuntur ferrariæ argentariæq̄ officinæ: utuntur & coqui, sed paruulis, ne opus sit ignem buccis insufflare, quod qui faciunt suffitores dicuntur. Primus Anacharis Scyta philosophus, Folles ignis suscitatores inuenit, ut refert Strabo, libro viij. Follis item pila dicitur lusoria spiritu tumefacta, de qua disticho lusit Mart. in Apophoret.

Suffitores.

lib. 2. Georgico.

Ne procul iuuenes mitis mihi conuenit ætas,

Folle decet pueros ludere, folle senes.

Folliculus.

Hæc Pyætus primo mōstrauit. Est à folle ἰπποδρισμῶς folliculus: hinc Tranquil. scribit Augustū Cæsarem omnis exercitationibus campestribus ad pilam primo folliculumq̄ trāsisse. Nec te moueat quod pilam nominarit & folliculum: nam apud ueteres erat & pila paganica & trigonalis, de quibus meminit Epigram. poëta in apo.

SULPHURATA.

Sulphurata fomēta sunt ad ignē excipiendū, sulphure in summo oblita: unde nomen acceperunt. Mar.

Hoc quod translyberinus ambulator,

Qui pallentia sulphurata fractis

Permutat uitreis.

His enim permutantur uitrea uasa fracta etiā nostra ætate. Iuuenalis de calice parasiti:

Et rupto poscentem sulphura nitro.

Venduntur

Venduntur autem in fasciculos, & gregatim permutantur. Papinius in Syluis:

Quiq̄ comminuitis Permutat uitreis gregale sulphur.

Ipsū uero sulphur, cuius genera quatuor posuit Plin. nascitur in insulis Aeolijs, inter Siciliam & Italiam. Sed nobilissimum in Melo insula, ut idem scribit in xxxv. In Italia quoq̄ inuenitur Neapolitano Campanoq̄ agro, & in collibus præsertim, quod ē cuniculis effossum igni perficitur. Hoc unum scitu dignum est fumū sulphureū cōducere ad bombicinos, præsertim dealbādos, id quod Apuleius in nono ostendit.

Cap. 17

BATILLVM.

Batillum ē ferro dicitur, quo prunas & cinerem ē foco tollere solemus, ut aliō transferamus. Horat.

Prunæq̄ batillum.

Nam (ut notat Porphyrius, omnibus qui poëtam illum interpretati sunt fidelior) Aufidius Luscius ē scribarū genere in oppido Fundis magistratū gerens, ridiculus fuit Mæcenati & comitibus Brundusium petentibus, quod de balneis publicis prunas sibi, Mediastinus (qui balneatores, ministri & curatores ædiū, atq̄ omnino serui, abiectiora officia exercentes, uocantur) domum afferre iubebat. Apitius coquus de Petasone, & armillam, inquit, illius cādenti batillo uris & melle cōtegis. Plinius de probanda erugine: Experimentū eius in batillo ferreo: nam quæ syncera est, suum colorem retinet, quæ mixta atramento, rubescit. ubi per batillum laminam ferream non esset fortasse absurdū intelligere. Legimus in testamento ueteri inter ignis receptacula numerari uncinos & batilla. Batillum item rustici nostrates uocant ferreum ligneumue instrumentum, quo ad sulcos, elices, fossasq̄ in agris faciendas utuntur. Ad focum etiam in suppellectile Formucales interdum habentur: & licet proprie fabricorum sint, nō erit attamen absōnū Prunicipes hoc uerbo signare. Habentur & foli ferreæ furcillæ.

Mediastini.

Formucales.
Prunicipes.

COCVLA.

Cocula uasa ænea coctionibus apta, ut author est Pompeius. Alij existimauerūt dici ligna minuta, quibus

Coctium.

quibus facile carnes & pulmentaria coquuntur: at Coctium, olus & legumen, quod cito & breui ebullitione coquitur. Aereis uasis stannum illinitur, saporemq; edulij gratiorem reddit, compescit æruginem: & (quod mirum est) pondus non auget. Plinius: Album plumbum incoquitur æreis operibus, Galliarum inuento: ita ut uix discerni queat ab argento, eaq; Incoctilia uocant, sed ex eo quoq; uascula stannea dicta producuntur, quibus ad cibaria plurifariam utimur. Est autem stannum plumbum album, quod græcè καοιτερος. Vasoform ad coctio- nes alia prunis pedibus suppositis, uel circumaggeratis, ueluti apud barbaros fere omnes bulliunt: alia catena ex annulis pluribus ferreis ad ignem pendentia continentur, ut flamma feruentes cibaria percoquant. Propria autem catena uenatici canes uincti tenentur, unde nomen, si Porphyrii credimus, sed largius sumitur à scriptoribus. Seneca ad Lucillum: Vna est catena, quæ nos allegatos tenet, amor uitæ. Plinius in Panegyrico Traiani: Hostibus armis captorūq; regū catenis triumphum grauem. Catenas ad cultū è collo annulis aureis pendentes, torques appellamus: unde Torquati, olim insignia strenui bellatoris, & uirtutis premia. At nunc passim sine ullo delectu ditiores, etiam nebulones, & fœmelle ignobiles, quibus arrisit lippiens fortuna, torques ex auro induunt.

**Incoctilia.
Stannea.
Stannum.****καοιτερος.****Catena.****Torquati
Torques.**

C V C V M A .

Cucuma uas ad coquinam. Petronius Arbiter in Saty. Incincta quadrato pallio Cucumam in gentem foco apposuit. Et mox: Tum illa etiā carnis paululum delibat: & dum coæquale natalium suorū sinciput in carnarium furca reponit, fracta est putris sella, quæ statuere altitudinē adiecerat, anumq; pondere suo deiectam super focum mittit. Frangitur ergo ceruix cucumæ, ignemq; ualescentem restinguit. Similis (ut opinor) erat testæ, quam Apitius & Martialis Cumanā nominant ex terra rubra, à figulis tota formatam. Inuentū autem fuit Dibutadis ex rubra terra uascula fingere, quæ testarū nomine significamus, Vnde amphore, siue cadi, metretæ,

Cucuma testæ.**Amphora.**

metretæ, quadrantaliaiæ, & lucernæ ex argilla etiam antiquitus cū fierent, Testæ uocitatae. Græcè testam, νεράμιον, modo ὄστρακον dixere: hinc ostracismū exilij genus, nos testularum exilium interpretamur.

Testæ.**νεράμιον.
ὄστρακον.
Ostracismus.**

C A C A B V S .

Cacabus uas est teste Varro, quo tuceta, carnes, & pulmentaria coquuntur. Apitius: Capita porrorū simul elixabis in cacabo nouo, ita ut aqua ad tertiam deferueat. Commendantur apud nos, ut optimi, è lapide cauato, quibus etiam ufos ueteres satis notū est. Plinius xxxvi. In Syphno lapis est, qui cauatur tornaturq; in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorum usus, quod in Comēsi Italiæ lapide accidere scimus. Primus Heliogabalus cacabos argenteos habuit, ut scribit Lampridius. Antiochus quoque uasa ad usum culinæ argentea comparauit. Hic est Antiochus, qui clauos aureos crepidis subiecit, qui Papiliones siue potius tabernacula & tentoria textilibus sigillis adornata constituit. Pulmenta ipsa à pulte antiquissima nomen acceperunt. Plinius in decimo octauo: Pulte non pane longo tempore uixisse Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodie dicuntur. Marcus Varro in libris de lingua latina: Quod edebāt cum pulte, ab ea pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum, Horatius: Tu pulmentaria quare sudando.

Papiliones.**Pulmenta.**

Apuleius: Porcorum, pullorū piscium, & eiusmodi pulmentorum largissimas epulas. Græci ἰδιώματα: & ἰδιώματα, inquit Festus, qui præsunt epulis regijs. At Tuceta non sine carne cibaria, Fulgentius Placiades cibos regios interpretatur.

**ἰδιώματα.
ἰδιώματα.
Tuceta.**

O L L A .

Olla siue aula uas figlinum orificio patente, quo à pauperioribus maxime cibaria coquuntur, Vnde de Martialis:

Aula.

Imbue plebeias clusimis pulibus ollas.

Plautus in Amphitryone, Optimo iure infringatur aula cineris in caput, Marcus Cato: In aulam indat & aquā puram,

z ij puram,

Aulicoctia.
Auxilla.
Olla.
Tripes.
χυτρόπους.
Aula.

puram, coquatq;. Hinc Aulicoctia antiqui exta dicebant, quæ in ollis coquerentur, id est elixa: & Auxillam ollam paruulã, ut author est Pompeius: Ollam pedes habentẽ, siue potius ferreum instrumentũ. Tripes super quod olla ad ignem, ut ferueat, habetur: Græca dictione χυτρόπους appellauerunt. Aula item principium domus. Seneca: Notissima uox est eius qui in cultu regũ consenuerat, cum quidam illum interrogaret quomodo, rarissimã rem in aula, consecutus esset senectutẽ: iniurias inquit, accipiendo, & gratias sæpe agendo. At Caulæ ouium sunt receptacula. Martianus:

Caula.

Et matuina greges quatunt in pascua caulas.

A cauo Caulæ dictæ: antiquitus enim ante usum tectorũ oues in antris claudebant, author Festus.

A H E N V M.

A Henum ex ære ductili uas propriè caldarium notat, quo aquæ bulliunt, hinc poetã:

Littore ahena locant alij.

Vbi existimauit Seruius ahenum locatum ad aquã calefactandam, qua lauarẽtur. Nam heroicis temporibus carne non uescebant elixa, sed tosta. unde paulopost:

Subijciunt ueribus prunas, & uiscera torrent.

Paul. iurifcon. de fundo instructo scribit, paulum inter ahenum, quod supra focũ p̄det, & cacabũ differre. Nam hoc inquit, pulmentariũ coquitur, in illo aqua ad potandũ calescit. Caldã enim ut diximus, & frigidã antiqui cœnis adhibuere. Lebes quoq; uas æneum erit ad usus coquinæ: hinc ἰπυολέβητα caldarium uas Græci, quod nos miliariũ uocamus: at ahenum uas ex ære paruum.

Cacabus.

Lebes.
ἰπυολέβητα.
Miliarium.
Ahenulum.

V R N A R I V M.

VRnarium genus est mensæ quadratæ, sic dictũ, ut refert M. Var. quod urnas sibi potissimũ habebant in culina cum aqua positas. Id nonnulli è ligno faciunt, quidã marmoreum: apud nos plurimi lateritiũ extruunt, foramine per quod aqua effluat, relicto, ac super id escaria uasa epulis uncta per ancillas, lixas uel calida lauantur, non sine manipulis è iunco aspero, uel scopulis è lobis

* lobis milij Indici, concinnatis: unde Lauatrinã (quod antiqui domesticũ balneum) rectissime appellabimus. Præterea Aquarium, & ὑποουρυσμῶς Aquariolum, quod & in cubiculis & in triclinijs cum dignitate & elegãtia fabrè politum fieri potest ad usus plurimos: uulgo nostrates Sitarium à situla nominãt. Est & urnarium balnei, ut iam dictum est, ab urna uase aquario, quo ut nasiterna, ut situla, per lixas ad culinã aqua ministratur. Hæc Græcè ὑδροία, cum ὑδωρ aquã Latine notet. Vnde Hydropisis morbus, Hydromel aqua mulsã, Hydropotes aquæ potor, ut tota uita Cassius & Apollonius Tyaneus. Hydromantia diuinationo per aquas, & Hydraulica organa, machinæ ad aquã hauriendã à Ctesibio excogitatæ. Pelues uero quibus uaria peluunt, eas Græci λεκανάς uocãt: unde Lecanomantia, quæ peluibus fit diuinationo: sicut quæ securibus Axinomantia: quæ per specula Catopromantia: & ex unguium inspectione Onychomantia. quæ ludibria etiã nostræ scemellæ & rusticulæ imprimis obseruant: at Sciomantia erit per umbræ tantũ euocationẽ. Necromantia non sine cadauere, quas uiri alioquin magnanimi pallẽtes uix peragũt.

P E N I C V L I.

Peniculi quibus uasa tergere solent, sic dicti, quod de spongiarum genere penicillo, siue quod de caudarũ extremitate fiebant: nam Penis cauda est à pendendo. Peniculis etiam calciamẽta tegebãtur, authore Pompeio, ut nunc spongijs, quæ ueteribus etiã ad mensas emaculandas seruebant. Martialis:

Hæc tibi sorte datur, tergendis spongia mensis

Vtilis, expresso cum leuis imbre tumet.

Vnde ab Apitio Spongiare dictum, spōgia extergere. At nos panes ex melle aromatis, citreisq; malis prius cõditis in speciem torti orbis concinnatos Spongiatos uocamus, & Piperatos, quos modo ad gustula, modo secundis mensis adhibemus.

C O N C H A.

Conchæ uasa ex ære, ligno, uel argilla ad culinã parantur: concauæ sunt & patulæ, quemadmodum piscium quorundã cõchæ, à quarum similitudine apz

Elolis, id est uirgulis.
Lauatrina.
Aquarium.
Aquariolum.
Sitarium.
ὑδροία.
ὑδωρ.
Hydropisis.
Hydromel.
Hydropotes.
Hydromantia.
Hydraulica.
Peluis.

λεκανάς.
Lecanomantia.
Axinomantia.
Catopromantia.
Onychomantia.
Sciomantia.
Necromantia.

Penis.

Spongiare.

Spongiati panes & Piperati.

Aluei.
Alueoli.
Monoxyla.

pellatæ creduntur. Plinius: Rursus tunditur, deinde lauat in cõchis. Alio nomine Alueos & Alueolos dicemus, & præsertim in longum porrectos ligno excauato, ut monoxyla, ad lotionē etiam puerorum cum primū nati sunt, adhibitos. Vnde apud Iulium Capitolinū legimus, cum in Cæsareana familia paruuli in testudinēis aluēis lauarentur, nato Albino Ceionium Posthumū eius patrem munere testudinis piscatore cum omine accepto illam ad excaldationes pueriles dicasse. Alueolus aliās est tabula luszoria: farinaria etiam in qua farinam prius cum aqua ad massam reducentes, panem faciunt.

G V T T V S.

G Vttus uas olearium. Horatius:
Vilis cum patera guttus, campana supplex.
De eodem intellexit cum inquit:

Cornu ipse bilibri Caulibus instillat.

Aulus Gel. Puerum iubet Taurus oleum in ollam indere. erat is puer genere Atticus festiuissimus ætatis, & gentis argutijs scatēs. Guttum Samiū ore tenus imprudens inanem, tanquā inesset oleum affert, conuertitq; eum, & ut solitum est, circumegit per omnem partem ollæ manū, nulum inde ibat oleum. Dicitur & Lechytus, qua dictione usus est diuus Hieronymus Regum tertio: Hydria farinæ non deficiet, nec lechytus olei minuetur. Eundem & Capsacem appellauit, in epistola ad Eustochium: quo uerbo unitur & Ciprianus lib. Epistolarū secundo: Fidelia farris non deficiet, & capsaces olei non minuetur. De gutto balnearum supra. Est & uas sacrificijs aptum. Plinius xvi. Curius iurauit se ex præda nihil attigisse præter guttum faginum quo sacrificaret.

S A R T A G O.

S Artago uasculum patens, in quo adhibito oleo distillatione uel butyro, carnes, offellæ, pulmenta, fritæ, quæ & fritillæ, tomacula, & iecuscula omēto, si è suis iecore fuerint, in primis irretita friguntur. Plin. Therebinthinam in sartagine referuenti. Hieronymus (si tamē is est) sexto Machabeorum: Iussit ignem admoueri, & adhuc spirantem torrerī in sartagine. Nos sermone uernaculo patellam

Patella.

tellam dicimus, inter ueterū supellectilem etiā connumeratam: uerum ad alios usus, nec talis, qualē habemus, fuerat, ut compluria alia apud antiquos. Iuuenalis:

Vrceoli, pelues, sartago, patellæ.

Græce τήραρον sartago, λωπάς patina dicitur. Est autem à τήραρον. Patina uasis genere per diminutionem. Terentius: λωπάς. Patina.

De patinarum luxu multa Plinius, Macrob. & Suetonius prosequunt. Hinc est Patinarius, in patina cõditus. Plaut. Vel patinarium, uel assum uerfes quo pacto lubet. Patinarius.

Sycoton uero, hoc est ficatum iecur, aprugnū aut suillum uocant, è sue præsertim fico pasta, quod mirati sunt ueteres, quemadmodum: Non sine farre

Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.

Vnde ficato nomen.

T E S T V S.

T Estus, sub quo testuacea, spiræ, saluiata ex ouo, lacte, saluia, polline, saccharo, striblitæ, mustacea in nuptijs, & placentæ coquuntur. Est autem Testuaceū, Testuaceum condimentum ex uarijs esculentis. à testu, sub quo calido coquitur, ut scribit M. Varro in libris linguæ Latinæ. Id autem uas ex ætate patens quod testuacea cõtinet, & prunis suppositis percoquit, Solum nostri Parmenses appellāt, Solum. nam solum quicquid sustinet. Martialis de soleis calceorum intelligens:

Pictorum sola basiate regum.

Vergil. de pelago:

Subtrahiturq; solum.

Quin & panicias menfas Solum uocauit in vii. Aeneid.

Et cereale solum pomis a gressibus auget.

Est tamē proprie terra, authore Pompeio. Nonnulli testū clibanum dici posse à nobis existimauerunt, cum clibanus etiam furnū notet: citant in hoc Plin. de lino in xix. sic scribentē: Corticesq; decussi clibanis & furnis præbent usum. Vnde panis quæ nobis testaceus, à Græcis κλιβαίτης dicitur.

C R A T I S.

C Ratis, cuius diminutiū est craticula, ad offellas porcinas, carnesq; pisciū imprimis apud nos assandas è ferro cæcellata parat, & prunis imponit. hinc Iuuen.

Sicci terga

Sicci terga suis rara pendentiæ crate.

Martialis in Apophoretis:

Parua tibi curua craticula sudet ofella,

Spumeus in longa cuspi de sumet aper.

Offa.

Offa nanq; frustum est carneum, unde est:

Et patruo similes effunderet offa. Verg.

Melle soporata & medicatis frugibus offam.

Inter os & of-
fam, Prouer.

Et M. Cato: Sæpe, inquit, audiui multa inter os & offam interuenire posse. quod uetus est adagium, idem significans quod græcus ille παροιμιώδης, hoc est prouerbio tritus uersus: πολλὰ μεταξὺ πέλαι πώλιμος ἢ χείλιος ἄρης. Id est, multa cadunt inter calicem supremamq; labra, moriens de crastino non esse sperandum. Vnde & nos quorundam epigrammate:

Plurima sæpe cadunt inter labra ultima & offam,

Ac fugitiua uolant gaudia, cura manet.

Offam dicemus quoq; cibarium ex frustis panis in iure pingui, caseo uetere, pipere, & cinnamomo cõditis, quã non ineleganter Iussulatam & Caseatã nuncupabimus: at Offulam & Ofellam per diminutionẽ frustulũ, eritq; porcina à porco, quam in sartagine, craticula, & prunis coquimus: Vitulina à uitulo, quã præ cæteris ad ignem uerubus uersantes, ad escam paramus, Pulpulas & pulpellas nunc Popinæ appellant.

V E R V.

Veru cuspi est ferrea, qua carnes ad ignem torrefere solemus. Vergilius:

Pinguiq; in uerubus torrebimus exta columnis.

Seneca: Graciliq; transiecto ueru mugire fibras uidi. Et Petronius: Veru extis stridentibus plenum. hinc telum ad eius similitudinem factum ueru etiam nominant, Andinus Vates:

Et uereii pugnant mucrone ueruq; sabello.

Veruta.

Vnde Veruta hastulæ, quod uerua habet præfixa. A uersando autem nomẽ accepit, ut notat M. Varro. nam ad ignem iugiter uersatur. Scribit Plutarchus, Thebanos publica impensa tumulasse Epaminundã, quod in mortui ædibus, propter paupertatem, nihil præter ueru ferreum fuisset inuentũ, id quod etiam repetit Frontinus.

TVDICV

TVDICVLA.

TVDicula à tondeño, licet aliàs significat stylũ, quo uasis signa imprimimus. Cochleare maius dici potest, quo utũtur coqui & ancillulæ ad cõplura condimenta parãda. De cochlearibus ad mensam supra dictum est, quæ & minora sunt, & ex orichalco argenteuẽ ut plurimum cuduntur. è ligno quoq; cauantur ad mensas & usus rusticorum, ac tenuioris census hominum, in oppidis etiam degentium. Utuntur & coqui cochlearibus maiusculis è ligno uel ære aut ferro ad carnes, iuscula, & pulmentaria è cacabo extrahẽda, & in lancibus uel scutellulis ponenda, ut ad mensam portẽtur. Ecclesiasticus scriptores ad id instrumenta nunc Fuscinulas, nunc Creagras appellare uideũtur. De Tudicula Cato in re rustica: Igni, inquit, bene coquito, Tudicula agitato crebro, usq; adeo dum fiat tam crassum quã mel.

Cochleare

Fuscinula.

Creagra.

P Y X I S.

Pyxis uasculum imprimis è buxo, nam erit etiam ex qualibet materia, ut Quintilianus ostendit. Neoterici buxolam uocitant, quia πυξος græcè, latinè buxus. Apuleius de Asino aureo, lib. ij. Arcula quadã reclusa pyxides plusculas inde depromit. Pyxis & πυξιδουλος pyxidula, Pyxidecula uel, in domo pluribus seruiẽs culinæ danda est ad aromata, quibus in pulmẽtarijs utimur: ex argento quoq; cælata diuitũ mensis cum pipere, croco, & cinnamomo infertur.

Pyxis.

Pyxidula.

Pyxidecula.

C V L T E R.

Culter è ferro cuditur, & cotibus paraf ad usus coquinarios. Apuleius de coquo: Destinatae etiã aeniẽ cultros acuebat. Cultro popinario interemptus est in seditione pater Lycurgi legulãtoris apud Laedemonios, ut scribit Plutarchus. Idem sacrificijs adhibebatur. Silius:

Centum cadat hostia cultris.

Vnde cultrarij, uictimarij, qui & Popæ, uictimarum immolatores. & cultro carnes lanij uendẽtes diuidũt. Preterea cultro uenatores utunt; hinc uenatorius dictus, de quo Martialis:

Culter ad sacrificia.

Cultrarij.

Popæ.

Venatorius

culter.

A Si

Si deiecta gemes longo uenabula rostro.

Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Et Suetonius scribit in Augusto : In cubiculo eius lixam noctu inuentum fuisse cultro uenatorio cinctū. Et in Cæ ligula, Reperti, inquit, & equestris ordinis duo in publico cum dolore & uenatorio cultro preestolâtes. Est & ton forius culter, qui nouacula.

Nouacula.

TYROCNESTIS.

TYrocneſtis ferreū instrumentū ad coquinam, quo asperose foraminato, caseus minutim disteritur. Vfus eius ad alia permulta disterenda, quibus coqui in pulmentarijs & testuacijs utuntur. τυρός græcè, latine caseus appellatur.

τυρός.

MORTARIUM.

Mortarium uas lapideum est, siue æreum ex ære, imprimis cyprio, quod & Cuprū uulgò, in quo tundunt teruntūe pistillo, ut author est Nonius, quæ resoluenda sunt, Plin. in xxxij. Aereis mortarijs pistilloq; trito minio ex aceto. Plaut. in Aulularia: Cultrū, securim, pistillū, mortariū, quæ utenda uasa semper uicinirogant. In mortario coquinario, ex diuersis rebus simul tritis, moreta (quæ intinctus, embammata: nam βαρῶ intingo) intrita, nutrimenta, & protrimenta uarij saporis & coloris plurifariā cōdiuntur: ueluti à pipere piperatū, album & subruffum. Sinapiū à sinapi, Alliatū ab allio: & quo per æstates utimur ab Omphacio omphacinum. Pistillū ipsum è ferro uel ligno erit, quo herbas, piper, allium, iuglādes, & id genus plurima, coqui & ancillæ terere solent ad condimenta. Vergil. in Moreto:

Cuprum.

Moreta.
Intinctus.
Embamma.
Piperatum.
Sinapium.
Alliatum.
Omphacinū.
Pistillum.

Dextera pistillo primum fragrantia mollit

Allia tunc pariter mixto terit omnia succo.

Pila item, in qua aliquid cuditur. Plinius de auro: Quod ad pilas cudunt, apilascudem uocāt. Item, tonditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea mollitur, ac deinde tenuius sic cribratur.

Pila.
Lib. 33. ca. 4.

MOLÆ.

Molæ dicuntur, quod his ueluti quadam mole res minutatim frangantur. Præcipuus est earum usus in moletrina, quod pistrinū antiqui, triuiales nūc molendinum:

Moletrina.
Pistrinum.

molendinum. Ab asinis asinariæ à maioribus dictæ. Molis utitur & plurimæ officinæ, coqui etiam ad intinctus faciendos. Hæ minores sunt, quas à manu Manuarias, à trudendo trusatiles appellabimus, Volsinijs, ut uolunt, primo inuētas. Alij molā, quod Græci μύλος, unde Amylum, sine mola factū ex tritico, in insula Chio primo inuentū. χειρομύλος mola manualis. Mylæcon quoq; blatæ genus dicitur, quia (Plinio teste) circa molas ferè nascitur. Catillum superiorē, metam inferiorē (postquam sua cuique necessarium est dare nomina) uocitabimus, auctore Paulo iureconsulto. Ego uero potius metam superiorē, catillum inferiorē dixerim. Sed iam in coquina satis mansitauimus, in qua furnum etiam esse faciendū multi uoluere, & ad panem coquendū, & ad carnes sæpicule assandas. Tutius tamē erit, me architecto, propter ignis periculum extra ædes, quæ magno ædificantur, illum habere. In domuncula igitur, nec quidem contigua, sed uicina, furnus (ut Fœnilia quoq; & Lignilia) cōmode ponendus ueniet. A furuo autem, quod est atro, teste Pompeio, nomē accepit, cuius os patens Præfurnium quidam nominauerunt. Antiqui fornacem in pistrinis habebant farinarijs, & Pistores dixerunt, qui frumenta pinsebāt, & qui panem faciebant: nunc Pistrinarij. Martialis de Cipro pistore:
Et panem facis, & facis farinam.

Asinariæ
& mole.
Manuariæ.
Plin. lib. 36.
cap. 18
Trusatiles.
μύλος.
Amylum.
χειρομύλος.
Lib. 29. c. ult.
Mylæcon.
Catillus.
Meta.
Furnus.

Fœnile.
Lignile.
Præfurniū.

Pistores.
Pistrinarij.

Hi, ut scribit Plinius in xviij. non fuerunt Romæ ad Persicū usq; belum, annis ab urbe cōdita quingentis octoginta. Ipsi Quirites panem faciebāt, mulierūq; id opus erat, quæ inde panificæ dicuntur, ut factura Panificium. Furnus à Græcis ὑψιβανος, qui & Testus dicitur. Hieron. omnes adulterātes quasi clybanus succensus à coquente. Ad cuius usum Infurnibulū ipse palam dixerim, quæ panes in furno disponūt: nam Rutabulum est à proruen do igne, ut panes coquantur, in quibus adsurgit interdū pustula hectæ nomē adepta: à qua accipitur res nullius pretij cū dicimus, nō hectæ te facio, author Pompe. Sed uide Rutabulum sit potius à Rutro instrumento, quo aliquid eruimus & extrahimus, Coquinq; uero Gynæcium,

Panificæ.
Panificium.
ὑψιβανος.
Testus.
Infurnibulū.

Rutabulum.
Hectæ.

Rurum.

A ij ut statim

ut statim subiungerem, me inuitavit panificij mentio, quod mulierū (ut diximus) opus fuerat: ueluti nūc quoque apud nos, & ceteros, quibus non sunt frequentes pistrinarij. Hinc igitur *μυσοφιστοι* in illud iam patescens instrinarij. Hinc igitur *μυσοφιστοι* in illud iam patescens instrinarij. Hinc igitur *μυσοφιστοι* in illud iam patescens instrinarij. Hinc igitur *μυσοφιστοι* in illud iam patescens instrinarij.

μυσοφιστοι.

GYNAECIVM CAPVT V.

Gynæcium locus est in ædibus solis mulieribus ad habitandum datus. Plautus in *Mustellaria*: Dare uolt uxorem filio quantū potest ad eam rem facere, uolt nouum Gynæcium. Dicitur & *γυναικοπιτις*. Aemylus Probus in proæmio operis: Materfamilias apud Romanos primum locum tenet ædium, atque in celebritate uersatur, quod multo aliter fit in Græcia: nam neque in conuiuium adhibetur nisi propinquorum, nec sedet nisi in inferiore parte ædium, quæ *γυναικοπιτις* appellatur. Fit autem ob *οικίω*, quod est habito. Vnde *οἶκος* domus dicitur. hinc *οἰκονόμος* administrator rei familiaris. *οἰκονομία*, administratio rei domesticæ. *σύννομος* cohabitator, & *γυναικός* mulier est. *ἀνδρονίτις* autem est uirorum. Vnde Alexander Molossus dicere, ut ferunt, solitus est, se in *ἀνδρονίτις*: Alexandrum Macedonem in *γυναικοπιτις* profectum, cum ille aduersus Italos gentem bellicosissimam, hic in Persas & barbaros imbelles exercitum duxisset. Vitruuius in sexto: Andronites dicuntur, quòd in his uiri sine interpellationibus mulierum uersantur. *ἀνδρ* enim græcè uirum notat: hinc *ἀνδρόγυνος*, qui Hermaphroditus ex uiro & fœmina, ut scribit Plin. de quo Pulex poetata eleganter:

Gynæconitis.

οικίω.
οἶκος.
οἰκονομία.
σύννομος.

ἀνδρ.
ἀνδρόγυνος.
Hermaphroditus.

Cum mea me genitrix grauida gestauit in aluo
Quid pareret fertur consuluisse deos,
Mas est Phœbus ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrum,
Cumq; forem natus, hermaphroditus eram.
Quærenti fatum Iuno, hic ait occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquis, fors sua quæq; tulit.

Arbor

Arbor obumbrat aquas, ascendo, decidit ensis
Quem tulcram, casu labor & ipse super,
Pes hæsit ramis, caput incidit amne, tulicq;
Famina, uir, neutrum, flumina, tela, cruce.

SPECVLVM.

Speculum imagines reddit. eo præsertim utuntur fœminæ plurimū temporis (cuius apud illas minima creditur iactura) conterentes: dum purpurisso ruborem genarum & labiorum, cerussa candorem colli, papillarum, & oris mentientes: dum Tetanothris in facie cutē erugantes: dum Volsellis Psillothroq; pilos uel lentos, dum crinem adulterinis coloribus, ut inquit Cyprianus, mutātes: dum reticula aurata comis illis (quas etiam insolare, hoc est, ad solem dealbare consueuerunt) implētes: dum caput gemmis radiantibus ornantes, & margaritis translucētibus uenustantes: dum uestes cōponentes, ne rugas indecenter emittāt, & mundo placere & laudari student. Cum non tantum uestimentorum nitor, cōcinnitas, & auri magnitudo, gemmosaq; monilia ualeant ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus & boni mores, ut Aristot. Oeconomicorū secundo uerissime & catholice scriptū reliquit. Facetissime dixit Plaut. in *Mostellaria*: Formosæ mulieri nil esse opus speculo, cum ipsa speculo speculū sit maximū. Utūtur & petine dentato ad comā explicandā, & auriscalpio, dentiscalpioq; de quibus infra dicemus. Calamistro quoque cuspidē ferrea, qua in cineritjs prunis calefacta per Cinniflones (qui cinerarij) antias imprimis (crines à fronte pendulos) caproneas uē anteuentulos, crispant ad decorem, & discerniculo quo ante frontem capillus ad discrimen diuiditur. Acu etiam crinali ad comas tortas, cinnos, & reticula bombicina continenda in lege & statione: & qua caput scalpūt, cinafona, sapone gallorū inuento, mattiacis uē pilis odoratis, & lixiuio ad rutilādos capillos. Innumerabiles præterea rescusæ sunt, de quibus scribere diffusius supersedi. Adde quòd uelle omnia recensere, quæ matronarum mollis ornatus, quæ luxuriosus cultus exposcit, longū esset & superuacū. Multa

Purpurissus.
Cerussa.
Tetanothra.
Volsellæ.
Psillothru.

Ciniflones.
Cinerarij.

Crinalis acus.
Cincinnati.
Cinafona.
Sapo.
Mattiacæ pila.

A iij ad

ad ornatum, plurima ad oris decorem pertinent. huius gratia gumi, cerussa (quam Strabone authore Troglodytarum foeminae sibi diligenter inducunt) melinum, stibium, purpurissus, lomentum, fucus, alumen, lac asinum, smegmata, dentifricia, psilothrum, dropax, tethra, uossellæ, calliblepharum, cosmotica ad capillos uenustandos, & cōpluria alia parantur pigmenta. Illius uero causa, gemmæ interdum aureis umbilicis ad ornatum capitis, pectoris & brachiorum comprehensæ. Margaritæ (quæ & baccæ, unde monile baccatum) uniones, elenchi, crotalia, coraliū, succina, æsopa, murenulæ, spirulæ, monilia, strophia, castulæ (quæ perizonia & præcinctoria) in aures, stalagmiū, reticula, mitellæ, capital, calantica, redimicula, fasciolæ, galericuli, calyptræ, plagulæ orbiculares cancellatæ, frontalia, dextrocheria, torques brachialis, annuli gemmosi: Vestes bombicinæ argento, auro diuisæ, periscelis, armillæ, galbea, spinter, leria, spatia, semicinctia (quæ & uentralia) auro fimbriata, loculi, crepidulæ suberatæ, gemmis interdum uarietatæ, matronam dimidia maiorem referentes: & id genus plurima cōmuntur. Adeo ut quicquid mūdus muliebris uocabatur, sarcinæ uiriles sint, minus dico, etiam, ut inquit Seneca, militares. & ita quid addant ad cultū nō habent amplius, nec excogitare possunt foeminae, nisi uestium crebras, & prope quotidianas ex forma specieq; mutationes, quales hodie induunt etiam in prostibulis diobolaribus damnādas, quibus in summo patentibus, fit ut expapillato pectore, ne adulteris quidē plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant. Hinc ad reliqua quibus utilius, & sibi & maritis operantur, transeamus: dicturi primo de lanificio, quod castas matronas impensius decet. Vnde Titus Liuius, & Ouidius, ut pudicam ostenderent, inuentam scripsere Lucretiam a uirgine Collatino, iuuenibusq; Tarquinij inter lucubrantem ancillas lana operantē. & Diuus Hieronymus instituēs uirginem Demetriadem: Habeto, inquit, lanam semper in manibus, uel staminis pollice fila deducito.

COLVS

Baccæ.

Castulæ.

Semicinctia.
Suberatæ
crepidulæ.
Mundus muliebris.

Lanificium.

COLVS.

Colus pensa cōtinet, è quibus fuso fila ducuntur, in cuius ima parte apponūt, ut facilius & melius nere possint. id quod pertusum & rotundū per quamdam similitudinem Spondylum dicemus, & ferè ab effectu Verticillū. Plinius de Electro: In Syria quoq; foeminas uerticillos inde facere, & uocare Harpaga, quia foelia & paleas uestiumq; fimbrias rapiat. Fufum* Closter Arachnes filius, ipsa uero linū inuenit. Hūc pollice infasmi & indice digitis uersando nentes, fila deducūt. Nent etiam ad tramam lanitium foemelle machinulam quamdam uersantes, quam Rhombū non ineleganter appellabimus: unde Propertius de Rhombo magico:

Staminea rhombi ducitur ille rota.

Sed meo periculo etiam uerticulum hoc nomine significabis, à specie rhombi militaris, quo uersatili utūtur ad fila in glomera præsertim digerenda. Pensa à pendendo significāt lanæ liniuē manipulos, quos nondū neuit manus, super colum corpulentā extensos uel extendendos.

Ouidius: *Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahabant.*

Fila quoq; denotant. Vergilius de textrice:

Excussi manibus radj reuolutaq; pensa.

Satis constat hamis ferreis prius pectenda & ad stamen interdum: & ferè semper ad tramam. Per linum autem intellige, & genus illud cādidissimum ex Aegypto, quo nostræ mulieres Parmeses præ cæteris ad colum impendio delectantur, & plurimum inde lucrifaciunt. Cottonum nōnulli & Carbasum per cōiecturam uocant. Bambaciū uulgares. Indocti bombycem, literati Xylon siue Gossipion: hinc Gossipinæ & Xylinae uestes olim Aegypti sacerdotibus gratissimæ. Pensa ipsa quasillis contententur, quæ à qualis per diminutionem, Calathi etiam græcè dicti sunt. Romani ueteres quasillū Thalasionem appellarunt, ut scribit Varro, unde Thalassij nomen in nuptijs frequentabant ad lanificium nouas nuptas inuitantes, ut referunt Pompeius & Plutarchus in Problematibus. Huic accedit quod nubentes uirgines comitabatur colus lana compta & fusus cum stamine.

ACVS

Spondylus.

Verticillus.

Fufus.

Lib. 17. cap. 2

* Plin. lib. 7.

cap. 50

* in lanificio

Rhombus.

Alj Rhombus.

bus.

Pensa.

Hami.

Linum.

Cottonum.

Carbasus.

Bambaciū.

Bombyx.

Xylon.

Gossipion

Quasilli.

Quali.

Calathi.

Thalasio.

Thalassius.

LIBRI SECVNDI
ACVS.

Phrygio.

Acupictores.

Licium.

Digitale.

Forfex.

Forficula.

Forcips.

Formum.

Formidus.

Forpex.

Forpicula.

Texendi ars.

De artificibus opus.

ACUS ad suendum parantur, & ornandum, ut notat Pompeius. Hæ in summo pilulam habet, illæ foramen, quibus utitur futrinæ officinæ & Phrygiones, qui acu pingūt, à Phrygibus inuētoribus dicti, nostri ex re acupictores uocitāt. Acum ipsam, licium, id est, filum duplex trahentē (quod Rufum) impellunt anulo punctato, quem medio addentes digito Digitale nuncupant, aliās digitorum est tegmentum. Utuntur & Forficibus ad pannos secandos, ut in uestes componant sarcinatrices (quod Pallas prima docuit) & domi ad plurima matronæ, ut uidemus. sed hæ uerius diminutiue Forficulæ dicētur. Forcipe autem à Cynira primo inuenta, forma, id est, calida fabri ferrarij uersare consueuerunt. Unde formidus Catoni calidus, authore Festo. At Forpex quæ rectius forpicula, cū paruula sit ad capillos tonforibus datur. Texendi uero artem, ad quā pertinent tizbicines, liciatoria, radij, pectines, glomera (quæ in uolucra) pannus, forago, stamen, trama, subtegmen, uerticuli, & cōplura alia consulo prætermittimus. Rarè, imò nullæ, diuites matrone, illustres reginæ (quibus solis *uauēia* ponuntur) textrices inuentæ, nisi interdum relaxandi animi gratia ad zonulas, reticula, & alia nugamenta. Cum in hoc Aegyptiorum, siue Palladis (ut est apud Platonem) inuento sese exercent pauperculæ mulieres, quæ in gurgustiolis noctes diesq; radio & pectine uictum quæritant. Mihi præterea animus est de artificibus, eorumq; instrumentis opus inceptum, ad umbilicum adducere, in quo diligens lector, & curiosus rimator, & scrupulosus indagator compluria inuenies, quæ nunc forsitan hic, & alibi inter legendum nō addita culpabis. Ipsorū autem artificum, & eorū præcipue, qui scemellis aut feruiūt aut perplacēt, uisum est (ne quod diximus uanissimum crederes) hæc paucula nomina subnectere: aurifices, argentarij, bractearij, gemmarij, cælatores, scalptores, fictores, lanarij, sericarij, linteones, textores, polymitarij, fullones, infectores, lanifici, carminatores, pannicularij, pelliones, sarcinatores, patagiarij, limbularij.

CAPVT QVINTVM.

bularij, phrygiones, reticularij, zonarij, futores, calceolarij, crepidarij, uitrearij, tornatores, cupedinarij, institores, circitores, nugiendi, & præstigiatores: inter artifices tamen non numerandi, qui interiecto uelo supra id ipsum minutas quasdam nobis ostentant imagūculas, quasi puppas loquaces ac omnimodas gesticulatrices, rixantes inter se, concursantesq; per ludicrū, ut quotidie uidemus. Sed præterea geomantes, chiromantes, metoscopi, diuini, fortilegi, & somnatores, cōiectores uē, qui ut plurimū thesauros indicant, & Mydæ, Crassi, Luculli, Pelopisq; diuitias his pollicentur: à quibus tamen ipsi uix palliolo tenus diuites obolos petunt.

Præstigiator

CVNABVLA.

CVnabula gynæcio iure danda sunt ad infantium lactentium quietem & educationem, quam præstare debent mulieres omnes, etiam si reginæ fuerint, lacte suo proprios filios nutriendo, ut sint integræ matres, ut eorū magis dilectrices: ut liberi quoq; ipsarū maiore desyderio & pietate teneantur. Infantis nanque aliorum ex oculis illa amolito uigorem maternæ flagrantiaē sensim atq; paulatim extinguit: ipse uero affectione erga solam nutricē occupatur. Ac propterea quicunq; ita nutritus matrē diligere uidetur: amore non naturali, sed ciuili & inopinabili diligere existimatur. Adde quod non frustra creditū est, ad fingendas animi corporisq; similitudines lac, quemadmodum & semen, plurimum conferre. Cauendum igitur est ad lactandum ingenuum bene ingeniatis primordijs, quæ adhibetur, ne serua sit, aut seruilis: & (ut plerunq; assolet) externæ aut rusticanæ nationis, ne informis, ne impudica: quod præsertim in foemella obseruandum est: ne deniq; temulentata, ut refert A. Gellius in noctibus Atticis. Si lacte ouiuū alti hœduli pilo teneriore: & si caprarū agni lana duriore uestiūtur, quid boni uel mali existimas lac nutricium puerperis allaturum? Quæ non potest igitur lactis inopia, bonis moribus & ciuilibus præditā nutricem, ad lactandum filium conducat, quem uagientem flentem uē,

Educatio infantium.

In omnia op. Acc. G. cap. 1. abri. 12. noct.

Lib. 12. cap. 1.

Lac nutritiū

B cunarium

Mamma.

Papilla.

Nominū pueris imponendorū ratio.

Gellius lib. 4. cap. 19.

Cunabula. Crepundia.

Puerpera. Puerperium.

Obstetrix. Cosmeta.

cunarum motu, crepitaculis, puppis, cantu, & (si ætas requirit) munusculis demulcebit. Quæ potest, ipsa lac præbeat, ipsa ubera distenta admoueat. Non enim scæminis natura (quæ nihil unquã frustra) mãmas quasi quosdam uenustiores neruulos ornandi peçtoris causa, sed liberorū alendorum gratia hinc inde affixit: è quibus Papilla, per quam lac transmissum, educitur. Admonendi obiter sunt parentes, ut die Lustrico liberis suis in baptismo nomē generosum imponāt, ad hominis dignitatem non nihil adijciens: qualia sunt Valerius, Saluius, Fulgētius, Cato, Prudentius: Timotheus, honor dei: Charisius, gratiofus: Theodoros, dei donum: Athanāsius, immortalis: Chrysofostomus, os aureū: Polydorus, multi muneris: Euthicus, Fortunatus & Faustus: Macarius, beatus: Macrobius, longæuus: Pāphilus, totus amans: Ptolomæus, pugnator: Theophrastus, diuina eloquentia præditus: Dorothea, dei munere data: Glycerium, dulcis amor: Agatha, bona: Camilla, ingenua: Polyxena, multum admiranda uel hospitalis. Adde quod interdum diuinare est nomē imponere, quod sit morum atq; fortunæ indicium. Caueant præterea ne pueri cum trimatū excesserint, immodice cibis & quiete utantur. Nam pueros impuberes compertum est si plurimo (ut ille inquit) cibo nimioq; somno uterentur, hebetiores fieri, atq; hinc elici tarditatem, ac eorū corpora improcera fieri, minusq; adulescere. Cunabula autē, cunas, & lectulos appellamus, ubi in crepūdijs, hoc est linteolis, uestibus, bullis, fasciis, & id genus cæteris pueros nutrire consueuerūt. Plinius in xi. Semestris locutus est Cæsar si filius in crepundijs, quo prodigio totum id concidit regnum. Scæminas uero ipsas ex partu recentes, Puerperas teste Proculo iureconsulto, nuncupamus, & quod enixæ fuerint, Puerperium. At mulier quæ in secundis deducendis, in conuersione uulvæ, & reliquis, puerperæ operâ auxiliatricē præstat, uel certe puerperijs, ne laxatis uterigenitalibus claustris, in terram defluant, Obstetrix dicitur: nam seruiens domi ancilla ad ornatum dominæ, Cosmeta nominatur. Vt librarias, gerulas, nutrices, uestispicas, internuntias (quæ mediatrices) omittam, seruos etiã partenos,

ternos, alumnos, formosos affeclas, procuratores, calami stratos, & in longam, securamq; libidinem exectos spado: nes (sub quibus nominibus, ut inquit Hieronym. adulteri delitescunt, ita ut sæpius maritorū quantula sit portio) hoc solum pro affectatæ breuitatis necessitate sufficiat. O nos scælices si sine uxoribus esse possemus: sed non nisi scæliciores quibus contigit pudica, dulcis, prudensq; torigenialis socia & coniuga: qualem L. amabiliam me adeptum Deo maximo optumoq; optumorum opitulanti gratissimas ago gratias, quam id horæ cubiculū intrantem non possum non sequi, & ipsum mox cubiculum prosequi.

CVBICVLVM, CAPVT VI.

Vbiculum, quod à cumba (quam lecticam Cumba Sabini uocabant) deductū uidetur auctore Pompeio: antiqui à cubando locū dixere, ut scribit Varro, ubi tractis cubilibus, id est lectis cubabāt. Seneca ad Lucil. Quid profunt

multa cubacula, in uno iacetis. Iuxta quam sententiã ipse uno contentus ad excusationē hęc adijciã: Qui multa uult cubacula, qui plures cœnationes, qui culinas, & cætera, ponat ut lubet, singulorū habebit archetypō. Neoterici dormitorium cubiculū cameram appellant, qua dictione etiã usi sunt ueteres, sed in alio significato, nam cameræ tecta sunt deuexa & incurua, ut testantur Seruius & Marcellus. Hinc Concamerare. Papinius in syluis.

*Effulgent cameræ uario fastigia uitro
In species animosq; nitent.*

Nam uitrū cameris addi cœptū scribit Plini. & Seneca ad Lucil. xiiij. Nisi uitro inquit, abscondit camera. Fiunt autē per testudinē, quæ in ædificijs dicit solarium deuexū, à forma testudinis aquaticæ, ut auctor est Nonius. Vergilius: *In foribus diua media testudine templi.*

Nonnulli fornicem dixere, à Democrito ut uolunt, excogitatū. Hinc Fornicari est assumere speciē fornicis, id est curuaturę. Pli. in 16. Populus cōtra oīa inferiora pādā, palma ecōtrario fornicat. Fornicē aliàs lupanar uocamus, à fornibus & criptis, in quibus prostabāt meretrices. Hinc Fornicaria.

B ij carizæ

Fornicari. carix: & Fornicari meretricari est, soluto cum soluta coeunte, ut distingunt theologi. At uiri & uxoris ad dormiti-

Thalamus. onem locus, Græca dictione θάλαμος nuncupatur: inde επιθαλάμιος, sacer hymnus in nuptijs, quale Apollo pri-

Cubicularis mus cecinit, cū Thetis Peleo nupsit. A cubiculo uero Cubicularis uestis, & Cubicularij, quos ad ministerium cubi-

Cubicularij. culi habere præfertim principes cōsueuere. Vitruuius uoίτην thalamum uocat, unde προνοιτίου antithalamum dicemus, ut apud Plinium in epistolis, nisi legendum sit ποίτιον procesorium, ut notauimus.

LECTVS.

Lectus in quo cubantes quietem capimus, uel à collectis herbis, ut antiqui factitarunt, unde & Torus: uel potius quod fatigatos labore diurno mortales ad se alliciat, authore Pompeio. Fulcri quoq; nomen fortitur. Seruius Fulcra summas lectorum partes interpretatus est apud Vergil. illud:

Fulgent genialibus altis Laureæ fulcra toris.

Ipse uero existimauerim fulcra, uel ipsam structuram, uel spondas toralis structuræ significare: à quibus fasciæ, quæ lora apud maiores dicebātur, ueluti nunc apud nos asserculi ligna quadrata, tabellis ingestis, culcitra, lintea, & reliqua lecti stragula sustinere solent, cū Fulcire sit sustinere. Aulus Gellius de flamine loquens: Neq; apud eius lecti fulcrum capsam esse cum strue aut ferro oportet. Sueton. in Claudio: Adhibebant omni coenæ & liberos suos cum pueris puellisq; nobilibus, qui more ueteri ad fulcra lectorum sedentes, uescerentur. Non improbandam tamē censo illorum opinionem qui fulcra lecti pedes dixerunt: hi Græce κλινοπόδια, nam κλίβη lectus, & κλιβιδιον lectulus. Clinopalen Domitianus coitus frequentiam & assiduitatem uocabat, uelut lecti palæstram. A lecto Lectistrator erit lecti concinnator: uelut à lectisternio Lectisterniator apud Plautum: & Lectica à lectulis nomen accepit, qui in ea cū puluillisternuntur. Inde Lecticarij, qui lectica hexaphoro, tetraphoro, uel octophoro tam peregre, q̄ in urbe, rure, secessu ue dominos portant: unde περιφορητοί, quasi circumlatiles, quod lectica circumferantur, dici possunt.

Torus.

Fulcrum.

Lora.

Fulcire.

κλινοπόδια.

κλίβη.

κλιβιδιον.

Clinopale.

Lectistrator.

Lectisterniator.

Lectica.

Lecticarij.

περιφορητοί.

SCAM:

SCAMNV M.

Scamnum & Scabellū quid significant dilucidè ostendit M. Varro in lib. linguæ Latinæ, ubi ait: Quasi simplicis scansione scandebant in lectū non altū, Scabellum: in altiore, Scamnū. De scamno aliter supra. Subijcitur & pedibus. Ouidius in arte: Et caua sub tenerum scamna dedisse pedem. Vnde quod Græci υποπόδιον, Latini & suppedaneū & scabellum appellant.

CVLCITRA.

Culcitra ad quietē parata dicitur, quod in ea tomentum, rasura ē pānis linēis à fullone carduis detracta, inculcetur. Macrobius in Saturn. de dicitur Augusti: Relata inquit, ad se magnitudine æris alieni, quā quidam æques Ro. dum uixit, excedentē ducenties celauerat, culcitram emi cubicularē in eius auctione sibi iussit, & præceptum miratibus hanc rationē reddidit. Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille cum tantū deberet dormire potuit. Per hyemē pulmea culcitra cōmodior, æstate lana uel gossipio repleta (quæ Matta) utilior habetur. Et talis qualem Senecæ Attalus præceptor laudare solebat, quæ corpori resisteret, & in qua uestigiū apparere non posset. Ad hoc nōnulli culcitram ē corio uentosis follibus spiritu tumefactam ad cubitū substernunt, & follis nomine appellant. Tomentū uero ipsum sarcinē dicitur culcitrix ex qua cunq; re, siue ex foeno & palea, siue ex coma harundinum, quod antiqui Circense: siue ex pluma olorina, gallinacea, anserina ue: seu ē xylino, uel lana fuerint refertæ, quales cōmendarunt olim ē lingonico tomento. Hinc Martial. Oppressæ nimium uicina est fascia pluma, Accipe lingonicis uellera rafa sagis. Suetoni. in Tiberio: Druso autem adeo alimenta subdacta, ut tomentū ē culcitra tentauerit mandere. Ferunt Hellogabalū imperatorē non cubuisse facile in accubitis, nisi quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpiusq; mutasse culcitra. Augustum Cæsarem contra non cubuisse quidem toro, nisi humili & modicē instrato.

Tomentum.

Matta.

Folles.

Circense tomentum.

Lingonicum.

B iij CERVI:

Ceruical pluma refertum subijcitur capiti, unde à ceruice, teste Prisciano, nomen accepit: nanq̄ eò delitiæ processere, ut sine hoc instrumento durare iam, ne uirorum ceruices possint. Martialis:

Tinge caput nardi folio, cervical olebit.

Perdidit unguentum cum coma plumatenet.

Scribit Sueton. in lecto Neronis adhuc pueri, circa ceruicalia deprehensas serpentis exuuias fuisse, quas in armillis auro inclusas aliquandiu gestauit.

PULVINS.

*ὑποδέρμα
Puluillus.*

Pluinus & ὑποδέρμα puluillus à pluma, ut puluinar. Apulei. in Asino aureo: Quatuor eunuchi confestim puluinis pluribus uentose tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis cubitum perstruunt. sed & stragula, ueste auro ac murice Tyrio depicta probe consternunt: ac desuper breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, alijs nimis modicis, quis maxillas & ceruices delicatam mulieris suffulcire consueuerunt, superstruunt. Plinius in xxxij. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum Regem dormire solitum. Et Seneca scribit de beneficijs secundo, Archelaum se teste contentum amici pauperis, & pauper tatem dissimulantis, uerum ægroti, sacculum pecuniarum puluino subdidisse. Puluini ad sedendum quoq̄ positi. Iuuenalis Equestris notans:

De puluino surgat equestri.

*Areolæ.
Porcæ.*

Præterea & Areolas terram elatam inter duos sulcos in hortis hoc nomine significamus: quæ porca à porrigendo, in agris dicitur. Alij porcas sulcos uocant in segeterariores.

TORALIA.

Toralia ad usum tori, ut nomen indicat, authore Marcello fuere. Horatius in Sermonibus:

Et tyrias dare circum illota toralia uestes.

Tyria uestes.

Super linteola nanq̄ ponere solemus stragulas uestes, purpureas, quas tyrias appellat, uel candidulas, ut per ætatem decet, seu uirides pictas & uersicolores. Et Nonius:

nus: Plagæ, inquit, grande linum tegmen, quod nunc torale uel lecticariam syndonem dicimus, quarum diminutuum est plagulæ. ubi per syndonem lecticariam pannum lineum ad usum lecti accipere possumus. Hoc enim nomine signantur è lino panni albicantes, quos ad usum tori Lodices etiam nonnulli dici posse existimarunt. Martialis:

Lodices mittet docti tibi terra Catulli.

Item suo disticho:

Nudo stragula ne toro paterent,

Iunctæ nos tibi uenimus sorores.

Sed toralia etiã omnia lecti stragula uocamus. Primus omnium priuatorum Heliogabalus, postea Rom. Imperator, toris aureis toralibus textit, ut scribit Lampridius. Stragula ipsa à sternendo, notat quicquid culcitree insternitur, author Varro. Plinius: In Orchomeno tota subruunt arua talpæ, quarum è pellibus cubicularia uidimus stragula. Et Tranquillus refert Claudium Cæsarem neminem uisitasse ægrum, nisi prius explorato cubiculo culcitrisq̄ & stragulis prætentatis & excussis. Præterea stragulas uestes, aulæa, & tapetes uocitamus. Iuriscōsultus, instratum, omnem uestem quæ sternitur, appellat.

GAVSAPE.

Gausape genus est stragulæ uestis crassioris utrinque uillos habentis, uel una tantum è parte, cui non dissimiles sunt Centones. Macrobius: Strophæ caudæ sub cetonibus collocat, super quos uxor cubabat. Martialis de Gausape distichon est:

Stragula purpureis lucent uillosa tapetis,

Quid prodest si te congelat uxor anus.

Amphitapetes quoq̄ uestes utrinque uillosæ, authore Marcello, qui Luciliū adducit, & Varronis testimonio utitur in Mannio scribentis: Alterum bene acceptum dormire super Amphitapete bene molli. Alij amphimala eam dixere. Plinius: Patris mei memoria cœpere amphimala nostra, sicut uillosa uentralia: nam ex altera tantum parte uillosa heteromala dicuntur. Gausapa optima & pretiosi tapetes (ut scribit Strabo in v. geographiæ) uelleze patauino texuntur. Tapetes ipsi tegmina sunt uarijs picta

Plagæ.

*Plagulæ.
Syndones.*

Lodices.

Stragula.

*Stragulæ
uestes.*

Instratum.

Centones.

Amphitapetes.

Amphimala.

Heteromala.

Tapetes.

*Centones fustis sunt panni colorati: hinc uersicolores uel
tones dicuntur. Nihil etiam non modo quibus amittunt,
quibus quoq̄ lecti sternuntur, quales sunt et Philisq̄ ut apud
pam Senon, & Sicram, stragulam, & patium Cretensem, M
phorice ægroti, & multis alijs pœmendis, particulis coniciat*

*Beluata tape-
tia.* picta coloribus & figuris: unde Beluata legimus tape-
tia, à beluis quæ in his textuntur. Vergilius:

*Instratos ostro alipedes pictisq; tapetis. Silius Italicus:
Sydonio fulgentem ardore tapeta.*

Fratilli.

Vellera, inquit Strabo, mediocria habēt patauini, è qui-
bus preciosi tapetes textuntur, fordidi in his uilli Fratilli
uocantur, quod per terram ferantur.

A V L A E A.

A Vleā stragula uersicoloria, ut scribit Seruius, enar-
rans Vergilianum illud:

Aulæis iam se regina superbis

Aurea composuit sponda.

Sic ideo dicta sunt, quòd in Aula Attali regis Pergame-
norum in Asia primo inuenta fuerint. Babylon quidem
colores uarios picturæ prima uestibus dedit: hinc baby-
lonica. Petronius Arbiter de pauone: plumato amictus
aureo babylonico. At aurū intexere in Asia Attalus Rex
inuenit: unde nomen attalicis. Propertius:

Porticus aulæis nobilis attalicis.

Silius:

Quæq; attalicis uariata per artem

Aulæis scribuntur acu.

Is postea decedens, populo Rom. reliquit hæredem, cu-
ius, ut inquit Plinius, hæreditas Romanorū mores affli-
xit: ita enim opulentiam externam amare, & non solum
admirari didicerunt. Inter aulæa sunt, quas Cortinas Ec-
clesiastici scriptores, & uernaculi appellauere. Sunt Si-
paria ad scenas exornandas: sunt & quæ Peristromata
dicuntur, picta & uersicoloria. Vnde apud Plutarchū le-
gimus, Regi Persarum Themistoclem respondisse: Ser-
mones hominum peristromatis uersicoloribus perfimī-
les esse. Etenim ut in illis cum extenduntur, ita & in his
formas figurasq; apparere: cōtractis uero abscondi eas-
dem atq; corrumpi, quare sibi tempore opus esse. Cice-
ro in Philip. ij. Conchiliatis Cn. Pompei peristromatis
feruorū in cellis lectos stratos uideres. Et Plaut. in Pseu-
dolo: Ita ego uestra latera loris faciā, ut ualide uaria sint,
ut ne peristromata æque picta sint campanica. Sunt &
quæ Peripetasmata, ad ornandū locum suspensa exten-
duntur.

Cortina.

Siparia.

*Peristroma-
ta.*

*Peripetasma
ta.*

duntur. Intellexit de his Horatius in Satyris:

*Interea suspensa graues aulæa ruinas,
In patinam fecere trabentia pulueris atri.*

M. Cicero sexta in Verrē: Quid illa Atalica tota Sicilia
nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus
est. Stragulis uero ad usum tori nō tantū lineis laneisue
pictis & bombycinis utuntur, sed eò deliciae luxus pro-
cessere, ut Drauci quidam Paticiuē præ ceteris illiterati,
è fece olim etiā triuiali, cum fortuna nō cæcutiret, nunc
uero podice leui, uel mētula sesquipedali inter patricos,
præsidēs, antistites, adnumerati, nō nisi argento auroq;
intexta fastidiant: præterea quod peius, quod detestabi-
lius, Conopœa, peristromata, terrestriaq; stragula. Non
fatis fuerat inaurare parietes, & lacunaria uersicoloria
facere, pauimenta, argentea aureaq; ueste contactum so-
mnos capere: uoluit & luxuria, ut nihil deesset, bombyci-
na stragula, argentū & aurum calcare, quorū multi in-
genui, literati, bonisq; moribus pauperes ad uictus ne-
cessaria, fortuna uere cæca aduersante, indigentissimi
emergere nō possunt, & per xenodochia ab Hircano pri-
mo constituta, per compita etiam sæpicule animas po-
nunt. Hoc tamē unum ad cōsolationem accedat, quòd
omniū ferè istorū, quos incedere elatos uides, bracteata
felicitas est. Inspice (bonos semper excipio) & scies sub
ista tenui membrana dignitatis quantū mali iaceat: inspi-
ce ac penitus considera, & uidebis totidē esse aurato uel-
lere arietes. Igitur quotidiana eorū ora dicere inuenias,
rationibus multa prodige profusa, & in semet nihil. Pla-
nè quidem uillas opipare (ut inquit Apuleius) extruunt,
& domos ditissime exornāt: sed in hac rerum affluentia
nihil est indignum, præterquam ipse dominus ædium.
Illas itaq; ædificiorū species, in quæ tanta profuderunt,
amœnissimas & extructissimas deprehēdas, aulæa emu-
las urbium cōditas, domos uice templorum exornatas,
familias numerosissimas calamistratas, opiparam sup-
pellectilē, omnia affluentia, omnia ornata, præter ipsum
dominum, qui solus Tantalii uice in suis diuitijs, inops,
egens, pauper, non quidem fluentum illum fugitium

Inluxum.

*Felicitas bra-
cteata.
Arietes aua-
rati.*

C captat,

captat, & fallacis unde sitim, sed uere beatitudinis & syn-
ceræ uitæ & prudentiæ fortunatissimæ esurit & sitit. Sed
iam nos iare, non sine musis, paruulo contenti, hos intra
septā refertissima uere esurientes relinquamus: & inter-
rim sub conopœo, altiore iam nocte, securi dormitū con-
cedamus. C O N O P O E V M.

Conopœum genus est tentorij linei, lanei, uel bom-
bycini, quod ad euitādos culices & muscas circa
lectos explicare cōsueuimus, Horatius in milites

Epod. ode 9.

Romanos inuehens:

*Interq; signa turpe militaria**Sol aspicit conopœum.*

Propertius in tertio de Cleopatra:

Fadaq; tarpeio conopœa tendere saxo.

κόνωψ.

Eo enim præcipue utebātur Alexandrini, quia ibi ex Ni-
lo culices abūdant, ut refert Herodo. (nam κόνωψ græcè,
latine culex) hinc à Strabone geographici operis xiiij. di-
ctum est conopeum Herculem œteos colere: quoniam
eos à culicibus, quos κόνωπας uocant, liberauit.

Conopeus
Hercules.RATIO CVBITVS, ET
ALIARVM ACTIOMVM.

Disposito autem ornatōq; lectulo, qua raione cus-
bandum surgēdumq; sit, & quid postea ciuilitate
faciendū, breuiter scribere nō indecens fore exi-
stimauī. In faciem igitur pronus dormiat, qui stomacho
imbecillis est: quo in numero magna pars urbanorum,
omnesq; ferè literarū dilectores inueniuntur. Id enim di-
gestionē adiuuat, nec finit pituitam excrecere calorem
naturalē augendo: Supinus, somnos ne capiat, qui sanæ
mentis est. Is nanq; cubitus stomachū lædit. Apoplexiā
grauioresq; sæpicule morbos inducit: cum cerebrū ner-
uos ac renes fluidus humor inficiat, foetidumq; oris ha-
litum facit. Primo autē somno homini qui sanus est, qui
bene ualet, in latus dextrum, mox in sinistrum quiescere
utilissimū est, uerum humeris semper & capite elatis. So-
mnus ipse, qui sopor, & græcè ύπνος, est animi in mediū
se se recessus. Qui bene concoxit, mane tutissime surgere
potest; cui stomachus ex indigestione crudum ruētat, is
quiescere

Cubitus pro-
nus.Cubitus supi-
nus.Somnus.
ύπνος.

quiescere in lectulo, atq; paululum redormire, ut monet
Cornelius Cel. & si coquere somno corpulentia, quam
firmitati sit utilius. Ideo athletas uolebāt cibos ambula-
tione perficere, & peruigilio cibi præcipue uincūtur. Vbi
autē quis surrexerit, leuare, si potest, aluū debet, excrean-
do cōtinue mucosæ pituitæ saluam, si quam noctu con-
ceperit: capillum ad uerticem uorsum pectere, auriscal-
pio sordibus uerminātibus aures purgare, nares emun-
gere: os aqua, præsertim æstate, fouere, lauare manus &
faciem, sudarioq; lineo & extergere, & puluiscula ungui-
nelaticieue odorato linire, aut irrorare poterit: mox ue-
stibus forensibus corpori ad ignem, si pruinosa hyems
fuerit, decēter aptatis ædibus exire: Rei diuinæ (ut se gra-
tum exhibeat) interesse, pro salute deo preces fundere,
pro peccatis oblatiunculā eleemosinalem erogare: hinc
exercitationi se tradere debet, quæ teste Fortunatiano,
si quid indigestum adhuc infederat, deducens corpus fir-
mat, & longam adolescentiam reddit: ita tamen ne las-
situdinem inducat. Optimum igitur erit equitare (quod
coxis & stomacho prodest) hortos irriguos, & pomaria
suburbana comitibus catellis ad uenationes inuisere: la-
ctū missilium, folle pugillatorio spiritu tumente, pila tri-
gonali prædura (quam nunc Florentinam ac paruulam
appellant) & cursu modice, ut est apud Auicennam se-
se exercere: Negocia sua amicorum, clientum, reipubli-
cæue curare: Domuitionem, ut prandeat, deinde capes-
sere. Ipse cibus simplex sit, utpote homini utilissimus
aduersus plurimas ægrotudines: coaceruatio nanque sa-
porum pestifera, & tot condimenta ad edendum satu-
ros cogentia, perniciosiora creduntur: unde Diodorus
Ichthyophagos tradit, uitam per omne ferè tempus si-
ne morbis ducere, quod simplici piscium cibo utantur.
hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos, potus que
uitandos, qui ultra sitim, famemue sedandam produ-
cant appetentiam. Cauere præterea oportet, ne nimia fe-
stinatione desyderium edendi (quæ est Peredia & Ore-
xis) modum excedat. Conferret igitur sanitati confer-
uandæ, & ciborum minutatim illa diuisio, quæ facit,

Conquere
somno.Forentia ex-
ercitatio.

Equitatio.

Follis pugil-
latorius.
Trigonalis-
pila.

Domuitio.

Ichthyophas-
gi.Peredia &
Orexis.

Excessus.

Crapula.

Nox.

Meridiani.

Somnus.

Aleones.

Coitus ratio.

Cantes Grae
paldus.

Concubitus.

Coitus no-
cturnus &
diurnus.

ut calor facilius conficienda expediat, ut Aristoteles au-
thor est: & à cibo sese subtrahere, cuius excessus corpori
putrefactionem inducūt. Auicennas, uehemens inquit,
repletio in qualibet dispositione uitanda, siue ex cibo, si-
ue ex potu procedat, quæ crapulæ nomine quandoq; si-
gnificatur. Sumpto autem cibo ab omni corporis com-
motione uehementi, & animi mentisq; agitatione horis
ad summum duabus superfedendum est, mox domesti-
ca tractare: & si altius sol progressus longioribus diebus
noctem (terræ umbram) tardauerit, meridiari, id est, me-
ridie dormire: præcipue somno quiete placidissima spon-
te subrepente. Illoq; citule fugato ad animi relaxationē,
non (ut aleones) ad auaritiam tesseri & alueolo, siue las-
tronibus insidiosis, pictis uē tabellis ludere, uel cellam li-
brariā intrans legere, ut plus sciat & melius poterit. hinc
domo exire ad uenationem, uel ad negocia, reuertiq; po-
stea, & mēbra, prius mēsa dapibus frugaliter instructa:
deinde lectulo splendidē delicateq; strato, saltē post ses-
qui horam à cœna recreare. quod ciuile erit, & prosperis
mæ ualetudini cōseruandę plurimū cōducat. Sed impri-
mis & ante omnia obseruet, qui diutius, qui constantius
ualere & uiuere cupit, ne passerculos, ne gallos gallina-
ceos imitetur, quibus coitus est frequētior. Hippocrates
diuina uir scientia, coitum uenereum morbi caduci spe-
ciem existimauit. Et Cantes mihi proauus paternus iu-
risconsultus ac philosophiæ non ignarus, interroganti
per locum, quādo coeundum esset, serio respondit: Cum
te ipso fieri uolueris infirmior. Posses multorū ad id ci-
tare testimonia, unum hoc Cornelij Celsi, ut modestiæ
propinquius non omittendum, cui ad stipulatur Petrus
Aponensis cōsiliator: Cōcubitus neq; nimis cōcupiscen-
dus, neq; nimis perimiscēdus est, rarus corpus excitat,
frequens soluit. Idem interdum peior est, noctu tutior: ita
tamen si neq; illum cibus, neque hunc cum uigilia labor
statim sequitur. Sed & idem Cornelius: Hyeme, inquit,
Venus nō æque perniciosa est, Vere tutissima, nec æstas
te nec autumno utilis, tolerabilior tamē autumno. æstas
te uero si fieri potest, ex toto abstinentum est.

PECTEN

PECTEN.

Pecten quo capillus explicat. Calphurn. in Buccol.
Nais & implicitas comabat pectine comas.

Capilli enim, à quibus capillitū & capillamentū,
pectendi sunt: præterea semel in hebdomade lixiuio sa-
poneq; lauandi ad immunditiam tollendam, ex humidi-
tate proueniētem, quæ pediculos in aliquibus generat:
nam semper humidum est caput, propter cerebrū quod
humiditate abundat. Vnde & capillos habet, ut scribit
Aristoteles in problematis, & secundo de partibus ani-
malium. Sunt tamen qui uel ad sanitatem, uel ad crines
denigrandos, caput non lauent. Prima capillorū tinctu-
turam Medea (ut est apud Eusebium euangelicæ præ-
parationis decimo) excogitauit. Cōmendatur epaphe-
resis à mollibus coma gradatim formata. Oportet & il-
los tondere, barbam quoq; radere Italico ritu, quæ & uesti-
tis: undē inuestes dicuntur, & uesticipes. Ad hæc paran-
dus est tonfor cū nouacula & forcipulis, quibus etiā un-
gues secat: unde Resegmina cadūt, & Vibrissas (pilos e-
naribus) tollit. Tōsores ipsi in Italiā è Sicilia uenere post
Romam cōditam, anno quadringentesimo quarto. ad-
duxit Licinius Mena, author Varro. antea intonsi fue-
re. Ouidius in Fastis:

Hoc apud intonsos nomen habebat auos.

Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequēs
Diuus Augustus cultris usus est. Post annos autē ter se-
ptennos flore genas uestit iuuetā, ut est apud Macrobiū
& Censorinū. Nos tamen ante uigesimalū barbatos uidi-
mus. Pubescere uero quarto decimo testis est Aphrodi-
sæus, Chalcidius in Thimeū Platonis, & iureconsultus.
Pecten item quo utuntur textrices. Ouidius:

Ille etiam stans radio percurrere telas

Erudit & rarum pectine densat opus.

Pecten quoq; rastellum. Idem:

Hæc modo uerrebatur cum raro pectine pratum.

Et cratem notat dentatā stylis ferreis. Pecten etiam ple-
ctrū, quo in citharis pulsandis chordas tægimus. Silius:
Dulcius Oeagrius pulabat pectine neruos.

Capillitū &
capillamen-
tum.

Pedculi.

Capilli.

Denigratio
capillorum.

Epapheresis.

Resegmina.

Vibrissæ.

Tonfores.

Radi quous
die.

Barbati pu-
beres.

Plectrum.

C iij Et

Et pectines pisciū genus sunt, qui saliant, & extra undas uolitant, seque ipsi carinant. Horatius:

Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

Pectines item è ferreis stylis, quibus ad linum enodandum, ad lanam canabeam ac stupam explicandā, utuntur restiarij imprimis, lanarij, & domi fœmellæ. Plinius in xix. hamos appellat: nam de lino loquēs, Pectitur, inquit, ferreis hamis. At in homine pecten dicitur sub umbilico pilis hirsutus. Iuuenalis:

Inguia raduntur medicis iam pectine nigro.

SVDARIVM.

Sudariolum.

Sudarium linteolum dicitur ad sudorem tergendum, unde nomen, & diminutiue sudariolum, quo nares emunctas purgamus. Catullus ad Marrucinum:

Nam sudaria sethaba ex hyberis

Miserunt mihi muneri Fabullus,

Et Veranius, hæc amem necesse est.

Item: Remitte pallium mihi meū, quod inuolasti, sudariumque sethabum. Suetonius de Nerone fugiente ex urbe: Adopertoque capite, & ante faciem obtenso sudario equū ascendit quatuor solis comitatibus. Et mox: Ligato circa collum sudario prodierit in publicū. Commendant è Rhemēsi tela subtilissima ex lino, à Rhemis populis Galliæ, qui adhuc extant, communicata quoque alijs Galliæ populis textrini gloria.

Rhemēsi tela.
Rhemēsi populi.

SPECVLVM.

Speculum, quod in eo homines imaginē suam, imò seipsum ferè aspiciūt, ex uerbo antiquo. Macrobius de Hortensio: Fuit enim uestitu curioso, & ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat, ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret. Tranquillus in Caligula: Vultum ad speculum cōponebat in omnem terrorem ac formidinem. Seneca in quæstionibus naturalibus inuentū fuisse scribit, ut homo seipsum nosceret: deformis in speculo intelligeret, quicquid corpori deesset, redimendum esse uirtutibus: formosus, ut infamiam uitaret: iuuenis ut flore ætatis admoneretur, illud tēpus esse

Inuentum speculum.

esse discēdi & fortia audēdi: senex ut indecora carnis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerū natura facultatem nobis dedit nosmetipsos uidendi, fons cuique perlucidus, aut leue saxū imaginē reddit. Hinc Socrates discipulos suos speculis uti uoluit, authore Laërtio, ut qui formosus esset, curaret impēdio, ne dignitatē corporis malis moribus dedecoraret: qui turpis, operā sedulo daret, ut uirtutis laude turpitudinem tegeret. At Demosthenes græcæ princeps eloquētię ante ipsum speculum, quasi ante magistrū, causas meditabatur: & à speculo (quod nos cum orandū est sæpicule facimus) pronunciandi congruentiam petebat. Specula autem quæ primū Sydone inuenta sunt, optima apud maiores fuerunt Brundusina, stanno & ære mixtis: nam stannum uitro additum lucida reddit, ut scribit Aphrodisæus. Prælatamox sunt argētea. Primus fecit Praxyteles Magni Pompei ætate, nuperque credi coeptū est certiorē imaginem fieri auro appposito auersis. Caua specula maiorem iusto imaginē repræsentantia, si aduersus solis radios teneantur, appositū fomitem accendunt. Fiunt & paruula quodammodo specula è uitro, quibus seniores præsertim utuntur, ut clarius uideant & melius: cum oculis adhibita res maiores ostendant. Ocularia triuiales, literati Cōspicilla dixere, & Specilla.

AVRISCALPIVM.

Auriscalpiū est scalpēdis auribus & fordibus extrahēdis accommodatum, ueluti dentiscalpium dentibus. Martialis in Apophoretis de auriscalpio præmisso lemmate:

Si tibi morosa prurigine uerminat auris,

Arma damus tantis apta libidinibus.

Item de dentiscalpio:

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis

Defuerit, dentes penna leuare potest.

Dentifricium uero medicamen est, ad dentes potissimū dealbandos, quod fit è pumice, cadmia, cinere cornu ceruini, & sale amoniaco, ut scribit Galenus in pharmaceuticis, sed nobilius ex margaritis in pollinem reductis.

VNGVEN.

Specula

primo.

Brundusina.

Argētea.

primo.

Plin. li. 33. c. 9

Ocularia.

Conspicilla.

Specilla.

Dentifriciū.

Dentiscalpiū

Mofchos.
Cap. 1. 2. 3.σύμμα.
ἰδύσμα.
διάπασμα.
μάγμα.

Exotica.

Cyprius
pulis.μύρα.
Myropola.
Myropoliū.
Myrtheciū

Vnguenta è diuersis unum odorē fortita sunt, auro thore incerto: cum prius per se fragrant singula, ueluti opobalsama, stacte, Mofchos, qui uulgo muscus. Ratio faciendi duplex, ut inquit Plin. in decimotertio, succus & corpus, ille olei ferè generibus, hoc odoribus constat. Hæc σύμματα, illa ἰδύσματα dicuntur. At è siccis odoribus διάπασματα. Nam feces μάγματα nominant. Iliacis temporibus non fuere. Primum quidem se inuenisse refert, castris Darij expugnatis Alexādrum in reliquo eius apparatu cepisse scrinium unguentorū: nec constat quando primū ad Romanos penetrauerint. Antiocho certe Asiaq; deuictis urbis, anno quingentesimo sexagesimo quinto P. Licinius Crassus, Iulius Cæsar Censores edixerūt, ne quis unguenta uenderet exotica, quæ sunt externa. At postea uoluptas, ut honestissima est admissa, adeò ut lini non solum, sed & perfundi quidam uoluerint, L. Plotium proscriptum à triumuiris in Salernitana latebra odor unguētī prodidit. Vidimus, inquit, & uestigia pedum tingi, quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebāt. Primi autem Parthi (ut aiunt) cōmendandi halitus gratia, odoramētis usi sunt. In alabastris optime seruantur, superuacui profecto luxus habenda. Ilico enim expirāt, & uoluptate aliena parantur: nam qui odorem gerit ipse ferè nō sentit. Hinc Socrates in balneis pedes unxit, in aërem à capite unguentū spirare dicens, à pedibus uero in nares prouenire. Utimur his & hac nostra tempestate: sed præsertim puluifculis, inter quos Cyprii commendantur, & liquoribus odoratis. Apud antiquos etiam mortuis adhibita sunt, unde exijt illud Ennianum:

Tarquinij corpus bona scæmina lauit & unxit.

Et Maronis musa cecinit:

Corpusq; lauant frigentis & unguunt.

Plinius de unguentis scribens: Honos hic ad defunctos pertinere cœpit. Græci μύρα dixere, à quibus Myropola uenditor, Myropolium taberna, & Myrtheciū unguentorum repositorium, nomen acceperunt.

ARCA

ARCA.

Arca & ἄρουρα arcuā, ut Varro, siue arculam, ut Pompe., dictā existimant, quòd ab ea clausa arcens fures: nam quæcūq; in ea fuerint, dūmodo reclusa nō sit, tutissime habentur. Arcas & mensas argenteas primū habuisse Heliogabalū scribit Lāpridius. Ex græco Capfas uocitamus, & diminutiue capsulas & capsellas. Dicimus capfas librarias, nūmarias, farinarias, uestiarias, in quibus libri, nūmi, farina, uestes cōtinent.

Arcula
Arcella.Capfa.
Capsula &
capsella.

VESTIS.

Vestis à uelando, uel potius, ut Marcus Varro sentit, à uellere nomen mutuatur, quod est uniuersæ ouis lana: sic dictū, quòd ante tonsuram, lanam uellebant, ut idem tradit in Rerustica. Generale est uocabulū omniū, quibus corpus tegitur. Sed & stragulas uestes dicimus: Vestimentū uero uestis pars aliqua, ut placuit Pompeio. Vestitiū nomina alia à forma, alia ex græco, multa à colore, nōnulla alijs à causis sunt deducta, ut cyclas, diplois, abolla, amethystina, endromis, multicia, Rhenones, pelliceæ, saraballa, monocoris, dibapha, purpurea, conchyliata (quæ ostrina ab ostro) tyrianthina, hyacinthina, rosea, coccina, ianthina, uiolacea, leucophea, noëgiū, balia, chlorea, crocota, chlamys, læna (quæ chlæna) sagum, lacerna, Ephesfris (quæ ut plurimum diuisa superinducitur armis) Paludamentū, synthesis, scutulata, scutulas, Vndulata (quæ ferè cymatilis) undas, ut symballota, Virgulata (uirgas lineas uel exprimētes) polymita, Pexa (cui contraria depexa) trita, amiculum, strigium, Lanetū (è succida lana) byssacia, mastrucæ, colorbia. Ependyte, epitogiū, pallium, phrygia, attalica, galbanū, prætexta, Clauus (unde latus, clauus senatorius) trabea, toga, poderis, recinium, peplum, stola, talaris & Feminea (quæ ambit limbus) uel instita, cucullus, Penula ad iter, & pluuiā, quæ scortea, mantælis, forensia, Dalmaticæ, supparum, tunica, camisea, subucula, interula, intusiū, caligæ, tibialia, succinctoria, perizoma, Campestre (quod subligaculum) Braccæ, cothurnus, foccus, & diminutiue focculus, crurules, pedules, calopodia, calo-

Vellus.

Vestimentū.
Vestium nomina.
Vide de his
Lazarū Bay
sum, & Col.
lib. 9. cap. 10Læna.
Ephesfris.Vndulata.
Virgulata.
Pexa.

Lanetum.

Clauus.

Feminea.
Penula.

Campestre.

D nesue

Verficolores
uestes.

Capitium.
Thorax.
Aluta.

Exomida uestis.

nesue, Festo Pompeio, è ligno, pantophilæ, phæcasea, baxeæ, patiti (quasi patentes) calceus, solea, sandalium, & complura alia. Inter quæ sunt uerficolores, uarios colores referentes, qualibus nunc per æstatē fericis utimur. Quæ secundo bello Punico muliebribus olim Oppia lege, ut scribit Liuius, & Valer. Max. interdictæ sunt. Est perafus, tiara, galerus, est pileum, est Capitium (quibus ea put tegitur) est Thorax, qui uel laneus, siue argenteo auroq; intextus, aut bambacinus sericusue à nobis superponitur camisiæ & ligulis, ex aluta tenui pelle cōcinnata, æratis capitibus adnectitur caligis: licet manicatus sit. *Iuuenalis: Viridem thoraca iubebit Asserri.* Et Sueton. scribit August. Cæsarē usum Ianio subucule thorace. Aliter fortasse interpretabunt id uerbū nō nulli: & huic uesti magis aptū, magis quadrās nomē excogitabūt. Discere meliora nō pudet, melioribus cedere nō erubescimus: nam ingenue scribimus, & iuxta illud Priapi: *Nos uappæ sumus & pusilla culti Ruris numina.* Parturiāt si quid elegantius cōceperint. Difficile equidē scio, imò difficillimū esse nō diffitebuntur, uestibus dare nomina. præterea & rebus plusculis, quibus hodie utimur: cū quædā in totū ab antiquo ritu, à ueteri forma, quædā ex parte, immutatæ sint à nobis, & mutatæ indies mutantur: ita ut in uestibus diuinandum sit, nisi uoluerimus noua formare uocabula, quemadmodū & noua induimus & mutamus genera uestium. Qui hodie est cycladatus cum fimbrijs, in crastinū erit sine his cum scapulari tunicatus, mox lacernatus, interdum togatus, aliquando semitogatus: nunc paragiata uestem sumet Exomidam, nunc sine paragio manicatam, siue manuleatam. Sunt enim uestium quædā manicatæ, aliæ sine manicis, has *ἔξωμίδας*, illas *καριδίδας* græco nomine appellamus, nonnulli *μανροχέρους*, manicatas, & maxime ultra brachia, & usq; in primores manus, uti Romæ atque in omni latio indecorū fuit. Vnde Africanus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo inter reliqua quæ illi obiectabat, illud quoq; probro dedit, quòd tunicis uteretur manus totas operientibus, & apud Verg. Romulus Latinus uitio dat Phrygi-

bus.

bus, quòd manicatas uestes haberent, nam inquit:

Et tunice manicas & habent redimicula mitra.

Scapularis uero à scapulis quas tegit, nomē accepit. At Patagiū ipsum dicitur, quod ad summam tunicam as sui solet. Fimbriæ circa imas extremitates. In usu apud omnes ferè magis sunt lanea uestimenta. Bombycina etiam olim nobilium, nunc quoq; infirmorū sine ulla discretione, quæ Serica à serico, quod depectunt Seres populi, nominantur: siue à uermiculo qui Ser dicitur, sicut Bombycina à bōbyce. Sunt enim Bombyces uermiculi, ex quibus Necdalus, araneorū more fila emittentes ad uestes luxusq; mortaliū. Prima hæc retorquere, rursusq; texere inuenit in Coe mulier Pamphile. In Coe, ut Varro, non fraudanda gloria, excogitata rationis, ut denudet fœminas uestis bombycina: apud nos ad prolem seruari in Papiliones exeunt, qui oua parturiētes emoriuntur. Hæc Aprilī mēse inter māmās à muliebribus habitata per pauculos dies uermiculos educūt, qui folijs celsi arboris in storeis papyraceis nutriti, crescūt ad minimi ferè digiti magnitudinē, clariq; & translucidi facti cōportantur in ramulos genestinos, ubi pensa euomētes illa nidulo ouatæ formæ, quo includuntur circūdant: postea sole siccata arte ad fila trahūtur, è quibus uariè infectis uestes plurifariam & texuntur & componūtur. Primus Heliogabalus Imperator Holoferica ueste usus est, cui contraria est Subserica non in totum serica. In uestibus apud maiores luxuriā percreuisse, inter cætera indicio est exemplum L. Luculli, de quo apud Plutarchū & Horatium in epistolis. Plinius quoq; asserit Agrippiā Claudij principis uxorē ædente eo certamē nauale, indutam fuisse paludamēto auro textili sine ulla alia materie. Vestimenta ipsa ad corpus ferè omnia Zonis astringimus, in quibus aurum & pecuniam portarūt antiqui, ut ostendit C. Gracchus apud Aul. Gellium in noctibus atticis. hinc dicebat Alex. Seuerus Imperator: Miles non timet nisi uestitus, calciatus, & satur, habens aliquid in zonula. Suetonius in Vitellio: Zona se aureorum circumdedit. Apuleius in sexto: Preciosissimis moniliū & auro

D ij monetali

Scapularis.
Patagium.
Fimbriæ.
Bombycina
quæ.
Serica.
Sericum.
Ser.
Bombyx.
Necdalus.

Papiliones.

Holoferica.
Subserica.
Luxuria in
uestibus.

Zonæ.

monetali zonis incincta. Et in Euangelio: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniã in zonis uestris, inquit Iesus seruator. Ad has nostri marsupia, folles, pasceolos, & crumenas, scortas siue sericas, argentoniẽ & auro intertextas ad numismata portanda appendunt. His fibulas ex ferro, orichalco, auro, & argento addimus ad uestẽ subligandã: unde Fibulare cingere, & Diffibulare discingere, & fibulam resoluere. Statius in Thebaide: *Toto chlamydem diffibulat auro.*

Fibula. Bullas etiam ad ornatum, quæ & diminutiue Bullulæ dicuntur: unde zona bullata, & balteus bullatus. Sunt attamen Cingula, quæ nodo tantum facta, idem operentur. Vestes autẽ ipsæ, æstate præfertim, diligenter inspiciendæ sunt, mouendæ ex arculis, & excutiendæ per seruos uestispicos, quibus illarum cura est credita, ne tineis pabulum præbeant: nam in lanis & quibusuis lanicio confectis puluerulentis maxime nascuntur tineæ impendiõ rodentes, ut scribit Aristoteles. Instrumentum ad hoc habere solent uel è lobis milij Indici, uel ex fetis suillis, Scopinam quam uocitãt, uelut antiquiores muscarium bubulum, ex bouis cauda, de quo Martialis: *Sordida si flauo fuerit tibi puluere uestis, Colligat hunc tenui uerbere cauda bouis.*

Scopina. Hinc muscarium fetaceũ eleganter appellare poterimus, à fetis suillis, ut illi à cauda bouis bubulum dixere. Mirũ est quod refert Plinius, uestem quæ fuerit in funere, à tineis non attingi.

Muscarium fetaceum. *Lib. 28. cap. 3*

ALUEVS.

Alueolus. Alueus, & Alueolus tabula lusoria, qua hinc bisse no puncto, illinc quadris discoloribus notata utitur ad lusum talorum, tesserarum, & latronũ. Plinius lib. ultimo: In triumpho Pompeius transtulit alueũ, inquit, cum tesseriis lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor. Tessera ipsa Cubus est Græce, ut Iulius Pollux, & Gellius ostendunt. Talus uero astragalus, à quo Astragalizontes apud Plinium, talis ludentes. Latrones uero calculi nominantur, & Schachi triuialiter

Tessera.
Talus.
Astragalizontes.
Latrones.
Schachi.

triuialiter. At scrupis nouem certamus in tabula, in quã uicissie est continuasse suos.

LOCVLI.

LOculi, & per diminutionem Locelli, dicuntur capsulæ minores, in quibus numi seruantur. Martialis in apophoretis de oculis eboreis:

*Hos nisi de flaua loculos implere moneta
Non decet, argentum uilia ligna ferant.*

Item de ligneis:

*Si quid adhuc superest in nostri fece locelli,
Munus erit, nihil est, ipse locellus erit.*

Apuleius: Iubet nobis protinus gaudij sui gerulis decem aureos, ut ipse habebat, è suis oculis adnumerari. Et Suetonius scribit Galbam è peculiaribus oculis Cano tibicini mire placeti dedisse pecuniam. Numus uero, siue Numisma à lege (quæ Græce νόμος) non natura quippe, sed lege & principũ instituto cuditur. Primus Seruius Tullius rex Romanorũ æs signauit nota pecudis, unde Pecunia: nisi potius à pecoribus, ut Varro: nam maiores quod habebant, ex pecoribus habuerũt. Rudi ære, hoc est non signato antea Romæ usos perhibent: signatum est postea. Inde Aerarium locus publicæ pecuniæ: & Aes alienum, quod debemus. Argento autem signato ante uictoriam de Pyrrho pop. Rom. minime usus. Signatum est primo Q, Fabio consule annis quinque ante primum bellum Punicum, anno urbis conditæ quingentesimo octuagesimo quinto, nota bigarum & quadrigarũ. Hinc Bigati & Quadrigati. Liuius: Drusus in tribunatu tertia parte æris argento mixta numũ percussit signo uictoriæ. Inde Victoriatus. Aureus numus post annos duos & sexaginta, quàm argenteus, auctore incerto signatus est. Hunc præcipue Italia bilantiola (quam Simbellam dicemus) an iusti sit ponderis examinat: ueluti aurum & argentũ probant coticula, an primæ an secundæ uenæ sit, uel adulterum: nam & mone ta aliquando, quæ tam aurea quàm ærea uel argentea sic nominata uidetur, quod & precij & authoris nos signi impressione admoneat. Quicumque (inquit Firmicus) habuerint horoscopũ sub cygno, erunt monetarij, id est monetæ

Locelli.

Numus.

Numisma.

νόμος.

Aes à quo signatũ primo.

Pecunia.

Rude æs.

Aerarium.

Aes alienum

Aes alienum

Bigati.

Quadrigati.

Victoriatus.

Simbella.

Moneta.

Monetarij.

D iij cussores

Plutus. cussores signatoresq;. Plutus primum in usus coacervare seruareq; pecunias monstrauit. At Balearici nec aureo nec argenteo numo utebantur: quos ad insulam afferri etiam prohibebant, causam reddentes, Geryonem Chrysauro filium auro atq; argento opulentissimū quondam ab Hercule bello expugnatum. Existimabant enim, id quod est, sese quum argento & auro carerent, facile omnes uitæ insidias euasuros. Hinc Diogenes interrogatus, cur palleret aurum: quia multos inquit, habet insidiatores. A numo auaritia in mortales irrepit, quæ fons & origo innumerabilium malorum, ne dicam omnium, fœnus quæstuosam segnitiam parturit: quo gentes, ut in dies uidemus, exhaustæ periclitantur. Vnde fœneratores harpyæ dici possunt eleganter & uere, tanquam mortalium labores depascentes. Breui namq; omnia ad se trahunt, nec tamen unquam (quod illis pro supplicio datur) in tantis opibus cupiditates extinguūt: ignari terram (in quam brutorum more ferunt) quantulam esse mundi portionem, siue potius punctum (ut plurimi tradiderunt) terrenisq; omnibus, queis inhiant, instam à natura mortalitatem: non contemplantes præterea quàm exigua terrenorum tellurisq; particula cadaveri detur post dissolutionem, cæteris omnibus ad hæredes sæpicule ridentes transeuntibus, quibus ipsi nullo labore partis fruuntur ad uoluptates, dum illorum animas ex sententiâ æquissimi iudicis, perpetuo carceri ad centrum terræ demerso mancipatas, scelerum ultores, Plutoni ministri, pœnis meritis afficiunt. Nam & Plato (ut theologos taceam Christianos) tyranni animā facit excruciarī post mortem ab ultoribus. Et Trimegistus: Ergo inquit, ne his implicemur uerendū tantundem cauendumq; esse cognosce. Incredibiles enim post delicta cogentur credere, non uerbis, sed exemplis: nec minis, sed ipsa passione pœnarum. Et mox: Omnia pro uitæ meritis aut delictis, tanto post mortem sæuioribus subiiciuntur, quanto multa forsitan fuerunt cæлата dum uiueret. Præscia enim rerum omnium diuinitate reddentur perinde, ut sint pro delictorū qualitatis pœnæ.

*Aurum cur palleat.
Punctum in auaros.*

Fœneratores harpyæ.

LVCERNA

LVCERNA.

LVcerna dicta est à luce, uel à lychno, authores Senecius & Varro. Oleū illi infunditur ut ardeat, & splendorem diutius ellychnium emittat. Vnde apud Plutarchum legimus Anaxagoram à Pericle negocijs impedito destitutū, & mori cupientem dixisse, cum ille eum oraret, ut sui gratia uiuere uellet: O Pericles, & qui lucerna indigent infundunt oleum, at Roman. Imperator Heliogabalus balsamū infudit. Hic est Heliogabalus qui mulieres nunquā iterauit, præter uxorem, qui nunquā minus centum sextertijs cœnauit (hoc est argenti libris triginta) qui calciamentum nunquam bis induit, qui solido argento lectos habuit, & triclinares & cubiculares, qui omni tunica aurea usus, gēmas calciamentis addidit. Cubicularis dicitur quæ in cubiculo tota nocte ardens seruat. De hac Martialis.

Lucerne usum Egiptij inuenierunt: aut dicitur Clamens.

Heliogabalus imperator

Lucerna cubicularis.

Dulcis conscia lectuli lucerna,

Quicquid uis facias licet tacebo.

Item:

O quæ prælia, quas utriusq; pugnas,

Felix lectulus & lucerna uidet.

Apuleius existimauit inuentam ab aliquo amatore, ut cupitis per noctē dulcius potiretur. Paruula est, & sæpe pensilis à Lampyride noctiluca, cicindelæ nomē adepta, & unico ellychnio contenta. Nam habemus in supellectile & *δύμνος*, & *τριμνος*, & *πολύμνος*, à duobus, tribus pluribusq; angulis & naribus ex Græco omnia pendētia: cum fierēt olim ex argilla, à figulis Testæ appellatæ. hinc poëta:

Testa cum ardente uiderent

Scintillare oleum, & putres concrefcere fungos.

*Lampyrus.
Cicindela.
δύμνος.
τριμνος.
πολύμνος.
Testæ.*

HOROLOGIVM.

Horologium est quo dies horis diuiduntur, quarum nomen non minus annos ecc. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam duodecim tabulis nusquam nominatas inuenies, ut in alijs postea legimus, & quidē ante meridiem, eo uidelicet, quod partes diei bifariā tum diuisi, meridies ab ortu ad occasum discernibat. Alij die quadrupartito noctem similiter diuidebāt, idēq; similitudo testatur militaris, ubi dicitur prima, secunda, tertia, & quarta uigilia: author Cæsarinus, Sed à quo Romæ horologia sint

Horæ.

Vigilia prima, secunda, tertia & quarta.

Solaria. sint inuenta incertum est: hoc satis constat solaria primū appellata, quōd ex folis umblici (qui gnomon uocatur) umbra horæ cognoscerentur. Id primus apud Lacædesmonios Anaximenes Milesius excogitauit, dictumq; est ab umbra sciotericum. Plinius ita scribit: Princeps Romanis solariū horologium statuisse ante duodecim annos, quā cum Pyrrho bellatū est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandē dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali prodit. Sed neq; facti horologiū rationem, nec artificis nomen exprimit, nec apud quē scriptum inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secūdum rostra in columna tradit, bello punico primo, à Marco Valerio Massala consule Catina capta in Sicilia. Deportatū inde post annos triginta, quā de papyriano horologio traditur, anno urbis quadringentesimo septimo. Nec congruebāt ad horas eius lineæ, paruerūt tamen ei annis undecentum, donec Q. Martius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatū iuxtā posuit: idq; munus inter censoria opera gratissimè est acceptum: etiam tum tamen nubilo incertæ fuerunt horæ, usq; ad proximū lustrū. Tunc Scipio Nasica collega Lanati primus aqua diuisit horas æque noctiū & dierum: idq; horologiū sub tecto dicauit, anno urbis quingentesimo nonagesimo quinto. Tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit. Quod & ipsum ex cōsuetudine noscendi horas à sole solarium ceptum est uocari, ut scribit Censorinus. Huiuscemodi tamen horologia proprie Clepsidræ nominantur, quōd aquā, qua horæ notabantur, inclusam & occultam habebant. Nostra tempestate horologia, & quidē publicè ex ferro rotulis dēticulatis, & ponderibus libratis miro artificio producūtur ad horas distinguendas, & Cāpani æris (quod tintinabulum antiqui) sonitu significandas, inter Automata (quæ per se mouētur) numerāda. Fiunt etiam ex ære paruula, sed priuata: & ad eundē usum, & ad somnos arbitrio nostro, ut excitemur, rumpendos, quæ cum in cubiculis habeantur, cubicularia excitatoriaue rectissime possunt appellari. Sunt & è uitro horologia, quæ harenulam, siue albicantem

Clepsidra.
Horologia cubicularia, siue excitatoria

cantem puluisculum, quo horæ singillatim inuertendo notantur, habent inclusum, quibus utuntur declamatores è planipedibus, & prædicatoribus ceterisq; in pergulis etiam ad ambitum profanis, Euangeliū populo nutiare assueti. Nam horologiū genus Viatoria pensilia, de quo Vitruuius erit, quale modo Cylindracea specie uia tores frequentat. Horarū autem cōprimis sunt æquinoctiales quæ ἰσομετρικαὶ, & temporales quæ uulgares Græci νεμετρικαὶ appellant.

M A T V L A.

M Atulam & matellam, ut aliq; etiam matellionē & lasanum uas ad lotionem, id est, urinam uocitabimus. Græci scaphium. Iuuenalis:

Matella & matellio.

Et ride positis scaphium cum sumitur armis.

De matella Martialis in Apophoretis:

Cum poscor crepitu digitorum & uerna moratur,

Ab quoties pellex culcitra facta mea est.

Sed Lasanū & Scaphiū ad excrementa uentris aliquando. De matellione Cicero in Paradoxis: Quid enim censet, inquit, si L. Mumius aliquem istorum uideret matellionem, Corinthū cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempsisset. Vbi de Aquali, id est, uase ad aquam intelligemus, in quo significato & matula & matella ab authoribus ponuntur. Hoc addimus Scaphium quoq; fuisse uas æreum, in quo styli in medio positi proceritas, horarum ductus discriminabat. aliquando & Græcis poculi genus: at Plutarchus in Numa, Scaphium appellat, quo ignis sacer extinctus, solis tantum radijs accendebatur.

Lasanum & Scaphium.

Aqualis.

Scaphium.

L A T R I N A.

L atrina locus priuatarū fordii à latēdo. Columel. *Immundis quæcumq; uomit latrina cloacis.*

Apuleius de Asino aureo, libro nono: Omnia prorsus ut in quandā cænosam latrinam in eius animā confluxerāt uitia. Foricæ uero loca publica sunt, in quibus licet omnibus uentrem exonerare: nam Foria stercorea dicuntur, & præcipue liquidiora, ut est apud Pompeium. De Foricis Poëta satyrographus:

Foricæ.
Foria.

E Inde

Inde reuerſi Conducunt foricas.

Cloaca.
Cloacare.

Cloaca enim locus cauus nuncupatur, quo publicæ fordes eluuntur, à cloacare, quod est inquinare: siue à coluendo, ut alij sensere, cuius appellatione & tubi & fistulæ continentur, ut inquit Vlpianus. Cloacas publicas Romæ fecit manibus plebis Tarquinius Superbus, ut author est Lilius. Plinius tradit opus factum à Tarquinio Prisco. Marcus quoque Agrippa in ædilitate post consulatū suffollis montibus cloacas fecit, omnium operū dictū maximum: namque septem amnes cursu præcipiti, modo torrentium, per meatus subterraneos, omnia auferebant, omnia rapiebant, ut refert Strabo, Geographici operis quinto. Latrinæ ipse subdiales, quas Andronas dicere possumus, inter duos parietes ita produci debent, ut in pariete altero foramen sit, quod operculo obduratū, foetidum foetorem cubiculo reddere non possit. Verum magis conducit locum facere cubiculo adiacentem, quem dormitioni seruorum uel cubiculariorū aptissimū Conclauē dicemus. In cuius pariete fiant latrinæ (de qua diximus) spiramina: nam & latrinas habet domus uel in cubiculis, uel in loco ab his sequestrato sepius, quas cæcas nominabimus, tubilis fistilibus per medios parietes excrementa in cauam lacunā deducētibus. Nonnulli, è potentioribus præfertim, sellas in cubiculo ponunt familiares, in quibus uasa cōdita Oletū, id est, steruus, excipiunt, per unum è famulatio mox exportandum. Vasculum ad id ex auro (ut est apud Mart.) Bassus utebatur. hinc est:

*Ventris onus misero nec te pudet excipis auro,
Basse bibis uitro, carius ergo cacas.*

Et Lampridius refert, Heliogabalum Imperatorē onus uentris auro excepisse, & in murrhinis ac onychis minxisse. Plinius quoque in xxxij. ex autoritate Messalæ oratoris scribit, M. Antonium triumuirum aureis usum uasis in obscœnis omnibus desiderijs, pudendo etiam crimine Cleopatrar. Et quoniā huiusmodi sellæ familiares ualetudinario imprimis necessariæ sunt, placuit de illo pauca statim his subnectere.

VALETU

Valetudinarium locū dicimus, quo ualetudinarij & infirmi curantur, ut ualetudinem malam bona permutent. Seneca ad Lucil. Tanquā in eodē ualetudinario iaceam, de cōmuni malo tecū colloquor, remedia conuinco. Item in quæstionibus naturalibus: Nō uideo quare sibi placet, qui robustior est in ualetudinario. In eo autē quid suppellectilis ponendū sit referre superuacuum uideatur, cōportabuntur quæ per alias ædiū partes erūt, cum necessitas postulabit. Aduocabūtur medici *ιατρικη*, qui perfrictione & unctioibus curāt: uel Clinici, qui digesta & pharmaca medētur, uel Chirurgici (quos uulnerarios dicimus) cum specillo, forciculis, scalpello (quæ lanceola) cucurbitulis uentosis. & id genus cæteris: postquā à medicis salutem, imò uitam nostrā pendere iam diu est receptum, qui famæ plerūque studio circa ægros miseris sententiarū cōcertationibus uelitantur. In quibus inter eos quisquis pollet loquendo, fit statim uitæ nostræ necis (ut ille inquit) Imperator: discūt equidem periculis nostris & experimenta (doctos semper excipio) per mortes agunt: nec mirū, quando per quietem uiso in somnis Galeno, aut Auicēna, Aesculapiouē, multi literarū penitus ignari, medicos se profiteri nō erubescunt, & statim (heu dementia) fides habetur. Vtinā legū sanctione presteretur inscitia, capitalis. Vtinam nō adeo creduli essemus, non tam insigniter nostro maximo malo delirantes. Vtinā ab herbis, arboribus, fruticibus, auibus, quadruipedibus, & cæteris simplicibus remedia ad morbos peterentur, ut olim petebantur, medicinam ipsam quodammodo rerum Natura faciente. Non fecit cærota, malagmata, collyria, antidota, & id genus mixtiones inexplicabiles, parens illa ac diuina rerum artifex, ista ingenijs constant, officinarumque (imò auaritiæ) cōmentata sunt. Videres pauculos grassatores purpuratos mulis obequitantes. Videres uenerandæ senectutis canos, imò septuagenarios innumerabileis. Verū stultitia nostra fruuntur: uerum hominem ijs folis occidere licet impune. Sed & mortuis quoque ultro conuitia ingerunt,

Valetudinarium.

ιατρικη

κλινικη

χειρουργικη

υλνερικη

In Empiricos inuehitur.

Pharmacorum mixtiones.

E ij intempe

intemperatiæ, inobediētiæ uē illos accusantes, & id quidē (ut mihi uidetur) meritissime: postquam salutis nostræ pauci rationem habemus, & cuiuscūq; Herbario, etiā mulotribæ uitam nostram credimus, ac ingenti sæpissimē pretio necem nobis ipsi emimus. Vt cūq; animas profecto nostras æruscatores medici negociantur. Vidimus ipsi post multa pharmaca magno sumptu incassum à medicis ingesta, ægrum iam conclamatū, iam orco cādidatum, remedio ab horto quæsito & accepto, sine impendio uite restitutū. Saccarū igitur, antidota, cathartica, pharmaca (unde Pharmacopolæ) Epithemata quæ à Cornelio Celso pitacia, clysteria, pyriases, Balani (quæ suppositoria) Cataplasmata, uelut fomēta, Eclegmata, quæ linctus, pastilli qui trochisci, catapotia, septæ, cauteria uel castuca, malagmata, pessi, Emplastrata (quæ nunc triuiales unguenta) hygremplastra, xeria, diaphoretica, encrista, cærata, collyria, amuleta, Turūda (ē filis ad uulnus liniamentum) & reliqua medicamina (quorū meminit Galenus in pharmaceuticis, & alij) pro morborū differentia parabūtur, quos uarios impensius ac multiformes, ut ostenderē à capite, more boni pictoris, incœpi, particulares in calce finiturus. His adiunxi & generalis, ne quid deesset ad cognitionē humanæ miseræ, quæ à uitæ initio ad exitum usq; tot tantisq; ægritudinū generibus (nam supra ccc. authore Plinio credunt: ut omit tam necessariorū & amicorū funera prope quotidiana, exilia, proscriptiones, famem teterrimū genus morti, ut inquit Egesippus, ueneficia, metus, desyderia, & erūnas) indies uel potius in horas affligitur, ut inuocata morte nullum iam sit uotū frequentius, & felicissimi existimandi sint, qui mystica unda renati, quamprimū ad omnipotentem deum, à quo exierunt, reuertuntur. Hinc pro miraculo receptum est Xenophilum musicū, centum quinque annos uixisse sine ullo corporis incōmodo. Heu fragilis & laboriosa mortalitas, heu misera & incerta hominum uita. Abunde profecto atq; indulgenter (ut ille, inquit) fortuna decidit cū eo, qui iure dici nō infelix potest.

CAPITIS

CAPITIS MORBI.

Cephalæa ægritudo est capitis cū dolore inter maximos adnumerato. Sunt autem stomachi & calcolorū: uehemens est etiā dentiū. Vnde Serenus:

Haud facile est acrem dentis tolerare dolorem,

Cum Baccho uiolas decoxeris ore teneto.

Caput infestāt cephalalgia, porrigo, achores, sycofis, heterocraniæ, hemicraniæ, Hydrocephalia, à capite in nares descendens. Siriasis, phrenitis, mania, uertigo, uigiliæ, Lethargus (quod ueternum) subetia, Epilepsia (qui maior, herculeus, caducus, diuinus, comitialis morbus dicitur) Apoplexia subita quædam percussio. Deformāt caluitium, areæ, morphea, ophis, ophisia uē, alopecia. At prurire faciunt lendes, coitu pediculorum (authore Aristotele hist. animalium quinto) procreatæ, pedicula rem uero morbū (ut hoc quoq; transeunter enarremus) totum ferè corpus infestantem, Græci φθερισις appellat: nam φθῆρα pediculum dicunt, de illo Serenus:

Noxia corporibus quædam de corpore nostro

Progenit narura, uolens abrumpere somnos

Sensibus, & monitis uigiles intendere curas.

Sed quis non pauet Pherecydis fata tragædi,

Qui nimio sudore fluens animalia tetra

Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.

Sylla quoq; infelix tali languore peræsus,

Corruit, & sædo se uidit ab agmine uinci.

Plinius in xxvi. Phthiriasi quoq; Sylla dictator consumptus est. Et Aristoteles historiæ animalium quinto, de pediculis: Accidit morbus nonnullis præ nimio corporis humore, & quidem aliquos fœditate obijisse proditū est, ut Alcimanem poëtam, & Pherecydem Syrum. Nascuntur & intra cutem & carnem Pedicilli pruritū haud mediocrem suscitantes.

OCVLRVM MORBI.

Crithe, ab hordeo, tuberculum est, in palpebris nascens, unde & Hordeolum Latini. Oculorum autem (ē quorū pupillis est homini Visus, sensuum si non primus, saltē secūdus) ægritudines sunt, ophthalmia, à qua Ophthalmicus medicus, xerophthalmia, lip

E ij pitudo,

Cephalæa.

Hydrocephalia.

Lethargus.

Epilepsia.

Apoplexia.

Lendes.

φθερισις.

φθῆρα.

Pedicilli.

Crithe.

Col. lib. 3. ca.

34. & lib. 7. c. 7

Hordeolū.

Visus.

pitudo, ectropium, gramia, epiphore etiam testiculorū, lagophthalmos, mydriasis, argema (quæ albugo) leucoma, nubeculæ, è quibus interdum cæcitas, fors leto durior omni, ut ille inquit. Glaucoma, plumbū, scotomia, uertigo, egyptops, maurosis, amblyopia, anchilops & hypochyphis. Suffusio, quam à fluore ex græco uulgo Cataractam nuncupat, uel quia uisum, ut opinor, impediatur non aliter quàm cataractæ in fluminibus & canalibus liberum decursum transuersæ positæ impediunt. Ammianus: Cataractis auullis ad diffundendas reprimendasque aquas rigare suetas opere saxeo structis. Item: Sublatis cataractis undas euagari fusius permiserunt. In portis quoque ciuitatis cataracta è ferro lignouè demisso obstat ingredi uolentibus. Liuius, Porta cataracta erat clausa. Est & Luscitio morbus qui *ουλοπία*, unde luscitiosi & *ουλοπιδες* per noctem melius, quàm per diem uidentes, ut est apud Theodorum Priscianum: nam Luscus uitio sus est unico tantū oculo, quem monoculum, Coclitem, defioculum etiam: Græci *μονόφθαλμορ* dixere. *μόωψ* uero, nisi admota uidere non potest.

Suffusio.
Cataracta.

Luscitio.
Luscitiosi.
Luscus.
Monoculus.
Cocles.
Defioculus,
μονόφθαλμος.

μωψ.

NARIVM, AVRIVM, FACIEI,
ORIS MORBI.

OZæna morbus est, ulcus naribus inducēs usque ad ossa illa, quæ ab angustijs uocantur *ιαμοεδείς*, mali odoris: unde à putore ex græco nomen accepit. Lædūt & nasum polypus, coryza, grauedo, catarrhus, pituita, mucus, & Rheumatismus è capitis destillationibus, multaque aliunde causata. At auribus, unde auditus procedit, Parotides infestæ sunt, ex collectionibus in his glandulis hinc inde, quæ *αδινείς* græcè dicuntur, tinnitus & surditas. In facie uero & ore prouenire solēt oscedo, rhagades. In labris & ano scissuræ, apthæ. Hæmoptœa à pectore, stomacho, iecinore uè deriuant, cinicospasmus, disodia, ephelis, lentigo, melanæ, furfures, qui etiam capitis sunt. Mentagra, quæ lichen, & Emprosphotonos cum mentū adhæret pectori, de quibus sæpicule apud Plin.

Rheumatismus.

αδινείς.

Hæmoptœa.

Mentagra.
Lichen.

Emprosphotonos.

FAVCIVM

FAVCIVM MORBI.

PArulides tubercula sunt iuxta dentes, in gingiuis nascentia, ut scribit Celsus. & Epulides, quoties in gingiuis caro excreuit, dentes ipsi, ignibus indomiti, tabe cauatur: quæ nonnūquam dolorē acutissimū parit. Vua, quæ *σαφύνη*, humore è palato dependet, interdum non sine periculo. Nam, ut est apud Aristot. primo de hist. animalium sæpius strangulat, hinc Serenus:

Si uero affixam langor deiecerit uuam,

Aut illam tosti puluis reuelabit aneti, Aut cinis ex cochlea.

Fauces tumor occupat qui Toles, authore Pomp. Tonsilla etiam nominatur, communicato morbi & loci nomine, ut Græcis quoque *παριόδμια*. Angina uero obturatur plurimum, cuius sunt, teste Cornelio Celfo, Synanchis, cynanchis & parasynanchis. Serenus ad anginā: *Verum angina sibi mixtum sale postulat acetum, Voluendum fauce sonora.*

Anginam uinariā, inquit Festus, habere dicunt qui uino suffocantur: at branchus uocis quæ dicitur Raucitas (alijs licet ex causis) accidit tamē etiam cum destillationes in arteriam asperam defluunt. Intumescit & aliquibus guttur, spongiosis quodammodo tumoribus, qui hæreditarij ferè sunt nonnullis domibus & nationibus: aquarum accidit id plerunque uitio, ut traditur. Vnde gutturosos passim uidemus Comēsēs & è transpadanis plurimos: sicuti calui olim Myconij dicuntur omnes. Plinius de succino: Hodieque transpadanarū agrestibus fœminis monilium uice, succina gestantibus, maxime decoris gratia, sed & medicinæ, quādo tonsillis creditur resistere, & faucium uitij uario genere aquarum, iuxta illos infestante guttura & uicinas carnes.

CERVICIS MORBI.

OPisthotonon dicimus ex græco, quando ceruix annectitur scapulis. Tetanon cum flecti non potest, de quo, ut opinor, Serenus:

Et si ceruices duratque colla rigeant,

Anseris aut pingui torpenia colla fouebit.

At Gibbus in scapulis præcipue tumet inter uitia corporis, nō morbos numerandus, à quo gibberosus, qui fiunt, si in

Parulides.
Epulides.

Vua.
σαφύνη.

Toles.
Tonsilla.
Angina.
Synanchis.

Raucitas.

Opisthotonon.
Tetanos.

Gibbus.
Gibberosus.

si in septima parte arietis habuerint horoscopus, ut sentit Iulius Firmicus in viij. Quid autem differat morbus à uitio, docet Aul. Gellius, libro iij. noctium Atticarū. Est & Bronchocæla in ceruice tumor haud mediocris & rotundus, de quo Celsus meminit in septimo.

Cap. 2

ALARVM ET MANVVM MORBI.

Caper.
Hircus.
τεράριος.

CAper siue hircus, & græca dictione, qua utit Martialis τεράριος, morbus est sub alis propter foetorem hircinum sic appellatus. Horatius:

An grauis hirsutis cubet hircus in alis. Catullus.
Valle sub alarum trux habitare caper.

Chiragra.
Paronychia.
Verruca.

Ab alis autē ad unguis nascuntur. Chiragra morbus articularis, Paronychia quæ rediuuium, Panus, phygethlon, pterigium, & Verrucæ, quæ etiam in alijs partibus corporis intumescunt. Serenus:

Interdum existit turpi uerruca papilla,
Hinc quondam Fabio uerum cognomen adhaesit.
Qui solus patriæ cunctando restituit rem,
Id poterit uitium sanguis curare lacertæ.

VENTRICVLI ET INTERIORVM MORBI.

Stomachus.

Stomachus in quo cibi concoquantur, rex corporis & paterfamilias merito nominatur. Serenus:

Qui stomachum regem totius corporis esse
Contendunt niti uera ratione uideantur.

Huius enim ualidus firmat tenor omnia membra
At contra eiusdem franguntur cuncta dolore.

Anorexia.
Pneumatosis
Helcosis.
Dispepsia.
πίψις.
πενίτιαι.

Ipsius morbi apostema, singultus, intercissio, Anorexia, fastidium siue nausea & malacia, Pneumatosis inflatio, Helcosis, exulceratio, si Theod. Prisciano credimus. Et Dispepsia, id est, mala cōcoctio, quando cibi nō perficiuntur. Nam πίψις cōcoctio. Vnde πενίτιαι medicamenta, quæ foris adhibentur ad concoctionem. Stomachus subest pectori, à quo ad annum usq; interiores morbi homines torquent, cruciāt, affligūt. Tussis & pertussis in ueterata, pneumonea, asthma. Dyspnœa, orthopnœa, phthisis, cardiaca, hydrophobos, pleuretis, Lipothymia, lipoplychiauē, defectio mediocris spirituum, & Syn-

Lipothymia.
Synopsis.

copsis

copis maior ambæ ex corde, parefis, scintillatio, Hæmoptœa sanguinis excreatio, Theodoro Prisciano, de qua diximus, ueluti diabrosis, Rhegmochasmus, & anastomosis, epaticus morbus, hydrops, aqua intercus, sclirofis. Bilis atra, cholera, celiacus morbus, dysenteria, tormina, lienteria, tenasmus, ελεός à quo iliosi. Scirron, si mile quoddam Molæ, qua laborēt foeminæ. Lagonopon, colum, telum, uermina, lumbago. Nephritis unde nephreticus, strāguria, substyllum, dysuriaue. Lithiasis, calculus in uesica, suffocatio uulua, & rheumatismus, satyriatis, cirfocele, enterocelæ, bubonocelæ, porocelæ, sarcocelæ, epiplocele, Hernia uel ramices. At Phimosi erit cum glans membri uirilis (quod Fascinū, Mentulam & Mutonē appellant) ita tegitur præputij pellicula, ut nudari non possit. Rhagades uero, fycosis, ficus, & cōdylo mata sedem, hoc est, podicem infestant, ut hæmorrhoides cæcæ comprimis, de quibus Serenus:

Excruciant turpes anum si forte papillæ.

Agrestis prodest radix super addita porri,

Dulcia cumq; nigra iunges fuligine mella,

Apponesq; super, pellit medicina dolorem.

Et Gonorrhœa profluuium genituræ: Intertrigo autem ex atritu fit morborum æstate uiatoribus præsertim sudore proueniens. Plin. in xxiiij. Virgam populi in manu tenentibus, intertrigo nō metuat. hæc græcè παρατρίμα.

COXAE ET PEDVM MORBI.

COxendix uertebra cum neruo dicitur, quæ femora trunco annectit: hæc luxata si fuerit, dolorem mouet. hinc sæpius apud Plinium remedia ponuntur ad luxatas coxendices. Infestatur & Ischia, quam qui patiuntur, non generant: quod accidit in omnibus animalibus, ut Aristot. in problemat. testatur. Loricæ pedes quoque, id est, claudicantes facit. Serenus:

Sæpius oculus uicta coxendice morbus

Perfurit, & gressus diro languore moratur.

Sed & luxata mēbra quæcunq; à Græcis σπέρματα dicta, dolores mouēt. A Coxa uero quæ eadem est, ad calcem nascuntur Phymata, hoc est, tubercula, inguinaræ, uari-

Hæmoptœa.

ελεός.

Scirron.

Molæ.

Lithiasis.

Hernia.

Phimosi.

Fascinum.

Mentula.

Muto.

Sedes.

Hæmorrhoides.

det.

Gonorrhœa.

Intertrigo.

παρατρίμα.

Coxendix.

Ischia.

σπέρματα.

Coxa.

Phymata.

F ces,

Myrmecia. Myrmecia, quam Latini for-
 Podagra. micationem, alibi etiam prouenientem uocitant, Podagra morbus peregrinus: unde latinum nomen non habet. Et Perniones calcanea per hyemem exulcerantes, à quibus ad morbos, qui plurimas uel omnes corporis partes occupant, transeamus.

FEBRIS.

ἀμφιμερίς
ἡ νόσος.
 Quartanarij
 Ephemericis.
 Horripilatio
πυρετός.
 Cathartica.
 Dieta.
 Vomitus.
 Reiectus.
 Reiectio.
 Parsimonia.
 Abstinentia.

Febriis plura sunt genera, quotidiana, quæ *ἀμφιμερίς* uōs, tertiana, quartana, unde quartanarij, periodice, hemitritæus, cōtinua, caufon, epialos, stegna, synochus, hectica, & Ephemericis unius tantū diei & accessio- nis, de quibus est apud Pliniū, Auicē. & Galenū, & ceteros medicos. Est in eis Horripilatio, leuis motus, frigus, horror, & calor feruidus, quo latine nomē accepit. Nam à feruore febris dicit, sicut *πυρετός* græca dictione ab incēdio: hinc alexipyretos, medicamen finiens febres. Aristoteles in Problemat. Totius, inquit, corporis excedēs, caliditas est febris. Alij à morbi feritate deducūt. Curantur omnes medicaminibus purgatiuis (quæ Cathartica appellant) phlebotomia, per scalpellum uenæ adactū. Nam altera cucurbitali, scabies, suppuraciones, membra liuida, & alia quædā leuantur. Diæta quoq, hoc est, uictus tenuis prodest impensius: cōfert etiam uomitus, quem Reiectū & reiectionē Plinius & Celsus dixere. Inde Aegyptij omnes morbos ieiunio & uomitu curabāt, & brachmanarū Didymus ad Alexandrū scripsit: Medicinæ nobis parsimonia est, quæ non solum illapso potest curare languores, sed etiam procurare ne ueniēt. Legimus in decretis Pontificalibus de consec. dist. v. Abstinentiam corporales morbos curare, quos ciborū superfluitas cōtraxerat. Asclepiades autem uomitum eiecit, in libro de tuenda sanitate, ut scribit Cornelius Celsus. nam oculis maxime & dentibus officiens frigidiora red- dit corpora. Cōmendatur & frictio, quæ fricatio, in nonnullis ægritudinibus. Non improbātur & carmina, quæ utpote uana & magica, nunc à sanctissima uerissimaq, omnia

omnium christiana religione interdicta sunt. Serenus quoque scriptum reliquit:

Nam febres uario depelli carmine posse

Vana superstitio credit, tremulæq, parentes.

Operari autem uidetur ex infirmorū affectione, quæ & erga medicum & res cæteras cum fuerit, plurimum con- feret ad tollendas ægritudines. Vexatur & plurifariā genus humanum innumerabilibus morbis, è quibus pau- cula numerabo compluria relicturus, ne scriptus in ter- go nec dum finitus libellus enchiridion excedat. Sunt igitur Elephantiasis, quæ elephantia, cachexia, aurigo, icteros, regius arquatusq, morbus, paralyfis, quæ hemi- plexia, stupor, spasmus, neruorum dolores, unde nerui- ci, phlegmon, uigiliæ, fistula, scabies, impetigo, pfora, pu- stula, herpete, lepra, Boa, hoc est, pabula rubens, phage- dæna, uomica, apostema quæ suppuratio, furunculus, grandines, lenticulæ, meliceria, cerion, gangilia, athe- romata, steatomata, eiusdem ferè generis tubercula, epi- nyctides. Antrax siue carbunculus, nomæ, panus, papu- læ, uari, bubones, strumæ, quæ scrophulæ, carcinoma, cuius sunt cacoëthes & thymiū, gangrena, cancer, alphas, quæ uutiligo, leuce, melas. Synctexis, defectio: unde syn- ctetici, qui defecti. Acma, erysipelas, pyricauta, & ignis sacer, de quo Serenus:

Est etiam morbi species, quæ dicitur ignis,

Languida quo multo torrentur membra calore

Vel tu uicino seuum bouis igne remittes

Mollituq, lines, uel odoris fecibus oua

Sed non cocta dabis, sic torrida membra fouebis

Lumbricus terræ mixto inducetur aceto,

Aut parili noua ruta modo, sed iungis oliuum.

Ouaq, cum betis profunt simul illita tritis.

Cum igitur tot ac tantis (ut cætera taceā) uexemur mor- borū ægritudinibus, pfecto uita hæc nostra, quæ ut flos matutinus est: siue potius Bulla, nec hilum felicitatis ha- bere potest, & ideo nō plurimi quidem, sed nauci facien- da, terrena ista, præcipue quæ ad gehennam trahunt, omnia aspernāda. Cœlestibus uero aspirandū, in quibus

F ij quies

Affectio.

Elephantiasis.

Nerui.

Boa.

Antrax.

Plin. lib. 26.

cap. 11

Synctexis.

Syncteticus.

Homo bulla.

Charitas.

quies tranquillissima, immensa læticia: uita nullius indiga, & ἀθανάτια, diuos ex hominibus transformans possidetur. Quæ bona bonorū optima facillime (dicant quicquid uelint irreligiosi) lucrifacere potest humana fragilitas, cum unica tantū candidissima benignissimaq; charitate illa promereri ualeat. Hæc exigit, ut proximi dilectores deum amemus. Proximi dilectio erit non facere illi quod ipse pati dedignareris. Dei uero, qui nobis σωτηρ. ἢ εὐνοια θεῖος est, amor, cultus, latria, & ueneratio, quæ cum ubiq; tum in templis præsertim est exhibenda, & domi in sacello, de quo hæc paucula ideo subiungere cogimur.

SACELLVM, CAPVT VIII.

Sacrum.

Lararium.

Sacellum, à sacro, locus dicitur in quo res diuina fit, quam primos omnium Caynum & Abelū Adami filios, Deo uero & maximo fecisse cōstat: nam dñs primo sacrifici cassē Mellissum antiquissimū regem Cretensium ex sententia Didymi scribit Laëtantius. Est autem Sacrum, ut exponit Macrobius ex autoritate Thebatij, quicquid deorum ergo habetur. Res ipsa diuina, sacrificium apud nos significat, non ut olim ex uictimis holocaustum, sed ex purissimo corpore & sanguine Iesu Christi dei redemptoris humanissimi, qui innocētissimus crucis patibulum subire, & pro peccatis nostris seipsum offerre semel immolandū non recusauit. Ad hanc principes (licet absq; magna necessitate in locis profanis fieri non debeat) sacellum in ædibus (ut antiqui larariū) habere consueuerunt. Quod si fuerit, præ cæteris locis ornatius esse debet, utpote in quo deus, trinitas indiuidua (in qua, per quā, & à qua sunt omnia) diuersatur. Sit canibus, ac reliquis brutis oclusum, absint rerum omnium fordes. Sit testudinatum cum pictura uernante, habeat aram marmoreā ad orientem spectantem, uel saltem tessellam è marmore in aræ medio, si ea fuerit ligneæ, uel latericiæ. Altaria namq; nisi marmorea (ut in decretis Pontificalibus iubetur) cōsecrari non debēt, & absq; sacro lapide res diuina non est offerenda. Instrata sit ara

linteis

linteis mundissimis, sint puræ uestes sacerdotales, amiculum, capitaliæ, noegeum, talare, cingulum, manipulus, sudariolum, orarium, stola, & id genus cætera. Pura (inquit Festus) uestimenta sacerdotes ad sacrificiū habebāt, id est non obsita, non fulgurita, non funesta, non labē, hoc est maculam habentia. Sed magis purus sit ipse sacerdos, & talis qualis Aaron Moysi frater, qui primus sacerdos à deo est constitutus. hinc Tibullus ethnicus poëta:

Discedat ab aris

Cui tulit hesternæ gaudia nocte uenus,

Casta placent superis, pura cum ueste uenite,

Et manibus puris sumite fontis aquas. Et nos quoq;

Christo casta placent, manibus purissima puris

Frangite liba, malus sit procul omnis odor.

Sit Missale, sint candelabra argentea uel orichalcea in quibus ponantur candelæ: uel cærei ex Punica cæra albicantes, & flammā, cum opus fuerit, nutricantes, sine qua missa non est celebranda. Sit calix patina aurata, & quæ ad calicem spectant omnia nitidissima: nec procul amululæ ad aquam, & uinum crystallinæ per ἱεροδοῦλον ministrandæ. Sit ad conspectum sacerdotis imago Iesu Christi: siue tutelaris Diui, quem aduocatum dicimus, uel candidissimæ uirginis Mariæ effigies, nō Caretano, sed Temperelli aut Francisci Marmuttæ nostratis ducta penicillo, & talis qualem ἐνοπιᾶς Lucas Euangelista coloribus deliniuit, ut ad orandum introeuntes alliciens cum ueneratiōe detineat. Vnus enim quisq; in larario domi colit simulachrum eius diui, quem peculiariter ueneratur: unde Lampridius scribit Alexandrum Cæsarem, si cum uxore nō cubuisset, matutinis horis in larario suo rem diuinam fecisse. In quo diuos principes, sed optimos electos, & animas sanctiores, in quibus Apollonium, & Christum, & Abraham, & Orpheum habuisse dicitur. Enos autem primus omnium, quos scimus, nomē domini inuocauit. Oratio ipsa sit breuis ex corde: nam in multitudine uerborū non flectitur deus, sed in cordis affectu (ut ex decretis Pōtificalibus de cons. dist. quinta didicimus. Et in tertia dicitur: Adoratio imaginū non picturam, sed picturæ representationem ueneratur.

F iij Sit

Acerra.

Sit inibi antepenilis lampas, siue cicindela nitidula, quæ lumen funiculo in oliuo præbeat & seruet. Sit acerra arca thuraria, siue thymiateriū, cum thuribulo: nec desit uasculum cum aqua benedicta, & aspergillo, cuius oratu uenialia delicta remittuntur, & insidiæ dæmonū cum fantasmatibus fugantur. Sed iam falcē à messe fere aliena retrahens, ad magis nostra transeo.

BIBLIOTHECA, CAPVT IX.

Bibliotheca, ut inquit Vlpianus de legatis tertio, ac Pompeius, & apud Græcos & apud nostros, tam librorum magnus per se numerus, quæ locus ipse in quo libri collocati sunt appellatur. Ausonius Gallus poëta:

*Emptis quòd libris tibi bibliotheca referta est,
Doctum & Grammaticum te Philomuse putas.*

Cap. 2.

Plinius in xxxv. Asini Polionis hoc Romæ inuentū, qui primus bibliothecam dicendo ingenia hominū rempublicam fecit. An priores cœperint Alexandria & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Strabo Cosmographici operis xiiij. Aristoteles inquit, primus omnium quos scimus libros congregauit, & Aegyptios reges bibliothecæ ordinem docuit. Primus equidem liberaliū disciplinarum libros Athenis publice legendos posuisse dicitur Pysistratus tyrannus. Notamen ex Græco sortitur, nam βιβλος liber est (unde βιβλιος πόδα uenditor librorum) βιβλιον repositorym: hinc χειροβιβλιον à manibus, πινακοβιβλιον à tabulis deducta. A libris Latini Librariam uocant. Aulus Gellius: In libraria ego, & L. Paulus confederamus. Qui illius curā habuerit, Bibliothecarius dicitur. Bibliothecæ ipsæ ad orientem spectare debent, ita libri non putrescunt, ut author est Vitruuius architectus in vi. nam quæcunq; ad meridiē & occidentē apertiores habent fenestras, tinea & humore libros uitiant, quæ uenti humidus aduentus procreant illas & alit, infundentesq; humidus spiritus pallore uolumina corrumpit. Vnde uel in parietibus quidā, uel ex tabulis armaria extruunt ad libros

βιβλος.

βιβλιον.

βιβλιοπόδα.

Libraria.

Bibliotheca-

rius.

libros continendos, quæ forulorū nomine significari plebriq; omnes apud Iuuenalem existimarunt, cum inquit:

Hic libros dabit & forulos, mediamq; Mineruam.

Fiunt & armaria in cubiculis, culina, & cœnationibus, uerum ad alios usus, ut uidemus. Sed caue sine delectu quoscunq; libros congreges: onerat discentem turba, non instruit, multoq; satius est (ut inquit Seneca) paucis te auctoribus tradere, quàm errare per multos. Caue etiā (quod peius esset) ne sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum cōparentur. Alexandria xl. milia librorum, pulcherrimū regiæ opulentia monumētum, siue potius studiosæ luxuriæ spectaculum, arserunt.

LIBER.

Libri olim ex papyro, nunc è charta: præferuntur ut optimi ex membranis. Apud antiquos binis umbilicis decorabantur. Papinius quarto syluarum:

Noster purpureus nouisq; charta,

Et binis decoratus umbilicis.

Martialis;

Et frontes gemino decens honore.

Pistis luxurieris umbilicis.

Porphirio Hora. interpres: Umbilici inquit, in fine libri ex osse aut ligno solent poni. Vnde ad umbilicū adducere est finire. Apud nos binis tabellis constricti additis fibulis corio uestiuntur arte speciosa insculpto. Talis ornatus supra trecentos sexaginta humanarū literarū in bibliotheca sua posuit Georgius Anselmus nepos, omniū horarum amicus oculissimus: Imo idem Marius, in quo ingenium cum doctrina, doctrina cum ingenio de principatu contendit. Libri autem ipsi, qui & Codices (unde Codicilli) inde nomen acceperunt, quòd ante usum chartæ papyraceæ, de libris arborū uolumina fiebant: nam liber arboris est cortex interior. Vergil.

Vdoq; docent inolescere libro.

In libris Paginae sunt, dictæ quòd suam quæq; obtinent regionem, ut pagi: uel à pangendo, quòd in illis uersus panguntur, id est figuntur, authore Pompeio. Plinius Cæcil. Ego non paginas tantum, sed etiam uersus syllabasq; numerabo. Harum extremitatē Marginem, licet ad alia transeat, dixere, unde Emargino, extremitates recido. A libro autem

Umbilici.

Ad umbilicū

producere.

Codices.

Codicilli.

Liber.

Pagina.

Margo.

Emargino.

Foruli.

Armarium.

Librorū dele-

ctus habēdus

ὁ πιθοῖκος
μα.

δοῦναις euboicos scimus dictos, quod post terga comia
fusam alerent, sicut Acrocomas Thraces, qui Antias ca
proneasue in frontem muliebriter dimittebant.

S C E D A E.

Schedulae.
Phylira.

Schedae & per diminutione schedulae dici possunt fo
lia chartae, ut Neoterici appellat, nonnulli Phyliras,
postquam pagellis Phyliraceis, hoc est, tiliaceis pri
sci uice chartaru usi fuerunt. Quintil. Nam omnes etiam
indignas lectioe schedas excusit, anilibus quoque fabulis
accommodare opera potest, ubi paginas intelligere etiam
possumus, ac literarum monumenta. Et Diuus Hierony
mus ad Iulianum: Ecce tibi noster Ausonius coepit sche
dulas flagitare, urgere notarios. Item, ad uirgines He
monenses: Et uobiscum uolebam prolixius loqui, & an
gustia schedulae cogebat tacere. Schedia uero apud Grae
cos sunt, quae nos extemporalia uocamus: unde Apuleius
in deo Socratis, In isto, ait, schedico, & incondito experi
mini, an idem sim repentinus, qui praeparatus.

αχιδιον.

P V G I L L A R I S.

Cerae.

Pugillares tabellae apud antiquos erant caeratae, in
quibus stylo scribebant: unde caerae simpliciter nos
minat. Plinius iunior ad Cornelium tacitum: Ad
retia sedebam, erant in proximo non uenabulum, sed sty
lus & pugillares, meditabar aliquid & notaba: ut si ma
nus uacuas, plenas tamen ceras reportarem. Apuleius:
Dolebam me hercules, quod pugillares & stylum non ha
bebam, qui tam bellam fabellam pernotarem. Eoru usum
ante Troiana tempora fuisse scribit Plinius in xiiij. ex Ho
meri autoritate. Sunt autem pugillarium alij Eburnei
ex ore caducantes usibus senioru deputati. Sunt triplices
& quintuplices, sunt citrei e citro, & a membrana Mem
branei nominati.

Eburnei.

Membranei.

G R A P H I V M.

γραφω.

Graphiaria
theca.

Graphiu stylus est ferreus, a γραφω scribo deductu:
eo enim in pugillaribus scripsere. Suet. in Claudio:
Graphium & libellos, quos tenebat in manu. & in
Iulio Caesare narrat illu arrepto graphio brachiu cascae
traiecisse, a graphio theca fit graphiaria, cuius meminit
in Clau

in Claudio. & apud Mar. Graphiariu dicit repositorium. Graphiariu.
graphioru: Haec tibi erunt armata suo graphiaria ferro.
Mittit enim poeta thecam graphijs referta. Hinc est suo
ferro armatam, ut infra de calamaria:

Sortitis thecam calamis armare memento.

Stylus autem scribit in caera, auctore Diuo Hieron. unde Stylus.
Martianus: Stylos acuit caerasque componunt, at calamus Calamus.
in charta. PLUTEVS.

Pluteu tabulam appellare possumus (cum ad plus
prima referatur) qua utitur, qui literis dant operam
& scribunt. Perlius:

Nec pluteum cedit, nec demorsos sapit unguis.

Sidonius: Grammaticales pluteos aut Atheni cuneos,
aut armaria extructa bibliopolaru. Nam tabulae quibus
aliquid praesepitur, auctore Pompeio, Plutei dicuntur, &
crates crudo corio intentae, quae militibus opus facienti
bus opponi solebant, sub hoc uocabulo significantur.

A T R A M E N T A R I V M.

Atramentariu uasculu quo atramentu continetur.
Hieron. Ezech. viij. Atramentariu scriptoris ad re
nes eius. Atramentu autem ab atro, nigro colore de Atramentu.
ducunt. de quo Plin. in ix. Effuso atramento, quod pro san
guine his est offuscata aqua abscondunt. Item in xi. ut sepia Sepia.
in mari sanguinis uices atramento obtineat. hinc Perli.

Tunc quaeritur crassus calamo, quod pendeat humor

Nigra quod infusa uanescat sepia lympha.

Atramentum quo scribimus scriptoriu Celsus, Librariu Scriptoriu.
Vitruuius nuncupat, cuius compositionem docet Diosco Librarium.
rides. Plinius quoque in xxxv. Fit & fuligine, inquit, pluribus
modis, Resina uel pice exustis, propter quod etiam Cap. 6

officinas aedificauerunt, fumum eum non emittentes. Lauda
tissimum fit eodem modo e tædis. Omne autem atramen
tum sole perficitur, librarium & tectorium glutino admi
xto. Eadem nunc etiam fuligine, oleo quod e lini semine
fit, & pice graeca (ut caetera taceam) simul mixtis ad ignem
in uase donec subferueat, utitur Calchographi ad atra
mentu glutinosum illud librariu: nam atramento quo li
teras calamo notamus fuliginem non miscent nostrates.

G ij Est

Sutorium Est enim & atramentū Sutorium, quo pelles tingunt coriarij. Plinius xxxiiij. Græci cognationem æris fecerunt nomine & atramento futorio, appellant enim Calchantum. & paulopost subdit: Diluēdo fit atramentū tingendis corijs. Demadem scribit Plutarchus in Solone in primis laudatū, quod draconem dixerit nō atramento, sed sanguine leges notasse, cum etiam minima delicta capite puniret. Minium quoq; græcè *μῆλτος*, in librorum scripturā usurpabatur, à Callia Atheniense primo in argentarijs metallis inuentum. Vtimur & nos: hinc miniari co-dices dicuntur, cū literę in eis maiores non tantū ex illo, sed etiam ex alia materia diuersicoloris fiunt.

Μῆλτος.
Plin. li. 33. c. 7
Miniari.

CALAMI.

Calami ad scribendū cæteris aptiores, melioresq; sunt Aegyptij. Plinius in xvi. Chartisq; seruiūt calami Aegyptij maxime cognatione quadam papyri. Martialis:

*Dat chartis habiles calamos memphitica tellus.
Texantur reliqua tecta palude tibi.*

Cōmendantur & Gnidij. Calamis quoq; utūtur in prælio Orientis populi uice sagittarū. His enim penna ad dita mortem accelerāt, adduntq; specula irreuocabili hami noxia. Nullus autem aptior sagittis calamus, quā qui in rheno Bononiensi amne reperitur, cui plurima inest medulla pondusq; uolucres. A calamis theca calamaria, in qua reponuntur. hinc distichon:

*Sortitus thecam calamis armare memento,
Cætera nos dedimus tu leuiora para.*

Suetonius in Claudio: Ne cuius comiti aut librario calamariæ & graphiarię thecæ adimerentur. Sunt & calami ad tibias, unde Tibiales dicti, & græcè *ἀυλητικοί*.

Theca cala-
maria.

Tibiales.
ἀυλητικοί.

PENNA.

Penna plures hoc tempore utuntur ad scribendum, qui sunt librarij: unde Pennarium, & Thecam pennariam dicemus, ubi penne ipsę cōduntur. Nuper rime cœpit, utpote me puero in crepundijs, ars olim, ut aiunt, à germanis inuēta ære literas, & ita libros formis, ut uulgo dicitur, excudendi, qua tantum una diecula no-

Pennarium.
Pennaria
theca.

tant, quantū librarius per annū uix posset exarare. Artifices ex re Calcographos appellamus, quibus (modo diligentiissimi sint) plurimum debent doctrinæ cupitores & literarum dilectores: cum inde scriptorū scaturierint prius incogniti riuuli librorum, cæterorum uero copia emanauerit. Scribere autem nō solum est literas notare, sed etiā pingere: ueluti apud Græcos *γράφειν*, unde graphia scriptura & pictura: hinc orthographia recta scriptura. Zographia animalij pictura. Syngraphū quæ fit in rei alicuius testimonium scriptura. Idiographus liber ppria alicuius manu scriptus, sicut Authographus manu authoris.

Chalcogra-
phus.

γράφειν.
Graphia.
Orthogra-
phia.
Zographia.
Syngraphū.
Idiographus.
Autogra-
phus.

TAE M P O C O N.

TAempon Græci dixerunt genus scribendi deorsum uersus, ut nūc dextrorsum scribimus, authore Pomp. Aegyptij scribunt (inquit Herodotus hist. ij.) à dextro in sinistrū manū referentes: quam consuetudinē seruant hoc etiā tempore apud nos qui sunt Iudæi. Est qui necessitate urgente, summissio capite papyrū supra genu tenens scribat, *γραμματούφωρ* nuncupatus.

γραμματος
ούφωρ.

ANVLVS.

ANulum signatoriū, quo testaments, epistolę, quæ apostoli etiam à mittendo, & epistolia, libelli, diplomata, & id genus cætera signantur, dici nomine ipso apparet. Paulus iurecōsultus: Anulus, inquit, signatorius ornamentum appellatione non continetur. Valerius Maximus de Sylla: Vt anulo quo signatorio utebatur sculptam illam traditionē haberet. Nam gemmæ in effigies uarias cælantur, annulisq; includūtur signandi gratia, quemadmodum Diuus Augustus initio imperij Sphinge signauit: mox Alexādi Magni imagine, nouissime sua: ut referunt Plinius & Suetonius. Dicunt autem ad actus nostros prosperandos plurimum conferre Magni Alexandri imaginem anulo gestatam. Celebratur & rana Mœcenatis. Locri Ozolæ Phocidis in anulo signatorio ciuitatis stellam habebant in sculptam hesperum. Pompei quoque gemma, qua signabat, fuit ensifer leo. Quidam nullas admittūt gemmas, sed auro ipso si-

Apostoli.

Gemma.

G iij gnant

gnant, ut Claudij Cæsaris principatu repertū est. Apud Babylonios, teste Herodoto, singuli anulum gestant signatorium. Polycrati, inquit, Samiorum Regi gemma erat signatoria smaragdus, quam gestabat, opus Samij Theodori. Anulū Græci δακτύλιον uocāt: unde Dactylotheca. Prisci apud Romanos Vngulum, postea Græci & Latini Symbolū. Dactylotheca autem ipsa & plures gemmas notat, & repositorium. Hinc Dactylotheca legata (ut tradit Pomponius & Vlpianus, de legatis tertio) & anuli & theca intelliguntur. Martialis:

*Sæpe grauis digitis elabiur anulus unctus.
Tuta mea fiet, sed tua gemma fide.*

Primus Scaurus Syllæ priuignus Dactylothecā exco- gitauit: at Pompeius, Dactylothecā Mithridaticā in ca- pitolio dicauit. Anulos uero singulis digitis primo gere- re mos fuit, qui sunt minimis proximi. Sic in Numæ & Seruij Tullij statuis, ut scribit Plin. uidemus, quod ab his digitis, & manus præsertim sinistrae, neruum quens- dam tenuissimū, in sectis corporibus humanis, quas ανατομίας, id est, dissectiones Græci uocitant, ad cor tendere, compertum est. Legimus in decretis Pontificalibus xxx. quæstione quinta: Sponsæ nouæ nuptæ digito quar- to anulum indere, ut sicut ab eo uena cordi coniungitur, ita eorum corda sint unita. Is Pronubus dicitur, quo uer- luti arrabone noui sponsi oppignorantur: nam pronubi & pronubæ, & à Græcis παρανυμφοι & παρανυμφαι, in obsequio sunt nubentiū: postea pollici proximo (quem indicē Latini, Græci διχάνον, teste Boëtio, nominant) in- duere deorū simulachris: dein iuuat & minimo dare. Gal- li, Britanniq; dicuntur in medio usi. Hic nunc solus excipi- tur, cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim arti- culi alijs minoribus. hinc Seneca in ultimo naturalium quæstionum, exclamat: Exornamus anulis digitos. In omni articulo gemma disponitur. De anulorum origi- ne & iure complura traduntur à Plinio in xxxij. quæ bre- uitatis gratia omisimus. Cui cordi est noscere, is satis ha- beat authorem esse monstratum: apud quem, si quid co- piofius uoluerit, inueniet.

CAERA

δακτύλιον.
Vngulum.
Symbolum.
Dactylothe-
ca.

Vfus anulo-
rum.

ανατομίας.

Pronubus.
παρανυμφ-
φοι.
παρανυμφ-
φαι.
διχάνον.

CAERA.

CAera expressis fauis, in uarios colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, signandas epistolas, & innumeros mortalium usus. Punica optima existimatur, quæ candida est. In solatur cæra, id est, ad solem sub dio ponitur, & post insolationem deco- cta cadescit. Nigrescit autem addito chartarū cinere: si- cut ære uiridi admixto uirescit, & anchusa rubescit.

Punica
Cæra.

SCRINIUM.

SCriniū libris seruandis est idoneū, ne à tineis & blat- tis cōsumantur. Martialis scriniū lēmate præmissō:
Constrictos nisi das mihi libellos,

Admittam tineas trucesq; blattas.

Horatius in primo sermonum:

Ne me Crispini serinia lippi

Compilasse putes, uerbum non amplius addam.

Libris, inquit Vlpianus iureconsultus, legatis, ut Cas- sius & Sabinus referunt, neque armaria, neque scrinia, neq; cætera in quibus libri conduntur, contineri satis no- tum est. Scrinium græcè χαρτοφυλάκιον: nam φυλάκιον custodia est. hinc Gazophylaciū in sacris literis arca ad cu- stodiendas oblationes apud Iudæos, & Corbona dicta. Significat & capsam, qua res preciosiores & secretæ in primis scripture, seruant: unde scriniarij, secretarij, quos etiam à secretis dicimus, ut scribas ab epistolis, & gram- maticos & cancellarios. Archigrammateos uero prin- cipes scribarū. In scrinijs Mithridates grauiores episto- las, & Darius unguenta habuerūt. Alexander postea ca- ptis Darij castris, eius scrinium unguenti, libris Home- ri seruandis destinauit.

χαρτοφύλα-
κίον.
φυλάκιον.
Gazophyla-
cium.
Scriniarij.
A secretis.
Ab epistolis.
Archigram-
matei.

ARMAMENTARIUM CAPVT X.

Armamētariū ab armis, ut nomē indicat, lo- cus est, in quo arma & tela reponunt. Iuue-
Quicquid habent telorum armamentaria cæli.

Valer. Max. Habebat, inquit, armamenta- riū omnis generis telorū copia refertū. T. Liuius de bello Macedo, Cōflagrarūt & horrea regia & armamentarium

armamentarium cum ingenti apparatu machinarū tormentorūq̄. Armamētarium aliās ab armentis, est ubi naues habentur. Plinius: Philon Athenis armamētario mille nauium. Arma autem ab arcendo nomen acceperunt, quòd his hostes arcemus, ut author est M. Varro, in libris linguæ latinæ. At Pompeius & Seruius ab armis, id est humeris, quòd ab his pendeāt, dicta existimauerunt: cū tela usum præbeant iaculandi & procul præliandi, siue potius quòd armis oneri sint. Arma & tela militaria à Samnitibus Rom. ueteres sumpserunt, & insignia magistratuum pleraq̄ ab Ethruscis, ut scribit Salustius. Primus fabricatis armis Mars, qui Gradius, milites armauit, pugnādiq̄ usum induxit, unde ab antiquis deus belli creditus. At primi Chalybes ferrū, quo abundant, erutum domarunt. Hinc chalybs apud poetas. Romæ autē armorum tractandorū meditatio à P. Rutilio conf. tradita est. Is enim accersitis ex ludo C. Aurelij Scauri gladiatoribus, uitandi atq̄ inferendi iectus subtiliorē rationem legibus ingenerauit: quam tenent etiam qui apud nos sunt gladiatores, ita animarum prodigi, ac si cucurbitæ caput haberēt. Qui totis armis contactus equo insidens in pugnā procedit, cataphractus dicitur: si tamen & equū habeat undiq̄ lorica munitū, ut est penes Aelianum de re militari ad Hadrianum Imperatorem. Arma ipsa græcè ὅπλα. Inde ὀπλόμαχος, qui armatus in speciem iustæ pugnæ dimicat: & Hoplitides mulierū si quæ sunt statuæ armatæ. Verg. Arma & rusticorum & pistorū appellauit. Item fraudes, hinc est:

Et querere conscius arma.

Erunt igitur omnium generum instrumenta, ueluti Sutorū, acus, subulæ, multri cola, modioli, forfices, scalpra, digitalia. Fabri materiarij, ferra, terebella, cœlum, dolabra, ascia, circinus, bipēnis, securis, securicula, lima, rancina, linea quæ tingitur rubrica, tornū, mymphur, amulsis. Cementariorum, trulla, malleus, norma, libella, perpendicularum, quiquepeda, decempeda, penicilli, tecto. rij, Piëtoris, spongia, penicilli, uriculum ad encausticenz Fabri ferrarij, ærarij, argentarij, folles, tudites, qui pyrobolæ,

robolæ, incus, forceps, forme, uerucula, scobilis, siue scobina. Laniorum: bilances, in quibus Tutrina, perquam examen, culter, statera, cratis, cultelluli, alueolus, mensa quæ lanionia. Venatorum: retia, plagæ, uenabulum, calami uiscati ad aues, semiplotia, culter uenatorius, amites. Agricolarum: aratra, & cum rotulis, planaratra, uomer, stimulus, & rulla ad purgandum aratrū illi addita, plaustra, trahæ, pectines, rastra, ligones, sarcula, marra, pastinū, hirpices, falces lumariæ, messoriæ, fœnarix, arborariæ, fiscinæ, fiscellæ, bidentes, rastelli, furcille, corbes, rutrū, tribula, uentilabrū, chilindrus, uannus, qualis, roncones. Nautarū: rudentes, uela, artemones (licet potius mēbra nauis esse uideantur uel addimenta) Anchora, harpagones, bolis, Tonfæ qui remi, manicæ. Aleatorum: tali, tessere, calculi, qui scrupi, & latrones, alueolus, tabula latrūcularia, tabellæ piëctæ, fritillus. Musicorum: fistula, monochordiū, tibiæ, lyra, cythara, in quibus neruiæ, plectrum, monaulum (Mercurij inuentū) decachordon, heptachordon & id genus cætera à numero chordarum, sambuca à troglodytis monstrata, organū, barbiton, arpæ. Gerulorum (qui βασιφορες, qui baiuli, & à Persis gangabæ dicuntur) pertica, restis, saccus, utres ad liquida portanda, muli mariani, erumnulæ, phalangix, σπειροφόρια. Tonforū: pecten, nouacula, cotes, focus, matiacæ pilæ, sapo, forpex, auriscalpium, calami strum, speculum, muscariū setaceū, discernicula. Studiosorū: libri, graphiū, calamus, pugillares, lucerna, atramentarium, cultellus, forficulæ. Et hæc è multis pauca sufficiant, inceptū iam opus aliquantulū euagati prosequamur.

G A L E A.

GAlea, quæ Cassis, à galero, ut scribit Marcus Varro, nomē accepit. Ea caput armatur, quam Lacedæmonij primi inuenere: Diodorus inuentionem Curetibus assignat. Huius summitatē Conū appellant, in quo Cristæ è pennis auis, quas Cares mōstrauere, ponuntur. Vergilius:

Terribilem cristis galeam flammisq̄ uomentem.

Prudentius in Psychomachia:

H Hirsutas

Arma.

Tela.

Arma primo Mars.

Chalybs.

Val. Max. libro 2. de inst. antiq.

ὅπλα.

ὀπλόμαχος

Arma generale uocabulum ad oia instrumenta.

Tutrina.

Planaratrū.

Rulla.

Tonfæ.

Scrupi.

βασιφορες

Baiuli.

Gangabæ.

Vires.

σπειροφόρια

Cassis.

Conus.

Cristæ.

Hirsutas quatiens galeato uertice cristas.

Et Plinius in decimo de struthiocamelo alite: Conosq; bellicos & galeas adornātes penne, de caudis quoq; animalium antiqui fecere. hinc est:

Crista q; hirsutus equina.

Iubæ.

A quo etiam Iubæ dicuntur, ut illic:

Graiarum errore iubarum.

Buccula.

Galeæ pars è qua spiritus educitur, Bucculæ nomen est adepta. Iuuenalis:

Lorica & fracta de casside Buccula pendens,

Torquis.

Sunt & galeæ fronte & ceruice tenus caput tegētes, quibus utuntur pedites lancearij, & hippotoxotæ, addito Torque ex anulis ferreis uel laminis ad iuguli imprimis tumentū. Galea ipsa & scutum à Scythis ad Aegyptios traducta sunt, ut refert Herodotus.

LORICA.

Thorax.

Lorica, quam thoracem nonnulli, dicitur quod antiquitus, ut scribit Var. è loris de corio crudo pectorali faciebāt: postea succuderunt Galli sub id uocabulum ex anulis ferreis tunicam. Vnde Vergilius in v. *Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem Loricam.*

Apuleius in libro de mūdo: Cum tuba bellicum cecinit, milites clangore accensi, alius accingit gladio, alius clypeum capit, ille lorica se induit. & Suetonius scribit Augustum Cæsarem in reformatione senatus usum lorica sub ueste ferroq; cinctū præfuisse. Hanc Mydias Messenius primo monstrauit.

Plin. lib. 7. cap. 10

MANICA.

Brachialia. Humeralia. Femoralia.

Manicæ à manibus dicuntur, quibus milites è ferro in prælijs pugnantes utuntur ad earum defensionem: ueluti à brachijs Brachialia, ab humeris humeralia, & à femore femoralia. Sunt etiam manicæ & quibus noxiorū manus coercētur. Apuleius in floridis: Quid si manus manicis restringantur, quid si pedes pedicis coartent? Prudent. in Psychomachiæ hemistichio: *Manicisq; tenacibus arctat.*

Et quibus hyeme aduersus frigora manus teguntur. Plinius Cecilius in epistolis: Ad latus notarius cū libro & pugillaz

pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebant: ut ne cœli quidem asperitas ullum studijs tempus eriperet. Græci χειροβίνας manuum dicunt operimenta: nam χειρὶ illi manū uocant. Vnde chiromantia diuinitio per manuum liniamenta, Chiromantia propria manu scriptura, & chironomia lex gesticationis manuum, deducuntur. Apud Lucanum eo loco:

χειροβίνας. Chiromantia. Chiromantia. Chironomia.

Ast alias manicæq; ligant teretesq; catenæ,

Machinulas notāt, ad capiēdas naues excogitatas, quas etiam manus uocitatas Pericles Athenien. inuenit.

Manus.

OCREA.

Ocreæ quæ crura tuentur ideo dictæ, quòd opponantur ob crus, ut scribit Var. At Pompeius inde nomē deductū existimauit, quòd sint inæqualiter tuberatæ. Ocrem montem cōfragosum ueteres nominarunt, de his Vergilius:

Ocreæ.

Tum tenuis ocreas auro electroq; recocto.

Apuleius in Cosmographia: Hic galea caput, ille crura ocreis inuoluit. Ocreas primi Cares inuenerūt, utebantur illis equites, sed & scutati pedites ferreas ocreas in dextris cruribus cogeātur accipere, ut est apud Vegetiū, libro primo de re militari. Nam Crurifragio homo sternitur, quo nomine crurum fractio notatur: ueluti & Ceruicifragio ceruicis, addidere nonnulli Costifragium.

Crurifragiū. Ceruicifragium. Costifragiū.

CALCAR.

Alcaria è ferro dicta, quòd calci adnectantur ad equos concitandos. Ouidius: *Nil nocet admisso subdere calcar equo.*

Calcar inde pro impetu & stimulo interpretatus est Nonius Mar. eo Varronis loco: Ventus suo casu uehementius sufflare & calcar admouere. Calcaria etiam nū quibusdam auibus data, ut gallinaceis: utilia tantum in pedestri certamine, quod sæpius cōmouent, si duo sint in eodē gallinario: authore Arist. de partib. anim. ultimo.

CLYPEVS.

Clypeus, à κλύειν, quod est sculpo, nomen mutuatur. Plinius: Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatū est, cōtinebantur imagines, unde & nomen

κλύειν. Lib. 35. cap. 3

Hij habuerunt

*Qui fiere clypei
inueniores.*

*Plin. lib. 17.
capite 19.*

habuerunt clypeorum, non ut peruerfa grammaticorum
subtilitas uoluit, à cluendo: Cluere autē pugnare est. Pri-
mi clypeos inuenierunt Præcius & Acrisius inter se bellan-
tes, siue Chalcus Athamantis filius, ut idem refert in viij.
Apud antiquos ut contumacius ferrum trāsmitterent, tau-
rorum & bouum corijs uestiebant. Papinius in Achilleide:
*Cirrhafagittiferas certat stipare pharetras,
Lerna graues clypeos cæsis uestire iuuenis.*

*Chrysoaspi-
da.
ἀσπίς.
& χρυσός.
Argyroaspi-
da.*

Aurum postea addidere: unde Chrysoaspidas Alexandri
Seueri Imperatoris legimus: nam ἀσπίς Græce scutū est,
& χρυσός aurum. Ab argenteis autem scutis Argyroaspi-
das dicemus. Scutum ipsum à scutura nomē accepit, quia
fit tabellis minutim defectis, ut author est M. Varro in lib.
de lingua Latina. At Pompeius, quod non sine pellibus
fiat, nam κύρος Græce pellis est: unde & Scorta, & Scutis
cæ, quæ à corio taurino etiā Taureæ dicuntur. Sunt autem
Scuta, ut inquit Seruius, equitum: Clypei uero peditum,
sed à scriptoribus usurpantur, inter quorū genera est Pel-
ta, scutum paruū & leue, à quo Peltastæ & Peltati pedites,
qui inter leuem armaturam adnumerati Macedonia ar-
matura utuntur, uerum leuiore, ut est apud Aelianū de re
militari ad Hadrianū Imperatorem. Est Cetra è paruulis
scutis, ut scribit Marcellus. Est & Parma, & Parmula ferè
me quod Pelta, sed rotunda, dicta quod in omnes partes
par sit: quæ omnia ad corporis tutelam habentur. Vnde
Africanum Scipionē cum ornatum scutum elegantius cu-
iusdā uidisset, non mirari se dixisse perhibent, quod adeo
illud ornasset, in quo plus præsidij quàm in gladio habe-
ret. author Frontinus lib. quarto Strategematon. Parma
itē, ut Cosmographi tradūt, Gallix Cisalpinæ, nunc Lom-
bardix clarissima est ciuitas, mihi patria & natale solū, quæ
(ut apud Liuium in nono de bello Macedonico curiosissi-
me obseruau) cōsulibus Claudio Marcello, & Fabio La-
beone ciuiū Romanorū colonia est deducta. Celebrabat
lanarum copia & bonitate. unde Epigrāmatarius poëta:
*Tondet & innumeros Gallica Parma greges. Item:
Velleribus primis Apulia, Parma secundis.*

*Parma Gra-
paldi patria.*

Orbiolæ.

Nūc uero caseo sciti saporis, cuius massulas Orbiolæ uo-
cant,

cant. Omnium etiā rerū copia redundat, ita ut merito
dici possit: *Aurea fuges*

En Parmæ pleno diffundit copia cornu.
Et hinc sperare possis (ueluti de Samo retulit Menander)
Iac gallinaceum. In hoc (quod nimium est: & nollem, dicā
tamen) damnatur, suos pellit, deuorat: externos suscipit,
alumnatur: & quod pene præterieram, inscitia inuida, lu-
pa improba, stulticia inconstante quorundam semipaga-
norum nunc municipalium, musas etiā duabus uel tribus
quatuorū ad summū ædibus apud eam diuerfantes, ten-
tat eliminare. Hinc nos ex stomacho in satyra:

Properate lanistæ,

Alea, scænobates, scurræ, danista, nepotes:

Sunt decus hic merces, hic bonos, Gymnasia uobis

Plena, fauor populi, dixit non esse capacem

Delphini Amphicrates pelum. fuge doctæ citelle,

Verres Autolyco non displicet, & Cato Magno,

Nam colit & similem diligit sibi quisq;: Valet.

Ciues attamen ipsi, qui sunt ueri Parmenses (nam pridem
in Tyberim Syrus defluxit Orontes) uiribus insignes, ac
optimi milites, ingenio, fide, integritate commendantur.
Cymbris olim ad Vercellas superatis Mario & Catulo
ducibus, in hæc pacta uentum est, ut legati Parmensium,
qui tum aderant de hac re iudicarent. Nec minorem lau-
dem literis meretur multijuga doctrina celeberrimi. Hinc
est (ut cæteros taceam) Cassius poëta sub Augusto Cæsa-
re: Basinius noster, Aratus, Blasius pellicanus philoso-
phia magicaq; arte illustris: Georgius Anselmus alter Æ-
sculapius, uir undecunq; eminentissimus, qui de astrologia
in primis pluribus uoluminibus editis cœlestia oculis sub-
iecit, nam Macrobiū nostratem fuisse à paucis est receptū.

*Parmensium
ingenia.*

H A S T A.

Hasta, quod astans ferri soleat, ut interpretatur Mar-
Varro in libris linguæ Latinæ. Apud antiquos præ-
cipuum belli signum fuerat: unde Carthaginenses
cum Romanis bellum inituri hastam misere. Eadem uiri
fortes donabantur. Ab hasta fit Hastile, & equites hastati,
qui ea cominus decertant. Horum alij scutum gerunt, ut
H iij scribit

Hastile.

Hastati eques

Scutati milites. scribit Aelianus, à quo Scutati uocantur. Alij sine scuto haesta impugnant, qui nomine speciali Hastati dicuntur, & Hastati milites, & Con-

tati. Marcellum. Vergilius:

Con- Duris detrudere contis.

tati. Et Iulius Capitolinus narrat, Pertinacis Imperatoris caput conto fixum, milites qui eum occiderat, per urbem in castris pertulisse. Hastas autem primi Lacedæmonij inueniunt. Hasta etiã in auctione adhibita: hinc uenditionem auctonariã Tertullian. non inelegãter hastariũ nominauit.

Hastarium.

LANCEA.

Lib. 15. ca. 30.

Lucullea.

λόγχη.
λογχόφορος
δδρυ.
δορυφόρος

Lancea teli genus longissimũ, Hispanica dictio est nõ Latina, ut tradit Aul. Gellius in Noct. Atti. ex Marci Varronis testimonio. Hanc olim à nomine Luculli Luculleam appellarunt. Scribit Suetonius Lucillum Britanniae legatum, quod lanceas nouae formae dici luculleas passus esset, exilio à Domitiano Caesare multatum. Lanceam primos Aetholas inuenisse Pliniano testimonio receptum est. Graeci *λόγχη* nominant, unde *λογχόφορος* qui apud nos est lancearius: nam *δδρυ* est hasta, à qua *δορυφόρος* satelles. Quicumque habuerit horoscopum in xvij. parte aquarum, lanceatus, id est lancea percussus morietur, ut inquit Firmicus Maternus.

BIPENNIS.

Bipennis securis ex utraque parte acuta, author Marcellus. Ea & arbores procumbunt. Vergilius:

Crebrisq; bipennibus instant.

Et in bello hostes trucidantur. Idem de Camilla in xi. Nunc ualidam dextra rapit indefessa bipennem. Item de securi:

Aerata quatiens Tarpeia securim.

Et:

Sonat ista securibus ilex,

Fraxineaq; trabes.

Securis.

Securim ad bella Panthesilea Amazonum regina inuenit. Dicta autem est à secando, uel quasi semicuris, ut notat Seruius. Curis lingua Sabinorum hasta nuncupatur: inde Curretis Iuno, & Quirinus. Secures ipsae, & id genus cetera arma bellica ad pugnam acuenda sunt. Aptissimae ad id habentur Cotes. Vergilius:

Cos.

Acuunt in cote secures.

Apuleius

Apuleius de asino aureo: Gladium cotis attritu parabat. Horatius in Satyricis sermonibus:

Fungar uice cotis acutum

Reddere quae ferrum ualet exors ipsa secandi.

Plura earum sunt genera: oleo quaedam indigent, tonstrinarum officinis habiles: aliae aqua trahunt aciem acerrimo effectu: nonnullae salua hominis proficiunt. Italia cotes aquarias scenificis dedit, limae uice falcibus imperantes.

GLADIUS.

Gladius ensis dicitur, c in g mutato, à clade, quod fit ad hostium cladem, ut infert M. Varro in libris linguarum Latinae. Hunc primi Lacedæmonij inueniunt: alij Curetes Cretae primo monstrasse existimarunt, ut Dioscorus in sexto. Praeterea galeam, & cum armis saltandi morem. Fiunt autem gladij unicam tantum aciem habentes, & imprimis falcati: cuduntur & ex utraque parte secantes, quos Ancipites dicimus. In ense enim & id genus caeteris, quae secant, Acies uocatur: aliam instructos exercitus ad dimicandum hoc nomine significamus. Est Quadrata acies, ea Persae & Siculi usi sunt, atque etiam maior serè pars Graecorum. Alia Cuneata à cunei (quo ligna & materiam omnem scindimus) forma, qua Scythas & Thracas usos perhibet: quin & Macedones suadente Philippo. Tertia quae à Graecis *ἔμβολη*, ad rhombi speciem à Thessalis primam facta est qui plurimum equitatu potentes fuere, Iasone (ut ferunt) auctore. Vertunt autem sese equites, ut in quemuis prospectum pateant, teste Aeliano. Gladij ipsius manubrium Capulus à capiendo. Tranquillus in Caligula: Veniam inquit, ueniam, & hic mecum capulum gladij crebro uerberans, quo cinctus erat. Et Spartianus in Adriano: Capulo uix eburneo spatham clauderet. Ita enim enses uocitamus, & minorem Semispatham. Apuleius: Militaris etiam sacramenti genium ob amissam spatham uerebatur. Dicitio est Graeca, nam illi *σπάθα* dicunt, & machera: inde Macherophori, & Spathiferi, qui Ensisferi: & Macheropius faber gladiatorum. Mucronem quoque nonnulli, qui proprie cuspis & acumen est ensis actelorum. Apuleius: Circulatoris aspectu equestrem spatham praecutam infesto mucrone deuorasse.

Anceps gladii.

Acies.

Quadrata acies, & Cuneata.

Cuneus.

ἔμβολη.

Capulus.

Spatha.

Semispatha.

Machera.

Macherophori.

Spathiferi.

Macheropius.

Mucro.

Seneca

Seneca ad Lucilium: Gladiū bonum dices, nō cui deauratus est balteus, nec cui uagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis est acies, & mucro munimentum omne rupturus. Plinius: Capuli militum eborē etiam fastidito cælentur argento: uaginæ batillis, baltei laminis crepitēt. At capulus proprie quicquid capit aliquid, authore Marcello. Vnde Feretrū, siue Sandapilam, Loculumūe, capulum nuncupant. Idem Apuleius hac dictione sepulchra significauit in quarto Metamor. Ibi capulos carie & uetustate semitectos, quibus inhabitabant pulueri & iam cinerosi mortui passim ad future prædæ receptacula referamus. Nam capulus, quod corpora capiat, ut Nonius interpretat. Hinc Capularis senex morti uicinus, ut scribit Fulgentius. A gladijs Gladiatores dicimus, qui monomachia duellouē inter se ferro solent certare, docti, ut olim apud Romanos, à lanista rationē inferendi & euitandi ictus: quando familiæ fuerunt gladiatoris. Vnde Munerarij munus dabant gladiatorium, in quo paria gladiatorum cōponebantur, ueluti Thraces aduersus Mirmiliones: & homo, ut inquit Cyprianus, occidebatur in hominis uoluptatem. Est & Romphea genus gladij. Val. Flaccus: Nec ferro breuior nec romphea ligno. Est Framea quam Marti dedit antiquitas.

Feretrum. Sandapila. Loculus.

Capularis. Gladiator.

Munerarius.

Romphea.

Framea.

PUGIO.

Pugiūculus.

Pugio, qui ὑποκοπίσιδος pugiūculus dicitur, quod eo pugnamus, ut notat Pomp. alij à pugno, cui subest dum inferitur uulnus. Narrat Sueton. in Claudio: Iuxta eius cubiculum cum pugione hominē è plebe media nocte deprehensum fuisse. Et Frontinus libro ij. Strategematicōn: Q. Sertorius, inquit, cum acie decertarent Barbarū, qui ei nunciauerat Hirculeium periisse, cū pugione traiecit. Romani nanq; orbis gloria punctim pugnauere, ut testatur Vegetius, qui monet non cesim, sed punctim ferire docēdos esse Tyrones. * Qui à zonis balteis uē militaribus dependentes portātur Parazonia dicuntur, de quibus disticho lusit Martialis:

Cap. 7

* Pugiones scilicet. Parazonia.

Militia

Militia decus hoc gratiq; erit omen honoris
Arma tribunitium cingere digna latus.

VAGINA.

Vagina theca est qua gladij conduntur. Papinius in Thebaide:

Exuerat uagina turbidus ensē Aptaratq; neci.

Claudianus de nuptijs Honorij:

Gladiosq; tegat uagina minaces.

Et Seneca ad Lucil. Nec bonū nec malū uagina gladiū facit, ergo de corpore quoq; idem tibi respondeo: hinc Euaginare est ensē nudare & ferrū stringere. Hieronymus, siue is est alius, Ezechielis duodecimo: Gladiū euaginabo post eos.

Euaginare.

VENABVLVM.

Venabulum telum uenatoribus aptum, latissimū est, & aciei longissimæ, ut author est Marcel. Venabula apud nos cornibus hinc inde extantibus utiliora reddūtur ad feras excipiendas, ne in uenatorem irruant, etiā transfixæ, Martialis de uenabulo, quod primum Piseus inuenit, distichon est in Apophoretis:

Excipient apros, expectabuntq; leones,

Intrabunt ursos, sit modo firma manus.

DOLONES.

Dolones dicuntur, intra quorum uirgam latet pugio: aut secundum Varronem (ut refert Seruius) in gentes conti cum ferro breuissimo. Vergilius:

Pila manus seuosq; gerunt in bello Dolones.

Et Suetonius in Claudio: Reperti, inquit, & equestris ordinis duo in publico cū dolone ac uenatorio cultro prestolantes. Dicti autem sunt à dolo, quod decipiant ferro cum speciem præferant ligni. Et Claua quoq; telum est militare notissimum, quo utebatur Hercules, græcè ῥόπαλον, & quādoq; uoρύν. Vnde Corynephorus clauā ferēs, quā nostris clauator appellat, ut scribit Festus, qualis Peripheta ob id Coryneta nūcupatus, à Thefeo interfectus: quē postmodū eius claua usum ferunt in certaminibus.

Claua. ῥόπαλον. uoρύν. Clauator.

IACVLVM.

Iaculum quod cum amento mittitur, à iaciendo, ut sentit M. Var. Fit enim ad iactum, Amentum ipsum

Amentum.

Ilorum

Corrigiæ.

Pila.
Spicula.

Præpilata
hasta.

Gesa.
Sariffæ.

Sagitta.

τόξος.
ἰπποτοξόται.
ἀργυρότοξος.
Arquus.
Arquites.

Spicula.

Veruta.

lorum est quod medio telo religatur, ut habilis, ut lorigius mittat: authores Seruius, & Festus Pompeius. Silius Italicus xiiij. Hasta iuuatur amento; Prudentius in Pſychomachia: Nec stridula lancea torto emicat amento. Iaculū cum amento primus Aetholus Martis filius inuenit. Corrigias etiā teretes, quæ lora & ligamenta nomine amenti significamus. Plin. Soleis quæ sine amēto insignis in Metelli publica porticu. Erāt & inter missilia quibus præcipue pedestri utebatur exercitus, quæ Pila, & à quibusdā Spicula dicebantur, ferro subtili trigono præfixa, nouē unciarū semipedali, quod in scuto fixū non poterat abscindi, & loricā fortiter directū facile perumperebat, ut est apud Veg. libro primo de re militari. Hinc (ut opinor) Præpilatæ hastæ dicunt, quæ ferreas habēt cuspides. Sed & quæ absq; ferro in mucronē, ut sudes, exactæ sunt. Legimus & cōtos præpilatos, diuersos omnino ab illis, qui silices, id est, spicula lata habuerint. Generaliter tamē pila à perimendo quasi perilla authore Varro. tela Romana sunt, sicut Gesa Gallorū, Sariffæ Macedonū.

A R C V S.

Arcus, quibus sagittas emittimus, utraq; Scythes Iouis filius inuenit. Sagittas alij Perſen Perſei filium monstrasse existimant. Cretenses arcus & sagittandi repertorem fuisse Apollinem affirmant, ut scribit Diodorus. Arcus, græcè τόξος, inde ἰπποτοξόται equestres sagittarij, ut tradunt C. Cæsar in tertio belli ciuilibus cōmentario ac Thucydides hist. ij. & ἀργυρότοξος Apollo argenteū arcū gerens. Veteres etiam arquum dixere, unde Arquites qui nunc sagittarij, à sagittis, quibus spicula, proprie cuspidulas, è ferro addimus. Qu. Curtius: Alexander sagitta ictus est, quæ in medio crure reliquerat spiculū. Sed quod lacertis uibrant, & quod arcu emittunt, hoc nomine significatur, hinc poëta:

Et spicula uibrant. Item:
Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.

Sunt enim lanceę breues à spicarū, ut uolūt, specie. utuntur Scorpionarij, & Veruta appellāt, quibus penna additur scelestissima fraude; siquidē ut ocyus mors ad hō-

minem

minem perueniret, pennas ferro dedimus. Hæc in summo Crenam habēt, quā intrat Neruus, chorda, siue funiculus, quo arcus tēditur, qui summis cornibus suas etiā Crenas habet, in quibus collocatur sedetq; neruus. Probatur ad pennas sagittarū glutinandas ichtyocolla, glutinū ex tritico manduco, id est, masticato, ac uiscum è chameleonte herba candidum, quod in Creta fœminæ etiā mandūt, lucubrationis gratia, ne dormiāt in opere. Plurimæ autē utilitatis ad uictoriā in prælio sunt boni sagittarij, ut Cato in libro de disciplina militari dilucide ostendit, hinc Africanus Scipio cū aduersus Numantinos, qui exercitus populi Rom. sub iugū miserant, esset acie decertaturus, aliter se superiorem futurū esse nō credidit, nisi in omnibus cēturijs electos sagittarios & funditores miscuisset, ut referūt Veget. lib. primo, & Frontinus quarto Strategem. Salust. de Iugurta: Ipse cū expe- ditis cohortibus, dehinc funditorū & sagittariorū delecta manu apud primos erat. Persæ & Parthi sagittis impensius usi sunt. Vnde cum Leonidę diceretur Persas sagittis nubes facturos, Pugnabimus in umbra melius, respondit. Parthi uero etiam fugientes, ut nunc Turcæ, iaculabātur, ut scribit Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthico. Verg. Fidentemq; fuga Parthum uersisq; sagittis.

P H A R E T R A.

Pharetra græcum uocabulum, theca est, qua reconditæ sagittæ portantur. Ouidius:
Dant illis animos arcus plenaq; pharetra. Et Poëta:
Alter amazoniam pharetram plenamq; sagittis.
Choryti uero proprie sunt arcuum thecæ, aliquādo & sagittarum, ut author est Seruius, apud illud Maronis:
Queis tela sagittæ Chorytiq; leues humeris & lætifer arcus. Silius Ital.
Paruulus ex humero chorytos & aureus arcus
Pendentesq; sonant aurata lynce pharetra. Item:
Cælestibus implet
Choryton telis, quorum sine sanguine nullum Effugit.

Scranteum quoq; in quo sagittas recōdimus ab eadem ratione dicitur, qua scortū: σκῦτος enim græcè pellis est, unde Scuticæ, uerbera è corio, & Scuta quod nō sine pel- libus fierent, ut iam dictum est.

Crena.
Neruus.

Ichthyocolla

Val. Max. li.
bro. 3. cap. 7
Front. lib. 4

Choryti.

Scranteum.
σκῦτος.
Scuticæ.
Scuta.

FVND A.

FVnda à fundendo, quòd fundat lapides : apud Baleares primo inuenta est, ut scribunt Seruius, & Vegetius. unde Poëta:

Stupea torquentem balearis uerbera fundæ. Claudianus:

Nunc glandes baleari spargere funda.

Sunt enim glandes è plumbo pilulæ in glâdis speciem, quæ fundis per funditores mittebantur in hostes. Salustius in Iugurtha: Pars eminus glâde aut lapidibus pugnare. Vergilius:

Pars eminus maxima glandes Liuentis spargit plumbi.

Et Seneca in quæstionibus naturalibus: Liquefcit excussa glans funda, & attritu aëris ueluti igne liquefcit. Tales nunc mittuntur machinulis quibusdam, quas & Spingardas, & Scuppertos neoterici appellant. Plinius uero fundam non balearicos, sed Phœnicas scribit inuenisse. Balearici quidē optimi funditores iudicati, ut est apud Diodorum: nam à teneris ad fundas exercebatur, ita ut ne panis quidem pueris exhiberetur, nisi funda scopum prius attigissent, ut authores sunt Strabo & Vegetius. Scopus enim à *σκοπήω*, quod est speculari, & diminutiue Scopulus, notam cōstitutam significat, & locū ad quem tela dirigimus. Funda autē uel iaculis usi sunt in pugna pedites leuis armaturæ, quos & expeditos & uelites nuncupamus. Rorarios etiā, ut Pomp. testatur. Funda item genus est retis piscatoriij, ut sarena. Verg. in Georg.

Atq; alius late funda iam uerberat amnem.

B A L I S T A E.

Balistræ tormenta sunt, quibus saxa maiora & grauiora mittuntur, ut notat Marcellus. Ouid. in Trist.

Quam graue balistræ

Mœnia pulsât onus.

Et Metamorph.

Nec melius pulsata sonat, quam ferreus olim,

Cum laceras aries balistræq; concuitt arces.

Aul. Hirtius de bello Hispanensi C. Cæsar: Simulq; balista missa à nobis, turrim deiecit. Lucanus pro machina hastam iacente accepit, cum inquit:

Neq; enim solis emissâ lacertis

Lancea, sed tenso balistræ turbine rapta.

Silius

Silius Italicus utranq; excussione his uersibus expressit:

Adductis stridula neruis

Phocæis effundit uastos balista molares.

Atq; eadem ingentis mutato pondere teli

Ferratam excuiens ornum media agmina rumpit.

Emittebat & alia. unde Frontinus libro secundo Strategematicon: Caputq; eius balista excussum intra munimenta hostium misit. Seneca in naturalibus quæstionibus: Nam balistræ quoq; & scorpiones tela cum sono expellunt. Primi Phœnices id genus tormenti inuenerunt. Nunc uero tormenta ænea, saxa rotunda immensi ponderis, uel pulueris factitij, & ignis emittentia cum sonitu, nō ineleganter Bombardas appellamus. Ipse tamē pro Bombarda balista usus sum hoc carmine:

Fuderat aut uastos fumans balista molares.

T O R M E N T V M.

TOrmentum generale uocabulum est omnium machinarū, saxa, tela, & id genus uaria iaculantiū, ueluti est balista, bombardas, spingardæ, Catapulta à Syris inuenta, Scorpiones: nunc Arcubalistræ à Creten-sibus excogitati, quibus spicula & ueruta emittuntur per scorpionarios, siue mauis arcubalistrarios equestres ac pedestres, & Sclopeti à sclopo, qui est buccarum sonus, per similitudinē nomen adepti, & nuper à Germanis (ut uolunt inuenti. Lucretius:

Vt ualidis quæ de tormentis missa feruntur.

Diuus Hieron. Machabeorum vi. de Lysia duce Antiochi, cōtra Hierosolymam: Et statuit illic balistras, inquit, & machinas, & ignis iacula & tormenta ad lapides iactandos & spicula, & scorpiones ad mittendas sagittas, & fundibula. ubi ignis iacula *πυρόβολοι* significantur. Machinæ uero sunt artificiosæ structuræ, quæ magis conueniunt testudini, arietis, & uinæ, ad expugnanda oppida paratæ, & cæteris quæ græco uocabulo *πολιορμητῖα* uocantur: de quibus Vegetius & Ammianus meminerunt. Tormentorū autē uibratores, iaculatoresq; ac magistri Tortores dicuntur. Et de armamentario haftenus. Iam granariū, multiplicē frugū copiam uisuri introeamus.

I ij GRANA:

Spingardæ.

Scopus.
Scopulus.

Velites.
Rorarij.

Bombardæ.

Spingardæ.
Catapulta.
Scorpio.
Arcubalistræ.
Sclopeti.
Sclopus.

πυρόβολοι.
Machinæ.

πολιορμητῖα

Tortores.

Horreum.
Farreum.

Ranarium, à grano, locus est ubi fruges seruantur. Persius in Satyris:
Iam nunc astringas, iam nunc granaria laxes.
Nonnulli Horreum ab hordeo. Pompeius à farre Farreum deducit. Ouidius:

*Horrea formicæ ueniunt ad inania nunquam
Nullus ad amissas ibit amicus opes.*

Frontinus libro iij. Strategematicon: Quia deficere frumenta uidebantur, horrea tota nocte circūduxerunt. Et Plin. in Panægyrico Traiani: Stupebāt agricolæ plena horrea, quæ ipsi non referissent. Granaria sublimata & ad septentrionem, aut aquilonem spectātia disponi debent, ut monent Vitruuius, Plinius, M. Varro, & Columella. Ita enim frumenta non poterunt cito concalescere, sed à flatu refrigerata diu seruabūtur incorrupta. Cæteræ nanq; regiones procreant Curgulionē, & reliquas id genus bestiolas, quæ frugibus solent nocere, seruātur etiā utilissime in scrobibus, quos Syros uocāt, ut in quibusdam Italiæ locis uidemus. Mar. Varro author est, sic conditum frumentū durare annis quinquaginta. Miliū uero plus annos centū. Idem tradit Fabā à Pyrrhi regis ætate in quodam Vmbraciæ specu usq; ad piraticū Magni Pompei bellum durasse annis circiter centum uiginti. Quo enim spiritus non peruenit, ibi non oritur tineæ, nō curgulio. In granarijs muscipulę disponantur ad mures capiendos, & per foramina ostij felibus introeundi potestas relinquat, ad mures frumenta rodentes fugandos. Hi nanq; occulto speculatu insidiantes exiliunt in eos, & interimunt. Obrepunt & in aues sæpicule, oculos per noctē radiantē, & acute cernentes, propter tenuissimum uidendi (ut inquit Aphrodisæus) spiritum fortiti. excremēta sua cōtegunt. Græca dictione quidā ἀλυστρος, neoterici Catos ab Asturia nominarūt: ut cuncq; μύροντος uos est felis, quod est murum interfector.

Curgulio.

Syri.

Faba.

Felis.

ἀλυστρος.
μύροντος.
Catus.

FRUGES.

FRugum appellatione cadit quicquid ex fructu terræ in alimoniam uertimus: earum prima duo sunt genera,

genera, frumenta. & legumina. Frumenta à fruendo, aut thore M. Var. & Donato Terētiano interprete dici possunt, omnia quæ spicas habent cum arista, aut spicā muticam: Legumina uero à legendo, quæ siliquis includuntur. Sunt enim siliquæ eorum thecæ modo rotūdæ, ut ciceri, modo chylindraciæ ut piso, cæteris longissimæ, & pro mensa seminum latę. Plinius in xviij. Omnium fatorum, aut spicis continetur ut triticum. & mox: aut includitur siliquis ut leguminū, Calphurnius iu Buccolicis:

Frumenta.

Legumina.
Siliquæ.

Tandemq; legumina plenis

Vix resonant siliquis.

Siliquæ item, arboris ceranniæ fructus interdū falcati, quos dulcellos pueri nostrates thecas maris nuncuparunt. Frumenta autē Isis in Aegypto, Triptolemus apud Atticos docuere, ut scribit Martianus Capel. de nuptijs Philologiæ & Mercurij. Comminuendæ uero frugis farisq; fragmenta pilumno signat Italia. at Plinius Cere rem, cum antea uescerentur glande, frumenta & molere & cōficere monstrasse in Attica, Italia, & Sicilia, ob idq; deam habitam attestatur. Lucret. quoq; Cereri frugum inuentionem & uini Libero patri assignat.

Thecæ
maris.

TRITICVM.

TRiticum, quod spicis tritum sit, ut scribit Marcus Varro in libris linguæ latinæ. de illo hæc Plinius: Itaq; sapientes agricolæ triticum tantum cibarijs serūt. & alibi: Tritici semine nullū auidius est, nec quod plus alimenti trahat: tritico nihil fertilius est. Hoc enim natura ei tribuit, quoniam in eo maxime alit hominem. Nam ex uno modio, si sit aptum solum, ut in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modij redduntur. misit ex eo loco Diuo Augusto, procurator eius ex uno grano (mirum dictu, difficile creditu) quadringēta paucis minus germina: misit & Neroni similiter cccx. stipulas ex uno grano. Aristotel. in problem. & Auicen. in ij. triticū nutritiuū esse impensius affirmant: inter cuius genera est Trimestre, quia post sationē tertio mēse mature scit, metiq; totis alpibus, hyemalibus prouincijs notissimum

Trimestre
triticum.

Papilio.
Tinea.
Lib. 22. ca. 25.
Ad podagrā
mum. Triticum simul ac est in horreis cōditum, frequen-
tius debet moueri, ne mucoris odorem contrahat ex ca-
lore. Calefcunt enim in granarijs frumenta, & Papilioz
nes generant: hi uero tineas, illa rodentes. Ita feruens tri-
ticum podagris remedio est, ut scribit. Plin. Sexti Pom-
pei prætorij uiri patris referēs exemplum, qui Hispaniæ
citerioris princeps cū horreis præsideret, correptus do-
lore podagrico, misit sese in triticum super genua, leua-
tusq; siccatis pedibus mirabili modo, hoc postea reme-
dio usus est. Vis præterea tanta est feruescentis tritici in
horreis, ut cados plenos exiccare dicatur.

SILIGO.

Lib. 18. cap. 8.
Laconica
siligo.
ἄλυσσ.
S Iliginē, ut Plin. uerbis loquar, dixerim proprie triti-
ci delicias, cādor est & sine uirtute & sine pōdere con-
ueniens humidis tractibus, quales Italię sunt & Gal-
lię comatę. Sed & trans alpes in Allobrogū tantū Aruer-
norūq; agro pertinax, in ceteris ibi partibus biēnio in tri-
ticū degenerat. Remediū est, ut grauissima quæq; grana
eius serātur. sine arista est accepta ea quæ laconica dicit.
Rectā autē habet spicā, nec unq; maturefcit pariter, exteri-
tur in Gręcia difficulter, ob id iumentis dari ab Homero
dicta. Hęc enim est quā ille uocat ἄλυσσ. E siligine lauda-
tissimus panis fiebat: de quo iam satis in Cœnaculo.

FARR.

Plin. li. 18. c. 8.
Ador.
Adoria laus.
Farina.
Brance.
Sandala.
F Ar, Ador ueteres, hinc adoriam laudem dixerunt,
quod gloriosum eū putarēt, qui farris copia abūda-
ret. Farre enim populus Romanus usus est annis
trecentū, cum in Latio primus antiquioribus cibus fue-
rit. Vnde à farre Farina. Est farris genus in Gallia maxi-
me quod Brancem nuncupant, nostri Sandalam, grani
nitidissimi. In cibus non solum bene habentium, sed uale-
tudinariorum & ægrotantium febricitantiumq; proba-
tur, lacte amygdalino quandoq; conditum.

SPELTA.

Idē.
Alicapotio.
S Peltam, Græci *ἰαδῦ* dixere, frumenti genus est, ut
refert Strabo, quod in quibusdā Campaniæ aruis
bis seritur. Ex ea apud maiores fiebat Alicapotio,
sic dicta, quod aleret corpus, ut Pompeius interpretat.
Hęc

Hęc Pompei Magni ætate nō fuit in usu. Qui zea utun-
tur, ut inquit Plinius, non habent far: est tamen & in Ita-
lia, agro præcipue Campano, Semenq; appellatur.

Semen.

ORIZA.

O Riza species est frumenti, folio carnosio, altitudi-
ne cubitali, flore purpureo, ex qua Italici Ptisanā
potionem faciunt. Horatius in Sermonibus:

Sume hoc Ptisanarium orizæ.

Cādore grani in cibarijs cōmendatur ad iuscula testua-
cia & frictillas. Strabo libro xv. de India loquens, ex au-
thoritate Aristobuli dicit Orizam in aquis clausis stare,
factis areolis quibusdam, eamq; esse ibi altitudine cubi-
torum quatuor, multi fructus multarumq; spicarū, me-
ti circiter pleiados occasum, emundari ut speltam, nasci
& in Babylonio agro, in Bractriano, in Susio, & in infe-
riore Syria. Apud nos nuper feri cœpta. Seritur autē men-
se Martio, & aquis clausis irrigatur.

HORDEVM.

H Ordeū in cibus antiquissimū fuit. Polentam Græ-
ci ex eo conficiunt, & potū plurimæ gentes, apud
quas uini penuria est, quem Ceruisiam & Zuthū
uocant, à Dionysio primo monstratum. Panem uero ex
hordeo maioribus usitatum uita damnauit: datūq; est,
teste Plinio, quadrupedibus. Ptisanę inde usus laudatiz-
simus. Martialis de hordeo:

*Mulio quod non det taciturnis accipe mulis.**Hęc ego cauponi non tibi dona dedi.*

Hordeū inter primas fruges demetitur. In Chalcia Rho-
diorum insula locus quidam est in tantū fertilis, ut suo
tempore satum demetant hordeum, sublaturūq; protin-
us serant, & cum alijs frugibus metant. Hordei genus
est, quod alijs Distichum, Galaticum nonnulli uocant, ut
scribit Columel. in ij. Ponderis & candoris eximij adeo
ut tritico mixtum, egregia cibaria familiæ præstet.

SECALE.

S Ecale, nigritia triste, gracili stipula prouenit, uerum
sœcūda, ad arcendum famem tantum utilem: nam
præcipuum est pondere. Panis ex eo non probatur

K sola

*Polenta.**Ceruisia.**Zuthus.**Ptisanæ.**Distichum.**Galaticum.**Plin. lib. 17.**cap. 4.**Plin. lib. 18.**cap. 16.*

sola, tenaci amaritudine, quam mitigat far admixtum, & tamen sic quoque ingratissimus uentri est. Apud Insu- bres & Circūpadanos, miliū illi miscetur, panemq̄ me- liorem præstat. Secale autem licet amarum, admittit uer- miculum rodientem frumenta, qui uis dicitur, ut uis- tes, οὐς uestes, τριψ ligna, & Μιδας fabam: de quo Theo- phrastus, & Plautinū illud in Aulularia: Reperi nō quod in faba reperisse pueri clamitant.

Μιδας.

M I L I V M.

Indicū miliū.
Milica.Lobæ.
Panicum.Mel frugū.
Sisama.
Avena.
Git.
Lolium.

Milium, miliarię nomē auiculæ dedit. Ex eo panis fit multifariā, & quidē perdulcis, qui priusquam refrigerat sine fastidio potest absumi, ut testatur Columella in secundo. Est & milium quod Indicum nominabimus ex India aduectū. Neoterici Milicam dicunt, colore nigrum siue rubrū: & ut Plinius inquit, amplum grano, harundinem culmo, adolefcit ad pedes altitudine septem, prægrandibus culmis, Lobas uocant, omnium frugum fertilissimum. Milio panicū haud gra- nis dissimile, prædensis tantū aceruatur granis, & panis- culis lobulisue quodammodo racematur. Ex eo panis raro fit: at coquendo omni frumento magis crescit. Dio- cles à frugis dulcedine mel frugum appellauit, inter fru- menta æstiuā est, & Sisama numerāda ex Indis ueniens. Est & Avena quæ ad cibaria ferē iumētorum feritur. Est Git quoque nigellum, & Lolium pessimum, uertiginem & uomitum inducens.

F A B A.

Faba hebetat sensus, infomnia facit, ob id Pythago- rica sententia in cibis dānata, siue quod animę mor- tuorum sunt in ea: qua de causa & parentalibus & emortalibus interdū diebus adhibetur. Flamen quoq̄ dialis, ut scribunt Festus & Varro, apud Romanos faba non uestebatur, nec illam quidē tangere nominareue iu- re poterat, ut refert Aul. Gellius: quoniā in eius flore lite- ræ reperiūtur, quæ luctum & lamentationē indicant, ut tradit Plin. Quinetiā Herodotus author est Aegyptios fabam in sua terra, neq̄ admodum serere, neque natas aut crudas comesse, Sacerdotes uero nec aspiciere susti- nere,

nere, haud mundū id legumen esse arbitantes: unde fa- cile crediderim Pythagoram philosophū, qui in Aegy- ptum discendi gratia profectus sacerdotum arcana my- steria cognouerat, fabas damnasse. Quid autē super hac re senserit Aul. Gellius in noct. Attic, & alij, & quid Cya- mus significet non me præterit. Fabæ genera sunt albi- cans, & nigra. Hinc fabis usus est Pericles ad sortē, cum Athenienses milites in obsidione Samiorū tædio affice- rētur. Nam quibus alba faba obuenerat epulari, atq̄ in ocio esse permisit, cæteris pugnantibus, iccirco posteri dum uoluptatibus indulgebāt illum diem ab alba faba nuncupare erant soliti, ut scribit Plutarchus. Aliter mo- re Thraciæ gētis albus lapillus faustos dies, niger infeli- ces notabat. Quod in summo fabæ nigrū adhæret, Hilū appellāt, id quia minimū nullius est pretij, pro nihilo po- nitur. Cicero: Sisyphus uersat saxū sudans nitendo, nec proficit hilum. At eius folliculi, Valuoli dicūtur, author Festus. Apud nos Fressa in cibis nō improbatur oleo & aromatis cōdita. Conchen quidā credidere. Vnde Mar. *Si spumet rubra conchis tibi pallida testa, Lautorum cænas sæpe negare potes.*

Fabæ ge-
nera.

Albus dies.

Hilum.

Valuoli.
Faba fressa.
Conchis.

Quo disticho fabaceam uiridē alij interpretātur, nōnulli genus leguminis apud Iuuenal. **V I C I A.**

Vicia arua pinguescunt, siccitatē ex omnibus quæ seruntur, maxime desyderat, ut refert Plin. Ad tri- plicem uix prouenit fructū, cum cetera legumina prouentū habeāt uberiorē: unde Maro tenuem fructū ui- ciæ dixit in Georgicis. Est autē à uinciendo, quod item ca- preolos habet ut uitis, quibus sursum uorsum serpit, & Scapū lupini aliumue calamū, ad quem hereat, solet uin- cire, ut scribit M. Varro in re rust. ab ea Viciariū cribrū recte dicemus, quo uicia ipsa è frumento si mixta fuerit tollitur. At Vitiarium erit plantariū uitium ad uiuiradi- ces faciendas, quæ postea transferantur ad arbuſta.

Lib. 18. cap. 15

Scapus.

Viciarium.

Vitiarium.

C I C E R.

Cicer apud nos tria habet genera, albū, subrubens, & nigrum, de quibus Auicenna in secundo. Est & Cicercula inæquales angulos habēs, ueluti pisum,

Cicercula.

K ij & cicera

Cicera. & cicera hominibus non inutilis neq; iniucunda sapore, quæ à cicercula colore tantū differt: nam & obsoletior est, & nigro propior, ut tradit Columella disciplinæ rusticæ secundo. A ciceris satione, si Plinio credimus, Cicerones nomen acceperunt, sicut à lente Lentuli, à fabe Fabij, à pise Pifones cognomina traxerunt.

Cicerones.
Lentuli.
Fabij.
Pifones.

PISVM.

Eruilia. **P**isum folia habet lōgiora, qualia Eruiliæ: caules sparguntur per terram, qui si admiculū non habuerint, deterius produunt. Seri debet terra facili & soluta locis apricis: est enim frigorū impatientissimū. Eruilia ipsa eruo minor est. De illo hæc Plinius: Nec erui operosa cura est. Hoc amplius quàm uicia runcatur, & ipsum uim medicaminis obtinens: quippe per eruum Diuum Augustum curatum epistolis ipsius memoria extat. Aristoteles in tertio historiæ animalium scribit eruum lactis copiā, ruinantibus præsertim, augere.

Eruum.

LENS.

Lib. 18. ca. 12. **L**ens duo genera habet in Aegypto, nigra, altera rotunda, ut notat Plinius. Constat æquanimitem fieri uescientibus ea. Optima nascitur circa Pelusium oppidum, à quo Nili ostium Pelusiaci nomē accepit. Verg. *Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.* Ausonius de monosyllabis: *Et Pelusiaco de semine plana teres lens.* At Lendes capitis animalia dicentur. Serenus: *Vnda maris lendes capiti deducit iniquas,* *Et quicquid crebri defendit sylua capilli.*

FASIOLVS.

Fasellus. **F**asolus, quem poëta in Georgicis, Fasellum uocauit, uelocis est digestionis & egressionis, mala inducens somnia, ut est apud Auicennam libro secundo. Fasellus item nauicula. Propertius: *Sedarit placida uela fasellus aqua.* Et Papinius sylviarum tertio: *Quæq; secuturam religent post terga fasellum.* Est autem Fasolus cunctis leguminibus candidius, unde in senatu

in senatu nostro Parmense eo refragamur, quum faba nigra suffragemur.

LVPINVS.

Lupinorum, & homini & quadrupedū generi unguilas habenti, usus cōmunis. Nam bouem unum modū singuli, ut scribit Plinius, satiant, ualidumq; præstant: homini autē in aqua maceratus post coctionem probibario est, aliter amaritudine genuina improbat. Vnde non inurbane Nicolaus Rauacaldus mihi auunculus sapiētiae uir compositissimæ dicere solebat: Literas homini præstare quod aqua lupinis.

VANNVS.

Vannus interpretatur Nonius, quo fruges uentilantur. At M. Varro per diminutionem Vallum, quod inde dum iactentur, uolent leuia. Adiecit idem Ventilabrum esse, quo uentilatur in aëre frumentū. Festus Pompeius Velabrū ea ratione, qua euelatū uentilatum dicitur. Vnde M. Varro rei rusticæ primo: His inquit, tritis, oportet è terra subiacuari uallis aut uentilabris quum uentus spirat lenis. Ita fit ut quod leuissimū est in eo, atq; appellatur acus, euannatur foras extra aream, ac frumentum quod est ponderosum, purum ueniat. Et Diuus Hieronymus Matthæi, ac Lucæ tertio: Cuius uentilabrū in manu sua, & permundabit aream, & congregabit triticum in horreum suum. Vbi Nicolaus interpres uentilabro dixit in Palæstina contra uentū purgari frumenta, ueluti nunc pala. Columella quoq; lib. disciplinæ rusticæ secundo, in eadem significatione accepit: qui & Ventilatorum uocat eum, qui per lōgiusculum spatium iactando in area contra uentum fruges purgare consueuit. Dicitur & foeminino genere Vannus. hinc poëta: *Et mystica uannus Iacchi.* Id est cribrum areale, inquit Seruius.

Vallus.

Ventilabrū.

Velabrum.

Acus.

Pala.

Ventilator.

CRIBRVM.

Cribra è pellibus fiunt, ut plurimum, suillis, crebris pertusa foraminibus, ad frumēta purganda: unde frumentaria dicuntur. Apuleius: *Aspernati latro-*

Frumentaria cribra.

K ij nes

nes clamorem absonum meū cedentes, hinc inde miserū corium, nec cribris iam idoneum relinquunt. Hinc in adagio est, Aquā cribro haurire: qui frustra operatur, merces in pertusum mittentes (ut dicitur) sacculum: quoniam aquam, & id genus cætera liquida uel minuta transmittit. Plautus in Pseudulo:

Non pluris refert, quàm si imbrem in cribrum geras.

Hircum mulgenti cribrū supponere, prouerb.

Cribrare.

Farinaria, Setacea, Subcernicula cribra. Excussoria. Polinaria. Pollintor. Incernicula. uóσιννορ. Coscinoman tia.

Vnde Demonaetes, cum è duobus philosophis imperitis uidisset alterum quædã absurda percunctantem, alterum nihil respondentem, ad amicos conuersus: Nonne horum inquit, uobis uidetur alter hircum mulgere, alter cribrum supponere, ut est apud Lucianū. Et Plinius lib. xxvii. miraculum referens: Extat Tucia Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam tulit in cribro anno urbis sexcentesimo no. Inde Cribrare, est frumenta cribro purgare, ex cuius pertusura excreta purgamenta decidunt. Sunt & cribra, quæ è setis equorum à Gallis, farinæ à fufuribus separandæ gratia excogitata, Farinaria, Setacea, & Subcernicula dicuntur. Hispaniæ uero è lino Excussoria, & Polinaria inuenerunt: à poline Polinaria appellata, & Pollintores qui pollinem faciunt. Nonnulli ab incernendo, hoc est cribrando Incernicula dixerunt, quibus frumenta emundamus. Plinius in octauo: Decretum fecerunt ne frumentarij negociatores eum ab incerniculis arcerent. Cribrū autem Græcè uóσιννορ: unde Coscinoman tia diuinitio per cribra, scemellis & rusticis peculiaris.

SEXTARIVS.

Chorus. Modius. Modiclus. Medimnus.

Hemina. Mina.

Sextarius apud nos mensuræ genus triuialiter appellatur, quo, ut metiri possint frumenta & cõplura alia, utuntur. Antiquitus tam aridis quàm liquidis seruebat, ueluti Chorus in Iudæa ex modijs. Modius ipse capit duo & uiginti sestertia: Modiolus quartam partem ipsius modij. At Medimnus sex modios. Alij Medimnū modij interpretantur. Variæ sunt enim super huiusmodi mensuris sententiæ, pro locorum consuetudine prolatae, ut hodie quoque uidemus. Hemina quoque dimidiū sextarij in aridis & liquidis, quæ & Mina. M. Cicero officiorū secundo:

Si emes

Si emere inquit, sextarium aquæ mina cogeretur. Aulus Gellius noctium Atticarū tertio: Si è sextario hemina fusca est, nõ dimidiatum sextariū fufum dicendum est, sed dimidium. Et Plinius in xvij. Quartarij farris aut heminae conferente populo. Vbi quartariū nominauit qui sextarij quartam partem continet. Verum à maioribus Vrna dicebatur, quatuor capiens sextarios, sicut Congius, sex: à quo Nouellius Tricongius Mediolanensis potator egregius cognomen traxit, tribus congijs uno impetu siccatis. Sextarius ipse uncias uiginti, ut inquit Festus.

Quartarius. Vrna. Congius.

RADIVM.

Radium, à radendo, ut nomen indicat, dicemus, quo mēsuras radimus, & deiecto cumulo coæquamus. Plautus:

Dij de æq̄ omnes tantam nobis læticiam, tot gaudia, sine radio cumuletis.

Nonnulli Hostiorium, quo præcipue utimur ad frumentata, cum ueneunt, & legumina corradenda.

Hostiorium.

CVLEVS.

Cvleus saccus è corio, linea tela, uel canabina, quem ad frumenta portada & innumeros usus habemus.

Plinius in septimo: Iunius ualens meruit in prætorio Diui Augusti centurio, uehicula cum culeis, donec exinaniretur, sustinere solitus. Saccus ipse per similitudinem (ut uolunt) à sago ueste militari æqualiter lata nomen mutuatur. Diuus Hieronym. de Iudith Hebræa muliere quæ Holophernē interfecit, uidetur Ascopā pro culeo, utreue posuisse. Culeus item genus mensuræ xl. capiens urnas. unde Doliū sesquiculare legimus. & Culeus parricidarum pœna. Eculeum autem in supplicijs, & Aculeū in uespis, crabronibus ac apibus sciunt omnes. A frumēto saccum frumentarium dicemus, quem admodum apud ueteres à uino Vinarium, quo uina spissiora colabantur: & à niue Niuarium, de quo Martialis:

Saccus.

Ascopa.

Eculeus.

Aculeus.

Saccus frumentarius.

Vinarius, &

Niuarium.

Attenuare niues norunt & lintea nostra

Frigidior colo non salit unda tuo.

Sed iam tempus est, ut per turrim ad fastigiū ascēdamus.

T V R R I S

Vrres Cyclopas primos instituisse placuit Aristoteli, at Theophrasto Phœnices. Ouidius Cybeli magnæ deorum matri inuentionem tribuit: quod ideo fingitur, quia telus est in qua sunt urbes turritæ, ut Lucret. & Diuus Augustinus testantur. Dicuntur autem à toruis secundum Varronem, siue à terendis hostibus, quemadmodum arces ab arcendis: nam ad defensionem & tutelam in altum turres erectæ sunt. Est & in eis columborum sedes. Mar. in iij: Sonantque turres plausibus columbarum. Plinius de columbis: Earum amore insaniunt multi, ac super tecta exedificant turres ijs: nobilitateque singularum & origines narrant uetere iam exemplo. L. Axius Eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum, denarijs quadringentis singula paria uenditauit, ut M. Varro tradit: Et Palladius Columbarium, inquit, accipere potest una sublimis turricula in pretorio constituta, leuigatis ac dealbatis parietibus: nam colore albicante, præsertim delectantur columbi, ut refert Columella. Ouidius:

Aspicias ut ueniant ad candida tecta columbæ

Accipiat nullas sordida turris aues.

Hinc loca earum tectorio & albario incrustanda dealbandaque esse tradiderunt: siue ne musculi ita facile intro repant, qui ouis pullisque columbinis solent obesse. Proprie autem locus in quo columbæ habentur *περιστέριον* græcè est, latine columbarium: nam *περίστην* columba. Inde peristereos herba columbis admodum familiaris. A culminibus dictas existimat Varro, quod propter timiditatem turres & summa loca petant: nonnulli à uoce primis syllabis correspondente. Mirum est quod legimus columbas Veneri dicatas coniugii fidem non uolare, communemque seruare domum, nisi cœlibem aut uiduam relinquere, & imperiosos mares subinde etiã iniquos ferre: suspitionem tamẽ esse inter eos adulterii, quã uis natura nõ sit. Viuunt annis octonis quemadmodum turtures. Nidificant uel in foraminibus parietum, uel in locis

Arx.
Columbi.

Plin. lib. 10.
cap. 37

περιστέριον
περιστέριον
Columbarium
περιστέριον
Peristereos
herba.

locis distinctis lateribus tabellisue, quæ Loculameta & colubaria dicemus. Sed & fœdilia & e uiminibus non improbantur. In magnis rebus internuntia fuere, quod inuenisse uidetur Iuuenalis:

Tanquam à diuersis partibus orbis

Anxia præcipiti uenisset epistola penna.

Nam epistolas annexas pedibus obsidione Mutinensi in castra cõsulum pertulere, Dec. Bruto mittente, authore Plinio. & Frontinus scribit Hirtium literas collo columbæ seta religatas ad Decium Brutum Mutinense obsessum ab Antonio misisse. Est columbarum genus uaticum, qui Saxatiles & Liuiæ: sunt Miscellæ, sunt Palumbes in arboribus nidificantes, & campos habitantes. Hinc dixit Aristoteles in primo hist. animalium: Campos palumbes, montes upupe, cum hominibus columbi habitant, per quos domesticos siue Cellares intelligit, cibo domestico contentos, & intra ædes mensura foetura passim nobiscum diuersantes, quorum pulli præ cæteris commendantur in cibis: Pipiones uocant. Palumbes ipsi torquem collo præferunt. Inde torquati. Martialis:

Inguina torquati tradant habeantque palumbes.

Non edat hanc uolucrum qui cupit esse salax.

Turris autem ita cõtignationibus innumeris crescere, ita in altum tolli potest, ut ipsa sola sit tota ferè domus. In imo cellule, penuaria, uel uinaria: mox per gradus coenatio, cubicula, coquina, bibliotheca, armamentarium (reliqua taceo) haberi possunt satis commode. Ex huius igitur tecti, quæ sequitur dispositione, quorumcunque tectorum cõcatenationi necessaria notabis, siue pectinata, siue testudinata magis placuerunt.

TRANSRA.

TRansra tigna quæ transuersa à pariete in parietem porriguntur, authore Pompeio, dicere consueuimus. Vitruuius architectus in v. Trabes etiã supra colunas, & parastatas & antas ponuntur in cõtignationibus: tigna & axes sub tectis, si maiora spatia sunt, & transra, & capreoli: si comoda, columnen & canterij. Sed & fœdilia in nauibus hoc nomine significamus, si tigna

L extra

Loculameta

Saxatiles.
Liuiæ.
Miscellæ.
Palumbes.

Pipiones.
Torquati palumbes.

Turris tota domus.

Menianum
ædificium.
Tectum.

extra columnas & parietes extendantur. Menianum faciunt, quo genere structuræ superiora ampliantur. Menius inuentor illi nomen imposuit. Tectum uero ipsum eam proprie partem notat, quæ domū tegit, sed pro uersa domo sæpicule ponitur, & pro omni loco usurpatur, in quo tecti habitare possumus, cuiuscunq; cœlestis iniuriæ securi: dūmodo nec fulmen erumpat, nec ruant molares. Diuus Hierony. Domata tecta plana & solaria interpretat. A tecto architectos dicimus, qui probe norunt ædificia disponere. Hi sint pluribus disciplinis ornati, literas habeant, nec quidem nimis triuales, calleant geometricas dimensiones, arithmetice prius edocti, teneant astrologicas rationes, à musica, medicina, pictura non alieni. Architectus enim nō debet nec potest esse grammaticus, ut Aristarchus, sed non ἀράματος: nec musicus, ut Aristoxenus, sed teste Vitruuio, non ἀμουσος: nec pictor ut Apelles, sed γραφιδος non imperitus: nec πλάσης ut Myron seu Polycletus, sed rationis plasticæ non ignarus: nec denuo medicus, quemadmodum Hippocrates, sed nō Amatrologicus, nec cæteris doctrinis singulariter excellens, sed in his non imperitus.

TIBICINES.

Pila.
Stela.

Tibicines in ædificijs tigilla sunt ueluti pile, stelæ, & Parastatæ, tecta iuuantia: dicti à similitudine tibijs canentiū, ut Pompeius testatur. quia sicut isti sustinent atque iuuant cantantes, ita illi sustentant ædificia. Iuuenalis:

Nos colimus urbem tenui tibicine fultam.

In textrina quoq; tibicines sunt. Naso in Fastis:

Versabat stantem tibicine tellam.

Capreoli.

At Capreoli à similitudine capreolorū, quibus uites & cucurbitæ adhærent ramusculis, erunt tigna tectū concatenantia. Parastatæ uero proprie, ut quidam uolunt, lapides pilarū ferè modo appositi colūnis: nam & alijs apponuntur. A pila oppilare est pilis uel ligneis uel laterijs tectum firmare. Seneca, terræmotus, inquit, pilas operibus subditas dissipat. Et ædificia pilatim agere Vitruuio, Pilæ quoq; formas sphericas notat, quales sunt pilæ

Parastatæ.

Oppilare.

Pilæ.

pilæ pugillatoris, & illæ quas scarabei in iumentorum sterco emisso (ut dicitur) spermate rotundant, & auersis pedibus uolutando condunt. Hinc Aufonius non ab re Marcum, nescio quem posticonem emasculatorē, pediconem uē in illa Pythagorea *παλιγγενεσία*, id est, regeneratione scarabeum futurum asseueranter affirmat.

DELICIA.

Delicia tignū est, quod à culmine ad tegulas angulares infimas uersus fastigiatū collocat: unde tectū deliciatū, & tegulæ deliciares, inquit Pompeius.

Deliciatum
tectum.

TEMPLVM.

Templum tignillum notat, quod in ædificio transfuersum ponitur supra canterios. Vitruuius Architectus libro v. Et canterij prominētes ad extremam suggrundationem, supra canterios templa. Sunt enim Canterij & tigna in tectis, adhuc nomē pristinū retinentia, non formā tamen (ut uidetur) speciem uē. Templum item ædificium deo sacratum, quod Fanum à fando dixerūt, & locus manu auguris baculo incuruo (qui est Lituus) ad captanda auguria designatus: unde extemplo & cōtemplari deducta. Pompeius: Ambrices, inquit, tegulæ sunt, quæ transfuersæ asseribus & tegulis interponuntur, ubi per asseres canterios nostri temporis etiam intelligimus.

Canterij.

Fanum.

Lituus.

Extemplo.

Cōtemplari.

IMBRICES.

Imbrices, quas tegulas à tegēdo passim appellamus, dicuntur proprie quibus incuruis domus ac ædificia teguntur, ut à pluuia, sole & reliquis huiuscemodi defendantur, aquam receptam deducendo. hinc Strabo libro xv. scribit Seleuciam imbricibus non uti, cum imbris careat. Ouidius:

Tegula.

Tunc quoq; cum solem non prohibebat imbrem Tegula.

Primus Cyniras Agrippæ filius, Tegulas, quæ planæ sunt, inuenit. Tabulis pro maiori parte apud ueteres domos tectas fuisse inditiū est, quod inde Tabernæ appellatae. & Plin. scribit ex Cornelij nepotis autoritate Romā scādulis opertā usq; ad regis Pyrrhi bellū annis quadringētis septuaginta. Nam scandulæ quasi scindulæ ta-

Tabernæ.

Scandulæ.

L ij bellæ

Planca.
Tectum scan-
dulare.

bellæ sunt, nō ferra, sed bipennibus productæ trunco de-
lecto, ueluti Plācæ, quibus ad plurima utimur: unde Te-
ctum scandulare Apuleio, nisi potius à scandendo. Alij
crustis marmoreis tecta cōtegunt, ut omneis ferè mon-
tium accolæ. plumbeis quoq; laminis nonnulli: septen-
trionales populi harundine. hinc Plinius xvi. Principa-
tum in his tenebunt harūdines, belli pacisq; experimen-
tis necessariæ, atq; etiam delitijs gratæ. Tegulo enim ea-
rum domus suas septentrionales populi operiunt, du-
rantq; eius alta tecta: in reliquo uero orbe & cameras le-
uissime suspendunt, quæ inde Cannitiæ nominantur. Di-
ximus & Indorū populos è superficie testudinū habitas-
biles casas cōtegi: & apud ichtiophagos ostrearum &
cœtarum cōchis cooperiri. Græci subdialia pauimenta
excogitauerunt, quibus domos tegerent locis maxime ter-
pentibus, qualibus nūc utitur Campania, Mauri scirpis
palustribus sua Mapalia, quæ nos tuguria & gurgustio-
la. Germani materia informi citra speciem aut delecta-
tionē domos cōtegunt: nam penes illos, ut scribit Cor-
nelius Tacitus, tegularum usus nō habetur. Culmis ue-
ro antiquiores tecta cōcinasse etiam scriptorum monu-
mentis apparet, unde & culmina nomen traxere. Seneca
ad Lucilium: Culmus liberos texit, sub marmore atq;
que auro seruitus habitat.

PECTENATVM.

Testudinātū
tectum.

Pectenatum tectū dicimus in duas partes deuexum
à similitudine pectinis, quemadmodum Testudin-
atum in quatuor: de quo Vitruuius Architectus
in secundo: Tecta recidentes ad extremos transtra trai-
ciunt gradatim cōtrahentes, & ita ex quatuor partibus
ad altitudinē educunt, medio metas quas luto & fronde
tegētes efficiunt, barbarico ritu testudinata turriū tecta.
Columel. xiiij. Inter se accliuēs testudinato tecto tugurio
rum uirescentē ficum à rore, & interdū pluuia defendūt.

STILICIDIVM.

Stillicidium quid significet, ostendit Vitruuius Ar-
chitectus, libro ij. sic scribens: Fastigia facientes luto
to inducto proclinatis tectis stillicidia deducebant.

Nomen

Nomen à stila mutuatur, ut docet Seruius Honoratus.
Per id enim stillæ decidūt in impluuium. Stilla per dimi-
nutionē est à Stiria, quæ guttam pendētem notat. Plin.
Distillantes hyberno gelu sturias. Rhemnius Palæmon
grāmaticus Vincentinus interrogatus, quid stilla à gut-
ta differret, Gutta, inquit stat, stilla cadit: author Euseb.
in Chronicis. Quæcunq; autem sub stillicidio tectis affi-
guntur ex opere figlino Antefixa dicuntur.

S V B G R V N D I A.

Subgrundia partes tecti prominentes appellamus,
quæ græcè γᾶσα: hinc hypogesson aizoi genus in sub-
grundijs ferè nascens, nomē accepit. ut Plin. in xxv.
interpretatur. Labeo Proiecta, inquit, sunt, quæ ita pro-
uehantur, ut nusq; conuiescant, cuiusmodi sunt Menia-
na & subgrundia: quæ uero haberent aliquid ubi con-
quiescerent, immissa nō proiecta uocabantur, ut scribit
Iabolenus Iurecōsultus de Verborū significatione. Sug-
grūdiaria uero antiquiores dicebāt sepulchra infantiu,
qui necdum xl. dies implessent, authore Fulgentio.

T V B V L I.

Tubuliper diminutionē à tubis dici possunt cana-
liculi, siue potius ligna canaliculata, quæ sub stilli-
cidijs ponūtur, imbrium gratia ad cisternas colle-
gendorum, siue in una tantum impluuij parte, aut extra
impluuium deriuādorū, ne stillæ cadentes lateritium
marmoreumue cauedij pauimentum corrumpāt. Pro-
prietamē Tubiteretes sunt, Canales uero à cannæ simi-
litudine (quas nauicellas triuialiter appellāt) semiroton-
di, uel potius femiteretes aptiores ad aquas pluuiiales
colligēdas, ut tubi ad meatus subterraneos. Plinius: Pi-
nus piceæ & alni ad aquarum ductus in tubos cauātur.
Verū diuturniores ut essent, è plūbo ueteres factitarunt.

C V L M E N.

Culmina fastigia & summitates ædiū, inde nomen
traxerūt, quod ante usum tegularum tecta culmis
tegebant, ueluti etiam hac nostra ætate pagani in
tuguriolis consueuere. Fastigia ipsa summitates ædium
sunt & murorū. Suetonius in Augusto: Ut supergressa
L iij fastigium

Stilla.
Stiria.

Gutta.

Antefixa.

γᾶσα.
Hypogesson.

Suggrundia
ria.

Tubi.
Canales.
Nauicellæ.

Fastigium.

Columen.

fastigium templi ad cœlum usq; ferretur, sed etiam scrobium fastigia dixit uates Andinus. Proprie tamen fastigium est, quod erigitur à tota parietū latitudine sensim in acumen, non aliter quàm forma pyramidalis, in quo Columen tignum culminariū. Hinc M. Cicero Officiorum tertio: Operi inchoato, prope tamē absoluto, tanq̄ fastigiū imponimus, per quod finem uoluit significare. A fastigio igitur huiusce domus mee à fundamentis inceptę imposito, libellam, normam, perpendiculū, marculum, trullam, dolabram, asciam, terrebellum, ferram, roncinnam, circinum, securim, & id genus cętera arma fabrilia opere peracto colligēs, descendo structurā miraturus, an ad amulsum erecta symetrię correspōdeat. Sed quoniam de ædificio cementarius redemptor non iudicat, si qui ociantes uidendi gratia intrauerunt (modo liuor absit) iudicent meo periculo, an sit elegāti specie frequentanda, an cacodæmonibus penitus incurfantibus deferenda. Ipse equidē cum aurea illa Neroniana (quod sine arrogantia dictum sit.) **Hanc GRABALDINAM** qualiscunq; sit, non **permutauerim**, cui te in primis iudicem, patronū (si meretur) & assertorem nuncupo. Neq; enim me fallit fore aliquos ex his qui meliores damnare malunt quàm imitari, qui ex genuina sophisteia hæc nostra acutis naribus, contracto supercilio, caperata fronte condemnent, non cogitantes quamlibet domū, omni etiam (ut uidetur) parte perfectā, quandoq; perstillare.

FINIS.

BASILEAE EX OFFICINA CVRIONANA, MENSE MARTIO
AN. M. D. XXXIII.

